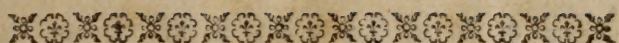

John
Cramford,
M.D.

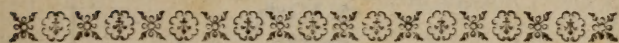
DOCTOR
ANDREW WIESENTHAL'S

George Stevenson —
Edinb. 26 June 1789

INSTITUTIONES
PATHOLOGIAE
MEDICINALIS.

REPRODUCED FROM THE

LIST OF TITLES

PATROL OFFICE

MAINTENANCE

REPRODUCED FROM THE

INSTITUTIONES
PATHOLOGICAE

MEDICINALIS

AUCTORE

H. D. GAUBIO.

Editio Tertia.

LEIDAE BATAVORUM,

Apud SAMUEL. ET JOHANNEM LUCHTMANS,

Academiae Typographos,

CIDIDCCLXXI.

5776

INSTITUTIONS
PATHOLOGICAE
MEDICINAE

AUCTORE

IR. D. GABRIO

Edmo. Tervin

NEW YORK

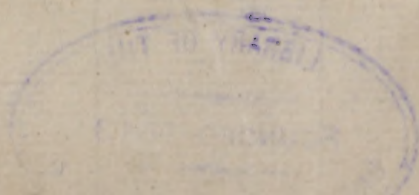
Crawford

LIBRARY OF THE

AMERICAN MUSEUM OF NATURAL HISTORY

AMERICAN MUSEUM OF NATURAL HISTORY

AMERICAN MUSEUM OF NATURAL HISTORY

JOHANNES DAVID HAHN

LECTORI S.

IERONYMUS DAVID GAUBIUS,
Vir & nominis & meritorum
amplitudine illustris, III. Calend.
Decembris proximi, ex homi-
num conspectu decessit, memo-
rià nunquam excidet. Hujus Viri mors etsi non
potest praematura dici, (sexto enim post sep-
tuagesimum aetatis anno, publici in Acade-
mia Batava muneris quinquagesimo obiit,) fuit tamen inopinata, cum animi corporis-
que firmitas, quam anni & labores perparum
in eo minuerant, atque perpetua vitae mode-
stia spem fecissent concessae nobis divinà cle-
mentia in aevum nestoreum tanti boni posses-
sionis; — fuit praecipitata, adeo ut etiam in-
testatus abierit, siquidem febris tritaeophyes
vegetum Senem ex improvise adorta, initiali
lenitate fefellit, mox in leipyriam versa, ex-
pugnata etiam mentis arce, brevi acutorum

morborum spatio, oppressit; — fuit denique
 ad dolorem acerbissima, non tantum Proxi-
 mis, Familiaribus, Amicis, mihiq̃ nomina-
 tim, qui in eo uno colendo patriam sanctita-
 tem ab ineunte aetate habui constitutam, sed
 etiam Academiae, Urbi, Principibus Reipu-
 blicae Viris, innumerabilibus omnium ordi-
 num ac locorum hominibus, qui consilio
 ejus & explorata sapientia maxime confide-
 bant — Medicinalium vero artium Cupidis ac
 Studiosis non modo luctum attulit, sed etiam
 detrimentum & jacturam rei litterariae. Prae-
 terquam enim quod semper durum est, tanto
 Doctore ac Lumine orbari, cui neminem ex
 parte academica anteponendum, paucos com-
 parandos habemus, erat etiam magna apud
 omnes expectatio fructuum ex litteratissima
 senectute & plena scientiae ac judicii maturi-
 tate percipiendorum; praesertim postquam pu-
 blici in Academia muneris vacationem nactus,
 vi nulla interpellante poterat ea considerare
 & tractare, quorum usum omnibus volupta-
 tibus anteponebat; horum autem pleraque
 ejus erant generis, ut ad artium ac doctrina-
 rum utilium amplificationem tenderent. Nec
 sane dubium est, quin, si votis nostris an-
 nuisset Numen eumque inter homines diu-
 tius sivisset morari, dona quaedam littera-
 ria in usum publicum elargiturus fuisset.
 Nolebat enim committere, ut otium, quo
 fruebatur, utilitati publicae, cui se devove-
 rat,

P R A E F A T I O.

rat, multum detraheret. Itaque nec recusabat inter ferias seniles, quo minus vel adiretur a Consultatoribus vel ipse adiret aegros, nec studia litterarum intermittebat, neque animum erga Medicinae Cultores benevolentissimum, quem semper habuit, elanguescere patiebatur. Atque hanc suae voluntatis constantiam eo maxime declaravit, quod cum nova Institutionum Pathologicarum editio flagitaretur, libri hujus non modo recognoscendi sed perpoliendi augendique laborem extremo vitae anno lubens suscepit. Utinam perficere ipsi licuisset! Multum certe lucrata esset Respublica medicinalis, & permultum ex moerore meo esset diminutum, quem quippe recens chartarum quiescere non sivit, & praefandi necessitas cum maxime renovat atque auget. Quae res duae, si ex opera impendenda aestimentur, admodum leves facilesque sunt, si ex mea voluntate, prorsus nihili; sed ea est imbecillitas mea, ut cogitare de amisso Avunculo nequeam, nedum scribere, quin animi corporisque commotionem consilio & actioni adversariam in me experiar: cui superandae nescio an unquam par sim futurus, nunc me imparem esse confiteor, ideoque ea tantum, quae ad hunc librum pertinent, cum differri nequeant, brevissime exponam; caetera, de quibus scio Viros quosdam clarissimos & multum me disertiores brevi dicturos esse, praeteribo, praesertim quoniam nec locus

hic fatis est aptus, nec ego Manuscriptorum a diligentissimo Sene relictorum rationem, quam multi a me jam postularunt, reddere possum; quorum quippe copia mihi nondum data est.

Cum ergo illustria GAUBII facta sunt plurima, tum vero nullum est vel famà celebrius vel re utilius, quam Systema Pathologicum, quod anno 1758. edidit. Erat antea in Pathologicis BOERHAAVIUM ducem secutus. At vero magni hujus Viri quanquam summus & admirator & imitator semper fuit, doctrinam tamen de morbis, diu multumque meditatus commentatusque, non fatis ad usum activae Medicinae comparatam esse intellexit. Habet enim quendam praecisionis & abstractionis logicae quasi excessum, ostenditque Auctorem *simplex*, quod dicere solebat *veritatis sigillum*, latiore, quam par est, sensu summis; siquidem arte quaesita simplicitas non semper simplicitati Naturae veritatique respondet, & theoreticam inter atque practicam simplicitatem plurimum interest. Adhaec multae post mortem BOERHAAVII & magni momenti res, ad cognitionem Naturae humanae pertinentes, detectae demum sunt, & praecipuae, quae vitam, motum, sensumque efficiunt, vires accuratius exploratae. Itaque GAUBIUS, auctoritati Praeceptoris nihil detrahens, sed perpetuo ejus edicto de propaganda & perficienda arte parens, sui & officii & fidei esse duxit, curare, ut Pathologia reformaretur. Atque hoc

P R A E F A T I O.

hoc consilium, veritatis & utilitatis publicae causa initum, ita est exsecutus, ut ejus institutiones consentientem omnium de rebus medicinalibus bene judicantium laudem meruerint, & incorrupta etiam severissimorum Censorum voce omnibus omnium aetatum scriptis in hoc genere superiores habitae sint & magnacum commendatione celebratae.

Dehinc GAUBIUS noster inter *Auctores classicos* esse coepit, & hic ejus liber in plerasque Medicorum Scholas introductus, Docentium pariter ac Discipulorum studiis inserviando, ita se approbavit, ut maximam apud omnes auctoritatem habeat, & ad eum, tanquam ad oraculum Hippocraticum, saepissime soleat provocari. Estque profecto ex raris libris unus, quem qui legunt, quo peritiores sunt rerum ac scriptorum usu, hoc magis admirentur. Quam multa, quam paucis! Nec tamen Lectorem laboriosa fatigat brevitae, nec nihil ei relinquit, quod per se velit intenta mente eruisse. Neque vero verbis minus quam rebus placet. Quem proinde Tirones, si modo necessariis ad percipiendam Pathologiam artibus informati fuerint, haud difficulter intelligunt, & ipsi artis Magistri avida resumunt manu, nec repetita saepius lectione saturitatis molestiam experiuntur.

Hoc igitur opere edito cum Rempublicam litterariam, tanquam divino beneficio, affecisset, sibi tamen haudquaquam satisfecit, fas-

J. D. H A H N I I

susque est in praefatione ad secundam editionem, licet emendatam & locis aliquot auctam: *lacunas in suo systemate multas magnasque esse, passim etiam nonnulla rescindenda sibi videri, si ad hunc laborem redire daretur.* —

Rediit, sed paullo serius quam oportuisset, ut summam propositi promissique compleret. Neque enim facilis erat labor, nec sane jucundus, praesertim cum cavere vellet, ne ordinis ac sectionum immutatione molestiam faceret illis, qui hoc libro diu sunt usi, aut in ejus interpretatione adhuc versantur. Accidit etiam huic Viro, quod magnis ingeniis familiare est, ut multo ante meditaretur quam scriberet, nec anxie praepararet, si quid edere destinaverit, sed ubertate sua confusus impetum exspectaret, quem temporis rerumque necessitas cieat. — Ita factum est, ut abolitionem operis mors anteverterit, quae quippe in recognoscendis corrigendisque chartis occupatum sustulit, cum operae ad pag. 256. pervenissent. Reliqua, quibus extremam manum non admoverat, ego ad fidem codicis, quo in praelectionibus uti solebat, typis describenda curavi; ideoque nihil habent, quo a priore editione differant, praeter levissimas & perpaucas interpolationes, ab ipso Auctore in textu notatas. — Etenim nefas esse duxi, vel adjicere quidquam vel detrahere. Quamquam non est ignotus mihi Auctoris sensus, quo nonnulla, ut paullo ante dixi, a se rescis-

P R A E F A T I O.

scisum forsan iri scripserat. Sunt enim quaedam ingenio magis ac sermonibus quam usui accommodata. Sed haec cum numero pauca, tum minime, ut opinor, supervacua sunt; siquidem de rebus, quarum non est certa scientia, docte & probabiliter differere, haud infima Medici laus est, & ad ipsas morborum curationes quandoque etiam multum valet. — Quodsi forte loca quaedam, in posthuma hujus editionis parte, non omnino consonare illis, quae Auctor in priore immutavit, acute cernentibus videantur, facile ad hujus normam exigi & emendari poterunt — Gravius hoc est, nec sine doloris sensu memorandum, quod spem Auctarii mors frustrata sit. Etsi enim in praefatione secundae editionis de Auctario negavit se cogitare, posterioribus tamen curis ejus & necessitatem agnovit & expectationem nobis fecit. Non loquor de Semiotica, nobili Pathologiae parte, quam pariter ac caeteras magno studio & labore excoluit, cujus eximia in lectionibus publicis specimina ante multos annos dedit, habuitque plenius elaborandae propositum; a quo tamen postea aversus fuisse videtur. Sed alia sunt, cum hoc instituto proxime conjuncta, quae cum in prioribus editionibus omissa essent, huic deesse nolebat. Desiderantur enim praeter alia Februm & Inflammationum theoriae, quarum accessione, dubium non est, quin nos locupletasset, si in recognitionis opere

J. D. HAHNII PRAEFATIO.

opere progredi usque ad loca his titulis apta ipsi contigisset. Hanc ergo lucri litterarii spem, morte nobis ereptam, dum graviter dolemus, utpote rei medicinalis haud levem jacturam, consolari nos debet recordatio multorum magnorumque bonorum, quae ab ipso profecta sunt, quibus etiam innumerabilium ejus Discipulorum operà per omnes orbis terrae partes disseminatis, cum nostra aetas fruitur, tum posterì gaudebunt. Atque hic liber, tametsi voto & voluntati Auctoris non ex toto respondet, pulcerrimum est firmissimumque GENII GAUBIANI monumentum, ad perpetuandam excellentis Viri & disciplinam & gloriam, marmore & aere valentius.

Lugduni Batavor. Calend. Julii

M D C C L X X X I.

AUC.

AUCTORIS PRAEFATIO

ad editionem secundam.

AUDITORIBUS SUIS

H. D. GAUBIUS.

S. P. D.

Quo vobis animo primam hujus opusculi editionem obtuli, eodem & alteram nunc offero dicoque, curis secundis utcunque emendatiorem & paucis aliquot locis auctam. Debuisset, fateor, magis expolita prodire; ut qui agnoscam ipse non uno vitio laborare. Obscuritatem certe intulit materiae concisa dictione exponendae multitudo, plurimaeque facile fuisset interserere, quae lumen adhiberent. Sed voluminis rationem in enchiridio, ad institutionis domesticae usum destinato, habendam esse, quis non intelligit? Eoque magis, cum viva auctoris vox illustrationem promittat. Illud gravius videri possit, quod lacunas mei systematis bene multas magnasque, quasi non viderim, explere praetermissi. Equidem vidi & cum maxi-
me

*me video, nec inficior plura me silentio prae-
teruisse, in quibus Pathologi plerumque exer-
cere ingenium solent; alia dubitanter propo-
suisse, quae tanquam certa assumuntur; alia
in medio reliquisse, de quibus cum inter Doc-
tores controversia sit, sententiam dicere oportu-
isset; multoties denique, cum enodatio re-
quiri poterat, confessionem ignorantiae pro
ratione attulisse. Quae si vos, optimi Audi-
tores, si ceteros, qui forte fuerunt, lectores
meos offenderunt, non tam remedium quaero,
quam justam excusationem in promptu habeo.*

*Nimirum, quod vobis saepe dixi, quia di-
cendum est saepius, repeto, existimare me,
quidquid in Pathologia, i. e. in status morbose
hominis Theoria docetur, ejus aliquam debere
in Praxi, quam vocant, Medicinali esse uti-
litatem, qua cognoscendi curandique morbos
ratio perficiatur; nec idcirco ad medendi ar-
tem, ex se nimio latius patentem, temere esse
referenda, quae nihil ad eam pertineant.
Neque hoc solummodo: sed multo etiam ma-
gis in eo elaborandum esse, ut ejusmodi tan-
tum proponantur theoremata, de quorum ve-
ritate per fideles observationes legitimumque
ratiocinium, sola Medicinae Dogmaticae
fundamenta, liquido constet; atque adeo exu-
lent, quaecunque incerta, dubia, fallacia,
ex mera hypothese ducta, certam parere scien-
tiam nequeant; saltem pro talibus modo, qua-
lia revera sunt, nec ultra pretium suum ven-
di-*

P R A E F A T I O.

ditentur. Novi equidem ista saepenumero credulae juventuti perplacere, avide arripi, mordicus teneri, maxime cum ingeniose conficta, dextre perpolita, scientifica, ut ajunt, methodo, aut persuasoria elocutione confidenter a Doctore exponuntur. Scilicet pulcrum est rerum quarumvis reddere rationem posse, nodos difficiles ingenii acumine solvere, locis obscuris, ubi prudentia, errorem aut praecipitium metuens, timido pede incedit gradumve sistit, solem quasi manibus gestare: pulcrius etiam, quae sensuum aciem cautaque rationis solertiam fugiunt, naturae arcana conjecturis & quadam veluti divinatione explicare, ut qui per somnium detegat, quod vigilanti incomprehensibile sit: pulcerrimum denique, systema concinnare atque apponere totum teres, rotundum, omnibusque numeris absolutum, in quo tirones nihil non exaequatum inveniant. Laudarem & ego, si morbi opinionum commentis cederent; si quo loquacior Medicus, eo perfectior esset; si ad hypothesin sese natura flecti fingique sineret: saltem ferenda putarem, si sola Medicum contemplatio faceret, neque cum Praxi Theoria aliquid haberet commune, suisve erroribus, sibi servatis, morborum curationes non contaminaret. Verum nimis profecto manifestum est, quamplurima, nec parvi momenti, mala ex hoc fonte in artium praestantissimam invehi. Quodsi tristissimas mecum reputo,
quae

quae ex incauto pertinacique hypotheseum atque falsorum dogmatum usu in facienda Medicina profluunt, consecutiones, tot sanitates perverso regimine pessumdatas, tot morbos incongrua medicatione in longum protractos, tot illatas mortes; non sine animi dolore quandoque dubius haereo, plus ne emolumenti, an noxae, humano generi medendi scientia afferat. Sed mitto haec, ne ejus osoribus nimio plus instructis arma ministrem. Illud autem hujus loci est meique muneris, ut vos moneam, dum in Academia, tanquam in doctrinarum emporio, versamini, quam quisque sibi studio ac labore comparet, supellectilem non tam multitudine rerum, quam soliditate & ad usum praestantia, esse aestimandam; ne domum reduces impedimenta potius, quam instrumenta ad operis tractationem vobis ad manum esse doleatis. Praeterquam enim quod valde injucundum sit ex iis, quae magna plurium annorum industria tibi paraveris, nullos percipere fructus oleumque & operam perdere, est & plerisque perdifficile, quae adolescentes didicerint, aetate maturiore dediscere. Quo fit, ut, posito tandem tirocinio, Praxin ineuntes ad falsa futiliaque, quibus imbuti sunt, theoremata, tanquam ad saxum, adbaerescant, acriter ea defendant, caecique ad experientiae lucem, nec argumentorum pondere mobiles, rerum peritis garrulitate sua risum, arrogantia etiam in-

P R A E F A T I O.

indignationem moveant. Hi tamen veniam merentur atque miserationem. Sed quam probabilis excusationis specie infidi illorum duces, quam sibi imputare debent, istius sortis culpam abstergeant, ipsi viderint. Utinam & ars id genus artificum peccata luere non cogeretur! Etenim, ne dicam in contemptum, qua satis superque laborat, adduci, damnosius hoc est, quod masculum illud observandi studium, veteribus tantopere excultum, a quo cum inter initia deducta & deinceps aucta est Medicina, tum hodieque incrementa capere ac perfici debet, tanto fere magis frigescat, quanto ratiocinatorum ejusmodi fervidior est ad argutandum pruritus atque in fingendis hypothesebus licentia effrenatior. Animus quippe, suis ipse commentis pollens, extraneo sensuum ministerio facile caret negligitque aaeo nimis operosam naturae explorationem; aut praeceps oculo fugitivo observata ratione statim inventâ explicando sic sibi commode satisfacit; alias & praejudicata captus opinione phaenomena, nec quomodo sese habeant, curiosè inquirat, nec omnia & singula notat, sed ex multis illa tantum, quae hypothese faveant, praecoxve ratiocinium confirment. Quae res cum universae scientiae incredibiliter officit, tum vero imprimis impeiamento est ad perfectionem historiae morborum, quam uti Theoria artis rationalis integerrimam desiderat, ita qui la-

* *

cunas

cunas ejusdem opinionibus explere non verentur, cum & incerta pro certis interferant, &, naevis fuco duntaxat tectis, falsa absoluti operis persuasione stimulum ad ulteriores conatus obtundant, duplici calamitate proprium fundum afficiunt.

Neque hic malorum finis est. Perspicaciores alii, postquam a contemplatione ad res tractandas sese contulerunt, serius ocys disciplinae suorum magistrorum vitia quidem animadvertunt atque cordate abjiciunt; non omnes tamen ea, qua decet, prudentia & moderatione. Videas certe, qui cum in sua & quibusvis aliorum Theoriis inutilia, dubia, falsa inesse deprehendunt, inconsiderate mox clamitant, nullam dari Medicinae Theoriam, quae fidem mereatur, inutiles igitur omnes esse, frustra aut desiderari, aut adhiberi: artem enim rationalem, quae salutifera sit, jactari quidem, neutiquam existere, missisque adeo Theoriis Εὐπειρίᾳ acquiescendum esse, quae viam monstret tutiorem. Dissimulant hi, aut ignorant, inter multiplices Theorias vix unam esse tam omni ex parte falsam, ut non aliquid veri habeat; in eo maxime peccari, quod certis incerta misceantur, & quae nonnullis modo morborum generibus competunt, ultra, quam par est, extendi ceterisque omnibus perperam accommodari. Triticum itaque, quod a lolio duntaxat repurgandum erat, barbaro impetu

P R A E F A T I O.

una cum hoc evellunt, & cum recolere deberent, quantos Theoria progressus inde ab institutione Medicinae rationalis ad nostra usque tempora continuatis clarorum virorum laboribus fecerit, acceptique beneficii memores suis & ipsi conatibus incrementum ulterius promovere, partis recusant bonis frui ac repudiatis veluti, quae offeruntur, frugibus, quia glumis & fursuribus obnoxiae sunt, ad glandes malunt reverti. Longe sapientius est, quod suo jam tum aevo Corn. Celsus judicium interposuit, cum de rationalis & empiricae artis sectatorum dissensione ageret: neque profecto credibile est, praestantissimos illos veteris Ἑμπειρίας professores, si cum maxime ad vitam redirent, aliter fore sensuros. Tanto igitur imprudentius videri consilium debet recentiorum, qui hodiernam Theoriam, tot fultam adminiculis, tot incrementis auctam, cum Ἑμπειρίᾳ commutandam esse contendunt. Quodsi enim temerariae vulgarium Empiricorum, id est agyrtarum, turbae sese addicere in animo habent, quid probrosius? Si vero Empiricen rationalem excolere, quae experientiae ita rationem adjungat, ut cujusvis generis doctrinarum, quae lumen afferre queant, apparatus adjuncta, ex certis curateque factis experimentis & observationibus, casti ope ratiocinii, eliciat, quaecunque ad rem Medici pertineant, quid magis ridiculum est, quam

H. D. GAUBII PRAEFATIO.

nomine solum mutato eandem proponere disciplinam, quae nobis sano sensu Theoria audit?

Sed taediosum foret & ab instituto meo alienum isti materiae diutius immorari. Neque enim alio haec in medium protuli, nisi ut illud primum intelligeretis, Theoriam opinionum commentis confarcinatam fucoque hypothesis expolitam, etsi specioso habitu incautis arrideat, non solum usu carere, sed multis etiam modis cum arti, tum artifice, obesse: deinde & hoc, quamobrem, quod initio lacunosum vobis systema proposui, nunc denuo sui simile, neque completius, exhibeam. Equidem candide dicam, plura me indies, dum in artis usu versor, dediscere, quam discere, & crescente aetate minui mihi potius, quam augeri scientiam, tantumque abesse, ut de auctario cogitem, ut etiam, si ad hunc laborem redire unquam dabitur, nonnulla forsitan a me rescissum iri credam. Valete!

D. Leidae Batav. CIOIOCCCLXIII.

OPERIS

ARGUMENTA.

INTRODUCTIO *ad* PATHOLOGIAM.

De disciplina medica. *pag.* I

PATHOLOGIA. II

PATHOLOGIA GENERALIS.

De natura morbi. 12

De causa morbi. 22

De symptomate. 35

PATHOLOGIA SPECIALIS.

De naturis singulorum morborum. 53

Morbi simpliciores. 56

Analysis chemica generalis corporis humani. 57

Morbi partium solidarum simplicissimi. 68

Morbi solidi vivi. 78

Morbi solidorum continentium. 92

Morbi solidorum instrumentarii. 108

Morbi fluidorum. 149

* *

3

Morbi

OPERIS ARGUMENTA.

	<i>pag.</i>
Morbi cohaerentiae in humoribus.	150
Acritates morbosae humorum.	160
Morbi humorum ex vitiata fluidi cum spisso cohaesione.	174
Morbi humorum singulorum.	177
Chyli vitia.	ibid.
Lactis Dyscrasiae.	182
Sanguinis affectiones.	185
Succorum secretorum vitia.	205
Morbi humorum relativi.	218
Quantitas humorum vitiata.	219
Fluida loco aberrantia.	228
Motus vitia in humoribus.	236
Morbi compositi.	245
De potentiis nocentibus.	247
De nocivis atmosphaerae potestati- bus.	249
Noxae ex cibo & potu.	268
De intempestivo remediorum usu.	290
De potentiis, quae virus habent.	293
Errores in motu animali.	302
Damna ex posituris & motibus sin- gularibus.	342
Exercitationes mentis immodicae.	345
Vis noxia animi perturbationum.	351
Excessus somni ac vigiliarum.	353
Excretio ac retentio inordinata.	363
De calculi origine & nocumentis.	370
	Poten-

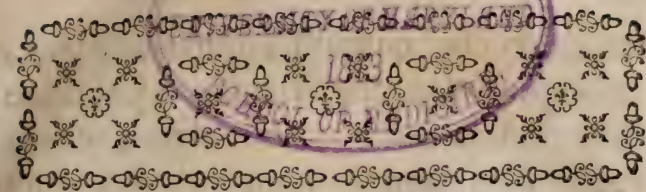
OPERIS ARGUMENTA.

	<i>pag.</i>
Potentiae morbificae animatae.	377
De ceteris, quae forinfecus admota obsunt.	383
De Seminiis morborum.	390
Semina morborum naturalia, com- munia.	391
Semina morborum naturalia, pro- pria.	392
Semina morborum, quae praeter naturam sunt.	395
De differenti causarum morbifica- rum constitutione.	399
Vires naturae medicatrices.	405
De symptomatibus singulatim.	415
Qualitates sensibiles alienatae.	417
Excretorum vitia.	423
Actiones laesae.	424
Sensationes molestae ex morbo.	425
Dolor.	426
Anxietas.	435
Exercitationes sensuum laesae.	440
Tactus symptomata.	441
Gustus symptomata.	443
Olfactus symptomata.	445
Auditus symptomata.	447
Visus symptomata.	452
Laeliones sensuum internorum.	465
Delirium.	467
	Motri-

OPERIS ARGUMENTA.

	pag.
Motricis facultatis symptomata.	472
Spasmus.	473
Paralysis.	478
Somni affectiones.	481
Symptomata motuum vitalium.	485
Respirationis symptomata.	486
Symptomata motus cordis.	495
Symptomata pulsus arteriarum.	498
Symptomata actionum naturalium.	504
Appetitus naturalium laesiones.	ibid.
Actiones laesae primarum viarum.	509
Vitia mictionis.	522
Vitia excretionis cutaneae.	529
Symptomata functionum sexus.	530
Sexus virilis actiones laesae.	531
Sexus foeminei symptomata.	533
De ordinandis morborum differen-	
tiis.	541
Differentiae morborum accidenta-	
les.	545
Differentiae morborum ab origine.	ibid.
Differentiae morborum a sede.	554
Differentiae morborum a cursu.	557
Differentiae morborum a gradu.	561
Differentiae morborum ab indole.	563
Differentiae morborum ab eventu.	566

INTRODUCTIO A D PATHOLOGIAM. *De Disciplina Medica.*

I.

VITA, Sanitas, Morbus, Mors, stadium Medicum Naturae humanae in hoc terrarum orbe absolvunt.

2. Priores duae conditiones (1) Medicis secundum naturam dicuntur; cum iisdem frui dulce sit: praeter, aut contra naturam reliquae, illis oppositae, illaetabiles, quas ideo averfamur.

3. Utrumque tamen genus (2), pro latiore vocabuli *Natura* significatu, naturale est, & suas quodque agnoscit causas viresque physicas, determina-

A

tas,

2 DE DISCIPLINA

tas , quibus nascitur , durat , viget , minuitur , definit , secundum cujusque diversitatem alias atque alias , etiam contrarias , tum homini insitas , tum a foris advenientes.

4. Mens quidem humana , vi commercii , quod cum suo corpore habet , multa & voluntate conscia , & caeco instinctu , operatur , quae vitam ac sanitatem juvant , morbisve aut morte illatis opprimunt.

5. In corpore etiam , pro partium , ex quibus coaluit , mixtione , cohaesione , fabricatione , compositione , animatione , inest & inertia , & mobilitas , & mutabilitas , & incitatio , & conspiratio ; unde aliae atque aliae tam salubres , quam insalubres , causae jugiter enascuntur.

6. Versatur praeterea homo inter res naturales , innumeras , diversissimas , sua singulas agendi potestate praeditas , multumque perpetuo variantes , quarum aliis carere , alias evitare , aut pro arbitrio sibi accommodare semper non potest. Hae vero sive intro deveniant , sive foris

foris admoveantur, pro sua quaeque materie, virtute, concursione, successione, corpus perque corpus mentem aliter atque aliter afficiunt, internas naturae humanae vires (4. 5.) diversimode determinant, incitant, opprimunt, in rectum perversumve agunt, suasque vicissim ab his mutationes patiuntur. Ex quo fonte plurimi perpetim secundae adversaeque valetudinis fomites, alimenta, venena, remedia, profluunt.

7. Triplex istud virium genus (4. 5. 6.) sicubi lege oeconomiae humanae consentanea conspiraverit, vegeta longaevitae fruitur homo: sin minus; morbis aut praematura morte affligitur.

8. Atque haec materies est, quam tractat Medicus, eo quidem proposito, ut hominem suae curae commissum justo moderamine virium (7.) quam diutissime vivum sanumque praestet.

9. MEDICINA igitur, quo hodie colitur ambitu, est scientia & prudens directio virium naturae humanae (4. 5.) ope praesidiorum naturalium (6.) ad vitae & sanitatis a morbis & morte tutelam.

4 DE DISCIPLINA

10. Ea (9.) cum olim aegris duntaxat sanitatem promiserat, ampliata deinceps, erga sanos quoque benefica, duplex cum maxime imponit Medico officium, alterum servandae vitae & sanitatis, alterum morborum curandorum.

11. Debet adeo exponere I. Conditionum hominis, in quibus aut conservandis, aut avertendis versatur (1.9.), naturam, causas, sedes, differentes modos, gradus, effectus. II. Vires naturae humanae utrique principio inditas (4.5.) conservatrices, destructrices, medicatrices. III. Potestates rerum externarum salubres, noxias, medicatas (6.). IV. Regulas denique & praecepta his (III.) utendi, illas (II.) dirigendi ita, ut finis Medico propositus (8.10.) obtineatur.

12. Quando autem generalis istorum omnium (11.) doctrina non sufficit, sed ad singulos etiam homines, prout aetate, sexu, temperamento, vitae genere &c. inter se discrepant, aptari debet; manifestum est, quam late

late pateat disciplina Medica.

13. Quae materiae pertractandae multitudo cum iustum exigat ordinem, is quidem commodissimus videtur, qui ex diversitate conditionum (2) duplicique Medici officio (10) petitus, quaecunque in homine sano cognoscenda aut agenda sunt, suo quaevis loco disposita, primum enarrat; subjungit deinde, quae ad aegrum pertinent, omnia & singula rite digesta.

14. Universum proinde systema Institutionum Medicinae in duas partes distribuitur, quarum prior doctrinam omnem de rebus, quae secundum naturam (2) in homine insunt, exhibet; posterior de iis, quae praeter aut contra naturam dicuntur (2.). Hanc ΙΑΤΡΙΚΗΝ, illam ΥΓΙΕΙΝΗΝ, ex vario fine appellare licebit.

15. ΥΓΙΕΙΝΗ, lato sensu, totum Medici officium circa hominem sanum complexa, tradit

I. Oeconomiam humanam, vitaeque & sanitatis naturam, causas, effe-

6 DE DISCIPLINA

etusque declarat : quae pars **PHYSIOLOGIA**, sermo de natura humana, audit.

II. Signa, quorum ope vita & sanitas in genere, earumque varii status & gradus in homine singulari cognoscuntur : haec **SEMIOTICA PHYSIOLOGICA**.

III. Auxilia & regulas, quibus vita & sanitas quam diutissime incolumes servari possint : quae **DIAETETICA**.

16. **ΙΑΤΡΙΚΗ**, itidem tripartita, simili ordine suam materiem (14.) pertractat, exponendo

I. Quae de natura, differentiis, causis effectibusque morborum scire expedit. Haec **PATHOLOGIA**.

II. Doctrinam signorum, quibus, quidquid in morbis ex se obscurum cognosci debet, praesens, praeteritum, aut futurum, detegitur : unde **SEMIOTICA PATHOLOGICA** dicitur.

III. Praesidia adversae valetudinis, modumque illis recte utendi : haec **THERAPEUTICA**.

17. Utriusque partis aequa necessitas & nexus individuus est : prior ta-
men

men ordine ΥΓΙΕΙΝΗ. Ut curvi norma rectum, ita morbi sanitas: & qui servare sanos novit, bona parte eorum, quae ad tractandos aegros pertinent, instructus est.

18. Praecipuum autem universae Medicinae fundamentum in ipsa hominis natura situm est. Suis haec viribus, sola, sine Medico, plerorumque tuetur sanitatem, morbis medetur. Hac deficiente, aut repugnante, irrita artis molimina. Curiosa naturae observatio, imitatio, ut primam arti originem, ita incrementa dein dedit, dabitque porro. Medici naturae ministri.

19. Itaque doctrina omnis Medica bonae frugis ad hanc componi normam debet, ut, quid natura faciat, aut ferat, ex fideli observatione quam diligentissime enarretur. Nec tamen satis est, vires ejusdem motusque, prout in sanis se produnt, in Physiologia (15. I.) exposuisse: luctans cum morbis natura, quam Pathologia (16. I.) exhibet, facultates affectionesque suas etiam explicatius producit.

20. Unde liquet, quid de certo in Medicis sentiendum? Natura humana, stans a Creatore legibus finita, per similia individua sese multiplicans, omni tempore eadem, sub iisdem conditionibus eodem semper modo agit ac patitur. Quidquid ergo de ejus oeconomia, integra, vel afflicta, prudenti sensuum ministerio clare cognoscitur, id firmum ratumque censendum, nec quidquam eo certius in Physicis. Par ratio est illorum, quae de potestatibus rerum externarum in hominem agentium (6) fideli observatione comperta habentur. Quaecunque porro ex observatis, ad congrua demonstrationis principia applicatis, casti ope ratiocinii, legitime deducta sunt; quanquam per se in sensus non cadunt; non minorem profecto fidem merentur.

21. Nullo proinde jure, quae male seduli doctores aut perperam observando, aut vitiose argumentando, invexerunt, erronea, falsa, incerta, imputantur arti; quasi mere conjecturalis foret.

Non

Non aliis, nec firmioribus, gaudet quavis naturae scientia fundamentis.

22. Haud tamen dissimulandum est, suis premi dubiis, obscuris, conjecturalibus, nunquam prorsus extergendis, Medicinam: neque enim datum mortalibus aut suam, aut rerum, inter quas versantur, naturam penitus comprehendere. At communis ista ingenii humani imbecillitas quem non stringit? Gravius quidem Medicum ob inexhaustam materiae, qua occupatur, amplitudinem & diversitatem (11. 12.)

23. Privatum insuper evidentiae obstaculum hoc est, quod singuli homines a singulis tantopere differant. Nec vero sufficit Medicum communia modo intueri: oportet & cuius homini propria; ut qui singulorum salutis praesit (12.). Quae quidem diversitas tam immensa occurrit, ut nulla observationum vi exauriri possit.

24. Sola denique contemplatione non licet acquiescere, inque obscuris rebus suspendere iudicium, donec lux

affulgeat. Actionem exigit officium (9. 10.). Captanda hinc agendi occasio, quae saepe praeceptis per conjecturam cogit determinare, quod per scientiam sat cito nequit.

25. Pro ea igitur parte (22. ad 25.) Medicinam dici conjecturalem non ob-
stamus; ut quae, cum certissima invenire semper non possit, probabilia selectetur, recta tamen ubique ratione utens, atque a vagis & temerariis commentis periculisque alienissima.

26. Audiant haec obtrectatores, & cum didicerint scientias puras ab iis, quas applicatas vocant, contemplativas a practicis, distinguere, videant, quo jure Medicinam prae aliis, ut omnis certi expertem, infament!

27. His praelibatis, pro instituti ratione, primas PATHOLOGIAE (16. l.) lineas ducere aggredior: quod ut compendio fieri possit, cognita prius ponere liceat, quaecunque de statu hominis sano in ΥΓΙΕΙΝΗ tironi, ut scitu necessaria, enarrantur (17.)

PATHOLOGIA.

28. **O**FFICIUM Medici circa hominem aegrum est sanare (10.).

29. Sanatio autem aegri est morbi, quo tenetur, in sanitatem mutatio.

30. Pathologia igitur, quae hominis aegri cognitionem eo quidem fine exponit, ut viam sternat ad medendi methodum (16. I.), docere debet, aegrum inter & sanum quid intersit, quid morbus distet a sanitate.

31. Spectandus adeo morbus est, ut status hominis sanitati oppositus, naturae ab hac diversae particeps, suis ex causis profluens, suosque vicissim effectus producat.

32. Sed & quid morbus a morbo differat, explicandum: quando ab una
fani-

sanitate, in medio posita, deflexiones multifariae esse possunt.

33. Unde liquet, agendum hic esse de morbi natura, differentiis, causis, effectibus &c. primum in genere, deinde in specie, semperque comparate ad conditiones sanitatis, quarum ideo plena notitia in antecessum postulatur.

PATHOLOGIA GENERALIS

De Natura Morbi.

34. AFFECTIO illa corporis humani viventis, qua fit, ut actiones, homini propriae, non possint apposite ad leges sanitatis exerceri, morbus dicitur.

35. Generali quidem *affectionis* vocabulo complectimur defectus, excessus ac permutationes quascunque eorum, quae in ipso corpore hujusque partibus ad statum sanum atque legitimam functionum exercitationem requiruntur. Horum igitur notitia, ut decet (27.), imbutum nihil admodum obscuri, aut aequivoci,
in

in ista voce offendere potest. Nec facile quis impedimenta externa huc retulerit; nisi qui ludere in re seria velit.

36. Non alios tractat Medicina morbos hominis, nisi qui in corporis aberrationibus siti sunt, hisque correctis tolluntur: habent tamen, mutui nexûs lege, primam saepe originem in mente, hujusve operationes sua efficacia perturbant. Hi limites regiminis mentis, quod Medicorum est.

37. Vitae mentio facta in hac definitione non ea solum de causa, quod morbus vitae sit affectio, nec magis, quam sanitas, sine illa concipi possit; sed ut constet etiam, dari principium agens in aegris, a morbo ipso distinctum, cujus motus observare, discernere, dirigere, praecipua Medici in opere versantis cura esse debet (18.). Facit praeterea vis vitae in aegro superstes, ut rerum huic admotarum facultates tam salubres, quam insalubres, longe diversa ratione agant (6).

38. Quum vero morbus conditionem
cor-

14 DE NATURA MORBI.

corporis ponat a statu sano deflectentem (35.); eo praesente effectus, ex sanitate ut ex sua causa profluentes, id est actiones, quoque alienari necesse est. In omni proinde aegro aliqua fere datur actionum laesio, major, minor, vario gradu, modo, numero, extensione, duratione. Hanc si ocysus, serius, non intulerint vitia corporis, quae praeter consuetum naturae ordinem sunt, turpitudines potius, aut deformitates, quam morbi dicantur; tametsi a cura Medicorum haud prorsus femoventur.

39. Omne autem genus actionum, quae ad hominem pertinent, hic volumus, ne illis quidem exceptis, quae solius animi esse videntur; quando in has etiam morborum corporis magna potestas est. (36.).

40. Imperfectiones tamen functionum, quas aetas, sexus, temperamentum &c. ferunt, hujus non sunt loci; quando quidem sanitatis latitudine continentur. Uti nec illae, quas insuetudo habet, impotentiae, aut, quae ex
na-

naturae humanae necessitatibus fluunt, hujus modum non excedentes affectiones, ut fames, sitis, somnus &c.

41. Ut igitur actiones integrae se habent ad sanitatem, ita laesae ad morbum: nec decet Medicum rationalem, quod abnorme in actionibus est, ipsum morbum dicere; ne notiones causae & effectus temere confundendo curatio exquisita negligatur.

42. Ex quibus (34 ad 42.) liquet, naturam morbi generalem sitam esse in male affectis corporis vivi illis conditionibus, quibus id aptum natum est suam conferre symbolam ad actiones humanas; eoque morbos omnes & singulos inter se convenire, quod in corporis facultatibus sedem habeant. Alieni proinde a foro Medico censendi, quicunque, si modo dantur, ad solam mentem pertinent; nisi statos Medicinae fines removeere volupe est.

43. Medica ergo morbi cognitio ponit intellectum eorum, quae in corpore humano ita a statu sano aberrant, ut
actio-

actiones inde laedantur. Uti nec sanatio aliud quid postulat, quam eorundem restitutionem in integrum: hac quippe obtenta pristinum quoque actionibus rediturum vigorem jure confidit Medicus, nihil reliquum in arte sua habens, ista si spe exciderit. Docent laesae sensuum facultates.

44. Morborum adeo singularium, prout in hominibus occurrunt, naturas expositurus id exquisitè indicare debet, quod in praesentis aegri corpore mutatum in causa est, cur is suis muniis rite fungi nequeat. Id vero plerumque a sensu remotum latet, nec per se clare cognosci potest. Unde, ut ex vero detegatur, accurato opus est scrutinio ac cauta ratiocinatione; quum error hic commissus plures eosque non semper innocuos pariat. Prudentissimi hic saepe caecutiunt, maluntque cohibere gradum, quam per tenebras illidere.

45. Huic autem investigationi (44.) fundamentum praebent, quae in aegro sensibus se manifestant, *Φαινόμενα*: quorum

rum primaria sunt actiones laesae. Harum enim a statu sano deflexiones, justo examine perspectae, cum ex morbo profluant (38), hujus, ut causae suae, naturam legitima argumentatione demonstrant.

46. Plenissimam vero lucem affundit notitia exacta status gradusque naturalis singularum actionum, tum modi, quo quaelibet exercetur, & conditionum ac virium, quibus instructum in suis partibus corpus ad eas perficiendas concurrit. Ita nimirum, comparando actionem quamque integram, una cum suis requisitis, ad eandem in aegro vitiata, innotescere potest, quisnam & quantus sit a sanitate recessus.

47. Constat hinc, Physiologiam (15. I.) maximae hic utilitatis esse, eaque neminem carere posse, qui naturas morborum recte eruere, aut intelligere velit. Sed & quaecunque in expositione oeconomiae humanae supersunt loca obscura, vexata, dubia; aut quae erronea, conjecturalia, ficta,

temere admittuntur, ea omnia in detrimentum Pathologiae redundare: ut merito bonus quisque repurgatissimam tandem omnibusque numeris absolutam doctrinae Medicae eam sibi partem desideret.

48. Nec minoris in ista indagatione momenti est scientia virium, quibus, quae geruntur ab homine, aut ingeruntur, eive quovis modo admoventur, corpus afficiunt ac mutant. Causas haec atque occasiones morborum in se habent (4, 5, 6.); quibus examissim intellectis facile est de natura effectûs inde nati iudicium. Qua in re, praeter observationes, quas ex proprio penu Medicina promit, Mechanicorum quoque, Physicorum, Chemicorum; demonstrata apprime conducunt: quamquam multiplex idiosyncrasiae diversitas & infinitus possibilium combinationum numerus optare magis, quam sperare plenam istius doctrinae perfectionem jubet.

49. Praecipue tamen necessarium est
ante

ante oculos habere historias omnium ac singulorum morborum integras, ex plenis atque intaminatis Practicorum observationibus accurate concinnatas. His uti nititur universa morborum cognitio (45.); ita, cum conferuntur illis, quae in praesente aegro sagax examen detegit, mali, quo is laborat, indolem pulchre declarant. Nec sane certius aliud datur subsidium, quo obscura clarescant, dubia enodentur, corrigantur falsa, controversa dirimantur; sicubi vel priores etiam scientiae (47, 48.) non satis tuto praeluxerint. Hac ideo regia via incesse runt olim, hodieque incedunt veri quique Medici, dolentes interim, tot hiatibus etiamnum abruptam, & inanium narrationum sordibus conspurcatam esse.

50. Ex quibus (45. ad 50.) rite perpen-
 sis proum est colligere, quantis
 hoc scrutinium (44.) prematur difficul-
 tatibus. Qui vero & simul considerat
 multiplices morborum in eodem homi-
 ne complicationes & metaschematis-

mos, non mirabitur, quamobrem vel peritissimis etiam toties hic aqua hæreat. Quo quis diutius in arte cum cura elaboravit, eo circumspectius de morborum natura pronunciare solet.

51. An igitur morbus recte dicitur certamen naturae propriam salutem propugnantis? Ex intimis Medicinae penetralibus petita hæc notio sapienti cuivis in arte magistro jure probatur. Inest profecto sua naturae humanae virtus pervigil, qua vitae ac sanitatis sui corporis conservationi perpetuo studens his necessaria procurat, nocitura repellit. Inde motus spontaneos atque molimina in aegris animadvertere licet, nec causae morbi, nec adhibitis quibusvis demum remediis adtribuenda, quae tam aperte in salutem tendunt, ut data opera aptius excogitari, aut feliciter dirigi non potuisse videantur. Rectissime proinde naturam morborum medicatricem, Medicum naturae ministrum esse, artisque universae summam ad naturae observationem, imitationem,

nem, directionem, redire inculcatur (9, 18, 19.). Aurea ergo loquendi formula medentibus semper ante oculos versetur. Eamdem vero pro generali morbi definitione obtrudere nefas. Neque enim in omnes & singulos quadrat. Nec morbum cum remedio decet confundere. Naturae certamen ideam adversarii includit: hic morbus est: huic suos natura opponit conatus medicatos, quibus si nomen morbi dederis, an morbum abesse diceres, cum languens forte natura huic non obluctatur? An, quos naturam imitans Medici solertia similes per remedia producit motus, pariter ad morbum ipsum referes? Largimur tamen morbos dari, quorum bonam partem, si universum decursum spectes, ista molimina constituunt: alios item, quibus cum superveniunt, in aliud genus mutantur: multis denique accedere specie symptomatum, quae ut accurate a propriis morbi effectibus discerni debent,

bent, ita ad ipsam morbi naturam nullo jure referuntur.

52. Eadem (51.) quoque ab illis perpendi velim, qui in naturae locum Animam, Archeum, aut quodvis aliud principium, rationis particeps, in morbis actuosum, substituere malunt. Voci- bus hi tantum, non re ipsa, dissentiunt: quando autem nihilo plus lucis inde nascitur, non est, cur vocabulum a veteribus non inepte introductum abrogemus.

De Causa Morbi.

53. MORBUS cum ponat mutatio- nem corporis a statu sano (34. 35), quae adesse aut abesse potest, effectus erit corporeus determinatae potentiae, cujus vi existit.

54. Id autem qualecunque, quo fit, ut morbus existat, causa morbi vocatur.

55. Ad hujus (54.) investigationem molesta laesarum ex morbo functionum perceptio mortales aegros ab omni aevo compulit; ut inde primum na-

ta videatur Medicina. Officii ratio eo compellit Medicum, qui tum demum vere cognovisse morbum dicendus est, cum causam ejus detexerit. Sanatio etiam non, nisi succisa morbi causa, exquisita obtinetur.

56. Statuendus tamen huic (55.) scrutinio certus limes; ne ultra, quam ex usu est, aut subtilius, quam verius, exerceatur; neque extra sphaeram naturae virium evagetur: his enim solis Medicus in cognoscendo aequae ac in curando sese continet (3 ad 9.). Inde ad ultimas metaphysicas, primasve physicas causas non adscendendum. Ars ex se nimium longa, suo tamen fine (10.) conclusa, in causis etiam secundis progressum vetat ulteriorem, quam qui felicius perficiendae sanationi conducatur.

57. Quocirca nec minutis causarum differentiis, quas schola invexit, hic inhaerendum. Disputationum haec materies, a sanioribus etiam philosophis hodie repudiata, artem, quae opere potius,

B 4

quam

quam verbis, demonstranda, dedecet.

58. Distinguunt Medici, nec inutiliter, inter causam externam & internam. Interna vocatur vitium quodcumque in corpore radicum aliquamdiu, priusquam in morbum erumpat. Si quae vero gesta, ingesta, aut foris admota homini, sua vi agentia morbum pariunt, is ab externa causa natus dicitur. Prior ergo aliquem ponit ante praesentem morbum sanitatis defectum, sed latentem, aut tam levem, ut absque notabili functionum laesione ad tempus seratur: potestque is in firmis partibus aequae ac in humoribus haerere. Posterior etiam sanissimos morbo afficit, & cum plerumque sensibus manifesta sit, satisque cito noxium effectum edat, ab ipsis aegris saepe animadverti solet. Unde & Evidens audit, nec priscis quoque neglecta Empiricis, qui contra internarum, quod obscurae sint ac incerta tantum conjectura cognosci queant, quaestionem supervacuam esse contenderunt.

59. Memorabilis porro est causa προη-
 γυμένη seu praedisponens, & προκατα-
 ραχτική, πρόφασις, occasio etiam aut oc-
 casionalis dicta. Praedisponens dicitur
 conditio quaevis corpori inhaerens, qua
 illud aptum est nata occasione morbum
 suscipere. Occasio est quidquid prae-
 disponenti superveniens hanc excitat,
 ut una morbum pariant. Neutra ergo
 sola producendo morbo sufficit, sed
 ambarum concursus requiritur. Prae-
 dispositio si abest, occasio non nocet :
 & vicissim si praedisposito ab occasione
 caves, caves a morbo. Distinctionem
 docuit observatio, qua constat, non
 omnes homines ab iisdem rebus aequa-
 liter affici, & valetudinarios idoneo
 regimine servari incolumes.

60. Praecipua denique & maxime
 generalis est causarum divisio in remo-
 tam & proximam. De utriusque ta-
 men conceptu non convenit inter au-
 ctiores. Remota aliis dicitur, quae sola
 non sufficit, sed intercedentem aliam
 requirit causam propiorem, ut morbus
 fiat.

fiat. Proxima ergo his est, quae, remotis superveniens, momentum addit, ut ilico morbus exoriatur, adeoque hunc nascentem proxime antecedit. Ita vix discrepat haec causarum sectio a priore (59.): confunditur proxima cum occasionali (59.), more vulgi, cui causa morbi illud est, quod hunc proxime antecessit: quin remota solo gradu augescens, aut actu saepius repetito urgens, ut tandem in morbum abeat, eadem & proxima evadit. Rectius alii remotas vocant, quae singulae quidem aliquid conferunt ad morbum producendum, nec tamen, nisi conjunctae, totum denique efficiunt; quemcunque ceterum locum teneant in serie causarum ad morbi generationem confluentium. His igitur proxima est, quae ex concursu omnium remotarum nata, sola, integrum morbum ita constituit, ut indissolubili nexu cum eo cohaereat. Quare & Continens dicitur, ut quae universam rationem originis morbi in se contineat, qua posita is continuo se mani-

manifestat, adeoque & ablata tollitur. Hujus uti pars modo est remota quaeque, ita & partem morbi tantum constituit. Qui omnes & singulas remotas, ut una conspirant, intelligit, notitiam proximae habet: qui tollit cunctas, proximam quoque destruit, & cum hac morbum: qui aliquas modo, relictis aliis, partem quoque proximae duntaxat detrit, nec perfecte sanat.

61. Missis aliis minoris momenti causarum differentiis, quas proposui, (58. ad 61.) rite examinanti constare potest, eam solam, quam sano sensu dixi proximam, aut continentem, verae causae physicae ingenium prae se ferre, quae morbum ita efficiat, ut illa posita hic ponatur, durante duret, mutata mutetur, ablata tollatur. Reliquis idem tribui non posse, nec ideo nomen causae proprie competere. Medicis igitur, suo loquendi more, causae titulo venire id omne, quod quocunque demum modo ad morbi generationem concurrat, sive ut vera causa, sive ut hujus pars, aut
con-

conditio sine qua non, &c. Inde litigandi, cavillandi, ridendi, materiem nasci, quasi causa sine effectū, hic sine causa esse, eadem causa effectus oppositos producere, aut idem effectus diversis ex causis oriri possit.

62. Consultum itaque videtur morbi causam solummodo vocare id exquisitē, cujus vi totus morbus existit. De hac porro, quidquid de causis physicis, inter quas utique morborum causae numerari debent (3. 53.), affirmare licebit.

63. Inde uti quilibet morbus suam habet causam determinatam (54.), qua necessario efficitur; ita haec alia atque alia erit in morbis natura diversis, & contra eadem in illis, qui natura conveniunt; tametsi diversas corporis partes occupant, ideoque nec easdem praecise functiones turbant. Quod magnae utilitatis in arte compendium.

64. Nec mera tamen privatio dici ea causa semper debet, quasi morbus, ut defectus sanitatis, tantummodo ex absentia conditionum ad hanc requisitarum

rum oriretur. Aliena sæpissime in ægris insunt, quæ impedimento aut stimulo morbos creant.

65. Quum vero morbus non nisi in corpore sedem habeat (36.), causa ejus quoque ad corpus duntaxat pertinebit, inque hoc solo quaerenda erit; quamquam ex mente forsan, vi mutui commercii, eo devenit: quod observare quidem Medici est, explicare Philosophi. Ex animi motu natus morbus, illo sedato perdurans, non sine causa superest.

66. Ita porro cum morbo cohaeret, ut ab eo inseparabilis abesse nequeat, quin & ille tollatur, nec hoc absente adesse. Distinctio igitur causarum in continentes & non continentes nulla est. Morbus ultra causam suam, i. e. sine causa, non perdurat. Vulnus, cultro licet, quo inflictum est, ablato, una cum sua causa persistit.

67. Imo hæc causa totam morbi, effectus sui, naturam constituit, ideoque ab hoc re ipsa vix discrepat. Quidquid in morbo est, in causa ejus inveniri debet.

bet. Utilissima ergo & maxime necessaria illius indagatio habetur (43.). Ea demum solida est morborum cognitio, quae, quomodo in suis singuli determinatis causis consistant, demonstrat.

68. Raro tamen simplex est, sed plerumque ex pluribus conditionibus una concurrentibus composita: morborum nempe, ut sanitatis ipsiusque corporis humani, notiones multitudinem in unum collectam quoque involvunt. Itaque ex quotnam partibus diversis totum illud, quod morbum vocamus, constat, totidem distinctae dabuntur conditiones aut potentiae in ejus causa, quarum singulae partem modo aliquam morbi efficiant, conjunctae demum totum.

69. Quotiescunque ergo earum conditionum, quae mutuo concursu causam morbi componunt (68.), aliqua deficit, mutatur, gradu augetur; aut prius positis novae quaedam accedunt; aut aliae in aliarum locum substituuntur; toties analogae quaedam imminutio, mutatio, aut augmentum in ipso quoque

que morbo eveniet: uti plena demum hujus abolitio, cum omnes & singulae exquisitae tolluntur.

70. Quo posito fundamento (69.) ratio reddi potest originis morborum lentae vel subitae, durationis, incrementi, decrementi, paroxysmorum, remissionum, periodorum, mutationis ex alio in alium, perfectae aut imperfectae sanationis, reversionis, status denique neutrius inter sanum & aegrum fluctuantis.

71. Quare, ut causa morbi recte cognoscatur, oportet eam resolvere in simplices, ex quibus composita est (68.), potestates, harumque singulas primo, dein omnes conjunctas, quid seorsum, quid simul valeant, examinare. Quae res difficillima quidem est, at utilitatis tamen plenissima & Medico dogmatico apprime necessaria.

72. Perficitur autem curiosa indagatione eorum, quae ita morbum antecesserunt, ut credibile sit ad illius generationem aliquid contulisse: sive ea prius in homine extiterint, sive pridem
aut

aut nuper a foris accesserint (4. 5. 6.) His quippe potestates (71.) continentur, quarum confluxione causa morbi nascitur; ut adeo hujus originem rite considerata declarent.

73. Atqui haec ipsa (72.) sunt, quae Medicis nomine causarum remotarum (60.), praedisponentium, procatarticarum (59.) veniunt. Harum ideo quam utilis & necessaria sit inquisitio, patet. Quodsi vetus Empiricorum schola in his solis male acquievit, magis etiam culpandi sunt recentiores, qui, remotis insuper habitis, proximae (60.) tantum scrutinio sese addicunt. Haec tamen saepe inaccessa est, nisi evidentiores remotae praeluxerint: quin & neglectâ proxima, si cunctas modo remotas auferas, morbum sanabis (60.)

74. Quamvis igitur verarum causarum ingenium non habeant, adeoque cum his male confundantur (61.); omnino tamen merentur a Pathologo expendi, possuntque rectius morborum prin-

principia vocari; ut quorum mutua conjunctione morborum causae hique ipsi demum constituuntur; & ad duo summa capita referri, quorum alterum Seminia morborum comprehendat, alterum Potentias nocentes.

75. Seminia voco dispositiones quas-cunque corpori insitas, quae morborum generationi favent, sicubi potentia nocens analoga accesserit. Praedisponentia alias, aut *προηγμένα*, dicuntur (59.)

76. Potentiae nocentes sunt res quae-libet eā praeditae facultate, ut morbos producere possint in corpore per seminium (75.) apto, i. e. praedisposito. His *προκαταρκτικά* dicta conveniunt (59.).

77. Utrisque opus est concurrentibus, ut causa morbi isque ipse nascatur. Neque enim potentia efficax est, nisi in corpus inciderit impressioni ejus recipiendae aptum; nec diathesis feminalis in morbum erumpit, nisi vi quadam appropriata excitetur.

78. Mutua insuper utriusque speciei principiorum (74.) requiritur affinitas, ut

C

jun-

juncta in eundem effectum conspirent, nec alterum alteri officiat. Non quaelibet potentia cuius seminio evolvendo par est. Nec praedispositio datur universalis ad omne morborum genus: uti nec perfectissima sanitas aequa vi sese ab omnibus & singulis insalubribus tuetur. Hinc eadem diathesis alias favet, alias obstat, pro diversa potentiae nocentis indole, & versa vice: quod uni morbum infert, non item infert aliis; & ne illi quidem alio tempore, si diathesis mutata est.

79. Patet igitur non sufficere superficiali istorum principiorum notitiam; sed requiri cognitam cujusque cum seminii, tum potentiae, naturam; ut mutus eorundem consensus, repugnantia, quidque invicem agere ac pati possint, perspiciatur.

80. Atque sic demum methodo synthetica pervenitur ad cognitionem causae morbi, quam illa (79.) junctim constituunt. Quin & eadem opera, a priori, quod ajunt, eruitur natura morbi (67); ut, instituta collatione, eadem per metho-

thodum analyticam (45.) inventa comprobari, aut error in alterutro argumentandi genere commissus detegi ac corrigi possit. Ceterum si quis considerat physicas effectuum quorumvis corporeorum causas, in universum nunquam aliter, quam concursione duplicis generis principiorum, quae proposui (74-79), existere; prout ex mechanicis, chemicis, &c. intelligentibus abunde liquet; idemque praecipue in seminibus plantarum ovisque animantium nemini non esse manifestissimum; is non mirabitur genericis principiorum nominibus vulgo usitatis nova me substituisse expressiora; nec improbabit, quod momentosae istius doctrinae fines in Pathologia speciali solito amplius dilatare sustinuerim. (*)

De Symptomate.

81. SYMPTOMA, quum vi vocis id denotet, quod aegro accidit; universus
au-

(*) Legantur, quae C. CELSUS de Medic. praefat. ad libr. I. adversus ERASISTRATUM disputat.

autem morbus, una cum causa & effectibus suis, inter res accidentes referri possit; multam Systematicis litigandi materiam dedit, Practicis tamen super hac quaestione non aequè inter se dissentientibus. Facilius plerumque est rem praesentem discernere, quam verbis exacte definire.

82. Quacunque latitudine veteres hoc vocabulum usurparint, certum est hodie symptoma tantum de homine aegro praedicari; de sano nunquam. Ponit ergo praesentem morbum, adeoque & hujus causam: sed & aliquid, quod praeter naturam accidit, & quomodocunque cum his ipsis cohaeret; dum interim ut distinctum ab iis concipitur. Nequaquam igitur pro omni eo, quod homini praeter naturam evenit, aut pro levioribus affectionibus, quae nomen morbi non merentur, sumi potest.

83. In aegro variae a statu sano alienationes (38.) sensibus sese manifestant; si ve actiones spectes, seu eorum, quae fora prodeunt, molem, indolem, aut corpori etiam sensibiles qualitates.

84. Haec phaenomena (83.) cum percipit aeger, animadvertit Medicus, uterque concludit morbum adesse, certus ex sanitate non oriri. Desinunt & homine in integrum restituto.

85. Male tamen illa quis morbum ipsum dixerit (41.), quia cum hoc cohaerent, nascuntur, durant, abeunt. Non is, nisi rarissime, in sensus incidit (44): plerumque ratiocinio tantum detegitur, nec aegro prius, quam Medico, innotescit. Quum nihilominus praeter naturam sint, atque in morbo radicata, recte vocantur symptomatica, ut quae una cum morbo incidant.

86. Symptoma proinde notat quamcunque sensibilem a statu naturali alienationem, quae homini ob praesentem morbum ita nascitur, ut tamen ab hoc ipso huiusque causa distingui possit, nec ultra morbum duret.

87. Tria nimirum in se aeger habet, quae praeter naturam sunt: morbum, huius causam & symptoma. Mutuus inter haec nexus datur. Uti morbus non

sine causa, ita nec sine symptomate esse potest: nec hoc vicissim sine illis. In omni morbo apparens aliqua vel actionum, vel excretorum, vel qualitatum sensibilium mutatio a statu sano evenit (38.). Nec symptoma porro dicendum, quod suo morbo superstes est, sed morbus.

88. Ita symptomata illam praecipue status morborum partem efficiunt, quae in sensus sive aegri, sive Medici, incurrit, apertissimam, dubiis hinc minime obnoxiam, quaeque observanti sponte patet, nec signis adeo aut artificiosa conjectura eget, ut detegatur.

89. Quoniam vero non omnia, quae in aegro praeter naturam eveniunt phaenomena, eandem ad morbum habent relationem, nec eadem semper origine nascuntur; utique necessum est alia ab aliis probe distinguere, prout ex diversis fontibus promanant.

90. Alia nimirum statum morbosum praesentem directe pro sua causa habent, ex quo ut totidem effectus fluunt, hinc nexu physico indissolubili cum illo co-
hae-

haerent. Et haec quidem genuina sunt symptomata, atque pro triplici genere rerum, quae praeter naturam in aegro in-funt(87.), trifariam distinguuntur in symptomata morbi, causae, & symptomatis.

91. Morbi symptoma dicitur effectus sensibilis vi praesentis morbi proxime productus. Ejus ergo similis est relatio ad morbum, ut hujus ad suam causam (66.). Et cum ex plurium conditionum confluxu morbus nascitur (68.), multorum quoque id genus symptomatum syndrome stipatus esse solet.

92. Horum (91.) itaque utilissima est & maxime necessaria inquisitio. Testantur enim morbi praesentiam non modo, sed naturam quoque. (45.). Effectus certe ingenium suae causae declarat. At causa morbi causa etiam est hujus symptomatum.

93. Quodsi vero origo symptomatis propius ex causa morbi derivari possit, causae symptoma audit; voce *causae* minus proprio sensu accepta (61.). Id contingit, quoties illius rei, quae morbum

efficit, vires ita multiplices sunt, ut aliqua modo pars earum ad morbum producendum concurrat, hinc propria huius causa fiat; pars altera vero occasione nati morbi quoque, ocyus, serius, in actum deducta, effectus prodat diversos, morbo supervenientes quidem, non tamen ita nexos, quin hic sine illis esse potuisset. Symptomata causae igitur ut intelligantur, ad potestates causae morbi accessorias attendendum est. Exemplo sit vulnus telo venenato inflictum, cuius si causam telum dicas, vulnusque morbum, vi teli mechanica natum, quaecunque ex viro in vulnus una illato excitantur mala, symptomata causae solent vocari.

94. Quare liquet, isthaec symptomata (93.) & perdurante morbo tolli nonnunquam posse, & eodem ablato superesse, aliquando longe plus periculi inferre, quam morbus, quem comitantur; imo & indicare alias morbum morbo superadditum, quorum alter, quia aut tempore prior est, aut manifestior, aut magis urget, tantum pro morbo habetur,

al.

altero non verè in se ipso, sed in effectibus modo suis spectato, aut & prorsus praeterviso. Unde cum princeps morbus definit, symptomate causae remanente, hujus idea evanescit, morbusque latens, a quo pendet, se demum prodit. Quae quidem rite perpensa ostendunt, distinctionem istam, sano sensu acceptam, nec paradoxam esse, nec supervacuum, utilissimam potius in facienda cum diagnosi, tum prognosi morborum, maxime complicatorum.

95. Utrumque porro symptoma (91. 93.) si sua vi aliam rursus produxerit affectionem sensibilem, haec symptoma symptomatis vocatur. Quo nomine etiam veniunt reliqui omnes, qui longa saepe serie alii ex aliis deinceps profluunt, effectus morborum; modo symptoma aliquod antea pro sua causa habeant, nec hoc sublato persistant (86.).

96. Habent ergo & ista (95.) primam suam originem in morbo hujusve causa, inde cognoscuntur, his remotis tolluntur, & licet plurimum forte aliorum

interventu cum iis saltem cohaereant, legitima tamen analysi ad cognoscendam morbi aut causae ejus naturam & efficaciam quoque facere possunt. Nec plena his neglectis exsurgit morbi historia.

97. Notandum vero, dari non infrequenter in aegris effectus sensibiles, quos si in ortu suo spectes, omnino ad aliquam trium specierum (91. 93. 95.) referas; at qui tam tenaciter corporis partibus impressi sunt, ut ultra morbum perdurent. Unde non symptomata adeo, sed morbi potius secundarii audiunt, eoque magis considerari merentur, quod singularem sibi curam reposcant. Ex vomitu symptomatico nascens aliquando hernia non symptoma symptomatis dicitur, sed morbus (86. 87.)

98. Aliud insuper phaenomenon genus in morbis occurrit, quae cum & aegris eveniant, & a sanitatis norma deflectant (82.), generali quidem symptomatum titulo comprehendi possunt; at longe diversam a prioribus originem habent, adeoque cum iis confundi minime debent.

99. Non bruta homo machina est, quae injurias a rebus noxiis sibi illatas iners excipiat ac patiatur. Mens intus est, quae molestiis ex morbo sibi natis exagitata, anxia, quas habet in corpus agendi vires, intendit ad repellendum hostem (4.). Corpus ipsum & sua praeditum est incitatione (5.), quae, moderata quidem in sanis, acrius insurgit praesente malo irritata, inque enormes saepe impetus abripitur, ut morbi insultibus sese opponat. Consensus etiam hic datur ac mutua partium conspiratio, qua uti unum aliquod constituunt, idemque integrum, collatâ quaeque sua symbolâ, conservare nituntur; ita cum earum alicui noxa imminet, aliae, nec raro omnes, junctis viribus, laboranti succurrunt, communem in privata cujusque, & propriam in sociarum salute propugnantes (5.). His itaque viribus instructa hominis natura causis morborum non modo resistit, sed cum his etiam saepe congreditur, initoque conflictu (51.) vim vi opponit. Quod cum aequali,

bili, quo in sanitate fluunt, actionum tenore efficere nequeat, insolitos ciet motus, turbasque facit turbis a morbo concitatis non raro majores, unde alia super alia symptomata accumulantur.

100. Hujus quidem generis (99.) plerumque sunt alienati rerum ingerendarum appetitus & aversiones, motus spasmodici, convulsivi, circuitus humorum perturbationes, febres, exanthemata, abscessus, haemorrhagiae, vomitus, alvi profluvia, sudores, & alia plurima, quae, etsi morbos comitantur hisve superveniunt, nequaquam tamen continuo ut effectus ex iis eorumve causis directe profluentes aestimare, aut ad symptomata proprie dicta (86.) referre fas est.

101. Naturae ergo molimina potius, aut symptomata activa, auxiliaria, vocentur; quum ab actuosa natura excitentur, hujusque viribus exhaustis aut oppressis deficient, nec eadem semper in eodem morbo se manifestent, & pedissequas saepe habeant sanationes benignissimas, quin arte inimitabiles, aut saltem

rite

rite attendenti salutare plerumque fines prodant. Veteres ἐπιγενόμενα, ἐπιγενήματα, dixere, non sola tamen, nec omnia, his vocibus complexi.

102. Ea vero si in omni latitudine sua spectes, rari sunt morbi, quibus se non adjungant: imo multi, quos non minus constanter & certo comitantur, quam quaevis alia symptomata; ut vere dicas, eos ex junctis potentiae morbosae & contranitentium naturae virium conatibus profluere. Hi sunt, quos certamina naturae propriam salutem propugnantis appellare liceat (51.). Nec horum is rite explicuerit ingenium, aut, quibus stipantur, phaenomena, qui, solis inhaerens primi generis (90.) symptomatibus, istos naturae motus neglexerit.

103. Unde patet, quam utilis Practico & necessaria sit eorundem accurata cum observatio, tum distinctio; ne vano trepidet metu ad innoxia, aut medicatis naturae moliminibus temere resistat, quae non turbanda sunt, sed prudenter regenda (9, 18, 19.).

104. Falluntur tamen, qui ex hoc fonte non nisi salutifera proficisci existimant. Patitur suos & natura errores, impetusque concipit, qui quod modum excedant, justove debiliores sint, aut minus congruentes in partes directi, plurimum saepe damni & vel exitium quoque inferunt. Ut adeo prudentis Medici sit, non mirabundum modo *αὐτοκρατείας* naturae spectatorem agere, sed & praecipitem refrenare, excitare torpidam, errantem in viam reducere.

105. Nec suis etiam istud genus caret effectibus morbosis, qui ex turbis inde concitatis, ut symptomata symptomatum (95.), oriuntur, pariterque, ut haec (97.), tam alte nonnunquam inhaerent, ut in morbos secundarios abeant. Et vel victrices quoque naturae motus (101.) ab his non immunes sunt. Rara sine vulnere victoria.

106. Superest & tertius fons eorum, quae aegris supervenire observantur, a binis prioribus probe distinguendus; quanquam cum iisdem cohaeret. For-

tuita

tuita haec aut accidentalialia dici possunt; cum viribus rerum, quas casus offert, debeantur.

107. Versatur nimirum aeger, ut sanus (6.), in perpetua ambientium, ingestorum, applicatorum, quin & propriarum actionum vicissitudine. Difficile autem est haec omnia & singula tam exacte statui morbo so semper accommodare, ut naturam & Medicum vel juvent in sanando, vel saltem non impediant. Ista tamen cum vel sanos pro sua quaevis potestate diversimode afficiant (6.) multumque saepe conturbent, in aegrotos etiam, quorum non integrae vires minus resistunt, plus valebunt. Unde necessum est effectus prodire, qui, licet symptomatibus primi secundique ordinis (90. 98.) intermixti, morbo tamen, aut naturae, non recte tribuuntur.

108. Nec sane id genus phaenomena, ut fortuita sint, momento carent. Alias enim morbum acuunt, ex miti saevum, exitialem, reddunt, novo morbo aggravant, in aliam speciem commutant, benignos

nignos naturae motus turbant, pervertunt remediorum operationes, agendi occasiones ac tempora occupant. Alias & adjumento sunt, & tam prospere nonnunquam cedunt, ut iis solis recuperata salus debeat. Vehementes animi motus, ex improvise in aegrotis excitatos, alias salutem, alias perniciem turbasve periculosas intulisse, non paucis exemplis constat. Utinam nec perversa medicatio suas quandoque partes hic ageret!

109. Est &, ubi eadem persistunt inhaerentque diutius, quam morbus, cui supervenere; tumque manifestius demum originem suam declarant.

110. Quocirca sedulo notari ac distinguere merentur; ut eventus ad suas quique causas referantur, nec alieni effectus morbo, naturae, aut administratis remediis imputentur, magno historiae Medicae dispendio. Caveant praecipue confusionem, quibus hoc etiam genus ad communem *ἐπιγενομένων* titulum (101.) redigere placet.

111. Ex quibus (90. ad 110) rite
in-

intellectis pronum est colligere, quae ex memoratis fontibus manant, symptomata aegris quidem evenire occasione morbi, non tamen omnia & singula eodem nexu aut inter se, aut cum morbo, contineri: ut adeo cuncta nec idem argumentandi genus admittant, nec momentum habeant aequale, cum ad naturas morborum, quos comitantur, dignoscendas, ad praedicendos eventus, aut ad eruendas agendorum indicationes, ut par est, adhiberi debent.

112. Alia certe dixeris Necessaria, quae cum morbo ita cohaerent, ut eodem posito suasque vires evolvente non possint non, ocyus, serius, sese manifestare. Cujus quidem generis sunt quaecunque ex morbo, ut ex sua causa, fluunt, inque hujus natura universam sui ortûs rationem habent sitam. Vocantur etiam Essentialia aut Primaria.

113. Huc referantur ex fonte primo (90.) potissimum symptomata morbi (91.) horumque effectus (95.). Ex altero fonte (98, 99.) plurima quidem na-

D

scun-

scuntur variabilis ingenii, nec certi cum morbo nexûs, quaeque hinc, pro naturarum diversitate, in eodem morbo aliter atque aliter eveniunt. At quotiescunque ad ipsam morbi constituendam speciem una concurrunt & potestates conditionum morbosarum, & oblucentes irritatae naturae vires (102.), toties & necessaria haberi debent, quaecunque sic oriuntur symptomata activa (101.), ut, si abessent, morbus in aliam speciem transfiret. Tertius fons (106.) nulla, quae hujus loci sint, exhibet.

114 Reliqua igitur, quorum laxior est cum morbo cohaesio, ut abesse aut adesse possint, Non-necessaria vocare liceat.

115. Necessariorum (112.) porro varii gradus sunt, nec una omnium ratio. Morbus plerumque, ut sanitas, non simul & oritur & perficitur, nec puncto temporis, quidquid mutationum potest, producit; sed successione quadam alios post alios effectus explicat. Habent nimirum sua incrementa vires physicae conditio-
num

num morbosarum : pro illorum portione suos variat intenditque nifus natura : per gradus etiam ex aliis in alias partes facultatesque provolvuntur turbae ac consensiones cientur : ut adeo nec eadem semper facie, nec eodem symptomatum satellitio stipatum se in universo suo ambitu efferat morbus.

116. Inde alia quidem simul cum morbo oriuntur, durant, definuntque, perpetui ejus comites, quae idcirco Individua, Perpetua, Simultanea, dicenda. Alia, ut necessario eveniant, non tamen indivulsa sunt, nec quovis morbi tempore, sed suo tantum, apparent, hinc Temporaria vocari possunt. In febribus, praesertim intermittentibus id manifestum est.

117. Utriusque generis (116.) sedula collectio, a non-necessariis (114.) distinctio & curiosum examen, quo quodvis modo ad suum morbum sese habeat, praecipuum rite instituendae cum diagnosi, tum prognosi, fundamentum praebet. Ex iis signa pathognomonica

petuntur & notae characteristicae, quibus morbi a morbis discrepant. Nec certiores aliunde conduntur aut definitiones, aut historiae morborum, quam ex hoc fonte. Iisdem quoque nititur, quam methodus analytica parit, solida naturae morbi cognitio (45.). Temporaria insuper diversis morborum temporibus ac gradibus recte discernendis apprime interferviunt.

118. Non-necessaria (114), nequaquam ideo negligenda, quod minus cohaerenter superveniant, quantae utilitatis esse possint accurate observata, ex dictis (94. 101. 103. 108. 110.) liquet. Momentosa materies cruditatis in morbis, coctionis, crismus, variorumque exituum, his magnam partem continetur.

119. Ceterum quidquid in symptomatibus cujusvis generis a statu sano alienatum se manifestat, id omne ad actiones, excreta, & qualitates sensibiles facile reduci potest, ac sub his titulis, cum opus est, inveniri.

PATHOLOGIA SPECIALIS

DE

Naturis singulorum morborum.

120. GENERALIS morbi notio ante (34.) data cum id tantum comprehendat, quod morbi omnes & singuli inter se commune habent, non nisi eorundem a statu sano discrepantiam edocet. Differunt autem & inter sese, & suo quisque modo vitiatam ponit sanitatem: quod examissim cognoscere praeprimis ad Medicum pertinet (44.); ut cui in praxi singularium cura potissimum demandatur (12. 23.). Unde a generalibus ad specialia procedendum.

121. Id, quo morbi a morbis discrepant, situm est vel in natura cujusvis peculiari illisque attributis, sine quibus esse nequeunt; vel in conditionibus extraneis, quae adesse aut abesse possunt, natura morbi adeoque & nomine generico non mutatis. Hae accidentariae, secundariae: illae essentiales, primariae, differentiae audiunt. Utriusque generis uti-

lissima est cognitio. Prius exhibet diversas possibilium morborum naturas: posterius morbos considerat, suis terminis circumscriptos, quales in ipsis hominibus Medico cognoscendi & curandi offeruntur. Liquet hinc simul, quo ordine pertractari debeant.

122. Jubet autem ingens morborum numerus & multifaria complicatio geometrarum sequi methodum in exponendis eorumdem naturis, tironemque praemissis simplicioribus ad intellectum compositorum evehere.

123. Necessum itaque erit quamplurima vitia seorsum considerare, quae vix aut nunquam singula in aegris occurrunt, & multos simplicioris ingenii affectus inter morbos referre, qui pervulgato loquendi more pro morbis non habentur (38), aut quos Pathologi etiam causarum titulo adscribunt. Nimirum universalis quaedam datur inter partes humani automatis conspiratio, qua uti in sanitate mutuam sibi opem praestant, atque aliae alias naturae legibus adaptant, ita in statu mor-

morboſo una patiuntur, ſuasque affectiones invicem communicant. Unde in praxi raro veri occurrunt morbi, quorum ſimpliciſſima idea nihil mixturae habeat. Ineſt etiam in ſanitate robur aliquod, quo ſe adverſus vitia ſingularia tuetur, nec a ſolitaria cujuſvis partis alienatione functionum ſuarum tenorem ſtatim perturbari ſinit: ut adeo plerumque morbus tum demum erumpat, cum latius ſe diffudit malum.

124. Non tamen eſt, cur ea propter doctrina de iſto morborum genere hoc loco praetermittatur. Facit certe plurimum ad intelligendos compoſitos, qui ex confluxu ſimplicium oriuntur. Quin & ſeminiis morborum (75.) poſt tradendis lucem affundit. Immo vel in ipſo artis uſu tanti ea momenti eſt, ut in curandis aegris perpetuo adhiberi debeat: niſi enim remedia & medendi methodus diverſae individuorum conſtitutioni prudenter accommodentur, ſaepe plus noxae, quam emolumenti affertur (120.). (*)

D 4. Nec

(*) Vid. I. HUXHAM Lib. de Febris Cap. I. III. IV.

Nec vero refert, an morbos velis, an potius affectus, vitia, diatheses, appellare.

Morbi Simpliciores.

125. QUUM morbus corpori inhaereat (36. 42.), in partibus, quae id constituunt., sedem habebit, proque harum diversitate & ipse diversus erit.

126. Inde continentes occupabit, aut contentas, firmas partes, aut, quos continent, succos. Haec prima morborum differentia,

127. Utrumque porro partium genus suis instructum est conditionibus, quibus ad sua quodlibet munia aptum redditur. Istarum vero aliae communes sunt, aliae ad singulas cujusvis generis species plus minus restrictae; prout hae diversis modis ad functiones sanitatis conferre debent. Neutris carere sani possumus: nec priorum alienatio minus, quam posteriorum, nocet. Unde altera nascitur morborum differentia.

128. Est & mutua quaedam partium
ad

ad partes, conditionum ad conditiones, relatio ac proportio, qua ultra citrave aberrante non symmetria tantum, sed functionum quoque iusta harmonia viatur. Ex quo respectu ulterior morborum subdivisio profuit.

129. Secundum has classes (126 ad 129.) morborum simpliciorum historiam ordine exponemus. Dicenda autem plenius intelligentur, si, quae de materie corpus humanum constituyente casta chemia demonstrat, praemittantur.

*Analysis chemica generalis
corporis humani.*

130. CORPUS humanum, si contractibilem materiem spectes, ex humido & sicco exquisitè mixtis constat.

131. In diversa utriusque (130.) portione ac compositione multiplicium consistentiae graduum, quibus partes C. H. inter se discrepant, ratio potissimum sita est.

132. Humidum aqua constituit, du-
D 5 rissi-

rissimis partibus aequae ac fluidissimis indita succis, qua ablata, nil nisi ficcum superest.

133. Mobilissima haec materies, leni calore fugax, maximam universi corporis molem conficit, fluidumque in ejusdem succis, molle ac flexile in firma compage producit.

134. Siccum cohaerentius, inertius, calore aegrius dissipandum, in triplicem materiem differentis naturae resolvitur; inflammabilem, quae ignis pabulum; salinam aquae amicam; terream denique, quae igni & aquae resistit.

135. Inflammabile, coloris calorisque sedes, acrimoniae salinae temperamentum, tenacitatem per firma & fluida diffundit.

136. Salinum, phlogisto adhaerente obtusum, aqua dilutum, suo interventu hanc illi conciliat.

137. Terreum, totius machinae basis ac firmamentum, adversus aëris, ignis, aquae injurias praesidium, hinc per omnes corporis partes, non aequa tamen
pro-

proportione, distributum, fluidis suam singulis densitatem, firmis stabilitatem infert consentaneam.

138. Quatuor ista (132. 135. 136. 137.), etsi multum inter se diversa, in statu sano nihilominus exactissime permixta sunt; ut nulla in particula firma, vel fluida, alterum sine altero, ubique invenias omnia, nec nisi nocivo impetu sincerum aliquod a reliquorum consortio abstrahi possit. Quo circa nec credibile est, naturam in fabricando corpore, augendo, nutriendo, elementis uti disparatis, quae primum inter se misceat, atque alia cum aliis componat eo ordine ac proportionem, uti cujusvis partis indoles exigit. Immo vero moleculas adhibet jam mixtas, congruaque harum aggregatione ac varia densatione suum opus perficit. Hujusmodi profecto sunt etiam, quae de corpore decedunt, detrimenta reparanda, & quae in succis nutritiis fluitant, aut ex alimentis eliciuntur, particulae alibiles. Nec major virium naturae humanae modus esse videtur.

139. Mixtionem (138.) insuper firmat cohaerentia, qua heterogenea inter se continentur, ne sponte divortium faciant, nec vi externa, nisi aegre, a se mutuo avellantur.

140. Vis tamen cohaerendi uti non eadem est inter atomos cujusvis materiae seorsum spectatae; ita nec inter diversas commixtas aequae promiscue viget. Aliae aliis affiniores sunt: dantur &, quae se invicem repellunt, nec, nisi proxenetae interventu, connubium stabile subeunt.

141. Humidi, (132.), quam sicci (134.), levior cohaesio est. Quo fit, ut ex diversa alterius cum altero mixti proportionem diversi consistentiae gradus emergant.

142. In sicca materie terreum (137.) prae aliis cohaerentissimum est, atomorum suarum in proximos contactus compactione duritiem daturum vix edomandam; nisi aliorum interventu molliretur. Id solum superest, cum ignis & aëris violentia cetera disjuxit, dissipavit. Duri-
ora

ora ossium corpora, igne ad alborem calcinata, suam tuentur cohaesionem ac formam; tametsi, praeter terram, nil reliquum habeant, & ne illam quidem sic addensatam, ut non permultis passim porulis hiet. Inde quo pars quaelibet plus terrae congestum constipatumque continet, eo firmitus cohaeret. Quod corpus humanum ex multis junctis unum quid sit ac permaneat, singulaeque ejus partes tamen inter se non confundantur, terrae potissimum debetur. Hic hominis sceletus chemicus: hoc principium cohaesionis, quietis, inertiae.

143. An autem glutine opus est interposito, aqueo, pingui, quo terreae particulae, sponte dilapsurae, inter se conferuntur? Immo vero opus est, quoties cohaesio fluida, mollis, flexilis, friabilis, i. e. non prorsus rigida requiritur, quam intractabilem terra mera faceret. Sufficit huic proximus suarum particularum contactus ad cohaerendum: alienorum interventus cohaesionem modo attemperat, quae tanto laxior est, quo istorum

rum ad terram major ratio. Nec contra facit, quod calcinatis ossibus, cum aqua vel oleo imbuuntur, major reddatur firmitas: poros illorum (142.) aut vacuos, aut saltem aëre repletos, cum subit, hoc expulso, humor longe densior, numquid augeri cohaesionem necesse est? Ipsa etiam glutina suam terrae, quam continent, cohaerentiam debent.

144. Cur igitur partes corporis humani, igne exustae, in cinerem fatiscunt non cohaerentem? Excussis volatilibus vacui nascuntur in massa terrea loculi, quibus fit, ut hujus molecule a proximis contactibus longius absint. Quin & bonam terrae portionem una in auras dissipari, docet fuligo, tum spiritus, salis, olei, quae excutiuntur, depuratio. Inde partes magna materiae volatilis copia suffertae hoc phaenomenon duntaxat exhibent; non item quae terra compactiore sunt stipatae (142.).

145. Aquae & terrae, ad opposita cohaerentiae extrema constitutis (141. 142.), nec nude sociabilibus, salinum
(126.)

(126.) & inflammabile (125.) interponitur, hoc terrae, illud aquae amicum, alterum quoque alteri facile coalescens; ut adeo horum interventu dissidentes materiae concilientur. Aqua sic sali nubit, sali phlogiston, huic denique terra, & mixtio omnium stabilis emergit, gradu cohaesionis, qua inter se ligantur, eundem ordinem sequente, ut privato singulorum ingenio ac inutuis affinitatibus consentaneum.

145.*. Minime tamen dissimulandum est, novissimis Suecorum experimentis, quibus acidum phosphoricum ex animalium ossibus ad alborem usque calcinatis, interventu acidi vitriolici, acquiri posse constat, utcunque credibile fieri, terram illam, ut ut exustissimam, neutiquam sinceram esse, sed aliquantum acidi illius singularissimi continere, eoque a quibusvis aliis terrarum simplicium speciebus discrepare. Unde porro inferri queat, acidum istud, sua natura fixissimum, loco feruminis esse, quo terreae molecule consolidentur. Cum conclusioni dubia quaedam

dam obſtent, quae ulteriore ſcrutinio forte expedientur, conſultius fuerit nihil dum decernere.

146. Quare conſtat, partium humani corporis materiaturam ubique eandem eſſe, elementa eadem; differentiam vero diverſae horum proportioni deberi. Abundans ſiccum cum paucō humido firmitatem efficit; fluorem contra oppoſita utriuſque mixtio. Nec aliter dura pars a molliori, aut humor craſſus a tenuiori, diſcrepat.

147. Auſta igitur proportionē ſicci ad humidum, hujusve ad illud, humor in partem firmam converti, aut haec viciffim in humorem redire poterit; pars firma durior, mollior; humor craſſior aut tenuior reddi. Cohaeſionis gradum ipſa mixtarum materierum proportio determinat. Naturae humanae familiare hoc opus, nulla licet arte imitabile, diverſum genus elementorum non exigit.

147. * Notandum denique, quas dixi (132 ad 137) contrectabiles C. H. materias, prout mutua conjunctiōe ſuccos

ac solida ejus constituunt, copioso insuper aëre communi intime perfusas esse, qui non tantum mixtione, sed inita quoque cum illarum moleculis cohaesione, suppressa elasticitate sua, inibi defixus veluti concorporatur. Quod cum in sicca parte non minus, quam in humida penetrabiliore obtineat, illibata cujusque consistentia; credas internum hunc aëra utrique naturae annumerandum esse; nisi mavelis siccum potius dicere & in humido, ut salem in aqua, liquefcere. Utique materiae siccae affinior videtur, cui quippe longe tenacius, quam humidæ, inhaeret, & ex qua tanto aegrius expellitur, quo minus humidi in illa superest. Quemadmodum igitur aër externus vitae animalis sustentandae maximopere necessarius est; sic idem internus partem non exiguam ad constituendam corporis animalis materiaturam conferre recte dicitur, tantoque majus profecto momentum videtur habere in mixtione quatuor materierum contrectabilium

(138), quia istarum aliae cum aliis dissident (140. 145.), aëris contra elementa cum ceteris omnibus & singulis indiscriminatim coëunt.

An vero is ipse etiam, ut intestinis fermentationis, putrefactionis, effervescentiae motionibus, de corporibus ex diversa materie coalitis excussus, subtilissimis omnis generis ramentis, aqueis, salinis, oleosis, quin & terreis (144.) permixtus, hodie pervulgato nomine *aëris fixi* celebratur, vinculum aut gluten vocari meretur, cujus interventu cetera corporum quorumvis, maximeque organicorum, elementa inter se cohaerent atque continentur? (*) Nova doctrina, experimentis quidem elegantissimis utilissimisque instructa, sed vocum abusu, idearum confusione & paralogismis mirifice confarcinata, cum rigidius examen sustinere nequeat,

(*) Vid. Experimental Essays by D. MACBRIDE
Ess. II. pag. 27 & seq.

at, vix nisi novitate sua fautores sibi conciliaſſe videtur. (†)

148. Ex hac analyſi (130 ad 148.) non difficile eſt videre, quamobrem homo in vegetantibus ac animantibus materiem inveniat corpori ſuo nutriendo, augendo, reparando, idoneam? Aërium, aqueum, ſalinum, phlogiſton, terreum, in utroque regno eadem ſunt, nec diſpar mixtio generalis. Unde & viciffim illis in pabulum cedit corpus humanum.

149. Liquet etiam, cur idem tam proclive in putredinem ſit? Aëris interni, humidi ac inflammabilis elementi abundans copia, compagis firmæ laxior pro magna parte cohaeſio, ſuccorum per hanc undique diffuſorum multitudo, id genus corruptionis facile admittit. Ut merito admirabilis habeatur vitæ potentia, quæ machinam a morte ſtatim putreſcentem, aëri proprio-
que

(†) Confr. J. D. HAHN Diſſertatio de *aëre fixo* a D. DE SMETH publice pro gradu deſenſa, paſſim, præcipue Art. XVII. pag. 93.

que calori, instrumentis ad putredinem efficacissimis, expositam, per tot annos tamen incorruptam tueatur.

Morbi partium solidarum simplicissimi.

150. IDEA solidi simplicissima est, cum spectatur, in quantum a fluido discrepat. Id omni solido commune. Reducitur autem ad solam materiae cohaesionem (146). Elementa materiem constituentia utrobique eadem sunt, variata tantum proportionem (ibid.). Haec in firmis partibus a Medico praecipue attendenda respectu cohaesionis, cujus diversos gradus terminat (147.).

151. Vitiorum igitur, quae in solidis cognosci ac tractari possunt, simplicissima quoque ad cohaesionem pertinent. Nec alia hic in elementis aut temperatura inveniuntur, quorum utilis & necessaria cognitio. Haec prima linea Pathologiae.

152. Cohærentia autem duobus modis peccat, imminutione vel excessu: hæc rigiditas, illa debilitas, vocatur.

Hi

Hi bini morbi similes. Tertio solutae unitatis nullus hîc locus est; cum eo posito ablata cohaesio concipiatur, adeoque simplicis solidi idea evanescat.

153. Utriusque morbi (152.) ingenium declarat notitia iusti cohaerentiae gradûs, quo firma compages muniis sanitatis aptatur. Corpori, ex innumeris partibus composito, quarum singulae suis agitari motibus, nec mutuis tamen nexibus elabi debebant; humoribus insuper perfuso non continendis tantum, sed & diversimode movendis, dirigendis, mutandis; nec lapidea durities, nec mollitudo quaevis, congruere poterat. Ut adeo medius quidam inter opposita extrema gradus tenacitatis sanum robur constituat.

154. Cohaesio etiam sanitati congrua non in omni parte eadem est, sed cuiusvis suo data modo, diversa pro vario, cui destinatur, usu. Firmitatis linea, inde a termino fluiditati contiguo, inque hanc veluti absorpto, ad ossis usque duritatem protensa, quamplurimos

intercipit minoris majorisque cohaesionis gradus, suis singulos partibus convenienter assignatos; quorum permutatio œconomiae humanae intolerabilis.

155. Est etiam, ut generatim sanitatis, ita roboris legitimi solidorum, latitudo quaedam, si diversorum hominum corpora, similesque horum partes firmas inter se comparaveris, ut aetate, sexu, temperamento, &c. a se mutuo discrepant. Gradûs cohaesionis in homine singulari congruentiam proportio harmonica magis, quam absoluta mensura, determinat.

156. Unde patet, eundem cohaerentiae gradum alias naturalem, alias morbosum esse; nec vitia excessus aut defectus, nisi ex symmetria reliquarum corporis conditionum, dijudicari posse.

157. Debilitas itaque dicatur materiae solidum componentis nisus in cohaesionem tam parvus, ut ferre motus nequeat, quos vitae ac sanitatis munia exigunt, quin nimis cedat.

158. Nec tamen sana habetur corporis

ris partisve cohaesio, quae exquisitissimae tantum vivendi rationi respondeat, modicos errores impune non subeat. Beneficio Creatoris homini in tanta rerum vicissitudine constituto atque ad altiora nato sanitas contigit, quae nec minoribus injuriis statim labefactetur; ne perpetuo, aut aegrotet, aut observationi & curationi corporis intentus esse debeat.

159. Debile (157.) autem, vi majore actum, aut salva cohaesione nimis distrahitur recursum impar, aut ruptum plane dissolvitur. Unde duo nascuntur hujus vitii genera, quorum quodvis suas iterum species sub se habet pro partium diversitate discrepantes.

160. Ad primum genus referatur

1. Laxum, Flaccidum, in partibus mollibus, quae vi minore ultra modum se extendi, distorqueri, aut dilatari patiuntur.

2. Iners, in partibus natura elasticis; cum cerea mollitie lentae impressos motus suffocant, nec insito nisu in statum pristinum resiliunt. E 4 3.

3. Flexile, in ossibus, quae, amissa stabilitate, potentiis distorquentibus aut prementibus nimis facile cedunt, neque vel suam, vel ceterarum corporis partium, quibus pro sustentaculo sunt, formam satis tuentur.

161. Genus posterius (159.) comprehendit

1. Tenerum, Gracile, in mollibus partibus, quarum fibrae, quia justo exiliores sunt, distractae, citius, quam par est, rumpuntur: diathesis ut plurimum quidem speciosa, sed ob nimiam, cui non raro iuncta est, mobilitatem tanto periculosior.

2. Tabidum, itidem in mollibus, quae corruptis, quos continent, succis maceratae, aut aqueis, oleosis, mucilaginosi, diu fotae, acribusve erosae, contabescunt & friabiles redditae omnem tenacitatem amittunt. Putredo, concitato motu intestino, aërium, aqueum, salinum, phlogiston, agit, de terrae interstitiis evolvit, terram ipsam sic una in motus ciet; ut hinc cohaesio minuat.

tur. Docet carniū ex incipiente corruptione nascens delicata teneritudo, aut diutius aqua excoctarum consistentia friabilis.

3. Fissile, in partibus natura tenacioribus; cum ob contextum sicciorem minus obsequiosae distrahi nequeunt, quin rimas trahant & cohaesione laterali fibrarum soluta findantur.

4. Fragile, in ossibus, quorum materies pingui & glutine emuncta, acri exesa, destructa cohaerentiae firmitate, ad leves motus frangitur.

162. Omnium istarum debilitatis specierum (160. 161.) generalis causa sita est in elementi terreī, quod basin solidorum constituit (142.), particularum contactibus justo paucioribus, nec sat arctis, aut intestino motu relaxatis: horum enim numero & proximitati vis cohaesionis respondet. Inde connata, aut victus ratione nimis tenui acquisita fibrarum exilitas; succorum prae solidis multitudo; aëris, aquae, muci, pinguis, copia inundans; aut & eorumdem abs-

que terrae compactione emundtorum defectus (143. 144.); violenta partium ultra tonum distractio; acre varium, firmis per humores insinuatum, amicam aquam trahendo, retinendo, phlogiston solvendo, gluten attenuando, terram exedendo, omnia inter sese commovendo, eo deducunt. Confirmatur haec *αιτιολογια* ossium generatione, incremento, analyfi, morbis horumque remediis: inest quippe in ossibus materies terrea copiosior, compactior nudiorque, quam in ceteris minus densis partibus, suumque adeo in consolidando principatum in illis tanto apertius declarat.

163. Qui vero duplicem considerat noxam, cui debile solidum exponitur (159.), & cum requisitis sanitatis in diversis partibus comparat, is facile videt, feminium in hoc vitio dari plurimorum magni momenti morborum; maxime ficubi ex incongrua vivendi ratione aut aliunde potentiae nocentes accesserint.

164. Rigiditas (152.), affectio priori
op-

opposita, hinc intelligitur: ponit enim excedentem in solidis cohaerentiam, qua distractioni suae plus resistunt, quam modus sanitatis (153.) requirat aut impune ferre possit.

165. Efficit autem, prout in diversis partibus vario gradu inest, aut insuperabilem firmitatem, aut fragilitatem flecti nesciam. Quocirca & hîc duplex distinguere genus licet & sequentes horum species internoscere.

1. Tenax, in partibus mollibus; cum aegrius sese distrahi ac distendi patiuntur. Exemplum in carnibus annosorum animalium.

2. Durum, in mollibus quoque; sicubi praeter naturam in cartilaginem, os, aut petram mutatae sequaces esse desinunt.

3. Fragile, Vitreum, in ossibus, a fragili (161. 4.) spongioso diversum, nascens ex majore materiae condensatione, qua fit, ut impetu fortiore rumpantur potius, quam tantillum cedendo cohaesionem tueantur. Docent ossa hyeme & in senibus etiam sanissimis fragiliora.

liora. Nec molles etiam partes ab hoc vitio prorsus immunes sunt.

166. Ponit hic status (165.) elementum terrestre in solidis ultra modum abundans, nimisve compactum; ut hinc propiores justo ac numero auctos habeat contactus mutuos, interpositi aëris ac humidi defectu laborans. Antecedunt igitur conditiones supra (162.) memoratis contrariae, ex nativitate, sexu, temperamento, vitae ratione, ambientibus, potentiis mechanicis &c. repetendae. Est praeterea in ipsa vitae sanae, etiam moderato tantum tenore fluentis, duratione tacitus quidam, at jugis ad corporis rigidationem progressus, quem tuto effugere nemini licet: cum enim natura, in organis ad sua quaeque munia aptandis roborandisque inde ab ortu perpetim operosa, primae-
vum illorum mollitudinem densando paulatim plenam mediae aetatis firmitatem, cuique parti consentaneam, induxit; eodem opere, dum vita durat, continuato, utique necessum est, ni-
mia

mia tandem compactione roboris excessum i. e. rigiditatem inferri; quae idcirco naturalis senectutis comes, fatique senilis lege inevitabili consecuturi prodromus.

167. Efficit autem multiplicia circuitus humorum, secretionis, excretionis, nutritionis, incrementi, motuum ac sensuum, impedimenta; prout vel in universo corpore, vel in singulari hujus parte obtinet.

168. Utrumque vitii genus (159. 164.) tam late patet, ut firmarum partium nulla iis non obnoxia sit; quum id afficiant, quod omnes inter se commune habent. Itaque non tantum pertinent ad solidum minimum, simplicissime spectatum; sive id fibrulam esse finxeris, sive laminulam, aut informe coagulum; sed etiam ad membranas, canales, viscera, carnes, ligamenta, tendines, cartilagine, ossa, &c. quibus solidum minimum pro communi materiatura est. Nec excipiuntur, quae ex canalibus compressis, siccatis, exhausto densatove, quem
con-

continent, suo liquore concretis, compinguntur magis aut crassescunt partes; nec quae per epigenesin quovis demum modo accrescunt.

Morbi solidi vivi.

169. SOLIDUM vivum dico, quod vi vitali pollet.

170. Vis vitalis solidi est, qua illud ad contactum irritamenti se contrahit, crispat.

171. Irritamentum est, quidquid contactu suo vim vitalem (170.) ad agendum ciet. Eo autem non tantum acria mechanica, chemica, &c. referuntur, sed & alia multum diversae virtutis, & vel blandissima, quae solidis vivis intus vel foris admota aliquam status spontanei mutationem inducunt. Sunt autem occasiones duntaxat, nec adeo verae causae contractionis; quum haec actioni irritamenti minime, tanquam effectus, respondeat, nec ab eodem in solidum vita destitutum agente producat.

172. Duas itaque in solido vivo concipere facultates licet; alteram *quasi* sentiendi (*), qua stimuli actionem suo quodam modo percipit; alteram movendi, qua sese contrahendo vim vi opponit ac repellit veluti, quod quietis suae statum turbat.

173. Inde, cum vita in solido agit, series datur trium conditionum; irritationis puta, perceptionis ac contractionis; quae successione subitissima inter se confluunt, ac altera alteram excitant; quan-

(*) Dico facultatem *quasi* sentiendi, ne videar hîc de vera sensatione loqui, quae ad mentem corporis incolam pertinet hancque cum conscientia affectam ponit. Corporalis est, quam volo, facultas, quorumvis animantium vitae propria, etiam in illorum partibus, de vivo corpore abstractis, aliquamdiu superstes: eademque nec in plantis deest, quas inter quae majore ejus gradu pollent, vel ideo quoque sensitivae solent appellari; quoniam phaenomena edunt sensilitati humanae analogae. Atqui nec abfimilia sunt, quae in solido vivo hominis, vi stimuli incitato, se manifestant, mente licet nihil sentiente: uti vice versa acres mentis sensationes vim vitalem non raro prorsus intactam relinquunt.

quanquam non aequa virtute, nec semper eadem lege.

174. Perceptioni quidem constanter proportionata videtur contractio, pro minore vel majore illius gradu & ipsa minor majorve futura. At irritationem inter ac perceptionem haud similis semper obtinet ratio, sive stimuli naturam spectes, seu, quas afficit, partes. Immo vero discrepantia hic datur multiplex, nec ad certas leges redigenda.

175. Quamvis enim credibile sit, vim istam per universum corpus vivens diffusam esse; ratio tamen & experimenta suadent, non aequaliter in singulis partibus vigere, sed aliis acutissimam, tenacissimam, insidere, aliis diversimode efficacia, mobilitate, duratione minorem, nonnullis etiam minimam, quae vix aperte se prodat. In hujus scalae summo gradu Cor stare, proxime sub hoc Ventriculum & Intestina, dein Diaphragma, tandemque ceteros musculos, sagax HALLERI industria nuper detexisse videtur: quod
ipsum

ipsum & observationibus Practicorum mirifice confirmatur.

176. Diversi quoque istius virtutis gradus in toto homine notantur pro varia aetate, sexu, temperamento, vitae genere, statu graviditatis, puerperii, &c. Facit & idiosyncrasia differentiam, & insuetudo.

177. Unde fit, ut ejusdem irritamenti applicati actionem non quisque homo, aut quaelibet hujus partes, aequali gradu sentiant, eademque res & stimuli loco esse & non esse possit in diversis, & in iisdem etiam alio atque alio tempore.

178. Est & consensus aliquis ac conspiratio inter vivas partes, qua fit, ut altera alteram in communes contractiones cieat, cum una modo laceffitur: ut adeo pars singularis irritata nonnunquam & universum corpus exagitet. Sic motus nascuntur alias salutare, alias detrimentosi (99. 104.).

179. Animalis etiam vis, quae sensus regit, cum vi vitali communicat,

& vehementer affecta huic pro irritamento esse potest, ut haec vicissim illi. Quocirca & mentem hominis isti commercio implicitam esse constat.

180. Haec (169. ad 180.) consideranti obscurum esse nequit, quanti momenti effectus cum in sanitate, tum in morbis, ex principio vitali profluant. Nititur eo magna pars virium naturae humanae conservatricium, destructricium, medicatricium (4. 5. 37. 51. 99. & seqq.). In hoc dum agunt stimuli morbofi, aliae atque aliae nascuntur affectiones, prout diverso ejus gradu homo ab homine (176.), pars a parte (175.) discrepat. Huic potissimum debentur naturae illa molimina, quae fontem alterum symptomatum (101.) constituent. Denique & plerorumque remediorum operationes ab hac ipsa vi motrice pendent.

181. Hoc Ἐνοχμῶν, Hippocrati dictum, quicumque ad mentem hominis referunt, haud satis apposite explicant, cur id sine conscientia agat, nec obedi-

diat

diat voluntati, & vel in partibus de corpore vivo resectis aliquamdiu supersit? Rectius itaque corpori videtur tribuendum; tametsi aliqua parte mentis imperio subditum esse actiones voluntariae testantur.

182. Quum vero ejusdem actio non adeo in humoribus, sed in solidis se manifestet; his potius, quam illis, id insidere dixeris: ita tamen, ut credi possit, aliquid ejus in ipsis humoribus, unde solida nascuntur, jam occulte inesse; nisi mavelis, sub ipsa statim concretione indi, nascive: utique tum primum, si qua, ejus dari observationem dicas.

183. Adesse vero aut abesse cum possit, solido integro, ad hujus in se simpliciter spectati naturam id referre vix licet. Quocirca male in firmarum partium elementis, horumve mixtione, aut glutine, quaeritur; ut quae a morte supersunt, nec admodum mutari videntur. Stamen solidi, ut simplicissimum mente fingitur ex terreis elementis, glutine junctis, revera existere non constat, nedum vivere.

184. Nec juvat precario assumere fictitiam in solido fabricationem, ut vis istius fundamentum, quum legibus mechanicis locus hîc non detur (174.): neque adeo de fabrica solidi quaeritur, sed de vi, qua id agit.

185. Elasticitas quoque, gravitas, attractio, repulsio, effervescentia, explosio, & reliquae corporum inanimatorum vires, phyfis chemicisque celebratae, cum aliqua veri specie huc trahi nequeunt. An vis electrica? Novitas impulit, ut post innumeras hypotheses, tempore dissipatas, etiam de vi electrica motibus vitalibus praeficienda sit cogitatum: sed spes concepta decolavit, phaenomenis utriusque vis motricis inter sese sine ambitione collatis.

186. Quare vim vitalem merito ab omni alia corporum vi motrice hucusque detecta distinguimus, ut principium sui generis, viventibus inditum, quod privas sibi in agendo leges sequatur sola observatione detegendas. Illud vero cum per totam universitatem corporum

porum organicorum viventium, animalium, vegetantium, zoophytorum, vario quidem in diversis gradu, quoad vivunt, sese actuosum praestet; neque extra istorum pomaeria, uspiam in corporibus inanimis inesse constet; quin & viva a mortuis distinguat; inde factum, ut homines, ab omni aevo, motus tremulos & palpitationes animalium in frustra sectorum, viscerumve de viventibus evulforum, sponte, vel stimulo concitatas, ut vitae reliquias, ad vim vitalem retulerint. Cur igitur hodie indefinitae voces irritabilitatis, mobilitatis, agilitatis, &c. magis placent?

187. Quando autem nulla assignari particula potest, quae, dum vita gaudet, mero constet solido, nec materie fluida plus minus perfusa sit (182); & mollitudo fibrae magis etiam, quam durities, favet vi vitali; haecque ipsa, etiam in vivacissimo corde, a causis longe ab illo remotis, iisque levissimis, non raro deliquium patitur; in partibus autem a corpore suo separatis, hujus

commercio destituta, fugax cito evanescit; dubitare profecto licet; utrum solida eam sibi met ipsis ingenitam habeant? an vero potius influam aliunde accipiant, nec, nisi jugi, qualicunque demum, ex eadem scaturigine influxu, diu conservare possint? Nervis hîc plurimum deberi observationes pathologicae & experimenta certum faciunt.

188. Ex quibus (169. ad 188.) consequitur, tanti hoc motus principium momenti esse, ut non a Physiologis modo, sed & vel maxime a Pathologis attendi mereatur; & sua id vitia pati posse, quae & frequentissima sint, & sive solitaria, sive cum aliis morbis complicata, multifarias functionum perturbationes inducere queant; nec tamen inter similes, elementarios, temperiei, totiusve substantiae, aut & organicos solidorum morbos, veteribus dictos, neque etiam inter humorum vitia a recentioribus addita, sat definitum inveniant locum, atque adeo singularem sibi titulum reposcant. Quidni prae-

praeëuntem sequamur HIPPOCRATEM? qui, praeter continentia & contenta, etiam τὰ ὁρμῶντα in homine contemplari cum ratione iussit.

189. Vis vitalis duplici modo peccare potest; excessu puta & defectu. Hunc torporem vocabo; illum irritabilitatem. Medius inter haec extrema status sanitatem ponit. Cohaerentiae debilitatem aut rigiditatem (151) nonnulli male cum duobus istis affectibus confundunt.

190. Irritabilitas mihi dicitur solidi vivi tanta sensilitas (172.), ut levibus stimulis in motus erumpat enormes, quibus aequabilis functionum tenor perturbatur.

191. Enormitatis motuum mensuram dat nota vis & applicatio irritamenti, collata cum intensitate, duratione, reciprocatione, extensione contractionum, quae inde consequuntur. Ut ideo huic vitio obnoxiiis intolerabilia sint, quae sani facile ferunt.

192. Notetur tamen, quae intra li-

mites sanitatis consistit, sensilitatis differentia in diversis cum hominibus, tum partibus ejusdem hominis (175 ad 178.). Nec singularis etiam cujusdam stimuli intolerantia, ad idiosyncrasiam pertinens, mox pro morbosa affectione habeatur; quamvis inferre morbos possit.

193. Occupat autem iste excessus aut universum corpus, quod una mentem quoque irritabiliorem sibi plerumque junctam habet; aut partem modo singularem, cui, quod suo toti non rite attemperata sit, levi quavis occasione turbae nascuntur.

194. Difficile est in tanta naturae virtutis vitalis ignorance fontes detegere, ex quibus id vitium promanat. Docet tamen observatio, ut plurimum simul adesse 1. delicatam solidae compagis teneritatem (161. 1.); alias & 2. strictam fibrarum tensionem, mobiliore elatere comitatam; 3. magnam sensuum agilitatem, quae cum mobilius ponat nerveum systema, similem
mo-

motuum vitalium affectionem comitari indicat (187.); 4. saepius & acrem humorum tenuitatem; 5. systema circulationis agitatius. Unde haereditas, aetas junior, temperamentum mobile, sexus sequior, clima calidius, vitae genus lautum, sine exercitatione, aut & strictius regimen, cum meticulosa omnis insoliti evitatione, morbi acuti, febriles, calidi, eo disponunt. A mente corpus irritabilius reddi (193.) non magis, immo minus etiam probabile est, quam illam ab hoc incitari. Dubium utique, an mentium humanarum intima detur differentia?

195. Generales, qui ex irritabilitate oriuntur, effectus reducere licet ad solidorum vibrationes tremulas, crispationes, tensiones, spasmos, convulsiones; ex quibus iterum dolores, anxietates, cavitatum contractiones, obstructions, congestiones, inflammationes, & multiplex circulationis, secretionis, excretionis, aliarumque functionum impedimentum ac alienatio consequi possunt:

sunt : uti facile est eruere , si quis irregulares illos motus ad varias corporis partes , membranas , vasa , viscera , glandulas , musculos , fibras motrices , organa sensuum , &c. applicat , habita simul consensûs (178. 179.) ratione. Unde dubites , utrum huic par affectio detur alia , quae tot tantisque hominem malis obnoxium reddat.

196. Torpor (189.) solidi vivi ponit imminutam vario gradu sensilitatem , hinc ad irritamenta nîsus in contractionem tam parvos , ut non sufficiant iis producendis motibus , quos oeconomiae salus postulat :

197. Obtinet adeo vel in toto corpore , vel in parte singulari , & minore quidem majoreve recessu a vigore naturali. Abolitio plenaria , universalis , vel particularis mors est.

198. Comitari eum solet 1. rudior fibrosi contextûs crassities , delicatae gracilitati (161. 1.) opposita , ob molem majorem aegrius mobilis ; 2. rigiditas partium tenax , vel dura inflexibilis

(165. 1. 2.) superpondio ac compactione terrae gravis; sed & 3. laxitas ac inertia (160. 1. 2.), ex colluvie aquosa, mucosa, pingui; 4. inde & crassis humorum frigida, aquosa, viscida, aut terrestris densior; 5. eorumdem lentior per vasa motus; 6. sensuum denique ac animi motuum tarditas. Quaecunque igitur istas affectiones in homine producere possunt, torpori quoque inferendo apta habentur. Sunt autem contraria memoratis (194.), adeoque ex his intelliguntur.

199. Nec difficulter perspiciuntur mala, quae ex hoc vitio in omne genus functionum redundant: quando harum nulla est, quae principii vitalis influxu impune carere possit. Morbi praesertim chronici inde nascuntur valde refractarii, quin insanabiles; quum ob naturae virium languorem & medicamenta parum valeant (18. & 180.).

Morbi solidorum continentium.

200. NON alia datur generalior eademque evidentior firmarum hominis partium constructio, quam illa, qua cavitates efformant, magnitudine, figura, decursu, diversissimas, admittendis, continendis, transmittendis, vehendis, secernendis, expellendis, variis materiis idoneas: ut ideo universa corporis compages solida continentium titulo comprehendi queat. Quamvis enim non credibile videtur eam totam ex meris vasis constare; certum tamen est, propriam, praeter vasa, partium naturam, non in mollibus tantum, sed & in durissimis, plus minus humidi intime infusum habere (132.), quod solidi concrementi porulis ac interstitiis contineri recte dicas.

201. Cavorum vero singula suum habere modum, qui sanitatis muniis maxime conveniat, docet Physiologia. Ab hoc igitur si ultra vel citra recedunt, morbi nascuntur & notabiles, & valde
fre-

fréquentes ob magnam cum parietum, tum contentorum, mutabilitatem.

202. Hos inter praecipue exponi merentur, qui ad cavitatis suis lateribus interceptae, aut luminum, quibus admittit vel emittit, magnitudinem pertinent excessu defectuve peccantem: sunt enim prae ceteris manifestiores, & multiplici magni momenti noxa graves, variorumque malorum, quae inde oriuntur, naturam declarant.

103. Magnitudo cavi ostiive praeter modum aucta, suas in species distributa, ponit.

I. Dilatationem, "Ευρυσμα, cum parietes cavitatis nimium inter se distantes, spatium justo capacius circumscribunt. Obtinere potest in quibuscunque cavis corporis, majoribus, minoribus, quorum parietes distensionem admittunt, sive canales fuerint, sinus, receptacula, pori, cellulae, aut interstitia. Oritur autem, si contenta materies majore vi in latera agit distendendo, quam haec superare contra nitendo queant.

Quo

Quo facit congesta in cavum uberius moles, volumen ejus expansione audius, impeditus trajectus, impetus advectorum enormis; parietum robur imminutum, aut eorum, quibus a foris fulciuntur, ablatio.

2. *Ἀναστροφήσι*, quae Pathologis vocatur ostii cavitatis, quod admittit, aut emittit, immodica laxatio. Unde fit, ut plus aut aliud quid, quam lex sanitatis exigit, introeat exeatve. Efficere hanc eadem possunt, quae dilatationem (1.); sphincterum praeterea, si quos orificia habent, resolutio.

3. *Διαπήδησις*, quae adesse dicitur, cum fibrae membranas cavitatum contextentes, distractae, a mutuo contactu ita recedunt, ut, absque continui solutione, interstitia hiantia nascantur, quae, textilis ad instar, transudare sinant humorem, qui contineri debuerat. Producitur id malum ab iisdem conditionibus (1.), sed majore gradu, diutiusve applicatis, & quidem ad cava, quorum parietes contextu subtiliore gaudent, aut vitio laxiores sunt (160. 1.).

4. Διαρρῆσιν, cum ob cohaesionem fibrarum vere solutam parietes cavorum, qua integri requiruntur, perforati sunt, aut ostiorum margines illato vulnere nimis ampliati. Quod effici potest vi mechanica externa, secante, pungente, contundente, lacerante; aut ruptione a contentis distendentibus illata, quae ῥῆξις audit; aut erosione ab acribus, quam διάτρῳσιν vocant.

204. Quodsi potentiis nocentibus modo enumeratis accesserit naturalis aut morbosa debilitas (157.), vel torpor (196.), universi corporis partisve singularis (154. 155. 175. 176. 197.), concursione istorum seminiarum (75.) facilius etiam haec mala (203.) producuntur.

205. Priores quidem tres affectiones (203. 1. 2. 3.) non adeo plane praeter naturam sunt, ut non in statu sano, modico gradu, quoque obtineant, & facile ferantur, imo ad diversa vitae munia etiam requirantur: uti varias partium per aetatem mutationes, impositas
sexui

sexui utrique, praesertim sequiori, functiones &c. consideranti patet. Unde tum demum pro morbis haberi possunt, cum modum naturae excedunt, aut ordine, tempore, materie, partibus, incongruis eveniunt.

206. Innotescit etiam, quatuor haec vitia (203. 1. ad 4.). gradu potissimum inter se differre, & quodvis posterius ex priore semel nato produci posse; dilatatione, cum ad ora meatuum usque se extendit, in anastomosin; aut cum augetur, in diapedesin; hac denique in diaeresin abeunte. Quod notatu apprimè utile, ut venienti malo in tempore occurratur; quando species anteriores facilem saepe sanationem admittunt; non item vera continui solutio.

207. Effectus autem multiplices inde consequuntur, qui, rite animadversi ac singulis corporis partibus applicati, plurimorum graviumque morborum originem declarant.

Dilatatio quidem tumores producit, eosque saepe immanes, si parietes tenacio-

naciores vim lente distendentem diu experiuntur: tum vero natura quoque, ne tenuati rumpantur, quandoque cavet densatione, incrassatione, novisve laminis per epigenesin foris vel intus appofitis, cavitatum latera roborando. Multiplex hinc conformationis a statu sano recessus, incautos fallens, qui ex particulae per morbum ampliatae habitudine naturalem ejusdem fabricam colligere ac explicare sustinent, tanquam si, praeter magnitudinem, nihil quidquam alienatum fuisset. Violentior distractio rupturas infert: unde contentorum elapsio, & quae ex hac sequuntur, innumera mala, nonnunquam etiam bona. Materiae in cava distenta protrusae impetus major, impedito transitu, motu vitali aucto, aucto calore, inflammationem, suppurationem inducit; aut crescente aestu, concitata putredine, vi pressiois intercepto in vascula parietum partiumque vicinarum influxu vitali, mortificat. Si tenuior pars materiae, in cavum amplius congestae, per

os angustius, aut per laterum diapedesin (206.), exsudat, retenta crassior, paullatim densata, tumores solidos, molles, duros, efficit.

Anastomosis, ex protracta dilatatione tandem nascens (206.), subito nunquam dimittit aggestam diu cohibitamque materiem, finemque malo laetum, tristem, imponit. Ex aliena materie per oscula meatuum ampliora intrante, aut exeunte, errores loci, obstructions, ecchymoses, exanthemata, secretionum ac excretionum turbæ, varii tumores, oriuntur.

Nec dissimilia sunt, quæ diapedesis aut diaeresis, ocyus, serius, superveniens producit.

Quando autem parietes ⁺cavorum, diu fortiterque distracti (162), vim sese restituendi demum amittunt, aut in eo statu obrigescunt; non est, cur quis miretur, noxas ex hoc fonte nascentes haud raro tam diuturnas, quin insanabiles esse; maxime si principio negliguntur; quamvis etiam potentiae distendentes deinceps auferantur.

208. Est tamen in his morbis etiam aliquid medicati, quo natura utitur in salutem sui corporis; cum aut multitudo humorum minui, aut nociva materies e communi eorum massa separari, expelli debet. Haemorrhagiae, criticaeque aliae evacuationes ac metastases hoc potissimum adminiculo nituntur.

209. Alterum cavorum male affectorum genus morbos angustiae promit, quorum & species cognoscere expedit, a veteribus praecise enumeratas, prout diversis, quibus fiunt, modis inter sese differunt.

I. Obstructio, *Ἐμφραζις*, notat cavum congesta materie spissiore, quae transmitti nequeat, ita repletum, ut pervium esse desinat. Quocirca parietes cavi non in vitio sunt, sed quae his continentur. Haec autem diversimode peccant. Liquor sanus, legitimi fluoris, at errore propulsus in dilatata ora meatuum, qui natura angustiores vehendae tenuiori materiae tantum dicati sunt: quod per anastomosin (207.) evenire potest. Ma-

teries indigena, degener, iusto tenacior, mucosa, phlogistica, pinguis, amurcosa, empyreumatica, terrea, grumosa, pultacea, purulenta, feculenta, &c. Materies aliena, calculus, gypsum, gluten, vermes; ossae grandiores, ossa, devorata; unguinosa adfricta, & similia, vel in corpore morbose generata, vel a foris ingesta, applicata, cavis ductuum aut orificiis impacta; ut nec ipsa, nec, quae decet, alia transmitti queant. Huc & referre licet partis intra partem receptionem, volvulum, &c. de quibus post.

2. Obstipatio, *Στενοχωρία*, viae angustatio, quae fit, cum parietes aut sua crassitie praeter naturam aucta, aut tubere intus prominente, cavitatem minuant, tollunt. Congesti in vasculis aut interstitiis tunicarum humores, chondrogenia, osteogenia, lithogenia, emphysema, tumores inflammatorii, purulenti, sarcomata, polypi, carunculae, scirrhi &c. in texto parietum nata, si cavo imminet, huc faciunt.

3. Compressio, *Θάψις*, quando exter-

na vis, cedentia cavitatum latera introrsum urgens, diametro per gradus imminuta, tandem distantiam eorundem per mutuum intus contactum prorsus tollit. Tumores, ossa fracta, luxata, ligaturae, pondera, potentiae compri- mentes, contundentes, distrahentes, contorquentes, &c. id vitium creant.

4. Collapsus, Συμπίπτεις, cum latera cavorum, ob defectum materiae contentae non dispanſa, subsidendo ad se mutuo accedunt. Ponit ergo parietes aut natura, aut diuturna ultra tonum distensione, aliave causa, flaccidos, infirmos, & depletionem, praecipue subitam; ut, sustentaculo suo interno orbat, proprio robore tueri cavitatem nequeant, quam tamen novo influxu facile recuperant; nisi subsidentiae compressio etiam (3.), aut diuturnae conglutinatio, concretio, accesserit. Tota moles corporea, vigente vita, tumet & cum renixu turget; illa autem in moribundis defetiscente collabitur. Turgens plethorici habitus, si ducto ad animi deliquium usque san-

guine solvitur, totus subito subsidit (*): idem vero & in parte singulari obtinere docet renitens tumor inflammatorius, cum in gangraenam abit, flaccide detumescens. Unde liquet istas mutationes diverso vitae gradui deberi. Quaeenam vero ista vitae vis turgesciendi? an eadem vi vitali (170)? at haec contrahit, crispatur solidum. Phaenomena declarant de sanguinis circuitu, ut mensura vitae, hinc cogitandum esse. Indubium quoque, turgorem & collapsum ad mollia corporis tantum pertinere; ut quae, ob laxam straminum suorum cohaesionem, affluentium humorum copia, inopia, rarefactione, densatione, expandi collabive possint. Circuitu igitur vigente sanguis calens, velociter ex corde in totum corpus propulsus non modo apparatus partium vasculosum replet distenditque; sed videtur insuper in spatiosa inania carnis cuique parti propriae (200) tenuissimum fluidum, spiritum suum (335.), halitus for

(*) HIPPOCR. Aphor. 3. Sect. 1.

forma, aëre mistum (147*), elasticum, ex osculis, forte & ex parietibus arteriolarum διαπρηδῆσι distractis (103. 3.) proflare, per venulas jugiter resorbendum, aut foras corporis, vel in cava majora exspiraturum. Utroque modo sanum partibus induci turgorem conservarique posse; quin & nimium, si velocitas sanguinis calorque nativus ultra modum intenditur, quis non videt? Languente autem suppressive circuitu & calore, cum & influxu vitali partes priventur, & spiritus vaporosus in liquorem contrectabilem, non elasticum, voluminis minimi, concreascit, utique collapsum consequi necesse est. (†)

5. Contractio etiam huc referenda, qua parietes propria suarum fibrarum vi contractili sua cava aut ostia arctant, occludunt. Id vel lente & paullatim fit, vel

(†) Praeivit hanc doctrinam HIPPOCRATES, Lib. de Arte dicens: πᾶν τὸ ἀσυμφύτον, ἢν τε δερματι, ἢν τε σαρκὶ καλυπτεται, κοῖλον ἐστὶ· πληροῦται τε, ὑγιαίνον μὲν, πνεύματος, ἀθροῦσαν δὲ, ἰχώρος. Et Lib. de Flatibus: τὸ δὲ πνεῦμα συνιστάμενον ἐς ὕδωρ ἐρχεται.

vel subito & vehementer. Inest nimirum in solido, quod cavitatum latera format, vis cohaerentiae (139. & seq. 150.), quae uti resistit elementorum separationi, ita propiorem reddere contactum perpetuo nititur. Inest & in multis, vario gradu, vis elastica. Accedit insuper vis vitalis (170. 175.). Nec desunt, quibus & muscularis potentia pro adjumento concessa est; si modo hanc a priore diversam credere libet. His viribus internis cavorum parietes se tuentur adversus contentorum impetus extrorsum, sibi que a nimia distensione aut ruptione cavent. Ut adeo continentium & contentorum oppositi nifus antagonismum exercent mutuum, quo cavorum diametri determinentur, majores minoresve futurae, si alteruter horum nifuum a justa aequilibrata recesserit. Inde contractionis lentae ac subitae origo ac discrepantia intelligitur. Quod si vis cohaerentiae & elateris in parietibus ultra modum augeatur, non incrementum pariter materiae contentae mole,

mole, volumine, pondere, motu; aut versa etiam vice haec minuantur, non pari gradu imminuto potentiae contrahentis momento; pro hujus ingenio paullatim & leniter in sese coeunt parietes, fibrisque adductis cava sua arctant; donec cum contentis ad aequilibrium deveniant, aut his expulsis, vel deficientibus, quam possunt, maximam contractionem assequantur. Vis autem vitalis & muscularis, irritata, violentius agit, nec adeo in statu aequilibrui cum contentis quiescens, ad stimulum multiplicem (171.) subito in spasmos (195.) ruit, quibus stricti parietes aut distractionem non, ut decet, admittunt obrigescentes, aut cava ultra modum angustant, quin penitus occludunt. Innotescit hinc, quam variae causae utrumque id vitium inducant; & cum prior contractio sequatur distensionem imminutam, ex hac etiam nimium aucta, ut stimulo, posteriorem oriri posse; nec tamen ambas tantopere inter se differre, ut non quandoque in eadem parte simul nasci queant,

ant, aut altera alteri supervenire. Venterculus diuturna inedia cavum suum paullatim angustans; idemque, cum ultra modum ingestis distenditur, irritata vi sua musculari subito vehementerque sese coarctans & vicinorum musculorum adjumento, quidquid continet, impetuosè sursum ejiciens, duplici exemplo dicta illustrat & confirmat.

6. Coalitus, Συμφοσις, denique ponit abolitam cavitatem ob parietes, quibus formatur, intus consolidatos. Quod affectionis genus aut post continui solutionem nata cicatrix callusve infert, aut compressio (3.), collapsus (4.), contractio (5.), diuturna, fortior, ut ex contactu interno laterum perdurante concretio demum consequatur. Quin & obstipans tumor (2.) id efficere valet. Quandoque & obstruens materies (1.), solidescens, internae parietum superficiei coalescit. Unde constat, omnes angustationum species, ad extremum deductas, tempore tandem in symphyfin abire posse; quo cum deventum est, fru-

frustra ut plurimum tentatur sanatio, nisi manus opera adhiberi possit.

210. Uti vero haud rarum est plures memoratarum specierum (209.) una concurrere; ita saepissime huic vitio comes aut pedissequum sese adungere solet prius nimiae dilatationis (203.), idemque cavum parte angustius, parte amplius iusto esse ob impeditum materiae affluentis transitum.

211. Facile hinc perspiciuntur innumera mala, quae ex hoc fonte in oeconomiam humanam redundant; cum ad omne genus cavitatum maximarum aequae ac minimarum pertineat, & a legitima harum ad sua contenta ratione pleraeque omnes quarumvis partium functiones plus minus pendeant. Complicatio autem frequens cum vitioso excessu (210.) etiam noxas inde oriundas multiplicat, aggravat. Rigiditas ceterum, individua provectioris aetatis comes (166.), uti plerasque morborum angustiae species, alias ex aliis, in partes continentes non potest non invehere,

re, ita ex istis potissimum jugiter incrementibus, vitalis humorum circuitus retardatio, caloris nativi defectus, ipsiusque vitae languor & plena tandem extinctio in decrepitis necessario consequuntur: quae mors naturalis est.

Morbi Solidorum instrumentarii.

212. CORPUS humanum in partibus suis firmis, quae sensuum ope cognoscuntur, systema esse instrumentorum diversissimorum, quae cum secundum naturam se habent, suo singula numero, magnitudine, conformatione, proportionem, situ, nexu, continuitate, contiguitate, &c. determinatis gaudeant, docet Anatome. Physiologia autem demonstrat, vi hujus fabricae suo unamquamque partem aptari operi, quod sanitas postulat, peragendo, ideoque aliam atque aliam cuivis contigisse, prout diversae functionis instrumentum esse debebat.

213. Ceteris ergo integris, sola etiam istarum conditionum (212.) permutatio ac de naturali statu decessio actionibus
sanis

sanis impedimento esse potest. Inde morbi instrumentarii, organici, nascuntur perquam notabiles & numerosi, adeoque ordine nunc pertractandi.

214. Monendum vero prius, non omnia, quae hîc occurrunt, vitia, licet a naturae modo recedere videantur, functionibus ita obesse, ut morbis vere accenseri mereantur (38.). Admirabilis ista structurae C. H. varietas, cum aptitudine tamen singularum partium, ad munia sanitatis naturae legibus convenienter obeunda, conjuncta, Divinum opificium declarans, quemadmodum in universa compagine obtinet, ita vel solis etiam ex faciebus sic satis intelligitur. Multa etiam, strictiore sensu, potius ad classem symptomatum pertinent; quum ad horum similitudinem ab aliis morbis pendeant (86.). Plurima denique ex solidorum & fluidorum affectionibus composita sunt; uti & ipsae partes instrumentariae hanc mixturam constanter habent. Hunc tamen circulum evitare nec Physiologia, nec Pathologia, potest.

215. Ut partium similiarium (150.), ita & dissimiliarium primaria dos est cohaesio. Hac nititur materiae firmitas, continuitas, hinc & aptitudo ad reliquas dotes mechanicas recipiendas, conservandas. Vitiata igitur morbos infert, eosque diversos, prout vel ad partis in se seorsum spectatae molem pertinent, vel ad ejusdem cum vicinis nexum.

216. Prioris generis sunt continui solutiones, quo sequentes species referuntur.

217. Fractura, quae solutio continui est in parte dura, ossea, cartilaginea, a causis mechanicis facta. Haec lato sensu comprehendit fissuram, *Ἐδρην*, praecisionem, attritionem, &c. Producitur ab injuria, quam vis percutiens, pungens, secans, tundens, cohaesione partium major, infert. Unde tanto levioribus causis nascitur, quo ossa ex senio, acri gelu, lue venerea, scorbuto, arthritide, rachitide, carie, aliove vitio, fragiliora sunt (161. 4. 162. 165. 3.); ut ideo, absque vi externa, sola muscul-

culorum actio fracturas ossium, quibus illi infiguntur, quandoque efficiat. Mala, quae hinc sequuntur, innumera facile eruuntur tum ex multiplici usu, quem ossa oeconomiae humanae praestare debent, nec possunt tamen, nisi integra; tum ex perturbatione, irritatione, distractione, pressione, laceratione, quam fracta partibus vicinis necessario inferunt.

218. Vulnus, quod notat continui solutionem in parte solida, non dura, recentem, a vi mechanica ita factam, ut sanguis aliusve succus e vasis saucia-
tis prodeat. Potentiis ergo similibus, ut fractura, oritur, proque harum, &, quas hae laedunt, partium, modique, quo laedunt, diversitate plurimas habet differentias & varia nomina, caesionis, excisionis, puncturae, rupturae, fissurae, contusionis, &c. Quidquid adeo sanarum functionum ab integritate partium & succis legitime intra sua cava contentis aut motis pendet, nato vulnere vitari necesse est. Unde, quae
hinc

hinc oriuntur, turbae numero & varietate infinitae perspiciuntur. Accedunt autem & salutares naturae motus, qui vulnus ad sanescendum disponunt.

219. Hujus etiam loci sunt solutiones continui siccae, quarum hiantia labia epidermis, callus, cicatrix, ita obduxit, ut nec de extremis vasculorum humor elabatur, nec coalescere separata etiam sub mutuo contactu possint. Palpebra, labium, lingua, auricula, &c. fissa huc pertinent. Nec durae etiam partes ab hoc vitio immunes sunt, quod alias congenitum est, alias ex vulnere, ulcere, fractura, carie, &c. utcumque sanatis contrahitur.

220. Posterius genus (215.) vitia habet incongrui nexus, quae cum legitimam partium mobilitatem aut firmitatem pervertant, plerumque non impune feruntur. Peccant autem excessu, vel defectu.

221. Connexio excedens dicitur, cum, quae disjuncta esse oportet, coalescunt, aut quorum laxior requiritur cohae-

cohaesio, iusto strictior est. Symphy-
ses ductuum, ostiorum, hiatuum natu-
ralium (209. 6.) huc retuleris. Unde
Ἀτρητοὶ ad podicem, genitalia, urethram,
meatum auris, nares, &c. Digni, la-
bia, muscoli, tendines, viscera, &c. sic
inter se, vel cum vicinis, coalita in suis
muniis impediuntur: quae affectiones
aut ab ortu insunt, aut ex aliis malis
(209. 6.) consequuntur.

222. In articulis praecipue notabile
hoc vitium Ἀγκύλην, Ἀγκύλωσιν, veteres
appellant, cum articuli ita obrigescent,
ut eorum motus prohibeatur. Poni
adeo male affectas illas partes, quae ad
articulum formandum tuendumque fa-
ciunt; & varia occasione nascens laesis
ex fractura, luxatione, vulnere, contu-
sione, abscessu, ulcere, tumore, dolo-
re, articulis crebro supervenit: siqui-
dem ligamenta quacunque de causa in-
terdum violantur, contrahuntur, rige-
scent, cum internis partibus coalescent:
alias axungia deficiens siccitatem, aut
eadem abundantior sive inspissata, quan-
doque

doque etiam alienus humor in cavum articuli effusus, tumorem infert, quo motus impeditur: alias extrema ossium commissurorum labe rachitica tumescunt, aut callus fracti prope articulum ossis, exostosis, fungusve intus luxuriat; aut ulcus vel caries serpens partium firmitatem, cohaesionem, laevorem, figuram, pervertit, &c. Raro autem quaedam istarum affectionum diu inhaeret, quin & aliam atque aliam sibi comitem adsciscat: unde malum insanabilius evadit.

223. Hujus etiam generis sunt Ἀγκυλόγλωσσον & Ἀγκυλοβλέφαρον. Quorum illud linguae adstrictionem notat, qua ejus motus ad suctum, deglutitionem, loquelam, necessarij impediuntur, ob frenulum a nativitate durius magisque contractum, latiusve in apicem linguae productum, aut ob cicatricem ex vulnere vel ulcere sanato sub lingua relictam: Hoc similem in palpebris affectionem, qua inter se, & quandoque etiam cum albo oculi, vel cum cornea, ita

cohaerent ac coalescunt, ut, quum di-
duci nequeant, visui obsint. Oritur ex
interposita materie glutinante, aut ex
cicatrice minus caute inducta.

224. Nexus deficit (220), sicubi,
quas cohaerescere decet, partes disjun-
ctae sunt, aut laxius inter se nectuntur,
quae arctius debebant. Quo pertinent
cartilaginum, epiphygium ab ossibus se-
cessiones; vitia, quae medium quid in-
ter fracta & luxata habent; dentium va-
cillatio, articulorum ob ligamenta flac-
cidiora infirmitas, linguae cohaesio ju-
sto laxior, hinc nimia mobilitas, quan-
doque valde periculosa (242), &c.

225. Est etiam plerarumque partium
certa quaedam inter se collocatio, na-
turae maxime consentanea: quae sola
cum pervertitur, functiones utpluri-
mum integrae esse non possunt; etiamsi
cetera se recte habeant. Unde nova i-
terum morborum classis exsurgit, qui
quidem, ut saepius cum vitiis cohae-
sionis (215) & nexûs (220) compli-
centur, ab his tamen distincti seorsum

considerari merentur pro specierum, in quas abeunt, diversitate. Referantur huc Luxatio, Hernia, Prolapsus, Aberratio.

226. Luxatio lato sensu mihi dicitur, cum ossa, qua inter se commissâ sunt, de sede sua naturali decedunt. Committuntur autem vel per articulum, cum manifesta obscurave mobilitate, vel per coitum, quo diversum motum non habent, sed, quasi unum atque idem sint, inter se junguntur. Hic modus σύμφυσις, ille τὸ ἄρθρον, veteribus audit: utriusque autem porro permultas dari differentias Anatome docet. Pro ea igitur diversitate luxatio etiam in duas species distinguitur.

227. Ἐξάρθρημα, quasi dearticulatio, luxatio proprie dicta, est articuli (226.) de sede sua in locum alienum decessio, qua motus pervertitur. Levior hujus vitii gradus subluxatio est, παραρθρημα, cum os pro parte modo, nec plane extra crepidinem sui acetabuli, elapsum est: quo etiam distorsio referatur; siquidem

dem & ossium inter sese mobilium situm turbat. Infert haec mala vis externa varia, expellens, intorquens, distrahens, major robore naturali articuli. Alias & intra cavitatem nata muci, feri, puris, aliusve succi congestio, aut partium exsuperantia, os pedetentim e sede sua protrudit. Favet his potentiis, quidquid conditiones, quae articulis pro munimento sunt, infirmit. Unde ligamentorum, muscutorum, tendinum, imbecillitas aut soluta continuitas; processuum, qui prope adstant, ossium ipsorum, quae contra sese sita sunt, cartilaginum interpositarum, molliumque partium, quae intus sunt, varia vitia, tumores, deformitates, relaxationes, ulcera, caries, fracturae, contusiones, &c. eo disponunt; ut etiam sola suorum muscutorum actione quandoque articulus solvatur, pari quidem facilitate, nec solide tamen & constanter restituendus. Docent gesticularii. Hinc multiplex luxationis cum aliis morbis complicatio.

228. Quum vero in σύνταξι ossium

tanta detur varietas, & nullus articulus tam similis alteri sit, ut non aliquid diversi habeat; nec aequale omnibus robur natura concesserit, aliorumque in alias atque alias partes facilius aut difficilius sit luxatio; oportet eum, qui de his vitiis recte judicare velit, non solum ex sceletro sicco singulorum ossium positus ac figuras nosse, sed etiam comperta habere, quaecunque aut communia sunt omnibus articulis, aut propria singulis, ligamenta, cartilagines, glandulas, musculos, tendines, apophyses, epiphyses tum cartilaginosas, tum osseas, harumque in varia aetate mutationes, nec non vasa, nervos, viscera, quae adjacent. Nec aliter intelligi possunt mala innumera, quae ex luxatis consequuntur.

229. Altera situs ossium perversi species est, si, quae sine articulo per coitum juncta sunt, inter se dehiscunt (226). Haec singulare nomen Latinum non obtinuit, & parte ad nexus vitia (224.) etiam referri potest, in iis certe ossi-

ossibus, quae media quaedam materia inter se connectit: prout in symphyssi (226), quam remotam vocant, obtinet. Ceterum ex supradictis (227, 228.) intelligitur.

230. Hernia (225), Ramex, adesse dicitur, cum functio sana laeditur, quia pars mollis, interna, ex sede sua naturali egressa, intra cavum alius partis morbose recepta est. Hoc nomen genericum, ut satis multas sub se species habeat, abusive tamen transfertur insuper ad varios tumores, quos hernias spurias vocant, eo quod iisdem locis, quibus hernia vera familiaris est, eveniant; quanquam origine & natura sunt dissimilimi, nulloque proinde jure huc referri possunt.

231. Partium, quae abdomine continentur, herniae prae aliis & frequentiores sunt & praecipue memorabiles. Iis opportunitatem dat parietum, qui abdomen circumdant, pro magna parte molitudo; peritonaei, quod intus succingit, natura tenax quidem, at maximam di-

stensionem admittens; viscerum, quae isto sacco continentur, moles ingens, laxitas, mobilitas, multumque perpetuo varians ob diversam contentorum quantitatem dimensio, nec certa semper in omni suo ambitu sedes; eorundem hinc, vi respirationis aliorumque corporis motuum & variantium simul positurarum, agitatio, pressio, impulsio major, minor, perpetua, nec tamen semper ab omni parte aequabilis, adeoque & continuus fere nisus ad erumpendum de coërcente suo sacco, si qua detur rima, aut ad eundem aliquà dilatandum. Huic ut resistere peritonaei membrana posset, ossibus, musculis, tendinibus, aponeurosis, ligamentis, integumentis, &c. foris impositis fulcitur, introrsum urgetur. Ita nato inter oppositas potentias aequilibrio nec de angustis suis prorumpere interanea possunt, nec nimis cedere rumpive peritoneum. At si qua parte istud externa sua vi & fultura destituitur; aut contentorum impetus, inaequaliter directus, aliquam ejus

se-

sedem, quae minus reniti queat, vehementer extrorsum trudit; cedens ibidem peritoneum aut in appendicem cavam dilatatur, aut, quod rarissimum, rumpitur: utroque autem modo, quae intus vicinae sunt, partes mobiles de suo cavo emigrare finit & extra abdominis peripheriam subter communia integumenta sese effundere, crescente indies tumore, si eadem causae perduraverint. Haec generalis est idea herniarum, quae ad abdomen oriuntur.

Ut vero multiplices earum differentiae, sedes causaeque plenius intelligantur, illud praepremis tenendum est, saccum peritonei, qua caveam abdominis vestit, non undiquaque a partibus foris adjacentibus aequè valenter suffulciri; neque adeo ubivis eundem roboris gradum ad coercenda interanea a natura nactum esse. Unde consequitur, ut illis praecipue sedibus, quarum munimenta externa ceteris imbecilliora sunt, naturalis detur ad hernias proclivitas, major minorve pro ratione infirmitatis. Mani-

festum utique est, ubi muscoli, ossibus fulti, extrinsecus adnascuntur, maximum ibidem ad resistendum robur conferri; minus, cum, absque ossibus, muscoli & aponeuroses indumentum addunt; longaque minus, si aut sola caro, aut sine hac, aponeuroses modo, tendines, vel ligamenta; minimum denique, qua parte etiam ista deficiunt, ac prope nuda sub integumentis communibus membrana peritonaei apparet: quo potissimum pertinent illae regiones, unde, quos vocant, processus peritonaei prodeunt. Nimirum canales sanguiferi, trunci nervei &c. qua per abdomen feruntur, ut porro aliis partibus, extra illius cavitatem sitis, prospiciant, cum juxta extimam sacci peritonaei superficiem procurrunt, celluloso ejus texto comprehensi & velut in funiculos colligati, suis tandem locis ab illo extrorsum devergunt: quo fit, ut sedes peritonaei, unde discessio facta, non modo plurimum suae fulturae externae amittat; sed etiam spatium consequatur, data

ta

ta occasione, ad ductum funiculorum digressorum foras evagandi. In istis igitur locis liquet peritonaeum natura quam debilissimum esse, seminiumque ideo dari herniosum, naturale (75. 608.), non alibi valentius; praesertim ubi devergentes funiculi crassiores sunt: quales ad umbilicum, inguen & femur habentur, vulgatissimis hinc herniarum speciebus, mox exponendis, famosi.

232. Umbilicus, post partum praecisus, cicatrice occlusus, si minus firmo constat circulo tendineo, quo olim funiculum vasorum umbilicalium transmisserat, ea sedes peritoniae, quae subest, in centro motus abdominis constituta, nec satis a foris suffulta, ab adiacente tum epiplooo, tum intestino, propulsa se remittit, diducitur, cutim & ipsum umbilicum attollit saccumque format, in quem vicinae intus partes morbose recipiuntur. Ita tumor nascitur, quem communi nomine ἐξόμφαλον, vel ἐξόμφαλον πάθος, vel ὀμφαλοκήλην, herniam umbilicalem, vocant; vitium
in-

infantibus foeminisque ex graviditate ac partu difficili frequentius, aliquando connatum, haereditarium, & vel in parvulis embryonibus jam visum.

233. In utroque inguine, qua sede funiculus vasorum, contextu celluloso comprehensus, sub peritoneaeo emergens, per annulum, rectius arcum tendineum muscutorum abdominis obliquo-
 quorum, externi & interni, super os pectinis descendit, inque viris ad testes, in foeminis ad pudendorum oras, nomine incongruo ligamenti uteri rotundi, defertur, ibidem membrana peritoneaei nudior, minusque extrinsecus firmata, frequentissime herniam patitur. Quodsi enim foramen illud arcuatum quacunque de causa diducitur, pressum a contentis atque distractum peritoneaeum per id descendit, secumque una abducit illapsas partes propinquas, omentum, intestinum, &c. nascente ad inguen tumore, qui hernia inguinalis, *βασανικήλη*, dicitur, quamdiu in hac sede consistit. Si vero ocysus, serius, ad
 in-

inferiora etiam se protendit, in viris quidem diducto scroto hernia scrotalis, *ἰσχιοκήλη*, vocatur, in foeminis autem ad labia naturalium devolutus peculiare nomen nondum obtinuit. Haec tamen etiam in utroque sexu quibusdam hernia inguinalis completa, illa incompleta, audit. Infantibus, praesertim masculis, quandoque connasci, nullaque, vel leviori causa evidente etiam ab ortu persaepe accidere hoc vitium, observatio docet: quod qua ratione eveniat, ex partium conformatione ac evolutione, quae ea aetate obtinet, intelligitur. Est itaque in ista abdominis fede duplex ad hernias seminum naturale, alterum commune (231), alterum aetati tenerae sexuique masculino magis proprium, quod funiculo vasorum spermaticorum, una cum suo teste, ocyus, serius, ex abdomine juxta utrumque inguen in scroti cavum descendenti tribuendum. (†)

234.

(†) De qua re legi merentur, quae Vir Cl. P. CAMPER, Act. Societ. Holl. Harlem. T. VI. & VII. inferuit.

234. Praeterea ad externum inguinis
latus, qua proxime subest femoris cum
coxa articulus, simile vitium quandoque
oritur, cui nomen herniae cruralis, fe-
moralis, inguinalis externae, *μυροκήλης*,
a recentioribus impositum. Ea nimirum
sede vasa cruralia, materie cellulosa in-
voluta, ex abdomine, per sinum offis
ilium, sub aponeurosi musculi obliqui
externi & interni crassescente, inque
speciem ligamenti, quod a FALLOPIO
vel POUPARTIO denominatur, indu-
rata, educuntur & ad femora ac pedes
descendunt. Id ligamentum itaque si
qua de causa distrahitur vel laxatur, pe-
ritonaeum hoc loco debilius cedit, ex-
tenditur, inque appendicem producit
cavam, quae omentum ac intestinum
recipit, cumque his secundum supra di-
cta vasa, in anteriore femoris regio-
ne, paulatim descendens, integumenta
communia in tumorem elevat. Sexus
sequior hoc malum frequentius, quam
viri, experitur: cujus rei ratio ex cor-
poris habitudine, proportionem & mu-
niis,

niis, foeminae propriis, crebra praefertim uteri gestatione, repetenda.

235. Istis quidem locis (232 ad 234.), cum venter ita a natura comparatus sit, ut minus ad resistendum robur habeat (231.), non mirum est, saepissime hernias incidere; sicubi vehementior corporis nixus, spiritu cohibito, casus ab alto, praeceps saltus, ictus abdomini illatus, valida succussio &c. ventre simul cibo, potu, foetu, aëre, aqua, admodum distento, aut superne per fascias, thoraces, vestesve arctiores valde compresso, aut feminibus multum diductis, occasionem dederit. Magis tamen his vitiis in universum obnoxii sunt homines aetate, temperie, vivendi modo, morbove debiles, flaccidi, humidi, obesi: unde immodicus quotidie lactis, olei, butyri, pinguium, aquae calidae, usus eo disponit.

236. Rariores sunt, nec tamen praetermittendae, quas nomine communi Ventralium hodie comprehendere libitum est, herniae, modis locisque multum

tum diversis nascentes. Aliae quippe, priorum (232 ad 234) similitudine, ejusmodi sedibus fiunt, ubi saccus peritonaei, propter munimenti externi tenuitatem defectumve, nudior, debilior (231), naturaliter ad concipiendas hernias, si qua accesserit nocens potentia (235), dispositus est. Aliae, ex feminio, quod praeter naturam est (75. 617) oriundae, ad quascunque ventris regiones, etiam a natura munitissimas, indiscriminatim pertinent. Quodsi enim illarum partium, quae peritoneum a foris suffulciunt, aliqua (seu musculus, tendo, aponeurosis fuerit, seu os, ligamentum, tegumenta, viscusve internum illo obductum &c.) quocunque vitio ultra modum relaxatur, diducitur, fauciatur, loco suo movetur, destruitur, aut deficit; consequens est, ut paries ibidem sustentaculo suo orbatus, infirmior, non sat resistere interancis possit cedendoque aut crepando herniosus fiat. Quin & ipsa peritonaei membrana, quomodocunque continui solutio-

tio-

tionem aliqua parte passa, munimentis suis in totum aut ex parte integris, saltem non extrorsum hiantibus, prohibere nequit, quo minus ea, quae intus sunt, e sede sua emigrent. Patet igitur illud herniarum genus per universum ventris ambitum posse accidere, si qua hujus regio, ex vulnere, contusione, abscessu, sinu, luxatione, fractura, carie, prolapsu, recente cicatrice minus confirmata, distractione &c. multum debilitata, justo majore interaneorum pressione (235) extrorsum urgetur.

237. Ad hunc igitur titulum (236) referre licet ab observatoribus memoratas hernias, epigastricas, hypochondriacas, tum in ambitu umbilici ex se integri, supra, infra, aut a latere ejus obortas, hypogastricas, iliacas, lumbales, dorsuales, ovalares ad foramen magnum ossis coxarum, & quae ad perinaeum, & intra vaginam muliebrem, uterumve cum inversione prolapsum observatae; nec non pectorales, cum ob diaphragma vitio congenito, vel vi
I illata

illata mutilum, pervium, aut carnea parte sua in sacci speciem fursum extensum, aut meatibus suis, per quos oesophagum, vasa, nervum intercostalem transmittit, vehementer dilatatum, protrusis in caveam thoracis visceribus abdominis, vitalia opprimuntur: quin & quae in tota ventris mollis regione anteriore, in saccum enormem, ad genua usque pendulum, dilatata aliquando visae, plerumque neglectae umbilicales herniae (232); tum laterales, ex utero gravido, tempore gestationis continue in alterutrum ventris latus nimis obliquato, post partum natae, & si quas alias forsitan in posterum praxis detexerit. Sunt autem illarum aliae externae, quae visu tactuque se produnt; internae aliae, nullo tumore extrinsecus manifestae, ut plurimum a morte demum detegendae.

238. Uti autem sede differunt abdominales herniae, ita non minus partibus elapsis: vix enim inter viscera, abdominis cavo comprehensa, ullum est, quod non aliquando emigrasse visum.

Unde

Unde pleraeque alias etiam atque alias denominationes obtinuerunt. Frequentissime quidem omentum, aut intestinum, aut utrumque includere solent, dicunturque ἐπιπλοοκήλη, ἐντεροκήλη, ἐντεροεπιπλοοκήλη. Nonnunquam & ventriculus subest in epigastricis praecipue, pectoralibus, umbilicalibus: quam γαστροκήλην vocare licet. De hepate, splene, pancreate & renibus idem memoratur. Alias vesicae urinariae pars in viris ad inguen, & vel ad scrotum usque protruditur; in foeminis etiam quandoque ob graviditatem pressa descendit, vulvamque inter & anum lotio turgens prominet: haec κυστοκήλη; cujus species etiam utero aut vaginae prolapsis sese adjungere solet. Et vel uterus ab hoc vitio non immunis & in hypogastrico & in inguinali ramice sese gravidum aliquando exhibuit: quae ὑστεροκήλη. Quin & ovariiis tubisque Fallopiianis id ipsum accidisse observatum. Denique nec rarum est plura simul viscera eadem hernia contineri, & sicubi ea sine curatione

veterascit, aliis super alia coacervatis faccum tam enormiter expandi, ut abdomine inanito alterum veluti abdomen referat.

239. Scire etiam expedit, intestinum quandoque non toto sui cavi ambitu, sed parietis sui aliqua tantum sede in processum diducta, intra faccum herniae recipi, complicato dilatationis (203. 1.) & situs perversi vitio. Quod ipsum & vesicae urinariae, & forte matrici quoque accidere potest, labe congenita, aut post inducitur.

240. Impedimenta functionum, quae ex his vitiis (232 ad 240.) profluunt, innumera sunt & pro diversitate dimotarum partium valde diversa; tum vero praesertim periculi plenissima, cum strictius sacci hernialis ostium & reversionem partis intus susceptae prohibet, & huic strangulatae morbum angustiae (209. 3.) inducit, quo tum meatus occludatur, tum motus humorum per vascula supprimatur: unde, praeter alia gravissima mala, inflammatio nascitur, quae

quae plerumque brevi in gangraenam transit certo fere lethalem.

241. Prostant & exempla Ἐγκεφαλο-
κήλης in recens natis infantibus, parte
quadam encephali per hiatus calvae ex-
trorsum protrusa, atque integumenta in
tumorem attollente, qui caute distingu-
endus, ne pro alio morbi genere habi-
tus perversè curetur. Cranii ossium mol-
litas nimia, inaequabilis, aut defectus;
hydrocephalus; pressio capitis intra ute-
rum & in partu protractiore violenta,
inaequalis, forsitan in causa esse possunt.

Utrum vero spina bifida recte dicitur
hernia involucris medullae spinalis, ibi
dilatati, ubi medulla in caudam equinam
abit? (*). Speciosior, quam probabilior
opinio tum origini, tum phaenomenis
mali repugnat: reputanti autem ence-
phali productaeque inde medullae natu-
ram, oeconomiam modumque, quo il-
la, suis investita involucris, in calva the-
caque vertebrarum habitant, obscurum
esse

(*) Vid. DE SAUVAGES Nosolog. Method.
T. II. p. I. pag. 71.

esse nequit, longe difficilius hic loci herniam nasci posse, quam facilius in sacco peritonaei. Quare nec de ipsa Ἐγκεφαλοκήλη nulla dubitatio superest. (†)

242. Γλωσσοκήλη, linguae hernia, dici potest, quando lingua justo mobilior, in fauces revoluta, nixu deglutitionis intra ostium pharyngis impacta haeret in cavitate non sua, hancque & proximam spiritus viam quandoque obturat non sine praesenti vitae discrimine. Linguae, ob frenulum natura brevius, aut ultra modum & praeter necessitatem sectum, nimia mobilitas (224) in recens natis, fugendi cupidis, hoc malum infert. (*) Memorantur & oculi vitia, nomine Ὀφθαλμοκήλης huc referenda. Uvea cum intra sinum corneae relaxatae sese immittit, staphylomatis ea species ad hernias pertinet: uti & lentis crystallinae, per pupillam in antero-

terio-

(†) Vid. SWAGERMAN *Verhand. van het Waterhoofd* &c. §. 256, 257.

(*) Vid. D. PETIT, qui primus vitium hoc, in Gallia sat frequens, accurate descripsit *Act. Acad. Paris.* a. 1742.

teriolem oculi caveam propulſae, pone corneam decubitus, in utroque oculo obſervatus.

243. Muſculi denique & horum imprimis tendines, ſi de ſuis ſedibus exſiliunt, ob laxata aut rupta, quibus continentur, vincula, armillas ac faſcias, inſequente ut plurimum violento ſpaſmo, ſitûs vitium patiuntur, quod hujus etiam loci eſt. An & teſticulus, e ſcroti ſacco ſurſum retruſus, aliena ſede inguinis impactus, quod Parorchidium hodie vocant?

244. Aliud herniae genus eſt, quando pars in ſemet ipſam revolvitur, ac ſuum intra cavum recepta haeret, ideoque in opere ſuo turbatur. Quod malum volvulus aut intuſuſceptio dicitur, nec niſi in inteſtinis locum habet, quum aliqua pars iſtius tubi contractior in vicinam ampliorem compulſa irrumpit hujusque cavo concluſa retinetur.

245. Laxa mobilitas inteſtinorum, magna ſenſilitas, facilis & dilatatio a contentis, & viciffim a ſpaſmis contra-

etio, faciunt hoc vitium crebro nasci, si quae violenta commotio, vomitus, irritatio ab acribus, inflammatis, lumbricis, &c. accesserit. Nec tenuia tantum, sed crassa etiam ei obnoxia.

246. Susceptio autem vel sursum vel deorsum fit, eademque ad variam profunditatem varioque numero. Alias plenaria vel perfecta est, cum universus fistulae ambitus, una cum suo mesenterio, subintrat: alias imperfecta ac levior, quando pars peripheriae modo, praesertim a sede mesenterii remotior, implicatur. Liquet autem pro his differentiis plus minusve periculi subesse.

247. Pertinax malum, producta obstructione (209. I.) tubi intestinalis, omnem primarum viarum functionem turbare, natoque ileo celerem inducere mortem potest. Saepiuscule tamen etiam innocue fertur, si spasmus, inflammatio, impedimentum materiae trajiciendae, abest.

248. Procidentia, πρόπτωσης, (225.), ab hernia differt eo, quod ponat partem

tem mollem, quae secundum naturam intus recondita est, e sede sua ita dimotam, ut per hiatum aliquem, vel naturalem, vel vitio natum, nuda foras effundatur. Unde simul patet, non omnes vulgo dictos prolapsus hujus loci esse.

249. Proprie huc referatur Ani pro-
cidentia, cum postrema tubi intestinalis
pars, cui recto nomen, relaxata per po-
dicem descendit atque inversa excidit,
burfulae aut farciminis in modum foras
propendens. Ex quo, praeter alias noxas,
etiam dolor, inflammatio, gangraena,
consequuntur; maxime si, quod elapsum
est, sphinctere ani valentius contracto
stringitur. Producent hoc vitium, quae-
cunque aut intestinum ipsum, aut nexum
ejus cum vicinis & stabilem positum in-
firmant, diarrhoea diuturna, dysenteria,
tenesmus, creber acriorum purgantium
usus, fex dura, sicca, aegrius nec nisi
validis conatibus extrudenda, haemor-
rhoides, ascarides, ulcera, fistulae, vul-
nera levatorum ani, sphincteris, &c. His
quidem omnibus debilitatum intestinum

leviores etiam nixus ferre non potest, quin remisso sphinctere elabatur.

250. Uteri procidentia, ubi simile priori (249.) vitium in foeminis patitur uterus, qui per vaginam devolutus foras protuberat, isque vel inversus, vel non inversus.

251. Inversi uteri prolapsus dicitur, cum ejusdem fundus inversus intra apertum os internum sese demittit, ac per vaginam descendens, forma plerumque globosa, ex partibus naturalibus propendet. Cujus mali varii sunt gradus ad summum usque, ubi totus uterus elapsus tumorem facit, qui etiam vesicam illi adhaerentem intus comprehendit. Puerperio saepissime supervenire subito haec affectio solet, cum aperto etiamnum post partum ore interno, uteroque nondum condensato, rudiore manu valentius protrahuntur secundae: rarissime, si unquam, ex doloribus partum insequentibus. Alias tamen & virginibus mulieribusque nunquam puerperis, paulatim & tardiore progressu, accidit marces-

cescente ob aetatem provectam utero, multaue pinguitudine, aliave materie intra ventrem accumulata deorsum truso. Multiplex autem, quae ex hoc vitio nascitur, functionum laesio facile patet. Si pars prolapsa contrahente se ore interno uteri premitur, inflammatio, gangraena, mors inopina saepe instat.

252. Quodsi vero sic dicta ligamenta, quae uterum in sua sede continent, hujusque & vaginae contextus, ac ceterae partes vicinae, relaxantur; uterus totus, praeëunte ore interno, descendit, & ex pudendis prolabitur, tumorem extrinsecus creans, qui os internum prodit. Hic uteri non inversi prolapsus (250.) major, minor, & virginibus & maritatis infestus, quandoque congenitus, tumque falso nonnunquam ad ambigui sexus conformationem relatus (†). Nascitur omni causa, qua aut universum corpus, aut speciatim partes genitales, praeter modum flaccescunt. Unde calidae abusu-

sum,

(†) Mr. SAVIARD N. Recueil d'Observat. Chirurg. obs. XV. pag. 70.

sum, fluores albos diuturnos, partum laboriosum, neglectum a partu decubitus, &c. consequi solet. Uterus quoque in modum scirrhi induratus, tumefactus, valde ponderosus, vi vaginae illata, sibi viam ad descensum parat.

253. Vaginam praesertim prolabi frequentissimum est, & modo quidem duplici. Vel enim ora circum circa relaxata, in modum botuli, varia longitudine, ex pudendis dependet: vel pars tantum aliqua tunicae ejus resoluta descendit, quae non mature reducta, aëre, attritu, pressione, irritata, nonnunquam in vasum tuber, sarcomati simile, augetur, incautisque specie prolapsi uteri imponit. Iisdem ceterum causis (252.), nec non rudiore cunni tractatione, coitu petulantiore &c. oritur hoc vitium, multisque incommodis molestum est.

Facile autem perspicitur, memoratas (250 ad 253.) procidentias multimodis inter sese complicari posse, aliamque ex alia consequi, nisi principiis obstetur.

254. Oculus *πρόπτωσιν*, aliis *ἐκπρισμὸν*,
ἐξοφ.

ἐξοφθάλμιαν pati dicitur, cum inflammatione, hydrophthalmia, aliave causa distensus, aut nato intra orbitam tumore pressus, e sede sua prorsum vel ad latus propellitur, ut palpebris contineri nequeat. Cadit & palpebra superior, nec attolli potest, musculo, quo elevatur, resoluta, dissecto; vulnere frontis transversa male curato; tumore quovis eam gravante, relaxante, expandente: quae βλεφαρόπτωσις. Lingua similem in modum ore extruditur, mole ultra modum aucta, aut spasmo rigefacta. Visum & interiorem vesicae urinariae tunicam, exsolutam, per meatum urinarium protrusam, forma botuli aut sacculi, foras prorupisse: haec Exocystis (*).

255. Multae praeterea internae partes, uti encephalon, pulmo, omentum, intestina, splen, &c. per vulnera & ulcera in cavitates penetrantia foras prodire possunt. Quo pertinet uveae oculi prolapsus, cum haec tunica per corneae ruptae, incisae, erosae, aperturam pro-

(*) DE SAUVAGES l. c. pag. 104.

protrusa tuberculum excitat, σαφύλωμα, μυοκέφαλον, μῆλον, ἡλ[⊙], pro varia similitudine dictum.

256. Aberrationum (225.) denique multiplex genus superest, quae partibus mollibus eum in modum accidunt, ut nec herniis, nec procidentiis, annumerari possint, haud minus tamen memorabiles; quia sanitatis functiones saepe magnopere pervertunt. Viscerum situs alienati, intestinorum contorsiones & nodi, testium intra abdomen aut ad inguina retentio, oris uterini obliquitas, &c. hujus loci sunt. An & incongrua foetus sub partu collocatio? An conceptus extrauterini?

257. Fatendum nihilominus, haud raro occurrere id genus errores, qui, ut enormes videantur, oeconomiam tamen nequaquam turbent, nec adeo inter morbos referri mereantur (38. 214.). Strenuum novi virum scroto vacuo, testibus in utroque inguine defixis, plurimum liberorum patrem: & miles emeritus aetatem 72 annorum attigit, cujus cada-

cadaver omnes partes thorace & abdomine contentas, suis locis ita emotas exhibuit, ut, quae secundum communem naturae ordinem latus dextrum occupant, in sinistro essent collocatae, & vicissim (*).

258. Porro numerus partium vitiose excedere aut deficere potest. Exuperantia raro morbus est, cum functiones non admodum laedat: ut sextus digitus, tertius testiculus, &c. Rerum vero, quae praeter naturam sunt, uti verrucae, polypi, calculi &c. ratio hoc loco haberi non potest. Defectus tamen plerumque impedimento est, hinc morbis accensendus, si in unica cadit instrumenta, aut & in illa, quorum gemina quidem vel plura corpus habet, sed quae, si quod consortium deest, hujus vicem reddere nequeunt. Levioris autem & maligni ingenii est ex eo, quod partibus quibusdam haud aegre caremus, inferre, praeter omnem utilitatem nobis a natura datas esse. 259.

(*) DU HAMEL Reg. Scient. Academ. Historia pag. 272.

259. Conformatio uti primario ad usum, deinde & ad pulchritudinem comparata est, ita cum defleſcit a naturae ordine, alias turbatis functionibus morbos parit, alias deformitates tantum innoxias, quae raro Medicum occupant. Haec igitur vitia qui dijudicare vult, cogitet, dimensionis limites non in omnibus & singulis partibus adeo strictos esse, quin multiplex varietas sanitate illibata feratur (214); neque idem cuivis homini vel nationi pulchrum aut deforme videri.

260. Magnitudo etiam suos excessus ac defectus patitur, aut morbis, aut turpitudinibus annumerandos, qui tamen magis in singulis partibus, quam in universo corpore spectari debent. Sanitas ingentem staturae humanae diversitatem admittit, pumilioni apte conformato haud minus propitia, quam vasto gigante. Quocirca simplex magnitudinis auctae vel imminutae morbus, qui ad totum corpus, ceterum sanum, aequaliter pertineat, non datur. Nec, quae ex varia aetate solummodo profluit, quan-

quantitatis differentia in toto corpore hujusve partibus; etsi functionum imperfectionem creat; morbosa dici potest; quum naturae legibus consentanea sanitatis latitudine contineatur.

261. Simplex igitur auctae quantitatis vitium est Enormitas, cum pars immodico nutrimenti suae naturae appropriati appositu ultra, quam par est, augetur, conformatione, contextu atque materie sanis. Nasus, lingua, auriculae, artus, ubera, testes &c. sic quandoque excrescunt. Puellae Leidensis, quam saepius coram vidi, lingua cavo oris amplior, extra labia ad mentum usque propendens, hinc intra thecam argenteam gesta, praeter magnitudinem, quovis alio vitio caruit, muniis tamen suis sic satis idonea(†). Cadit etiam in viscera hic excessus, nec semper innocuus est (*).

Debe-

(†) Vid. C. TRIÖEN Observ. Medico-Chirurg. fascic. pag. 142.

(*) Hepar enormi incremento, ceterum vitii sensibilis expers, non modo ventris viscera gravasse, sed dextram quoque thoracis cameram occupando, oppressis vitalibus, praematuram viro juveni intulisse

Debetur itaque excessui nutritionis, quem affluxus humorum ad partem iusto major, trajectus difficilior, vasculorum inertia, hinc nutrimenti accumulatio, aut & detritio ob motûs defectum solito minor, producit. Eo etiam, praeter alia multa, nutritionis in aliis partibus impedimenta conferre queunt. Constat mutuum parentum & prolium similitudinem ad magnitudinem aequae ac ad formam sese extendere. Quare credibile est, dari seminalem veluti dispositionem cuivis homini ab ipso ortu insitam, quae tam universi corporis, quam singularum partium incrementum limitat; nisi ab adventitiis potentiis, quarum permultae incidere possunt, conturbetur. Inde apparens partium enormitas aliquando nascitur, quae tamen reapse non inest: sicubi nimirum in corpore ad proceritatem disposito aequabile ac legitimum partis alicujus incrementum

lisse mortem dolens memini. Similia vid. L. B. VAN SWIETEN comment. in Aphor. H. BOERHAAVE T. V. pag. 595. An huc referendi veterum Μεγαλόπλαγχοι? Vid. FOESII oecon. Hipp. hac voce.

mentum quocunque vitio impeditur, ceteris partibus sanis pro sua natura tamen ita grandescunt, ut cum illa comparatae modum excedere videantur. Sic in gibberosis caput, vultum, artus superiores & inferiores dicas enormitate laborare, si cum trunco corporis conferas: at vero hujus defectus in culpa est, nequaquam illorum excessus.

262. Tumorum natura magis composita est longeque major a statu sano deflexio. Sive enim topicos spectes in partibus singularibus, seu magis extensos, quas hodie intumescencias vocant; utriusque generis excedens volumen ponit fere alienum quid, sive fluidum, sive firmum, partibus morbose impactum, vitia humorum, meatuum, morbos instrumentarios alios, &c. diversimode inter se complicata, quorum efficaciam non tantum magnitudo augeatur, sed materia quoque, conformatio, aliaeque qualitates sensibiles praeter naturam mutantur. Tametsi igitur videri possint alterum ordinem morborum auctae mag-

nitudinis constituere ; non eam tamen prae se ferunt simplicitatem, ut pro multifariis suis differentiis hoc loco commodè explicari aut intelligi queant. Adde, quod excessus quantitatis, quem inter se communem habent, non ipse morbus sit, sed symptoma, suo deinceps titulo (663, 664.) tractandum.

263. Par ratio est minutae quantitatis, quam aut labes inducit originaria statim a partu, aut postea, serius, ocyus, sese prodens; aut mutilatio mechanica tollendo partem instrumenti; aut multiplici vitio nascens succorum replentium, nutrientium, defectus; aut causa ipsam materiem solidam liquans, deterens, corrodens, dissipans. Comitatur adeo, ut symptoma, morbos varios infra demum (665) enumerandos.

264. Denique & partes, quae in se spectatae vitio magnitudinis non laborare videntur, collatae cum aliis, proportionè (212.) excedere aut deficere ita possunt, ut ea de causa homini major ad certos morbos proclivitas nascatur, dici-

dicique debeat, si quidem id morbi nomen non meretur, seminium tamen morbi esse, quod alias ab ortu adnascitur, alias post demum ex ossium praecipue affectionibus contrahitur. Constans proportionis diversitas, quam sexus & aetas monstrat, non pulchritudini tantum, sed & utilitati servit, nec semper quaslibet alienationes, salvis functionibus, ferre potest.

Morbi Fluidorum.

265. HUMANI corporis molem longe maximam ex fluidis constare, uti Chemia docet; ita his ad exequenda vitae & sanitatis munia haud minus opus esse, quam firmis partibus, ex Physiologia certum habetur.

266. Nec perinde est ad functionum integritatem, qualis humor corpore contineatur, aut qua copia, quoque loco sit, moveaturne an stagnet, retineatur an excernatur: sed habent ista omnia suum quoque a natura constitutum modum, a quo si deflectunt, morbus imminet.

267. Itaque, expositis solidorum vitiis, affectionum, quae in humores cadere possunt, doctrinam simili methodo (122.) nunc quoque tradi oportet. Faciendum quidem, veteres haud adeo male iisdem inter morborum causas locum dedisse; quum solitariae plerumque illibata sanitate aliquamdiu ferantur, nec nisi laesis tandem solidis in morbum erumpant. Rationes tamen (123. 124.) datae praevalere videntur.

268. Humores corporis humani a Pathologo vel in se ipsis seorsum, vel comparate ad partes firmas, quibus continentur, spectari possunt. Utroque modo ingens vitiorum numerus occurrit, quorum illa absoluta, haec relativa, dicere, singulasque classes in sua porro genera distribuere liceat. Ordinem pertractatio prodet.

Morbi Cohærentiae in Humoribus.

269. OMNIBUS fluidis commune est differre a solidis. Differunt autem sola materiae cohæsione (150.), cujus exiguum

guum quidem, attamen aliquem habent gradum. Cohæſio nulla non fluidi minus, quam ſolidi, conceptum tollit: uti contra auctior fluidum in ſolidum mutat. Hujus igitur dotis, ut ſimpliciſſimæ, maniſeſtiſſimæ & maxime univerſalis, hic primum ratio habenda (†).

270. Vis cohaeſionis non eadem ſecundum naturam obtinet in omnibus & ſingulis humani corporis humoribus: ſua cuique data eſt, qua, quibus deſtinatur, muniis aptiſſimus reddatur. Fluiditatis ideo ſcala haud ſecus, quam firmitatis (154, 155.), multos comprehendit gradus valde differentes, ſive ſuccos diverſos ejusdem hominis inter ſe compares, ſive eoſdem ſpectes in diverſa ætate, ſexu, temperamento, vitæ genere, &c. Nimirum ſuos ſibi humores propriis viribus fabricat corpus ſanum, hinc ſuum
ad

(†) Quando dubitare licet, utrum corpuscula naturam fluidam conſtituentia reapse inter ſe mutuo contigua ſint, videri forſan poſſit minus apte illorum cohaeſionem prædicari. Nec intercedo, ſi cui libet, niſum in cohaeſionem, aut attraçtionem potius appellare.

ad modulum fingit. Haec sani morbosique in isto genere mensura (155, 156.).

271. Cohærentiæ inter particulas humorum duo sunt vitia, excessus ac defectus. Haec tenuitas, dissolutio; illa tenacitas, spissitudo, lentor, dicitur. Utraque aut universos humores, aut singularem quendam occupat, toti corpori, aut parti modo, nociva.

272. Qui considerat, naturam non frustra hominis sani liquoribus diversissimos cohaesionis gradus tribuisse (266.); his auctis aut imminutis pro rata decrefcere aut augeri fluiditatem; pro hujus autem ratione pariter minus magisque expeditos reddi humores ad motum, transitum per canales, divisionem, mixtionem, adhaesionem, abstersionem, secretionem, excretionem &c.; qui deinceps cum his confert multifaria munia, quae pro oeconomiae humanae ejusque functionum integritate obire debent, eum latere nequit damnosa utriusque mali (271.) potestas. Ut merito quis miretur, potuisse & hujus rei inter Medicos controversiam esse.

273. Conditionum generalium, a quibus fluiditas nostrorum humorum pendet, idea ad intelligendam ejus vitiorum naturam praelucebit.

274. Ex quo per experimenta Petropolitana tandem constitit etiam argentum vivum, intenso frigore, in solidum metallum densari; haud dubium superest, fluidorum, quae contrectabilia sunt, nullum sine aliquo caloris gradu existere, ignemque vel maxime requiri, ut fluiditas ista efficiatur, conservetur. Quod ipsum etsi de humoribus C. H. pariter affirmare licet & scire juvat; non sufficit tamen Medico, cujus interest id, quod fluida illorum natura sibi proprium habet, scrutari. Haec itaque notentur.

274* Humores nostri omnes & singuli, quos sensuum ope examinare datur, non simplices sunt, sed ex diversa materie mixti, parte tantum aliqua ex se fluidi, altera parte solidescunt; ut crassamenti fluor vehiculo interfluenti debeatur, hujusque ad illud varia proportio diversos fluiditatis gradus consti-

tuat, altero alterius cohaesionem moderante. (146, 147).

275. Pars fluida mera fere aqua est (132. 133.), qua demta reliquum spissescit. Unde quo tenuior crassiorve humor est, eo plus minusve aquae exhibet.

276. Crassamentum ex triplici materie, salina, inflammabili, terrea, (134. ad 137.) coalitum, per aquam varia proportionem diffusum, inde concreescere non potens, hanc vicissim sua quoque spissitudine plus minus inviscat.

277. Differentiam itidem facit mutua proportio trium materierum (276.), quae crassamentum efficiunt. Abundans terra & phlogiston magis inspissant.

278. Est & mucosum quid in humoribus, lentum, in fila ductile, gummi vegetantium utcunque simile: quae crassamenti portio minus oleosa, mixture singulari blanda, tenax, simulque, dum ceteris materiebus concorporata est, aquae amica & bibula, ideo vel magis etiam hîc commemorari debet, quia adhaesione sua fluorem lubricum efficit,

eo quidem viscidior, quo magis abundat, sic velut glutinis vice fungens, quo ceterae humorum molecule in aequabili communione inter sese contineantur.

279. Legitimae istarum materierum (274. ad 278.) proportioni accedens mixtio aequabilis, quam motus & calor moderatus praecipue conservant, suam cuivis humori consistentiam determinat.

280. An etiam sphaerica molecularum figura, quam microscopium ex parte detegit, minimos contactus admittens, ad leviores cohaesionem disponit? Multa sunt, quae dubitare jubent. Videas & globulos sanguinis, cum pressi aliam induunt formam, non cohaerescere: nec certe, nisi interfluente vehiculo disparati, fluiditatem tuentur. Oleum non ideo fluidius est, quia sese in sphaerulas colligit cum aquoso latice subactum. Ceterum qualem particularum figuram fluida homogenea prae se ferant aut exigant, Physici determinent; modo ex vero possint. Subtilitas ista mechanica in liquo-

quores humanos, quorum natura heterogenea est & ex diversae naturae corpusculis composita (274*), minime quadrat, nec sane quidquam utilitatis Medico promittit.

281. Liquet hinc multa esse, quorum concursione iusta humorum fluiditas nascitur, hujusque adeo vitia in varias abire species, a Medico probe distinguendas.

282. Spissitudo (271.) quidem alias defectum ponit aquae, quo fit, ut crassamenti particulae inter se nimis propinquae tenacius cohaerescant (275, 276.). Potus parcior, cibi sicciores, excretionnes lymphaticae auctiores, dissipatio humidi per motum, calorem, &c. absorptio aut restagnatio ejusdem a crassamento separati, id malum producunt.

283. Nascitur & iners gluten in humoribus, cum crassamenti pars mucosa (278.) ultra modum increscit. Haec, aquae amans, hujus quoque abundantem copiam imbibere ac inviscare potest. Unde species haec tenacitatis a priori
(282.)

(282.) diversissima ortum habet ex alimentis glutinosis, coctione debiliore, circuitu humorum languente, intermisso motu animali, frigore, retentis excrementis mucosis.

284. Crassamentum porro superpon-
dio suae terrae (276.), in qua vis cohae-
sionis maxima (142.), laborare potest,
atque hinc tenacitas nasci pessima, sicubi
& aquae defectus (282.), ut fieri assolet,
accefferit. Discrepat autem hoc vitium
pro vario terrae cum materie salina aut
oleosa connubio. Acor inhaerens stipti-
cum producit concrementum, quo vel
aquosus etiam latex solidescit. Pingui
obvoluta terra piceam in amurcam abit,
quae, resinae in modum, aquam respuens
tenacissime vasis adhaeret aegre abster-
genda. Terrestria, dura, sicca, austera,
adstringentia, farinosa non fermentata,
glutinosa, pingua, coagulantia, refrige-
rantia, stupefacientia, titulo cibi, potus,
medicamenti, veneni, ingesta materiem
dant, cui si junguntur potentiae (282.),
quae mobilia expellunt, crassiora fi-
gunt,

gunt, tanto citius certiusque humoribus ista labes inducitur.

285. Effectus generales spissitudinis facile perspiciuntur: primarii sunt tardior humorum per canales transitus, hinc stagnatio, obstructio, infarctus, secretionum ac excretionum impedimenta, multifarium denique tumorum genus.

286. Alterum cohaerentiae vitium, tenuitas humorum (267.), quae fluiditatis excessum ponit, haud minus multiformis est, hinc pro differentiis suis ordinate exponenda.

287. Prima eaque simplicissima species aquosa dici potest, cum ortum debeat aquae humores inundanti, qua reliqua principia nimis soluta & diffusa in moleculas justo minores, laxius cohaerentes, tenuantur. Sequitur abusum aquosorum, maxime calidorum, internum, externum; vitam desidem in aëre humido; solidorum debilitatem (157.), torporem (196.); evacuationes nimias; hinc circuitus vitalis languorem; caloris nativi defectum; retentionem excrementi

menti aquosi. Producit autem suas vicissim causas, solida inundata infirmando (162.), torpesciendo (198.), hinc tumores aquosos, frigidos, omniumque functionum lentorem. Huc & referatur illa nimiae fluiditatis species, quam crassamenti penuria infert, parte aquea idcirco minus inviscata (276.). Longa inedia, victusve ratio pro vitae gradu modove parcius justo ac tenuior, sic depauperare humores potest.

288. Altera tenuitatis species, composita, acrimoniam aquae junctam habet, cujus vi solvente & attenuante terreum, mucosum ac oleosum crassamenti magis divisum, vehiculo aqueo nimis dissolutum dilutumque, arctiorem cum hoc copulam init atque adeo a mutua cohaesione prohibetur. Acre insuper, sicubi salinae est indolis, amicum aquae, hanc trahit aegriusque dimittit. Nascitur dissolutio haec ex acri multum variante, vel inquilino, abundante, magis evoluta, corrupto; vel alieno cibi, potus, aëris, medicamenti, veneni, miasmatis,

con-

contagii, ingesto vel foris admoto, noto vel ignoto: qua de differentia suo deinceps loco dicetur. Tum quoque de effectibus inde oriundis constabit, ut qui pro acrimoniae diversitate multum discrepant. In genere tenuis humor, valde meabilis, acri suo simul irritans, rodens, facili e vasculis elapsu haemorrhagias, diarrhoeas, ptyalismum, urinas & sudores colliquantes, ecchymoses, maculas, exanthemata, pustulas, pluresque alias circulationis, nutritionis, secretionum ac excretionum turbas inducit.

Acritates morbosae Humorum.

289. QUODSI porro humores spectentur, uti in homine sano insunt, facile liquet, non sola fluiditate suis aptari muniis; sed requiri alias insuper dotes, easque vel communes omnibus, vel singulis proprias, quibus & ab aliis liquoribus non humanis, & inter sese discrepent.

290. Communium princeps est Blandities, quam, paucis modo exceptis, qui ob aliquam acritatem etiam excretioni desti-

destinati sunt. Illi igitur oppositum vitium acrimoniae, cum & frequentissimum sit, & multiplex, multisque modis damnosum, singularem meretur attentionem.

291. Acre in genere ratione corporis humani dicitur, quidquid pungendo, secando, rodendo, solidorum cohaesionem solvere, partibus vi sentiendi praeditis dolorem inferre, & vi vitali (170.) animatas ad contractionem stimulare valet. Aliud Mechanicum est, aliud Chemicum, hujusque obscurior vis agendi ex manifestiore illius utcunque intelligitur.

292. Acris Mechanici vis solvens, dolorifica, stimulans, ponit corporeae massae (1) figuram angulosam acutam, qua penetrabilis sit & omnem sui motus vim in pauca modo puncta corporis, quod ferit, imprimat; (2) duritiei gradum, comparate ad corpus feriendum, majorem; (3) motum denique, quo in sese mutuo incurrant.

293. Chemicæ acritudinis' quanquam subtilissima fabrica aciem sensuum effu-

L

git;

git; ob effectuum tamen similitudinem non plane dispar ratio esse videtur. Rigiditatis, acuminis, motûs, ideae & hîc concurrunt, sed sano sensu, nec subtilius, quam verius, adhibendae. Actioni hujus acris favet fluor: ut adeo rigiditas nequaquam in universa massa, sed in minimis ejusdem particulis duntaxat ponenda sit. Nec & harumce figura exacte determinari potest, quae forte in alio atque alio acris genere diversissima est, nec profecto tam absolute angulosa requiritur, quin & alia concipi queat. Motum denique haec acria non tam aliunde praestolantur, quam insita sua agilitate excitant, ab irritatâ tamen vi vitali (170.) simul adjuta.

294. Quocirca patet posterioris tantum acrimoniae (293.) rationem hoc loco haberi; ut quae sola humores ita inficere possit, ut mutua permixtione partem eorum constituat.

295. Hujus vero multiplex origo clarius innotescet, si, quibus ad eam averrendam natura utitur, adminicula prius intelligantur.

296. Primum quidem, quos homini cibos potusque in alimentum destinavit natura, blandi sunt, mites, nec eminenti quodam acrimoniae gradu pollent. Doceant fructus, cerealia, legumina, carnes, pisces, aqua &c. Luxus demum acria, aromatica, spirituosâ, salina, amara, rodentia, &c. in culinas ac cellas convexit, gulae irritamenta malis innumeris famosâ.

297. Corpus praeterea, qua ostiis porisque patens introitum alienis concedit, janitore sensu custoditur, qui ab appulso acri irritatus motus ciet, quorum efficacia constrictis viis hostilis materies excludatur, aut aliquo usque admissa rejiciatur, saltem majore humorum affluxu, vi stimuli concitato, diluta ac obtusâ utcunque mitescat.

298. Quum tamen & personata acritas subdole irrepât, quae positâ intus larvâ sese explicet; & blanda quoque tum vi actionum vitalium, tum errore multiplici, intra corpus degenerare queant; immo materiei salina, cui acre po-

tissimum debetur, etiam secundum naturam (136.) undique perfusi sumus; huic quoque inevitabili periculo remedium praesto est sollicita blandi & acris permixtio, hujusque paucioris per abundantem illius copiam facta velut suffocatio. Enimvero, si quatuor spectes principia (275. 276.), nusquam in humoribus micula datur falis, quam non & terra obtundat, & phlogiston molliat, & plurima diluat aqua. Lenis insuper mucus (278.) per omnia sese diffundit, acri mitigando, illituque adversus idem munientis solidis, aptissimus. Nec dispar est pinguedinis humoribus remixtae utilitas. Idcirco etiam ad ingerendos cibos potusque fame ac siti compellimur; ut non defectui solum, sed etiam acri, quod ex inedia subnascitur, blando chylo occurramus. Crudum vero, quod in illis est, itidem nonnisi per subtilissima oscula, hinc minimâ sensim quantitate, in interiora corporis admittitur; ut plurimo mox humore inquilino obrutum, tectam, qua forte pollet, acritatem exserere

ferere nequeat. Motus denique perpetuus, inoderato calore adjutus, mixtionem aequabilem curat conservatque, nec acre sine blando seorsum esse finit.

299. His vero omnibus nondum satis tutum corpus sua etiam obtinuit emunctoria, per quae, quod intro admissum domari nequit, aut quoquo modo intus evolvitur, acre maturè, priusquam noceat, eliminari possit. Immo nec ordinariis, quorum perpetua est in sanitate functio, contenta natura, sicubi ex acri intestino aegrotat, etiam insolitis utitur viis modisque, quibus ab illo se liberet (vid. 19, 637, & seq.).

300. An & naturae humanae facultas inest, moleculas acres, detritis aut intropressis angulis, in sphaerulas tornando blanditiem creandi? Non satis constat speciosam ideam aequaliter in fluidam solidamque acrimoniam quadrare. Credibilis profecto, mixtione Chemica (298.) magis, quam Mechanica ro-
tundatione, id opus perfici.

301. Ex his itaque perspicitur, pri-

num morboſi acris fontem ſitum eſſe in multiplici commercio, quod homini vi-vo cum rebus externis intercedit (6.). Aër, cibus, potus, medicamenta, venena, miasmata, contagia, multifarium acre ſic in humores a foris, per diverſas vias modosque, invchunt; maxime, ſi blando ſub vehiculo clam irrepit; aut varia corruptione, mixtione, ſeceſſione, intus evolvitur (298); aut, qua intrat, torpidior eſt vis vitalis (297), vel impetu majore ſuperatur.

302. Naſcitur & acre, cum ſanum corpus neceſſaria alimonia (298.) non reficitur, eoque citius, quo vigor vitalis major: is enim non diſſipat modo blandiora, ſed & materiem ſalinam extricat acuitque; ut ideo pabulo demulcente e-geat. Inde languentes aegri longe diutius, quam ſani, inediaſ ferunt: animalia hyeme ſopita, ſine alimonia, minimum ſuae vitae gradum conſervant.

303. Huc porro referatur humorum circuitus naturae modum excedens, cui immoderatioꝝ calor ſe comitem jungit.

Neu-

Neuter diu tolerabilis, quin aqua avolet, & mite oleum cum sale acrescat.

304. Stagnatio itidem nascentem ex aequabili mixtione blanditiem (298) in plerisque nostris humoribus pervertit. Inde promptuaria acritatum in partibus singularibus oriuntur, quae noxas quaquaversum diffundunt.

305. Nihil tamen acrimoniae ingenerandae magis favet, quam anomalia illorum motuum, quibus coctiones, secretiones ac excretiones perficiuntur. Cruditas hinc, multiformis per spontaneam corruptionem in acre degeneratio, incongrua separandorum permixtio, aut miscendorum separatio, retentio materiae acris excrementitiae majorque exasperatio, utilium, quae sua blanditie acria diluunt ac temperant, excretio, aut ob confusas sordes depravatio, & quae ex his profluunt, innumera humorum vitia. Documento sint noxae ex animi motibus oriundae.

306. His fontibus ortum acre, motu ac calore vitali incitatum, pruritus in-

fert, dolores, spasmos, convulsiones, irritatis solidis motus humorum irregulares, constrictis canalibus immeabilitatem, erosio ecchymoses, evacuationes nimias, pustulas, ulcera, cariem, atrophiam, multasque alias functionum perturbationes. Haec quidem omni humorum acrimoniae communia sunt. Habet autem & unaquaeque, ut natura discrepat ab aliis, suam sibi privam insuper efficaciam. Quin & origo singulis non eadem est. Unde, praemissis generalibus, speciatim quoque pertractari merentur.

307. Acor primis maxime viis infestus, tempore & sanguinem humoresque inde deductos subiens, nascitur ex usu immoderato acidorum aut acescentium, quae viribus corporis non subiguntur; aut quia ex se indomabilia sunt naturae humanae, aut ob virtutis coëtricis impotentiam. Debilitas igitur (157.) solidorum universalis, aut privata viscerum primae digestionis; irritabilitas (190.) regulares illorum motus concitatis spasmis turbans; inertia defectusve succorum

rum praeparantium, maxime bilis; circulationis & caloris naturalis languor, inopiae boni sanguinis, neglective motûs animalis consecutio &c. eo disponunt: ut pateat, cui maxime aetati, sexui, vitae generi, hoc acre frequentius eveniat? An etiam haereditariâ connatâve labe contrahitur? Videas foeminas, dum uterum ferunt, graviter acido laborantes, statim a partu melius habere, infantem contra miserè eodem affici, quin & interire; tametsi lacte materno non utatur? An & nocentes dantur potentiae, quae in C. H. vivum agentes, acidum singulare phosphoricum, quod Chemici sua arte ex fluidis non minus, quam ex solidis animalium (145*) proliciunt, sic extricare queant, ut exsolutum pro suae naturae viribus morbos inducat? Dum acidi istius origo inter problemata chemica merito adhuc numeratur, malim ne conjecturae quidem locum concedere.

308. Qui hoc vitio laborant, his, praeter modo memorata (306.), acido aquam trahente, retinente, alcalescens natura-

le, quo phlogiston sanguinis evolvitur, supprime, terram solvente, pallet, friget corpus, laxantur solida, flexile (160. 3) & fragile (161. 4.) forsan in ossibus nascitur, vigor circulationis, virtutisque vitalis, minuitur: unde crasis humorum vitiata, ineptitudo ad aequabilem circuitum, assimilationem, nutritionem, aliaque mala innumera.

309. Acerbi hinc perspicitur natura, materies, & nocendi vis. Nascitur enim ex acido in multam terram defixo, jungitque acrimoniae spissitudinem, qua humorum coagula, obstructions refractariae, vasorum constrictiones, &c. creantur (284. 285.).

310. Acre alcalescens, volatile, purum, in humores inducitur abusu vegetabilium acrium, quae hoc sale scatent; tum & eorum, quae nativo sani corporis sali admista alcali volatile ex eo evolvunt: cujusmodi sunt sales lixivi, sapo, calx viva &c. Aromata quoque calidiora, multum quotidie ingesta, dum perpetuo stimulo exagitant, ignea vi sales

nostros in id acrimoniae genus acuunt. An forte & venena quaedam huc referenda? Actioni eorum favet calor intensior.

311. Proprium huic acri est humores, dissoluto crassamento, nimis attenuare; ut incitato simul motu, irritatis solidis, erosis canalibus, vix coërcendi hac illac effluant: unde quae porro consequantur mala, pronum est eruere (288).

312. Putredo, affinis quidem priori vitio (310.), nequaquam tamen confundenda, compositum notat acrimoniae genus, quo affecti humores simul & salelem habent volatilem alcalinum, & oleum huic permistum acre, foetidum. Utriusque materiae, maxime tamen posterioris, corruptio demum putredinem constituit: haec ideo uti nunquam non foetorem comitem habet; ita nec nisi corporibus competit, in quibus natura oleosa inest. Simplex alcali volatile etiam putrorem antevertere posse PRINGLIJ experimentis certum est.

313. Ex diversis ideo causis etiam nascens

scens pro fundamento habet spontaneam corporis nostri in hoc vitium proclivitatem (149.), in qua tum fovenda, tum ab excessu prohibenda, mirabilem perpetuo solertiam natura ostendit. Materiem itaque huic corruptioni praebent ipsi humores sani; victus deinde animalis, sponte aut vi praeparationis in putredinem pronior; aquarum, aëris, putror corpore susceptus; nidulantes in primis viis vermes; fomites ulcerosi, cariosi, cancrofi, gangraenosi, &c. tabo in humores effuso inficientes. Excitant autem & accelerant motum septicum calor ingens, maxime humidus, calor subito succedens frigori glaciali, agitatio nimia, stagnatio, aër non renovatus, cibi potûsque vigente vita defectus, suppressa excrementorum ejectio, medicamenta, venena, miasmata, contagia, quae, etsi per se neutiquam putrent, vi tamen fermentali aut stimulante, admista humoribus, solidis vivis applicata, ocius, serius putredinem inducunt.

314. Nata haec acrimonia, vitae infest-

festissima, humores dissolvit, acuit, ad nutriendum ineptos reddit, pingue eliquat, rancore inficit, solida irritat, erodit, tabefacit; hinc febres acutas, putridas, contagiosas, malignas, inflammationes, exanthemata, gangraenas, sphacelos, circulationis, secretionis, excretionis, omniumque functionum turbas creat, saepe nec natura, nec arte superandas. Tetra quippe lues, corpore semel suscepta, & pabulum suum circum circa in promptu habet, quod vi septica sibi assimilet, & ipsis vitae actionibus magis incitatur (313): hinc subdolè glifcente malo, oppressis subito naturae viribus, medicati ejus motus (101) aut deficiunt, aut debiles minusve congrui plus etiam nocent, quam prosunt (104).

315. Salis cibarii abusus, maxime cum potio aquae parcior est, nec sufficiens illius per urinas evacuatio, acrimoniam muriaticam per humores diffundit. Horum inde dissolutio, gravitas major, aquosae mucosaeque partis exasperatio, circulationis calorisque nativi augmentum

tum, pruritus, rubores, erosiones, putrida carnum tabitudo, aut majore excessu, impacto in terram sale, durities inflexibilis.

316. Par fere ratio est acrimoniae ammoniacalis, quae salis nativi, aut huic adfinis, superpondium in nostris humoribus ponit, nascique potest, cum excretio salium legitima, per urinae potissimum vias facienda, quoquo modo suppressitur, aut exsuperans alcaliscentis vel acidi salis copia (307. 310. 312.) salutari oppositi salis usu cicuratur.

317. Hae quidem manifestiores sunt & frequentiores, quibus humorum massa inficitur, acritates. Multae supersunt aliae, quae aut ad singulos tantum humores pertinent, suo deinceps loco exponendae, aut commodius inter potentias nocentes (76. 419.) recensentur.

*Morbi humorum ex vitiata fluidi
cum spisso cohaesione.*

318. Si porro cogites, requiri, ut inter diversas materias, ex quibus permixtis

mixtis humores constant (274* & seq.), aliquis detur adhaesionis gradus, qui mutuam mixtionem moderetur, caveatque tam divortium justo facilius, quam nimis difficilem aliarum ab aliis secessionem; novum sese offert vitiorum communium (289.) genus, cujus posterior species quidem ex supra dictis de spissitudine humorum (282 ad 285) sic satis intelligi potest: at prior utique singulari titulo meretur considerari; quia vixdum a Pathologis annotata, non raro tamen in praxi obvia est; utroque autem consistentiae vitio in humores inducto duplicem malorum diversissimorum fontem aperit.

319. Fac portionem fluidam cum crassamento (274.) laxius justo cohaerere; mutua secessione nascetur hujus inspissatio, inertia, & reliqua mala, ante (285.) recensita. Tenuis contra pars, vasculis haud rite coercenda, perspiratione, sudore, urinis, alvi excretionem, salivatione, praeter modum auctis, e corpore, non sine multiplici noxa, effluet (288.),

(288.), aut in cavitates majores minoresve congesta, stagnans, varias hydro-pum species producet.

320. Prout autem crassamentum quoque diversimode a naturali sua crasi deflectit, vitiata aut proportione, aut indole suarum partium (276); ita ex fecessione nascens concretio (319.) alia atque alia erit. Exsuperans mucus (278) viscida, gummosa, pultacea, dabit spissamenta: abundans evolutumque phlogiston pinguis, sebacea, resinosa, amurcosa: copiosior denique terra, ob parcius oleum macilentior, forsitan & infixopropius sale acido stiptica (284), haud sat solubilis, cum de aquoso latice elabitur, calculos, tartaros, osseas lapideasque partium indurationes generabit.

321. Difficile fuerit omnes explanare modos, quibus ista affectio in humores invehitur: credibile tamen magnam partem deberi erroribus in diaeta diu multumque admissis, coctionum vitiis, vehementibus aut diuturnis circulationis ac motuum vitalium turbis, febribus inter-

termittentibus longinquis , anomalis , malignis (*), affectibus spasmodicis , excretionibus inordinatis , &c. Quo & retuleris forte haereditatem.

Morbi Humorū Singulorum.

322. PLURIMA sunt , quibus succi C. H. inter sese discrepant , eaque praecipua ; quum suis quemque muniis aptum reddant. Quocirca & multifarii in hoc genere occurrunt a statu naturali deflexus , tam ob frequentiam , quam ob perpetuum fere cum vitiis universalibus nexum , apprime notandi ; ut ideo ordine pertractari mereantur.

Chyli vitia.

323. CHYLUS primarum viarum pro materie habet succum ex cibo potuque ingestis prolectum , liquoribus inquilinis , qui in hanc officinam confluunt , permixtum , aëre , calore , virtute organorum primae

(*) Confr. H. BOERHAAVE Aphorism. §. 753. & G. v. SWIETEN Commentar. in hunc locum T. II. pag. 518.

primae digestionis mutatum. Naturam ergo eorum, quibus constat, & virium, quibus mutatur, gradum sequitur, duplicique hoc ex fonte vitiosas non minus, quam laudabiles, trahit qualitates.

324. Quum vero nutritioni destinatus per universum corpus distribui debeat, vitiatus non primis tantum viis nocet, sed labem quoque suam in omnes humores, quin & in solida diffundit; ut merito plerarumque cacochymiarum & cachexiarum origo inde repetatur.

325. Acrimonia acida, suis ex causis nata (307.), in chylo frequens, ventriculo ac intestinis irritatis producit ructus acidos, cardialgiam, voracitatem, flatus, tormina, spasmos, pyrosin: bilem praecipue enervat, virore inficit & acore, qui hinc ad feces etiam alvinas deducitur, toti intestinorum tractui non solum, sed per amplissimum hujus officinae consensum universo etiam corpori infestus: acri denique in systema circulationis delato oriuntur mala (308.) enumerata.

326. Chylus austerus generatur ex ingestis similibus, immaturis, acerbis, vinis austeris, abusu absorbentium, adstringentium, coagulantium; maxime sicubi copioso liquore non diluuntur, inque debili corpore nec vi dissolvente bilis, nec valido motu animali, tenuantur. Producit dolores in primis viis stringentes, algentes, anxietatem; introitum in lactea sibi met impedit; hinc restagnans, cum fece mixtus immeabili, tum suo privat nutrimento corpus, tum scybalis intra coli sacculos coactis, alvo pertinaciter adstricta, colicas spasmodicas, haemorrhoides & harum consecutiones creat; aut intro admissus glandulas mesenterii obstruit, vitioque in reliquos etiam humores diducto noxas (285, 309.) infert.

327. Putridi, nidorosi, in hoc succo multiplex origo (312, 313.). Id semel susceptum ubi menstrua primae digestionis, praesertim bilem, infecit, tubique alimentaris parietes sua mephiti imbuunt, vi septica dein in ingesta grassatur, late-

que per corpus se spargit. Inde ructus nidorosi, sordes putridae oris, linguae, faucium, sitis, prostratus appetitus, nausea, vomitus, anxietas, calor molestus, diarrhoea putrida, aphthae, raptoque in interiora putrore mala supra (314.) memorata.

328. Nec raro rancor chylum infestat, degeneratio sui generis, succis pinguibus vegetabilium & animalium natura blandis, insipidis, nec odoris, propria, qua occultum in iis acidum evolvitur & mirifice attenuatis, velut igneis, materiae oleosae particulis sociatum ita acuitur, ut odorem saporemque acerrimum, & vim stimulandi, rodendi ac urendi, simulque majorem volatilitatis gradum consequantur. Unde liquet compositum quidem salinae oleosaeque acritudinis genus pariter hîc locum habere, atque in putredine (312); at si naturam utriusque spectes, longe diversum (*). Nascitur illud in primis viis ex
in-

(*) Vid. I. D. HAHNII in hanc rem experimenta & observationes in dissertat. inaugur. D. GRÜLL de Rancore & morbis ex rancido. Lugd. Bat. 1777.

ingestis pinguibus, fracidis, rancidis, elixis, assis, tostis, frixis, per menstrua primae digestionis non sat subactis, calore nimio interno adustis &c. stoma-choque semel fracedine aut putrore imbuto sese multiplicat & propagat. Facit autem cardialgiam urentem, ructus ac vomitiones materiae pinguis, rancidae, amarae, aut & acris acidae, causticae, inflammabilis, horrorem ciborum, sitim summam, siccitatem gutturis, calorem anxium, alvum constipatam; alias & bile eodem vitio corrupta, acerrima, tumultus officinae cibalis cholericos, colicos, feces pingues, fervidas, olidissimas, urinam flammeam, acrem, calidam, spumosam, cutem aridam, aut perspirabile mephiti rancida infestum, febres ardentes, erysipelata topica, vaga, eruptiones cutaneas variae formae, inflammationes acres, vix resolvendas, hisque longe pejora symptomata, sicubi & pinguedinem corporis simili tandem vitio imbuerit (375, 460.).

329. Chylum nimis glutinosum cre-

ant farinacea cruda, pultacea, frigida, tenacia, gelatinosa, pinguis, austera, diu multumque ingesta, defectu aut inertia liquorum digerentium, imminutis viribus coëtricibus, languore circulationis, omisso motu animali, non rite subacta (283, 284.). Ex quo vitio prostratus appetitus, repletionis sensus; nausea, vomitus glutinis; salivae, bilis, ceterorumque hujus officinae menstruum inviscatio, hebetatio; ventriculi ac intestinorum laxitas, inertia; secretio & absorptio chyli impedita; alvus tarda & sine dolore tumens; acida, putrida, rancida ex restagnatione corruptio; mesenterii obstructio, muci in omnibus humoribus abundantia (283.), & qui hinc profluunt, effectus (285.) nascuntur.

Lactis Dyscrasiae.

330. CHYLUS porro in transitu ad systema sanguiferum copiosa prius lympham dilutus, cum sanguine dein mixtus subactusque, aliquamdiu post nutricis uberum apparatu lac daturus hujusque adeo

deo naturam adeptus, nondum plene coctus, ut ingestorum, unde paratus est, indolem etiamnum prae se fert, ita nec vitia ejus, in primis viis contracta, coctione secunda facile corriguntur (324). Cum vero lac spontaneo suarum particularum nisu in triplicem diversae naturae materiem secedat; cremorem puta, serum & caseum; horumque prior depuratione butyrum exhibeat rancori obnoxium; serum plurima polleat aqua, solutum continente sale saccharinum, qui in acorem vergit; casei denique naturatum coagulabilis, tum putrescibilis, gluten animale referat; inde vel magis etiam apparet, alienationes illas non minus in lacte, quam in chylo, locum habere atque ex ante dictis (325 ad 329) posse intelligi.

331. Habent insuper diversae lactis materiae (330) justam, etsi non semper exquisitè eandem, inter sese proportionem mixtionemque aequabilem & congruam cohaesionem; ut liquor in speciem homogeneous, suas tamen in partes

separabilis, naturae finibus sufficiat. Credibile igitur posse & proportionis vitia in illis nasci, quae requisitas chyli dotes pervertant; & cohaesionis mutuae gradum augeri nimis minuive, ut tardius aut citius, quam par est, a se mutuo secedant. Applicentur huc supra exposita (274. ad 280. 282. & seq. 318. ad 321.)

An pingue in lacte abundans, laxiusve cum ceteris illius particulis cohaerens, causa nimiae obesitatis? Pinguedinem certe corpori ex oleo chyli venire in mollem cellulosa deposito, multa docent. Cremorem quoque simplice potius mixtione, quam vera solutione, cum lacte cohaerere, spontanea ejus per moram secessio indicat. Alimenta igitur pingua large ingesta si chylum copiosa obruunt adipe, quam nec virtus attenuans humorum, bilis maxime, nec vegetus circuitus, auctiorve calor & motus animalis, rite subigant, eadem facile secedente farciri corpus necesse est.

Sanguinis affectiones.

332. SANGUINI par alius liquor extra corpus animale, aut natura, aut arte, productus non invenitur. Est ergo solius vitae animalis effectus eo singularior, quod exsanguia etiam alimenta pro materie habeat.

333. Constat quidem, ut ceteri nostri humores, parte tenui & crassa (274.), similiaque etiam principia examine Chemico prodit (275, 276.); quin & communis eorum veluti mater est: at multum tamen discrepat a singulis. Unde operae pretium fuerit, quae sibi priva habet, prout absque violento experimentorum apparatu sese manifestant, prius proponere; ut dyscrasiae ejus deinceps clarius intelligantur.

334. Sanguis, ex sani hominis vase sincerus fluens, calens, pelvi exceptus, crassiusculum refert liquorem, homogenei ruboris, opacum, ad tactum pinguem, gelatinosum.

335. Halitus tum sponte assurgit foetidulo

tidulo odore percipiendus, qui campana frigida exceptus, densatus, in laticem abit excolorem, nec acidum, nec alcalinum, vix nisi odore ab aqua pura distinguendum. Haec pars sanguinis volatilior, mole pauca, est, quam sui generis spiritum, πνεῦμα, cum HIPPOCRATE dixeris, pro sua efficacitate in oeconomia animali nondum satis a Medicis consideratum. (*)

336. Frigescens interea, qui restagnat, sanguis, qua aëri contiguus est, pelliculam contrahit totusque tandem in spissamentum cogitur tremulum, aequaliter rubrum, sevo simile igne liquato, quod frigore iterum consistit: ut pateat motu ac calore vivi corporis fluxum ejus aequabilem conservari.

337. Dein ex superficie ac ambitu coaguli undequaque tenuis, pellucidus exsudat humor, fortiore particularum crassamenti nisu ad mutuum contactum veluti expressus, qui paullatim adunatis
gut-

(*) Confr. quae supra (209. n. 4.) disputavi.

guttis auctior, seorsus circum placentam rubram diffluit, hancque pro rata jam contractiorem, a contactu pelvis undique semotam, in modum insulae, natare facit. Hic alter secessus in serum & crassamentum, materias diversissimas.

338. Serum sponte fluens, quantavis aquae copia facile, aequabiliter, diluendum, diaphanum, subflavescent, saporis leniter falsi, mucosa materie (278.) valde diluta viscidulum, igne 150 graduum thermometri Fahrenh. instar albuminis ovi, cito, absque multa dissipatione, concrescit in massam albidam, scissilem, quae porro calore modico fota distillando in duas partes secedit; alteram volatilem, fluidam, excolorem, aquae simillimam, copiosissimam; alteram fixam, solidam, corneam, cum tenacitate fragilem, ex cinereo subflavam, nunquam ex sincero fero rubram aut rubro-atram, mole exiguam, aqua insolubilem. Immo & plurima prius dilutum aqua, eodem dein calore tamen concrescens, ex illa, floccorum alborum specie, fidit.

Haec

Haec tertia separatio, quae aquam & gluten, sale imbutum nec manifestè acido, nec alcalino, naturamque albuminis in hoc fero prodit.

339. Crassamentum rubrum, etsi homogeneum videtur, facili tamen opera in diversa abit. Quodsi enim super linteo expansum adfusa iterum iterumque aqua non calente abluitur; serum (338), quod intra reticulata placentae (337) septula superest, materiae rubrae commistum, una cum ista per aquam sese diffundit, cumque hac per poros lintei transit, relicta immeabili massa, ruboris experte, fibrosa, membranacea. Haec quarta secessio in partem rubram & fibrosam.

340. Fibra sanguinis, iterata ablutione albescens, ex filamentis velut in membranas contexta, aqua non solubilis, fero igne coacto (338.) haud ab similem refert materiem. Haec crassamenti basis, a portione rubra longe diversa; diversa etiam a fero; quum sponte solidescat sanguine frigente, stagnante, ab fero fluido semet segre-

segreget, rubrisque particulis tum quidem amicior has trahat sibi que adsociatas suis velut cancellis concludat. An igitur inest etiam in sanguine vitali? An nascitur demum in effuso? Inest certe materies fibrae, sed coire impedita, dum motu vitali calet sanguis. Nec abesse constat, quia microscopio non detegitur. Attamen non dixero formâ fibrae in sanguine vivo fluitare; nec quam aliâ: qualiscunque enim fingatur, obstructio non metuenda est, dummodo ejus particulae cavis vasculorum, per quae meare debent, minores fuerint & interfluente sero sic disparatae, ut sese mutuo apprehendere nequeant. An vero elementa fibrae necessario fibrillas esse oportet? (*).

341. Rubra pars, per aquam diffusa (339.), plure etiam aqua in infinitum fere diluta, dilutius quidem rubet, nunquam

(*) Fibram cum MALPIGHIO aliisque appello, quia distinctae concretionis initium hac fere forma ut plurimum sese prodit. Vid. I. G. BERGERI *Physiol. Medic.* pag. 152, 153. Lympham coagulabilem recentiores cum SENACO vocant.

quam tamen flavescit: uti nec recentis sanguinis guttula, millicuplo aquae tepidae permixta, in flavedinem diducitur, sed rubella manet. An ergo rubor ejus flavedini feri (338) addensatae tribuendus? Vix credibile.

342. Eadem per aquam aequabiliter diffusa, cum hac per poros lintei trajecta (339.), specie homogenei, diaphani liquoris, quamprimum igne acta bullit, secessum molitur, inque floccos pallide rubentes coacta, colo separata, aquam rubore carentem reddit. Quippe serum ex parte, una cum rubra sanguinis portione, vi aquae ablutum (139), calore in albidos floccos coagulatum, dum deserit aquam, secum trahit inviscatam simul rubedinem; unde albo rubroque permixtis pulviculam pallidiorem nasci oportet. Non igitur recte dixeris, rubrum aqua intime solutum fuisse. Immo fugit aquam, nec, nisi interventu feri liquidi, per eam diffusum manet, cumque illo, vi coaguli secedente, & ipsum secedit.

343. Puls rubella (342.), leni calore sicca-

ficcata, massam dat atrorubram, friabilem, igne majore ex parte liquecentem, admota flamma, cum fumo ustos pilos vel ungulas olente, ardentem, quae Chemico apparatu explorata magnam vim olei, & ex residuo in cinerem reducto terram ferruginosam, promit. Naturam igitur longe diversam a fero aequae ac a fibra habet.

344. Unde liquet, dari in sanguine, praeter spiritum (335.), triplicem materiem contrectabilem, serum, rubrum & fibram: quae licet mutuas inter sese affinitates habeant & motu ac calore vitali aequabiliter permixta conserventur, intime tamen cohaerescere ac Chemica solutione invicem consociata esse dici non possit. Ceterum ut analysi Chemica generali (130 & seq.) sic satis quidem inter se conveniunt, communemque habent tum conjunctim, tum seorsum, ad putrescendum proclivitatem; ita in singulis insuper proprium quid inest, quo inter sese differunt: in fero aqua praevalent salesque fixi, cibarius & alcali fos-

file;

file; in fibra terreum gluten, plasticum, ferofo simile, sed meracius, hinc sponte in concretionem ruens (143), praecipua forsan sedes acidi phosphorici (145*), quod etiam ex sanguine obtineri experimentis constat; in rubro ferrum & phlogiston rancori obnoxium. Quare sanguinis fluiditatem sero tribueris; fibrae crassitiem nisumque ad concrescendum; parti rubrae purpuram. Singulis sua in oeconomia animali utilitas, necessitas.

345. Nonne igitur & magna est sanguinis cum lacte similitudo? Major certe, quam cum alio quovis nostro humore. Compara cum sero lactis serum sanguinis, cum cremore rubrum, cum caseo fibram! Multa invenies utrinque communia, sive materiem spectes, sive cohaesionem & secessum (330, 331.). Ut forte non inepte lac sanguinem album, sanguinem lac rubrum appellaveris. Disparitatem, quae lac inter & sanguinem obtinet, aliqua ex parte utcunque explicant vires circulationis, subactionis cum uni-

universa sanguinis jam cocti massa, pressionis frictionisque in canalibus, caloris & aëris, conjunctae, quarum protracta actione sal acescens in alcaliscentem, fermentabile in putrescibile, mutatur, phlogiston magis evolvitur, terra densatur.

Atqui sanguinis ex lacte, ut hujus ex chylo, origo similitudinem quoque involvit. Cave tamen ne plenam intimamque credas, quae modo superficiaria est! Naturae propriae singularium partium, quae mutuam in lacte & sanguine relationem habent, penitus hodie examinatae, mirum quantum inter sese differunt (*): ut omnino fateri cogamur, modum, quo sanguinem sibi natura sana tam facile citoque parat, nondum a nobis intelligi.

346. Rubram hinc sanguinis materiem,

(*) Exemplo sit salina materies, quae in utroque & lactis & sanguinis sero eminent, saccharina quidem in illo (330); at quam in hoc alcali fixum fossile nudum, una cum sale communi (344), continere nupera Gallorum ROUELLE & BUCQUET experimenta docuerunt. Vid. M. MACQUER Diction. de Chimie, edit. II. tit. Sang.

riem, quae ceteris mole quidem minor, at ingenio singulari potior est, adipis lactis particulam esse dicas, quae serum inter fibramque contrita, divisa, per seriales, alcalinum praesertim (344), magis attenuata, moleculis insuper terrae ferrariae (343) impraegnata, densata, eam naturam induit, ut phlogisto suo evoluto purpurascit, cumque sero & fibrâ aequabiliter commista liquorem homogeneum quidem referat, nec tamen veri instar saponis ita cohaereat, ut non cum sero magis aquoso divortium faciat, quamprimum remittens calor & motus miscere desierunt.

347. Unde tandem constat, quid de natura & ortu globulorum, quos microscopium in massa sanguinea detegit, sentiendum sit. Rubrae hi portioni proprii non sane sunt, nisi oleum, quod cum aquoso latice permistum subactumque, pro mutuo inter has materias dissidio, sese in sphaerulas colligit, interfluente sero aquoso separatas &, ne confluere queant, impeditas. Inde in lacte etiam

visuntur, & qualicunque oleo cum aqua agitato produci facile possunt (*): nec torno mechanico opus est, ut rotundentur. Hinc & attentus videas molles esse, compressiles, elasticos, figuram, cum in vasculis premuntur, in oblongam mutare, cum a pressione liberantur, promptè in globularem resilire.

348. Nec obstat, quae praedicatur, aequalis singulorum globulorum moles eademque diameter. Limitatae circulationis vires in infinitum usque discerpere nequeunt particulas olei, ferro etiam
ma-

(*) Nolim tamen ultra, quam par est, hanc similitudinem trahi, tanquam si inferre liceat fore, ut globuli rubri, cum a fero, remittente calore & motu, secedunt, similiter ac moleculis olei cum aqua commisti mora & quiete contingere solet, mutua attractione serum interfluens omne excutiant nudique per proximos contactus inter sese confluant, sphaerica figura evanescente. Vid. A. v. HALLER Elem. Physiolog. C. H. T. II. p. 52. Absit! ut serum suo glutine gravidum cum aqua simplice confundatur: nec credendum nullam esse rubrae materiae cum feri glutine cohaesionem; cum evidens sit etiam post alteram secessionem (337) in ipsa placenta tum fibram, tum feri partem, cum illa permixtas & coacervatas esse (339 ad 342).

magis densati (346), certa vi inter se cohaerentes. Dabitur ergo meta, ultra quam progredi nefas. Cur autem rei, quae ipsa parum firmo talo nititur, rationem anxie quaeramus?

349. Divisibiles porro esse in minores globulos, hosque separatos dilutius rubere, vix dubium est. At senarium esse numerum globulorum minorum, ex quibus componuntur, in quos secedunt, incertum. Nihil autem minus credibile, quam ista secessione rubrum in serum mutari, hujusve senos globulos inter se compactos globulum rubrum efficere. Repugnant experimenta (338, 341) & diversissima utriusque materiae natura (343 ad 347). Unde & argumentatio, quae ex specifico pondere materiae rubrae majore, quam seri, pro hoc asserto ducitur, fallaciam involvit: ne memorem summam exactae pensurae difficultatem; quum pars crassamenti rubra vix sincera obtineri queat (342). (†)

350

(†) Praetereo libens, quae post LEEUWENHOEKIUM nostrum alii subinde, maximeque nuper HEW-

350. Integrum ergo fuerit Physiologis, pro lubitu, id genus speculationibus indulgere: at Pathologis nihil inde bonae frugis.

351. Ex data sanguinis analysi intelligere est, quibusnam vitiis obnoxius esse possit, sive partes ejus singulae seorsum spectentur, sive ut unà junctae universam massam constituunt.

352. Verosimile est dari certam aliquam trium sanguinis partium (344.) proportionem mutuam, quae sanitati perfectae maxime conveniat. Nec credendum tamen adeo hanc esse necessariam, ut quicumque ab ea recessus impune ferri nequeant. Quotidiana potius vel in sanissimis quoque videtur innoxie fieri posse mutatio. Quin & temperamentorum, sexuum, aetatum, vitae generum, &c. diversitas non eandem in omni homine ponit aut postulat. Vitium itaque demum fuerit, si major est recessus i-

dem-

sonus, Anglus, in microscopica sanguinis analysi novarunt; quia aequae incerta sunt, nec verae utilitatis doctrinam pariunt. Confr. D. CALDANII Instit. Physiol. p. 59. not. a.

demque a singulari sui hominis constitutione multum alienus. Conf. (155, 156, 192).

353. Enormis feri abundantia aquam in sanguine auget: unde aquosa tenuitas (287.), morbique ex colluvie serosa oriundi.

354. Exsuperans fibra densitatem inducere debet, tenacitatem, immeabilitatem, lentum circuitum, obstructions &c. Vid. (284, 285).

355. Rubrae portionis excessus, cum phlogiston in sanguine abundans & ferro gravatum notet, quavis occasione nociva caloris augmenta, immodicas expansiones, inflammationes &c. creat.

356. Hi excessus tam moderati, ut sanitatis munia non turbent, utcunque explicant diversam sanguinis crasin, quae in diversis temperamentis occurrit. Prior enim (353) Phlegmatico, alter (354) Melancholico, tertius (355) Cholericus proprius videtur, Sanguineo nullus.

357. Majoris momenti vitia sunt, quae ad singularum sanguinis partium qua-

qualitates pertinent: quamquam negari nequit, plura sine dubio nos latere; quum Physiologia humorum multis etiamnum defectibus laboret.

358. In sero quidem excedere aqua potest, ut iusto minus tardiusque igne concreseat (338): quod vitium simile prioribus (287, 353) iisdem quoque causis nascitur, eosdemque hinc effectus producit.

359. Est & ubi muci inertis copia in eodem crescit: quo fit, ut reliqui humores inde secreti inviscantur tenacitate ante exposita (283).

360. Vim concrescendi quoque augeri in hoc latice frequens est, & eo quidem gradu, ut stagnans ac frigescent, sponte, more fibrae (340), coëat, inque hanc veluti mutatus dici possit, toto ferè sanguine in placentam concrecente. Haec diathesis inflammatoria, quam paulo post inter morbos fibrae sanguinis exponemus.

361. Salinae materiae sive propriae, sive alienae, superpondio serum praeci-

pue inficitur: pollet enim & amica salibus aqua, & inviscante muco, cumque iis, quae a foris in massam humorum subvehuntur, proximum alit commercium. Pleraque ideo acria primam hanc sedem figunt, naturalem feri colorem ut plurimum alienantia, hocque quasi vehiculo per corporis partes sese diffundunt (307. ad 317).

362. Purpura sanguinis (341.) iusto pallidior, loturae carniū similis, ex defectu nascitur materiae rubrae, compactione hujus minore, phlogisto non sat evoluto, aut per mucum, acidum; aliave peregrina immixta suppresso. Unde comitari solet vitia (283, 287, 307), easdemque causas agnoscit, nec dispares effectus producit. Quandoque & corruptioni debetur. An & penuriae principii martialis (346)?

363. Rubor floridior inducitur motu, attritu, attenuatione, permixtione cum sero, nimis. Hinc circulationem auctam, trajectum per pulmones frequentiore, calorem intensiorem, salinae materiae (310, 315, 316) abundantiam,

am, sequitur. Est autem fere dissolutior hic sanguis, frigore tardius aut vix concreescens, phlogisto nimis evoluto facile exardescens, ad elapsum e vasculis, errores loci, phlogoses, proclivis.

364. Nigrescens color oritur, si terra exsuperat, aut infixio acido stiptica est, aut ubi crasin sanguinis corrumpunt aliena intermixta ex vitiato chylo, retentis excrementis, miasmate, contagio, veneno, tabo putrido, rancido, ulceroso, gangraenoso, cancroso, &c. intromissis. Varium hinc acre comes est, & major alias spissitudo, alias dissolutio: quae diversitas proinde & multiplex malorum genus post se trahit.

365. Fibra sanguinis (340.) nisu ad concreescendum minore peccat; quo fit, ut tardius aut vix tandem a sero secedat, nullamque aut laxiorem justo formet insulam, quae nec rubros globulos rite coactos sibi que adunatos habeat. Fibrosae materiae paucitas, compactio minor, aquosa aut mucosa inundatio (283, 287), attenuatio nimia per motum, calorem,

sales solventes, aliosve stimulos aut fermenta (364) corrumpentia, consumptio ob defectum necessariae per alimenta reparationis, &c. id vitium producut, Sanguis hinc dissolutior noxas infert (287, 288).

366. Contrarium fibrae vitium, nimia cohaerentia, aut ponit simpliciter auctam illius ad serum fluidum proportionem (354, 360), tota hinc massa sanguinis quandoque in grumum coëunte; aut vim concrescendi intensiorem, qua longe tenacior fit & velut lardi aemula fibrae concretio; ita ut corium densum, cultro resistens, rubrae materiae expers, albidum, flavesceus, quandoque viresceus, livesceus, varia crassitie, tandem innascatur summitati insulae subtus modò rubrae, haecque etiam longe compactior, orà ob corii contractionem introrsum retorta, saepe in scutellam excavetur, circumfluente sero tantò copiosiore, quantò magis illa sese coarctat (*). Haec
crusta

(*) Recte quidem D. HEWSON Philosoph. Transact. Vol. LX. an. 1770, animadvertit, sanguinem
phlo-

crusta phlogistica, inflammatoria, cori-
um pleuriticum audit. Quum vero & fi-
brae ablutae (340), & sero igne con-
creto (338), simillima sit materies; li-
quidoque appareat plasticum nisum ad
concrendum, qui in sero & fibra sanis
datur, naturae actuosae C. H. effectum
esse, graduque tantum differre ab illo
crustae phlogisticae; immo hanc ipsam
non tam constanter in vitio esse, ut non
in gravidis etiam sanissimis plerumque
aliquo gradu occurrat; utique credibile
fit, eam nasci, cum fibra in systemate cir-
culationis ultra modum sanitatis densa-
tur, serique portio major, totusve latex,
continuata densatione, in fibram conver-
titur sponte, statim, nullo caloris aug-
mento, concrendentem (360). Ut adeo
ad eam constituendam nec chylo sangui-
nis, nec pinguedine, nec muco arteria-
rum,

phlogisticum venâ ductum in pelvi tardius, quam sa-
num, coagulari; & contra partem illius rubram ci-
tius in fundum pelvis subsidere, supernatante sero:
quae quidem praecipue obtinent, cum valde in-
flammatum est. Quo autem jure ex his inferat tan-
tum abesse, ut fibra sanguinis phlogistici sit justo
coagulabilior, ut etiam contra magis attenuata vi-
deatur, haud satis intelligo.

rum, succis multum diversis, opus esse videatur; nec sola etiam aquae dissipatio semper sufficere. Docet certe observatio, iisdem potentiis, quae sanam sanguini fibram ingenerant, quoquo modo intensioribus id vitium induci. Auctior hinc circulatio, motus febriles, aestus, vasorum constrictio, compressio, exercitia corporis nimia, terreorum, adstringentium, calefacientium, spirituosorum, abusus & similia, quotidianae hujus densitatis causae fiunt; maxime si diathesis phlogistica in systemate circulationis, ut seminium (75), insidet, quae in nonnullis hominibus tanta est, ut quavis fere occasione, etiam sanis, ductus sanguis corium illud ostendat. Mala autem, quae inde oriuntur, plurima ex dictis (285, 354) patent; si addideris, refractarium hoc gluten, aquosis vix, nisi putrescendo, solubile, comite plerumque febre circumactum, calore etiam magis compingi, anastomosi vel diapedefi (103. 2. 3.) ex vasis suis transsudans consolidari, nec nisi corruptum deni-

denique resolvi (365), hinc naturae viribus aegre domabile reddi.

367. His vero (352, ad 367) rite intellectis, haud difficile est rationem invenire reliquarum affectionum, quibus massae circulantis qualitates pervertuntur, quousque revera obtinent ac fructuose indagari possunt; densitatis puta, gravitatis, elasticitatis, divisibilitatis, &c. ultra modum auctae aut imminutae. Et multae forsan aliae heic dantur aberrationes, quas tamen cum conjectura modo assequamur, non est, cur nos morentur.

Succorum Secretorum Vitia.

368. Ex uno sanguine per universum corpus distributo multos in diversis partibus succos artificio admirabili secedere, singulosque, ut natura & inter sese & a sanguine differunt, ita diversis quoque oeconomiae humanae usibus destinatos esse, Physiologia demonstrat; etiam si modum, quo sua cuique crasis peculiaris constituatur, haud plene assequitur.

369.

369. Igitur & communia quidem ex communi fonte, unde dimanant, vitia trahent, quae tamen pro discrepante cuiusvis indole aliquid singulare habeant, aliaque & alia mala inferant; & privata quoque jam secretis evenire poterunt, quae non admodum in aliis occurrant. Merentur adeo speciatim expendi.

370. Humores aqueo-salini, quo lympham nec sponte, nec calore majore concrefcentem, atque hinc secreta menstrua primae digestionis, tum excrementa aquosa, lotium &c. refero, praeter tenuitatem (287), spissitudinem mucosam (283), & varias acritates (307 ad (317), hoc singulare prae ceteris habent, ut nimis facile terreas suas moleculas, interventu salis per aquam solutas, secedere sinant, hisque data opportunitate adunatis calculosa concrementa, multimodis nociva, deponant (320): de quo vitio etiam post dicenda (566 & seq.) conferantur.

371. Succus gastricus, communibus qualitatibus ad hoc ipsum genus merito refe-

referendus, mirifica tamen cibos ingestos digerendi facultate, sibi prae ceteris propria, longe praecellens, hoc quidem intuitu privas sibi dyscrasias pati posse videtur, naturali digestionis gastricae ordini diversimode obfuturas: de quibus vero nihildum certi pronunciare licet; quia singulare istius virtutis ingenium operandique modum ignoramus (*).

372. Bilis, humor in officina primae digestionis valde momentosus, ob singulares, quos in ea praestare debet, usus singulari etiam mixtione ac ingenio praeditus (†), nec parem sibi alium in oeco-

no-

(*) Merentur in hanc rem legi experimenta Ed. STEVENS, Angli, *Diss. de Aliment. Concept.* Edinb. 1777. enarrata, quibus insignis illa vis menstrua liquoris gastrici non modo demonstratur; sed patet insuper, non aequipollentem esse in omni animantium genere; at veluti electivam & diversitatis alimentorum cuique convenientium adaptatam; ut quae in carnivoris carnes solummodo, nec vegetabilia, in herbivoris ruminantibus haec, non illas, in homine autem utrisque vescente digerere utraque valeat.

(†) Recentiorum industria detexit, bilem cysticam, ad instar lactis & sanguinis (345), triplici ex materia esse compositam; sero aqueo, non concrescibili, sale cibario & aleali fossili gravido; oleo dein

nomia animali habens, parte sui quada-
dam verè excrementitius privumque id-
eo

dein animali, quod affuso acido excussum, inflammabile, in resinae formam densatur omnemque bilis colorem continet; denique coagulo albido, quod naturam casei (330), aut fibrae (345) monstrat, putrescibile, in cornu densabile, nec aqua, nec vini spiritu solubile. Vid. D. RAMSAI Dissert. Med. *de Bile*, Edinb. 1757. & D. CADET in Monum. Acad. Reg. Paris. an. 1767. Est autem istarum materierum in bile mixtio cohaesioque tam aequabilis & intima, ut spontaneo nisu nequaquam secedant, & ne tum quidem, cum bilis, dissipatâ vi caloris aquâ, in siccam fragilemque massam coacta est. Mirum vero, affuso ad saturitatem usque acido promptam plenamque earum separationem obtineri. Unde liquet saponis aemulam heic dari compositionem; tametsi virtutem verè saponaceam in pinguibus cum aqua subigendis bilis nequaquam prodatur: quod forte sali muriatico, quem continere modo dixi, tribuendum.

Uti vero acidum crasin bilis destruit; sic id ipsum vicissim ab illius alcali & oleo, tum absorptione, tum obvolutione, quam valentissime temperari perdomarique indubium est. Cogitanti igitur acida nobis & acescentia frequentissimo in usu esse; neque datum ventriculo ea corrigere; cum chymo autem per pylorum expulsa in duodeno bili occurrere, misceri; haud difficilè est cognoscere, bilem, dum partes suas in chylo perficiendo agit, tantum non semper mixtionis suae dissolutionem unâ pati, crassamentum ejus cum alvina fece excerni, materiem fluidiorem, excolorem, naturâ bilis exu-
tam,

eo sibi systema nactus, nec secundum naturam in circuitum universalem unquam, integra sua mixtione, admissus, commercio autem aëris rerumque a foris ingestarum expositus, multis propterea magnisque vitiis patet, quae non functiones modo primarum viarum ceterasque dein cunctas, naturales dictas, turbare; sed consensione etiam in reliqua

tam, chylo permistam, in sanguinem revehi, ideoque humoris utilissimi cum quotidiana fiat destructio, assiduam quoque regenerationem requiri. Atqui nec quemvis virium oeconomiae humanae gradum elaborandae bili bonae sufficere, ejusdem in foetu inertia & non, nisi paullatim, cum ipso corporis robore increscens vigor perfectioque indicant. Quam igitur difficile fuerit, funditus exhaustam instaurare, aut prorsus effoetam intineve corruptam redintegrare? suo id taedio atque dolore perspicaces practici experiuntur. Contra facilius est abundantiam ejus minuere: modo ne quid nimis! Conferre acida *πικροχόλοις* HIPPOCRATES dudum docuit, analysis chemica hodie demonstrat. Confr. praeprimis G. G. TEN HAAF Spec. Chem. inaugur. *de Bile Cystica*. L. B. 1772. & D. WILKIN Spec. Medic. *Bilis Physiologiam & Pathologiam exhibens*. L. B. 1778. ubi per experimenta ostenditur, acida vegetabilia similiter, atque fossilia, sese in perturbanda bilis mixtione praestare.

qua omnia universi corporis systemata diversimode grassari solent. Inde diaetae erroribus bilis non raro nativum amarorem coloremque amittit, nimisque aquea, fatua, pallida, velut in vappam inertem degenerat (287); alias in gluten piceamve amurcam spissatur (283, 329) aut putrorem (327), rancorem (328), contrahit. Praesertim vero alienis salibus imbuta, aut stagnatione, aestu, motu vehemente aut inordinato tum corporis, tum animi, corrupta, diversas contrahit acrimoniae species gradusque, & his consentaneas colorum mutationes, flavedine nativa in vitellinum, porraceum, aeruginosum, isatoden, atrum denique colorem abeunte. Unde totidem vitiatæ bilis species, unâ cum suis effectibus, a veteribus sedulo notatae, enascuntur. Est & memorabilis ejusdem ad lapidescendum proclivitas, qua priores succos (370) etiam longe superat; cum nulla corporis parte tam frequens calculorum generatio, quam in officina

viisque bilis, observetur (*). Facit autem multifaria ejus degeneratio, & alienorum, quibus occurrens concorporari potest, partiumque, in quibus concretio fit, diversitas, ut innumerae id genus lapillorum dissimilitudines sese offerant, quas difficile fuerit certos in ordines distribuere.

373. Succus mucosus (†), ingente copia, nec minore commodo & necessi-

(*) Calculos felleos humanos septuplo frequentiores esse, quam qui vesicam urinariam infestant, HALLERUS aestimat Opuscul. Patholog. & Elem. Physiol. T. VI. L. XXIII. p. 564. Ibidem quoque invenias ingentem illorum varietatem exemplis comprobata.

(†) Quem hoc loco inter succos secretos considero, mucum nolim confundi cum mucosa illa natura, quam supra (278) retuli inter materias, quarum mixtione humores nostri universim constant. Tametsi enim haec ipsa suo lentore, tenacitate, lubrica adhaesione atque blanditie, in mucosum etiam clarius sese prodat; videtur ea tamen cum ex communi humorum massa in organis suis secretoriis secedit, inque singularem humorem formatur, notabiliter mutari, ut suis usibus aptetur. Renuit jam mucus aquâ solvi, qua tamen copiosissima dilui poterat, cum feri sanguinis partem conficiebat. Nec ideo dixeris aquae inimicum, cujus etiam 19 vicesimas partes distillando fundit.

cessitate per partes corporis diffusus, praeter communia consistentiae vitia (282, 286), tum naturali suo lentore, tum stagnatione, acrimoniis maxime patet, quae ejus glutine semel inviscatae difficillime extergentur; quamvis suapte naturâ vix corruptionem subeat. Unde, quas veteres memorant, pituita dulcis, falsa, acida, vitrea Praxagorae, quae cum in transitu per intestina & sub ipsa excretionem diros dolores ac tormina, cum sensu frigoris, inferat, utique acerbis annumeranda, forsân acerbitate acido austera (306, 326) peccat; quin & gypsea plure terrâ onusta (320), hinc calculosis concretionibus obnoxia, intelliguntur. Nec infrequens est, virus contagiosum in muco nidulari, taboque sic multiplicato solidis infestum, latè serpere. 374.

Et omnino credibile est haud parvam fibrae sanguinis (340) portionem in muco inesse. Haec autem, ne plura commemorem, satis ostendunt mucici animalis à gummi vegetabili dissimilitudinem. vid. S. SZEGEDI DE PESTH. Dissertat. Physiologiam & Pathologiam *muci* exhibens, edita Traj. ad Rhen. 1772.

374. De succis pinguibus idem dicendum; ut qui natura quoque lenti, inque laxa cellulosa tela restagnantes, nec aquoso humore solubiles, quae semel susceperê, heterogenea, acria, virulenta, tenaciter sibi illigant, menstruorum & circulationis viribus subducunt, foveant, & suppeditato velut pabulo augent aegerrime extricanda.

375. Propria pinguedini corruptio, rancor (328), heic maxime notabilis; quum semel susceptus vix emendari queat, ac virtute quasi fermentali sese propagans, pessima acrimoniâ, quaecunque tangit, rodens urensque, vel ipsis etiam ossibus cariem inferat. Ingesta (328), humorum putredo (312.), intensior circulatio & calor, stagnatio, contagia & venena septica, hoc malum inducunt.

376. Nascuntur in pingui quoque consistentiae vitia. Etenim secundum naturam non mero oleo, sed aliqua etiam parte mucosae materiae (278) constat. Hujus igitur si proportio suis ex causis (283.) ultra modum augetur, liquidior

justo adeps cellulosam tumore inerte, non elastico, distendit, eademque aquae magis amica hanc ex humoribus praeterfluentibus attrahit, retinet, sic leucophlegmatiam, hydropem *ανασχημα*, oedema, &c. producit. Abit & contra in sebum aequo durius, cum exsuperante terra, hâcve acore austero stiptica (284, 320, 326, 373), infarcitur. Unde panniculi adiposi indurationes, steatomata, tubercula, mole, formâ, duritie, degeneratione, multum diversa.

377. Ex his utcunque intelligi possunt morbosae affectiones succorum, qui ex pinguedinis ac muci, aliorumve humorum magis aquosorum confluxione nati, diversi generis linimenta, unguina, molliendis, lubricandis & defendendis partibus firmis dicata, constituunt (*). Reducuntur quippe ad spissum, tenue, acre denique varium.

378. Inter succos nutritioni destinatos,

(*) Vid. H. BOERHAAVE epistola ad FRED. RUYSCHIUM in Opusculo Anatomico *de fabrica glandularum in corpore humano*.

tos, praeter chylum, lac sanguinisque serum & fibram, quorum de vitiis supra (323. 330. 353. 358 & seq) diximus, Gelatina firmas partes nutriens, ex succis secundae coctionis, continuata naturae virium operâ, artificio inexplicabili, porrò mutatis, tandem nascens, vi ebullientis aquae ex solidae compaginis parte quacunque durâ, molli, elicienda, hinc per universum corpus diffusâ, generalibus humorum vitiis (269 & seq.) pariter obnoxia est (338): aut enim abundante aqua nimis diluitur (287), aut obruitur inertis mucii copia (283, 329), aut varia inficitur acrimonia (289). Unde replendo magis infirmat, quam roborat, aut rodendo etiam destruit duplexque genus cachexiae tumidae, aut tabidae infert. Salino-terreum heic abundans, secessione nimis facili (320), incrustationes partium atque indurationes calculosas, osseas, producit.

379. Constat insuper gelatinas, prout ex diversis solidis, duris, tenacibus, mollibus, aut teneris, cocturâ acquiruntur,

consimili ferè cohaerentiae gradu inter
 se differre, atque adeo ex diversae etiam
 mixtionis moleculis (138) compositas
 esse. Unde colligas nec naturam ejusdem
 mixtionis corpuscula quibuslibet parti-
 bus organicis nutriendis promiscuè ad-
 hibere; sed alia ossi, alia cartilagini,
 tendini, carni &c. sua cuique congrua.
 Gelatina igitur cum tale sit promptua-
 rium, ex quo pars quaelibet materiem
 sibi similem proximeque concorporan-
 dam, suum, quod olim dixerê, cambi-
 um hauriat, sine quo deficere vitiarive
 nutritionem necesse sit; liquet hoc in-
 tuitu alias etiam affectiones in ea nasci
 posse, a prioribus (378) utique distinctas,
 quae praesertim ad singulares partium
 tribus pertineant. Inopia, exsuperantia
 cujusdam ordinis corpusculorum simili-
 um privare, aut supersaturare partem
 proprio cambio, aliamve alieno perver-
 tere potest. Docent prae ceteris ossium
 morbi horumque curationes in gravidis,
 rhachiticis &c. Adde, quae solus nutri-
 menti ex se boni error inferre mala po-
 test,

test, postea suo loco (404) exponenda.

380. Liquor genitalis, sin moleculis organicis animatis, at virtute perquam singularis, an, praeter communes affectiones, privam sibi contrahit acrimoniam, qua salacitatem inducat? An inertiam, sterilitatis matrem? An suo modo degenerans monstra parit? In re obscura nihil pronunciandum, donec plenior lux ex Physiologia affulserit.

381. Eadem circumspectio praeterire etiam jubet, quaecunque de vitiis fluidi vitalis (187.), aut nervei, proferri solent; quum conjecturis tantum nixa, nec solidam Pathologo scientiam pariant, nec certum in praxi usum praestent.

382. Et hae quidem ex plurimis paucae sunt singularium humorum vitiositates morbosae, quas utcunque cognoscere datur. Credibile est innumeras superesse nunquam plenè detegendas; maxime si quae in singulo quovis homine, pro *ιδιοσυγκρασίας* diversitate, quilibet humor propria sibi, in simili humore alterius hominis non adeo reperiunda, etiam

in statu sano, habere possit, spectaveris, certus, non omnem corporum humanorum discrepantiam Medicam solâ partium firmarum pro suis dotibus dissimilitudine absolvi, sed fluida quoque suam unâ symbolam conferre. Quum tamen haud aliter nobis innotescant, nisi singularium quorundam effectuum apparitione, quorum veras causas in tanta possibilium multitudine assignare non licet; tacere satius fuerit, quam, quae scientia comprehendi nequeunt, conjecturis prosequi.

Morbi humorum relativi.

383. PRAECIPUUM oeconomiae humanae fundamentum in mutua solidi fluidique actione, suis limitatâ legibus, positum esse Physiologia demonstrat. Datur ergo in sanitate harmonica quaedam inter duo agentia proportio, qua, ne alterum alteri enormiter praevaleat, caveatur. Docet etiam ipsa humorum multiplex diversitas & non promiscua singulorum distributio, non quemvis cuivis
aut

aut parti, aut usui, appropriatum esse. Itaque, tametsi crasis vitio careant, peccare tamen & copia, & loco, & motu ita possunt, ut perturbatis inde solidorum muniis functionum integritas laedatur (266). Quia vero morborum, qui ex hoc fonte oriuntur, idea necessariam ad solida relationem includit (268), haud immerito relativi dicuntur.

Quantitas humorum vitata.

384. PROPORTIO laudabilis fluidorum ad partes firmas non tam exacte ad pondus determinata est, ut quivis excessus aut defectus morbum inferat. Latitudo sanitatis, quae aetates, sexus, temperamenta, comprehendit, his consentaneas quoque utriusque materiae proportionem, etsi multum discrepantes, includit. Nec aliter suam poterat adversus perpetuas ambientium vicissitudines (6.) tueri constantiam sanitas. Maximum igitur & minimum, quod heic impune fertur, difficulter discernas. Hoc minus, illo majus, illatis noxis se prodit.

385. Quodsi universa humorum massa, qualitatis vitio ceterum carens, comparatè ad firmas partes, ultra modum exsuperat, ut turgens oneri sit turbetque functiones, haec *πολυχυμία* dici potest: uti contra nimia imminutio *ὀλιγοχυμία*. Utriusque ideam dat status infantiae ac senii naturalis. Unde etiam effectus intelliguntur. Originem autem declarat alienata ingestorum & egestorum ratio.

386. Intemperies humida, potius ad cacochymias referenda (287, 353, 358.), ponit aquosi laticis copiam fluida ac solida inundantem, hinc immodicam aquae in sero, huiusque ad crassamentum sanguinis, proportionem. Causae ideo effectusque ejus ex locis citatis facile intelliguntur. Quin & oppositi vitii, intemperiei siccae, idea hinc clarescit.

387. Notari praecipue hoc loco meretur Plethora, plenitudo, multitudo, quae dicitur boni sanguinis ea abundantia, quam systema circulationis absque periculo sanitatis diu ferre nequeat. Dari

id

id genus superpondii ut omni tempore docuit observatio, ita ex rite intellecto humorum circuitu manifeste sequitur. Nec certe audiendi, qui rem tanti momenti ficulneis argumentis explodere vani aggrediuntur. Quum vero vitium proportionis sit, haecque diversimode spectari queat, diversas quoque in species id partiri licet.

388. Habetur hinc primò Plethora ad molem, quae & vera dicitur & absoluta, ponitque molem sanguinis reapse ita exuberantem, ut partibus continentibus prae nimia distensione incommodet. Haec proprie *πολυαἷμια*, veterum Plethora ad vasa. Cum in temperamenta incidit mollioris habitûs, hic sanguine undequaque perfusus intense rubet ac turget: in strictioribus contra corporibus vasa majora magis distenduntur, venaeque prae arteriis laxiores magisque foris conspicuae ultra modum tumescunt. Unde recentiorum Plethora ad habitum & ad vasa vel venas intelligitur. Eam inducit vigor sanitatis sub vitae

tae

tae genere lautiore, otioso, securo, quo robusta viscera plus generant chyli sanguinisque laudabilis, quam nutritio ac excretiones necessariae sibi postulant.

389. Huic affinis altera Plethora ad spatium dicenda, quia ex imminuta systematis circulatorii capacitate oritur, quantitate sanguinis haud pariter imminuta. Nimirum nec mole, nec volumine, auctus sanguis modum tamen excedit, si, quo contineri debet, spatium contrahitur. Respectivam ideo vocant, ut cujus origo tota debeatur firmis partibus, aut nimium constrictis (195, 209, 5) in terrore, accessu febrili, frigore magno, subito, &c. aut his ipsis rigiditate (164), exsiccatione, obstipatione, coailitu (209. 2. 6), non cedentibus, imperviis, aut denique mutilatis.

390. Est & Plenitudo ad volumen, apparens quoque & spuria dicta, quae aucto rarefacti sanguinis volumine molem veluti auctam mentitur; quanquam hujus nulla est exsuperantia. Quum enim capacitas canalium haud eodem gradu

du unà dilatetur; expansus humor, quo antea modice repleti fuerant, majus spatium affectando haud aliter, quam vera Plethora (388), eos turgescit. Ingens calor ab aëre, foco, balneo, cibis, potibus, medicamentis, venenis, febribus ardentibus, inflammatoriis, exercitatione, animi pathemate, frictione, &c. in corpore concitatus, magna & subita pressiois atmosphaerae immutatio, motus intestini humorum ob aliena intermixta singulares, &c. huic vitio ansam dare solent. Certius autem nascitur, sicubi & irritabilitas (190) accesserit, aut seminium dederit sanguinis dyscrasia ad rarescendum pronior (356, 364), aut liquatae pinguedinis, quam calor valde expandit, copia in massam circulantem recepta.

391. Constare hinc potest, quid de Plethora ad vires, veteribus memorata, sentiendum? Male hanc neoterico-
rum nonnulli, ut fictam, explodunt; cum reapse, & multiplici quidem specie notabilis, occurrat. Dicatur ergo ea
san-

sanguinis abundantia, cui ferendae re-
gundaeque vires naturae non suffici-
ant, hinc onere gravatae opprimantur.
Plenitudo quaevis (388, 389, 390.) ad
summum progressa, nec mature levata,
etiam in robustis, sarcina demum fit
viribus major, quae spontaneam lassitu-
dinem, ad motus torporem, sensumque
gravitatis inducat. In debilibus (159)
exiguum quoque sanguinis superpon-
dium, valentiori facile tolerandum, su-
peratis canalium viribus incommodat,
& congestione, oppletionem, eruptionem,
gravat (203, 204). Naturis irritabili-
bus (190) levis humorum excessus pro
stimulo est, cujus dum sentiunt moles-
tiam, in motus inordinatos ruunt, ut
amoliantur, & semet ipsas, pro ductis in
cassum viribus, fatigant. Consuetudo de-
nique mittendi sanguinis, naturalis, aut
arte inducta, uti reparandae jacturae stu-
dium naturae indit, ita reparatae creat
intolerantiam, cui moles, aliter haud
gravatura, oneri est. An igitur Plethora
ad vires non datur?

392. Manifestum quoque est, posse plures Plenitudinis species (388—391) unà complicari, hisque insuper adjungi vitiatas humorum qualitates. Unde nonnullorum *Euchyma* & *Cacochyma Plethora* intelligitur. Commotam vero vocant, quae turgens noxas infert, gravesque minatur, naturae viribus aut oppressis, aut in motus enormes perverfosque concitatis (391).

393. Inopia boni sanguinis, quae merum defectum, non item dyscrasiam, ponit, vix nisi subitâ, enormi, evacuatione nascitur, citòque mortem infert, aut, si promptâ refectione non tollitur, diu durare non potest, quin vitium qualitatis ex prostrato functionum vigore accedat. Hoc & illi jungitur, quam inedia creat. Tardiores humorum jacturae, etiam longâ duratione praegrandes, ne *νεκρωτικὰ* inducant, accommodatâ partium contractione (209, 5) natura cavet. Morbo superato exhaustis apposita nutritio citò succurrit; alioqui in *cacochymiam* inclinant.

394. Obesitas hujus etiam loci est, nec tamen cum plethorâ, quam etsi saepe comitatur aut sequitur, macilenti tamen & colligere solent, confundenda. Notat autem sanæ pinguedinis, partibus intersusae, excessum, qui functionibus obstat. Sanitas quidem proportionem multum diversâ hujus succi absque notabili impedimento fert: at sarcinâ tamen graviore, subito auclâ, haud minus, quam multo sanguine, opprimitur. Iisdem vero causis fere nascitur, quibus plethora (388), huicque aut supervenit, aut substituitur; cum ex pleniori victu multum quotidie laudabilis chyli in vasa deferretur, qui vegetâ circulatione nec dissipari, nec in sanguinem converti, nec nutritioni impendi omnis possit, hinc suum cremorem per interstitia partium in laxam cellulosa deponat. Unde mollior corporis habitus, aetas infantilis & media, sexus sequior, eò inclinant (*). Materiem subministrat chy-

(*) Nicomacho Smyrnaco, quem arte Aesculapii ab immâni adipis suae sarcina liberatum fuisse
GALE-

chylus blandus, multo abundans pingui, eodemque facile secedente (331). Elucescit hinc, cur partes singulares nonnunquam prae aliis hac multitudine grauentur?

395. Defectus adipis, macies, vix eo gradu nascitur, ut morboſa dici poſſit, quin aliae unà ſubſint affectiones, unde ut ſymptoma pendet, aut quarum conſortio demum nociva redditur. Humorū acrimonia certè ut ſaepiſſime ipſa emaciat, ita comitem ſe facile jungit; ſive inopia chyli blandi, oleoſi, ſive immodica evacuatio, aut quovis modo facta diſſipatio pinguedinem conſumat.

396. Reliquorum ſuccorum excedens

GALENUS refert, par aliud, & forte majus obſeſtatis exemplum Anglia noſtris temporibus edidit in EDW. BRIGHT, qui modo 29 annos natus, ſtaturâ ferè ſenipedali, ventris peripheriâ propè ſeptempedali, accumulato pingui ita ſuffuſus, ut 609 pondo nudus eſſet, triceſimum vitae annum non complevit. Fertur autem nulli unquam diaetae vitio deditus fuiſſe, ſed familia ortus ad obſeſtatem proclivi. An ergo & ſeminium hujus exceſſus gentilitium datur? Vid. Philoſ. Transact. Vol. XLVII. pag. 188.

dens deficiensve copia vel ad cacochymias, variis locis ante expositas, pertinet, vel inter causas morborum aut symptomata aptiorem locum invenit.

Fluida loco aberrantia.

397. QUANQUAM humorum non adeo stabilis est in corpore humano, ut partium firmarum, situs, nec certa semper, qua morantur, sedes; habent tamen & suos sibi a natura constitutos canales, loculos, receptacula, cava, quibus, tanquam cancellis, contineantur, vehantur, nec egredi sine noxa possint. Id quidem in succis singularibus, iisque, qui in certis partibus collecti restagnant, manifestissimum. At verò nec illi quoque excipiuntur, qui magis universales, non interrupto motu circumacti, toto corpore oberrant: neque enim perinde est ad sanitatem, quo genere vasorum aut cavitatum sanguis, serum, lympa, &c. ferantur.

398. Ex hac igitur contentorum ad continentia relatione classis exsurgit mor-

morborum valde notabilium, qui, quod humores non suo, sed alieno loco sint, oeconomiam turbant, nec ideo male errores loci appellantur, variasque in species dividi possunt, quarum praecipuas nunc exponemus.

399. Error fluentium mihi dicitur, cum succus corporis inquilinus, e suis in aliena vasa delatus, haec praeter naturae ordinem permeat, tanquam si propria sibi forent, nullo tamen ceterum obstructionis, effusionis, excretionisve vitio accedente. Evenit hoc multoties in systemate circulationis, ubi motu accelerato, aucto calore, rarefiunt humores, vasa laxantur, ampliantur, ut crassior sanguinis pars, ultra, quam decet, propulsa, in vasculis justo minoribus, non suis, circumeat, errore quidem ut plurimum innoxio, quandoque tamen & periculoso. Stagnans in cellulosa pingue, subito in vasa raptum; bilis suos limites egressa, inque sanguinem diffusa; urina, materies perspirabilis, &c. retenta, cum in massam circulantem re-

gurgitant, exempla noxarum, quas id vitium infert, praeberere possunt. Secretionum certe & circuitus humorum multifaria hinc perturbatio. An huc etiam retuleris materiae morbosae, alicubi stagnantis, receptionem in communes circuitus vias, aut ejusdem permanentem cum humoribus circulantibus mixturem, quum evacuari vel in parte aliqua deponi debuisset? Documento sunt morbi exanthematici materiales.

400. Errorum impactorum voco, quando liquor in canalem alienum delatus, nec permeare potens, impactus, cavitatem illius naturâ angustiores obturat, sibi quæ & aliis deinceps appulsis transitum negat, vitio triplici aberrationis, stagnationis & obstructionis (209. I.) concurrente; quamvis si continentia & contenta in se seorsum spectes, vix admodum a statu sano mutata deprehendas. Nascitur facile ex errore priore (399), cum humor crassior, in alienos protrusus canales, quorum ora affluxu violentiore ultra modum dilatantur, aut dia-

diametri in progressu naturaliter decrescunt, aut superveniente ob nimiam distensionem spasmus (209. 5) minuuntur, negato tandem per angustias transitu sistitur. Ex quo fonte multiplex porro genus infarctuum, tumorum, metastasium, exanthematum, inflammationum, &c. oriri posse haud difficulter perspicitur.

401. Est & error excretorum memorandus, quo fit, ut humor in aliena vasa propulsus, horum ostiis elapsus, praeter naturam, e corpore ejiciatur. Ejus autem duae species sunt. Vel enim materies utilis, hinc retinenda, suis è vasculis aberrans, in canales excretorios devecta, tanquam recrementum, exturbatur, dispendio saepe irreparabili. Chyli, sanguinis, feri, lymphae, &c. excretiones per alvum, urinae vias, cutim &c. in variis alvi profluviis, diabete, mictu cruento, sudatione nimia colliquante, id ostendunt. Vel, quam natura excretioni destinavit, materies ad aliud, non suum, delata emunctorium expurgatur, errore quidem tolerabiliore; ut qui boni humo-

ris jacturam non inferat ; at suis tamen & noxis aliunde infesto ; quum non cuivis excremento quodlibet emissarium indiscriminatim conveniat. Bilis, urina, perspirabile, fex alvina, sanguis menstruus, &c. ita quandoque aberrant.

402. Huc etiam referatur error effusorum, varietate multiplici peccans, quem latiore sensu ἐκχύμωσιν dicere liceat. Nimirum suis e vasis effusa materies tum non e corpore elabitur ; sed partium interstitiis recepta colligitur ac restagnat. Cujus quidem vitii permultae sunt species & longe plura etiam mala, quibus oeconomiam infestant.

403. Differentiam facit varia vasorum emittentium affectio, quae effluxui favet, ἀναστόμωσις, διαπήδησις, διάρρεσις, (203. 2. 3. 4. 206, 207). Discrepant & cavitates recipientes, ut majores, minores, naturales, aut vi factae fuerint. Tela cellulosa, quae partium interstitia undique replet, facile distendenda, frequens & commodum effusis receptaculum praestat. Praecipue tamen notanda est materiae,

riae, quae effunditur, diversitas; ut ex qua totidem differentes morborum species, aliis atque aliis symptomatibus stipatae, enascuntur.

1. Sanguinis e suis vasis effusi errorem videas in sugillatione, aneurysmate spurio, exanthematibus, inflammatoriis tumoribus, haemorrhagiis internis, &c. Nec diu fertur haec stagnatio in humore tam mutabili, quin coagulo (336), secessione (337), suppuratione, putredine, crasis vitietur.

2. Cum lymphæ sanguinis effusa, in interstitiis solidorum vi distendente factis, in membrana cellulosa habitûs totius corporis, aut partium singularium, in cavis magnis parvisve, accumulatur; pustulae, bullae, leucophlegmatia, hydrops *ἀνα σάρακα*, *ὑπο σάρακα*, abdominis, thoracis, capitis, scroti, partium internarum, oedema &c. oriuntur.

3. Pingue, bilis, chylus, lotium ceterique succi secreti hunc ubi errorem patiuntur, alia atque alia mala inducunt.

4. Humor corruptus, pus, ichor, fani-

es, materies morboſa, cruda, cocta, cum in cavitates aut interſtitia partium effunduntur, èmpyemata, abſceſſus, ſinus, fiſtulas, ulcera, gangraenas, metaſtaſes ſalutares, noxias, &c. inferunt.

5. Quin & aër communis, cum ſuos in corpore canales habeat, quos ſecundum naturam permeat; ſyſtema praeſertim ſpiritale pulmonum, totumque tractum primarum viarum; ſicubi vitio quodam ex illis evagandi occaſionem naſtus recipitur in aliena corporis cava, aut in cellulofam; tumores aërii, elatiſci, oriuntur, plus minus, quandoque per univerſum habitum expaſi. Inde empneumatoſis, emphyſema, tympanias, &c.

Fieri etiam poteſt, ut latens in humoribus firmiſque partibus aër, aut elatiſticum fluidum, aëri ſimile, cum contractabili illarum materie concorporatum (147. *), quoquo modo exſolutum, recuperatâ elatiſcitate ſua, ſeorſum ſeſe in bullas congregans, locoque veluti errans, ſeu intra vaſa cum ſuccis, unde ſe expedit, feratur, ſive in cavitates aut in-

interstitia partium effusum haereat, turbas & impedimenta in systemate vasculari, tumoresque expansione sua flatusos, prioribus similes, quandoque dolentissimos, producat.

404. An & errorem nutrimenti statuere licet, sicubi molculae nutritiae alienis partibus, quarum dissimilis est mixtio, apponuntur; ut justa solidi consistentia ac textura pervertatur, cute aut sola epidermide in callum cornuve, carne musculosa in tendinem aut cellulosa, parte molli in cartilaginem, os, dentem, lapidem, aut osse retrò in massam molliorem degenerante? Non desunt utique permulta istius vitii exempla in historia medicinali. Supra (379) autem ostendi vix credi posse, singulas succi nutritii particulas ejusdem prorsus esse mixtionis, &, cujuscunque fuerint, quibuslibet solidis nutriendis indiscriminatim quadrare (146, 147). Nec constat naturae humanae datam esse potestatem, mutatâ elementorum proportione, mixtiones quasvis ex quibusvis pro lubitu

bitu fabricandi (138). Quodsi igitur materies nutriens, ceterum sana, errorem loci patitur, vitiatâ inde assimilatione, substantia partium mirificè alienari ea de causâ posse videtur.

405. Denique & secretorum error haud infrequenter obtinet; at qui, cum priorum (399. ad 404) modò effectus sit, aut illorum aliquem pedissequum habeat, singularem titulum vix meretur.

Motûs vitia in humoribus.

406. **CONSTAT** humores nostri corporis & intestino suarum molecularum, & progressivo totius massæ motu secundum naturam cieri. Neutro carere sanitas potest, quae tamen & moderatum utriusque gradum requirit, nec quosvis excessus defectusve, aut alienationes, impune ferre potest.

407. Intestinus, qui ad fluiditatem pertinet, hujus quoque auctae vel imminutae rationem sequitur; hinc, quae patitur, vitia ad nimiam tenuitatem aut ténacitatem referre, atque ex dictis (271 & seq.)

seq.) intelligere licet. Alias ejusdem species, quarum in mutanda humorum crasi major ac singularior sit potentia, cum in sanitate, tum in morbis, excitari, multiplices liquorum ex uno sanguine nascentium discrepantiae & plures etiam degeneraciones haud obscure innuere videntur. Et credibile quidem est alienorum, quae corpus subeunt, mixtionem cum humoribus, aut singulares in solidis vibrationes quacunque occasione ortas, producendis id genus motibus multum conferre: at difficile fuerit peculiare cuiusvis horum ingenium ac determinatas, unde singuli profluunt, causas harumque agendi modos explanare. Chemicorum fermenta, sano sensu applicata, illustrant quidem, nec tamen solvunt quaestionem. Nec multo plus efficiunt, qui a variatis duntaxat solidorum motibus, per diversos stimulos concitatis, omnem efficaciae hujus originem repetendam esse censent. Quando igitur utraque litigantium pars, pro sua quaeque opinione, experimentorum & observatio-

tionum fide concertat; quidni, si tamen aliquid statuendum est, tum fermenta, tum stimulos admittamus, alias utraque junctim, alias aut hos, aut illa seorsum agentia?

408. Manifestior alter humorum motus (406), quo per vasa vecti locum mutant, trifariam vitari potest, aucta nimirum, aut imminuta nimis velocitate, tum directione abnormi.

409. Motus major debetur intensiori solidorum in fluida actioni. Hanc vero intendunt, quaecunque vel vires illorum motrices incitant, irritamenta multifaria (171. ad 181), sive directe in corpus, sive per mentem in corpus agentia; vel quae resistentias ab humorum mole, spissitate, adhaesione, aut a canalium rigiditate, angustia (209) &c. obiectas minuunt: cujusmodi plurima habentur. Nec minor numerus est effectuum, qui inde consequuntur, quique ob mirabilem oeconomiae humanae consensum suas vicissim causas saepe producant, augent, multiplicant. Generaliorum praecipui
sunt

sunt solidorum a fluidis nimio impetu actis major irritatio, agitatio; hinc attritus validior; caloris augmentum; rarefactio humorum; subtiliorum dissipatio; crassamenti inspissatio; resolutio putris; blandiorum acritas; acrium exacerbatio; canalium expansio, ruptura; humorum aberratio omnigena (399. ad 405), &, quae porro ex his sequi possunt, innumera acuti praesertim generis mala. Utitur tamen & natura quam frequentissime hoc ipso excessu, ut remedio efficace, quo cruda subigat, noxia corrigat, expellat, acria mitiget, stagnantia moveat, coacta solvat, obstructa referet, aliaque plurima in corporis sui salutem molitur (99).

410. Ex oppositis causis nascens humorum tarditas hinc intelligitur, quae cum, decresciente per varios gradus solidorum ac fluidorum mutua actione, ad quietem tendat, ipsâ vi vitali torpente (196, 198, 5.), functionibus omnibus languorem inducit, multas suspendit aut plane delet. Unde morborum chronico-
rum

rum origo multiplex, intractabile ingenium & difficillima ob prostratas naturae vires sanatio.

411. In statu sano quaelibet corporis pars suum accipit humorum demensum, sive massae spectes copiam, sive motus, quo fluit, quantitatem. Nec moles adeo partium hanc portionem determinat, sed naturae functionisque, cui destinantur, diversitas. Itaque tametsi levior quilibet excessus defectusve haud ilico laedit (*);
gra-

(*) Consideranti insignes numerosasque mutationes, quas corpus humanum inde ab ortu per varias vitae periodos, in utero, partu posteaque crescens, perstans, decrescens, secundum ordinarias naturae suae leges subit in organis suis, in oeconomia suarum functionum, in sexus utriusque munis &c. satis manifestum est, distributionem humorum circumeuntiam, etiam in prospera valetudine, non posse uno tenore permanere, variari continuè necessario, ferrique id genus deflexiones impune, quia consecutiones sunt status naturalis, sensimque sine sensu subrepentes assuetudine conciliantur, & sicubi forte major aliqua subitoque invadit, irritatis naturae viribus molliri potest. Taceo, quae ex immensa rerum non naturalium diversitate usuque vario & abusu quotidie profluunt, fortuitas quidem, nec semper tamen evitabiles, motuum abnormium causas, quae si continuò laederent, perpetuò aegrotaremus.

gravior tamen diuque durans noxas parit. Nimius certe affluxus impulsu enormi aut vasa partis irritat, in motus fortiores ciet (170, 195): unde attritus, calor, transfluxus intensior, attractio novi humoris uberior, revulsio ab aliis partibus, harum depletio, collapsus, hujusque consecutiones: aut vim parietibus insuperabilem infert: unde dilatatio, ἀνασώμωσις, διαπήδησις, διάρρησις, (203) & quae ex his sequuntur, infinita (207). His contraria mala deficiens influxio producit. Nec difficile est ex dictis (409) generales utriusque immoderationis causas eruere; ut quae in perversa virium motricium & resistantiarum ratione potissimum quaeri debeant; ita tamen, ut illarum ἐνέργεια non merè mechanicè, sed qualem sese in corpore organico vivi hominis manifestat, consideretur (99, 169 & seq.).

α. Interest quoque Medici, hanc affectionem rectè curaturi, primam causae originem sedemque & propriam naturam curiosè investigare: nec enim semper

per in parte infarctâ inest; nec rarò in depleta; quandoque nec in hac, nec in illa, sed in alia consentiente; in cerebro etiam, & vel in ipso animo praesertim perturbato. Variat hinc etiam mutua partium oppositè affectarum actio & passio pro diversa causae sede ac indole: cum pars stimulo admoto irritata, humore ex alia parte attracto sese turgescit; illa agit, haec patitur: contra si pars spasmus constricta suos humores expellit inque aliam copia majore determinatos accumulatur; prior sese deplendo actiuosa est, alterâ infarctum patiente.

β. Denique quod modò monui de virium vitalium actione, etiam ad conditiones pertinet, quibus efficitur, ut abnormes humorum motus in hanc illamve potius, quam in aliam partem dirigantur: quanquam enim nec raro mechanicae sunt; saepius tamen sympathiis debentur, quarum uti plurimae inter C. H. partes dantur, tum generales, tum speciales, etiam in diversis hominibus differentes, ita ratio adhuc obscura est, neque

neque ex facili cum legibus mechanicis concilianda. Confr. (864).

γ. Consecutiones autem docent, naturam non infrequenter *αὐτοκρατεία* suā id genus anomalias, consultò quasi ac dedita opera, excitare & tanquam remedia adhibere, quibus in salutem oeconomiae suae talia efficiantur, quae regulari consuetoque humorum motu effici non valeant. Merentur itaque Activae dici, interque auxiliaria naturae actuosae molimina referri, atque a Passivis, mechanicis, quaeque per alienas potentias invitae naturae veluti obtruduntur, curiosè interstingui. Activae (†)

uti-

(†) Expedit super hoc argumento legere, quae nostris temporibus SCHOLA STAHLIANA, prae ceteris, solide & ad praxin apposite, titulo *Congestionum* tradidit. Debuerant illae tamen longe amplius extendi; quando non solum ad sanguinem pertinent, sed etiam ad quosvis alios a sanguine secretos humores; quin & ad materias morbosas cum succis inquilinis commistas, aut in parte singulari haerentes. Unde & persaepe cum aberrationibus fluidorum (397 ad 405) conjunctae sunt, & propemodum aequè latè patent; fortè & latius. Cogita enim credi posse systema nervosum, quae sensibus motibusque regundis praestit facultate,

utique cum suam habent in ipsa sanitate necessitatem insignemque usum (411. not *); tum verò imminente aut praesente morbo medicatissimam saepe virtutem exserunt: tametsi nec dissimulandum est, etiam non raro vehementer nocere (99 ad 105). Cum Passivis comparare licet, quas Medici, arte veteribus non ignotâ naturam imitantes, per repellentia, revellentia, derivantia, attrahentia dicta remedia, non sine sperato eventu, faciunt molitiones, ut humores ex aliis in alias vias dirigant.

412. Quos porro natura habet, motus humorum magis determinati, ad circuitum, secretionem, excretionem, effusionem in cava corporis, resorptionem

ex

fluido quodam animari (187), cujus qualicunque ad partes singulares determinatione sua istae munia praestent! Nonne hinc colligas etiam in utraque hac sensuum motuumque officina congestiones locum habere, nimioque impetu in aliquam partem verso alteram posse depauperari, fatiscente hujus actione, illius contra ultra modum incitatâ? Illud saltem indubium est remedia repellentia, revellentia, attrahentia &c. non minus in hoc systemata, quam in ceteris, suo se usu dudum Medicis commendasse.

ex his, &c. pertinentes, ita pendent a prioribus (406), ut inde, tanquam effectus ex suis causis, profluant, adeoque & aberrationes, quas patiuntur, tanquam symptomata (90), quae illorum vitiis superveniant, spectari, neque hoc loco seorsum exponi debeant.

Morbi Compositi.

413. ATQUE haec summa est affectionum simpliciorum (125. ad 412): quae cum perrarò solitariae Medico tractandae offerantur (123), pro multifaria sua combinatione, qua demum in veros morbos abeunt, cum maxime considerari merentur.

414. Morbus compositus dicitur is, ad quem constituendum diversae affectiones simplices ita concurrunt, ut unum faciant. Hic (68. & seq.) ergo tot partes habet, quot affectionum simplicium confluxu nascitur; in has resolvitur; his demum intellectis & ipse intelligitur: nec harum ulla tolli mutarive potest, quin morbi, quem componunt, natura quoque alienetur.

415. Unde generatim quidem triplex hîc locum habet compositio; prout aut solidorum, aut fluidorum, diversa vitia inter sese, aut haec cum illis, unâ confluunt. At utriusque generis tam multae porro dantur species; ut possibilium combinationum numerum inire, exque singulis nascentes morbos ordinate exponere vix liceat.

416. Naturae praeterea morborum nondum satis liquido demonstratae sunt (44). Superest hîc plurima disceptandi ac dissentienti materies; unde difficulter sese expedire valeat, qui doctrina synthetica uti velit.

417. Rectius idcirco ex parte statûs morborum manifestiore, quae in sensus incurrit (45, 86, 88.), ordo desumitur pertractandae huic materiae appositus. Sic characteres certi, quibus & conveniunt inter sese & discrepant diversi morbi, horumque classes, genera ac species, legitima methodo constitui possunt; ut dignotio in praxi facilior reddatur, & confusio ac litigandi occasio evitetur. Morbi

bi itaque compositi spectantur potius, ut totidem diversae symptomatum concursiones, ac, pro more systematicorum, ad Pathologiae specialis eam sectionem, quae de symptomatibus singulatim agit, commode relegantur.

418. Accidentariae quoque morborum differentiae (121), quanquam proxime subjungi essentialibus solent, hoc loco tamen cum plene intelligi nequeant, infra demum aptius enarrabuntur. De principiis itaque ac fontibus, unde morbi promanant (74. ac 79), speciatim nunc dicendum est.

De Potentiis nocentibus (76).

419. QUUM morbi in C. H. possibiles tantopere inter sese naturis discrepent; vires quoque potentiarum, quibus oriuntur (63), diversissimas esse oportet. Merentur adeo seorsum singulae exponi, ut quam efficere quaelibet mutationem possit, compendio invenire liceat, cum opus est (71. 79).

420. Triplex quidem fons est, unde

potentiae nocivae nobis proveniunt; uti totuplice virium genere legitime conspirante sani servamur (7). Mens, corpus, res externae, suas hîc singula partes habent (4, 5, 6). Nec multum refert, utrum hac ipsa utaris in pertractando divisione, an cum aliis numerum praeferas quaternarium aut senarium, vel cum PITCAR-
NIO potius dichotomiam malis, atque omnia reducas ad aliorum actionem in hominem, hominisque actionem in semet ipsum. Quaecunque huc pertinent, vocari Medicis solent *res nonnaturales*, quasi tu dicas res medias, quae ex se nec secundum, nec contra naturam sint (2), nec salubres, nec noxiae, at usu vel abusu tales fieri queant. Haec vocis technicae ambiguitas facile expedienda neminem morari debet (3).

421. Agunt autem ista omnia (420) utroque & generalium & singularium virium genere. Juvabit itaque Mechanicis, Phycis, Chemicis, Medicis uti demonstratis ad eruendos intelligendosque, quos producant, effectus.

De nocivis Atmosphaerae potestatibus.

422. FLUIDUM aërium, quo viventes circumfundimur, quod respiramus, deglutimus, amplissimae corporis nostri superficiei externae, internae, perpetuò contiguum est; immò cum ipsa solidarum fluidarumque partium materiaturâ concorporatum (147*, 403, 5.). Debet ergo pro virium qualitatumque suarum diversitate multimodis nos adficere; maxime quum tot tantisque continue vicissitudinibus obnoxium esse unusquisque experiatur, Physici definitius ostendant.

423. Aër calidus, qua ambit aut penetrat, corpora ad suum gradum calefacit; rarefacit; particulas, quibus constant, in mutua cohaesione relaxat; in motus intestinos ciet, qua volatiles sunt, dissipat; vires motrices insitas ad agendum concitat; fermentationem, putredinem, ciet ac promovet.

424. Ex his (423) intelligitur, quae nam evenire homini debeant, qui aestui aëris nimio diu exponitur. I.

1. Pro intensiore medii ambientis calore, quo, non suo, corpus calescit, caloris nativi imminutio, extinctio, extranei substitutio.

2. Ex rarefactione augmentum voluminis, & majus quidem in fluidis, quam in solidis; unde plenitudo vasorum & turgor (390), & multiplex humorum aberratio (399. & seq.).

3. Ob relaxatam cohaesionem debilitas solidorum (157), spongiosus carni-um contextus, articulorum infirmitas, laxum, iners, flexile (ibid.).

4. Ob eandem rationem humorum spissiorum tenuatio, inertium agitatio, motusque per vasa minus resistentia (2, 3.) liberior.

5. Vis vitalis (170. 194) sensilior quidem & agilior, at robore, tenacitate, hinc duratione minor, facilius in suis motibus turbanda, brevi fervore torpens, deficiens.

6. Humor pars tenuior, volatilis, spirituosâ, aquosa, de poris superficiei corporis externae, internae, aëri exposi-
tae,

tae, dissipatur. Unde defectus subtiliorum, crassamenti inspissatio (274*, 275, 282), immeabilitas, diathesis atrabilaria, inflammatoria, solidi exsiccatio, vasculorum obstructio, &c.

7. Salinae, oleosae, materiae agitatio major, attenuatio, evolutio, ad putredinem & rancorem dispositio, alcalescens, acidum, amarum, adustum, foetidum, flavum, fuscum, nigricans, inducit, atque hinc oriundas febres biliosas, putridas, ardentes, malignas, contagiosas, morbosque acutos, calidos, multifaria functionum generis nervosi laesione stipatos.

8. Ea, quae primis viis continentur, sicubi ad fermentandum aut putrescendum prona fuerint, aestuoso aëre tantò citius in hos motus concitantur, ac ructus, inflationes, dolores, spasmos ventriculi & intestinorum, anxietates, vomitum, choleras, diarrhoeas, dysenterias, &c. producant.

9. Pars corporis singularis, prae ceteris nimium excalefacta, aequabilem circuitum turbat, humores ad se trahit, re-

refactos in aliena vascula admittit, irritatâ vi vitali inordinatas suarum fibrarum agitationes concipit : inde infarctus, dolores, rubores, erysipelas, inflammatio, phrenitis, ophthalmia, angina, peripneumonia, &c.

425. Manifestum itaque est, calorem atmosphaerae prodesse quidem corporibus senilibus, torpidis, frigidis, mucosis, colluvie serosa obrutis, inopia humorum laborantibus : at contra vehementer nocere plethoricis, obesis, biliosis, calidis, ficcis, in haemorrhagias pronis, irritabilibus, cibo animali potuique spirituofo deditis, multisque cacochymicis ; praecipue autem generi nervoso, pulmonibus, primis viis ac systemati bilioso infestum esse, harumque partium functiones multimodis turbare.

426. Atmosphaerae frigus corpora densat, in minus volumen redigit, fluida quidem eodem gradu magis, quam solida, ad congelationem usque ; solida rige facit, magis elastica reddit ; motus intestinos fluidorum minuit, suspendit ; majore gradu

gradu aquam & liquores aquosos in glaciem vertit ; quae dum nascitur, rarescens, levior, majus affectat spatium, magnaue vi, quae expansioni resistunt, obstacula amolitur : liquores non simplices si congelascunt, pars a parte secedit, crasis totius mutatur, nec regelando semper restitui potest : quae vasa succosque his contentos habent, molliores praecipue vegetantium ac animantium partes gelu constrictae, si subito calore regelantur, irreparabilem contextûs ac mixtionis dissolutionem passae corrumpuntur.

427. Haec (426) generatim a Physicis demonstrata si ad hominem applicentur, consequitur frigore intensiore

1. Solida corporis contrahi, rige fieri, elatere augeri, fragiliora reddi (165, 3), canalium cava arctari, hinc contentis spatium minui, resistentias crescere. Tanto autem major contractio erit, quia sensus frigoris etiam stimulo agit in vim vitalem (171).

2. Humores cogi, inertes, immeabiles, ad stagnandum pronos reddi.

3. Mu-

3. Mutari ergo rationem continentium ad contenta (424, 2. 426), & ceteris paribus corpora succis exhausta deterius, quam pleniora, habere.

4. Robustis porro ac motu animali valido utentibus mutuam inter solida ac fluida actionem, attritum, increscere, calorem internum augeri, circuitum, coctionem, attenuationem, dissipationem, & reparandae per alimenta ingesta jacturae necessitatem intendi, hinc appetentiam acui, huicque nisi maturè satisfiat, accedere debilitatem, animi deliquium & vel mortem ex fame subitanam.

5. Debilibus contra & quiescentibus, ob constricta vasa ac spissos humores, circulationis vigorem imminui, nativum calorem, vim vitalem, decrescere, omnium functionum torporem induci, suppressis evacuationibus non defaecari humores; inde acre, mukum, aquam, augeri, scorbutum, morbos articulares, leucophlegmatiam, hydropes, nasci: obrui praeterea nimia humorum copia partes interiores, cum ad superficiem corporis aëri

aëri expositam resistantiae ob frigus ultra modum crescunt (411); hinc cordis, pulmonum ac encephali functiones praecipue impediri: penetrante autem introrsum gelu insuperabili omnem suspendi motum, & vel sanguine in pulmonibus coacto, intercepta respiratione, subitam inferri mortem, aut encephalo congelascente invincibilem nasci somnum, quo vita demum extinguatur.

6. Extremis corporis partibus, quae minus a frigore defensae sunt, contrahi vascula, spissari humores, occlusis poris & suppressa perspiratione acre retineri, accumulari, irritare; hinc livores, rubores, tumores, pruritus, perniones, fissuras, ulcera nasci; aut frigore glaciali penetratis, sensu motuque suffocato, gangraenam, sphacelum, & ab imprudenti dein excalefactione putredinem (426), loco sanationis, induci.

7. Cavum narium, fauces, tracheam, qua spiritus meat, similia pati; hinc gravedinem, coryzam, anginam, raucedinem, tussim &c. creari.

8. Pul-

8. Pulmones maxime, ut amplissima superficie contactum spirati aëris liberè admittunt, stringi, minus perspirare, pituitam accumulare, obstrui, exsiccari, coacto sanguine, permeare impedito, rigidari, motu vitali contra insurgente inflammari, suffocari. Unde anhelitus, tussis, catarrhus, mucus, pus, gangraena, sphacelus, mors subita.

9. Male praesertim affici & corpora & partes, in quibus vis vitae minor inest, aut justo irritabilior, debilior humorum circuitus, caloris nativi languor, sensuum motuumque torpor, aut & nimia agilitas, fibrosi contextus teneritudo, aut excedens rigiditas, humorum inopia, aut inertia aquosa, glutinosa, terrestris, frigida, vappida.

428. Quibus perspectis haud difficile est rationem reddere, cur frigidum inimicum ossibus, dentibus, nervis, encephalo, spinali medullae? Cur senibus? Climati calidiori adsuētis? Cur ulceribus mordax, cutim obduret, dolorem, qui pus non moveat, producat, convulsiones,

nes, tetanos, nigrores, rigores febriles concitet? Quin patet etiam, cur subitae caloris ac frigoris permutationes insuetis incautisque adeo noceant, & quae mala efficiant?

429. Aër humidus, multa gravidus aqua, elatere ac pondere suo minus efficax, impressos motus receptasque qualitates sensibiles suffocat magis, quam propagat; minus aptus novos vapores de corporibus, quae ambit, recipere, absorbere, dissipare, haec potius humectat, humore insinuato replet, laxat, molli, solvit, diluit; situm, putredinem, promovet calore praesertim adjutus; frigidus simul difficiliter calefcit, ad sensum frigidior est.

430. Liquet adeo in atmosphaera humidior diu versanti

I. Superficiem corporis minus premi, canalium parietes hinc parte suae fulturae externae privari, nec plena vi in contentos humores agere.

2. Humores inundante aqua nimis dilui, colluviem ideo serosam nasci, &

R

quae

quae inde sequuntur, mala (287).

3. Solida humectata laxari, flaccescere, inertia reddi.

4. Itaque circuitum vitalem in universum, trajectum sanguinis per pulmones, attritum, calorem, coctionem, nutritionem, torpere, ac repleti quidem, non roborari corpus.

5. Supprimi perspirationem, praecipue pulmonalem: unde augmentum coluviei serosae (2), infarctus vasorum pulmonalium, tussis, peripneumonia notha, excretio per sputa, urinas, alvum, copiosior, aquosi laticis in cellulosa & cavitatibus restagnatio, lentor, corruptio acris, praegravati corporis torpor, febris, rheumatismus, cachexia, &c.

6. Sensuum aciem obtundi, languere motum animale, genus nervosum infirmari, vim vitalem minui (198.3.4.): unde omnium functionum inertia.

7. Humori junctum frigus si fuerit, modo memorata etiam majore gradu nasci, difficilius superari, omnem ideo naturae vigorem cadere.

8. Ca-

8. Calor contra magnus si accesserit, summam induci solidis laxitatem, aperiri poros, attrahi humores, attenuari, in aliena vascula admitti, qua data porta erumpere, aut & retentos celerrime ad putredinem disponi: unde habitus externi distensio, sudatio enormis, interiorum inanitio, virium lapsus, morbi putridi, contagiosi, pestilentes.

9. Aetati igitur teneriori, sexui sequiori, temperiei frigidae, humidae, corporibus laxis, aqua, muco, plenis, humentis aëris usum valde nocere.

431. Siccitate peccans aër oppositos edere effectus debet: absorbendae quippe humiditati aptissimus corpora quidem siccet, siccando roborat, exsucca tamen & reddit, rigefacit, ac tenuiores humorum partes abripiendo morbosam his spissitatem inducit, inflammatoriam, atrabilariam (282, 284, 367). Prae ceteris tamen utrique hominis principio amicior habetur ista aëris qualitas, ac saluberrima, maxime si caloris excessus abfuerit.

432. Aër, qua gravis, efficax est in comprimendis, densandis, quibus circumfunditur, corporibus, eoque magis, quo gravior, figitque simul materiem, quae liquoribus continetur, elasticam, sub minore aëris pressione sese expedientem. Baroscopiis autem constat, crassiores aëra, qui humidior est, fere minus gravitare, magis contra sereniores, & multas magnasque perpetuo esse hujus dotis vicissitudines in nostra atmosphaera; ut, quae inter maximum & minimum terminum intercedit, differentia etiam partem decimam exaequet.

433. Inde atmosphaera, qua corpus humanum ambit ac subintrat, pondere suo hoc ipsum in omni puncto aequabiliter, pro more fluidorum, premit, solida fulcit, roborat, continentia ad contenta apprimat, mutuam inter haec actionem attritumque auget, canalium diametros tuetur, humores, ne evagentur, coërcet. Viget adeo sub justa harum potentialium aequilibrata circuitus vitalis, respiratio, calor natus, sanitas.

434. Au^cta quidem per causas naturales aëris pressio, sicubi aequaliter agit, fertur facile, quin sanum robur auget: at majore momento in partem singularem directâ nocere potest comprimendo, arc-tando vasa, exprimendo humores atque in partes alias, minus pressas, determi-nando. Id cum pulmoni intensiore gradu evenit, canalibus ejus compressis, au^cta cordi resistentia, trajectus sanguinis im-peditur, suffocatur, retentisque humo-ribus gravantur aliae partes, non sine multiplici noxa.

435. Imminutae gravitatis pernicio-sior vis est: solida enim fulturae defectu laxat, humores exsoluta materie elastica rarefacit, vasa replet, dilatat, debilitat, hinc tumores, eruptiones, aberrationes humorum producit, circulationem in-firmat, vires ad motum animale pro-ster nit, pulmonum praecipue actioni obest: unde respiratio laboriosa, non sa-tians, ab accumulato sanguine peripneu-monia. haemoptoë, &c.

436. Innotescit hinc levio rem, cali-

diolem, humidiolem aëra multis effectibus inter se convenire (424, 429, 435), itemque gravem, frigidum, siccum, (427, 431, 434); adeoque pro diversa harum qualitatum concursione noxas inde oriundas multum intendi, aut mitigari quoque & averti posse. Nec dissimilis est ratio aëris nimis rari aut densi, minusve aut magis justo elastici.

437. Quum vero atmosphaerae pondus in diversa locorum altitudine, aut in eadem, diversis temporibus, maximo-pere discrepet, huicque ideo proportionata corporum pressio plurimum quoque variare debeat; pronum est colligere, cur magnae subitaeque hujus etiam dotis permutationes insuetis tam intolerabiles sint? Cur periculosissimae debilibus, irritabilibus, & quorum humores multum ac facile rarescunt? Cur adeo incommodae iis, quos morbi pectoris tenent? Cur asthmaticis imminentis boni vel mali index Barometrum?

438. Haud aliud tamen vitium exitialis est, quam quod diuturna stagnatione

ne in locis undique occlusis, puteis, cryptis, contrahit aër, cum nulla ventilatio-
ne renovatur. Torpore enim veluti putrescens, qui vitae cibus fuerat, velox fit venenum, vitae non minus, quam flammae, inimicissimum.

439. Nec dispar corruptio est, quam subit aër, ubi semper idem, nec renovatus, circa hominem stagnat, multoties respirationi vitali adhibetur, praecipue autem multitudini hominum circumfusus in usu est. Sive enim amittat inspiratus aliquid, quod non, nisi permixtione cum aëre recente, recuperare queat; sive receptis abs corpore vivo vaporibus inficiatur; seu demum propria inertia situm contrahat; certissimis hodie observatis constat, in carceribus, castris, nosocomiis, navibus, & in quocunque multorum hominum diversorio haud rite ventilato, ob eam causam virus innasci aëri, quo febres pessimi generis, putridae, malignae, exanthematibus stipatae, cito lethales, contagio quoque late serpentes, oriantur. Hae

R 4

vero

vero cum putrorem in humores inductum (312. ad 314) multis indiciis ostendant, vim septicam aëris sic corrupti quoquo modo contractam clare testari videntur.

440 Qui porro considerat, in atmosphaeram perpetuo recipi diffundique omnivaria quorumcunque corporum effluvia subtilioresque moleculas, quae quovis demum modo volatiles redditae, multifariam inter sese & cum aëre permistae, divisae, conjunctae, pro suo quaevis ingenio alias atque alias agendi vires habeant exserantque in corpora humana, quae una cum aëre alluunt ac subintrant; is facile videt, innumera ex hoc fonte promanare morborum principia ac materias, quae frustra quis ab ipsomet aëre, aut a communibus ejus qualitatibus repetat, perque observationes meteorologicas unice detegere atque explicare conetur.

441. Quocirca sane difficillimum fuerit plenam exhibere aëris historiam pathologicam, quae examussim omnes & singulas, quas contrahere potest, noxias vires

vires enarret, & ad peculiare ejusdem constitutiones in quibusvis locis ac temporibus applicari valeat; maxime, quum tanta sit multitudo ac frequentia occasionum, quibus & qualitates ejus & contenta necessario permutari debeant.

442. Corpora caelestia, meteora, climata, anni tempestates, soli diversitas, montes, mare, lacus, paludes, flumina, vegetantia, animalia, subterranea, hominum numerus, vitae genus, alimenta, potulenta, ignis pabulum, opificia, artes, commercia, & alia plurima, suam quaeque eo symbolam conferunt.

443. Ventorum praecipue insignes sunt in varianda aëris efficacia partes, & multiplex hinc in corpora humana agendi modus. Impetu suo allisi urgent premuntque fortius, quasi pondus aëris increvisset (433, 434). Plus dein aëris intra datum tempus homini applicant: quo plerumque fit, ut & communes atmosphaerae qualitates, &, quae continet, aliena tanto intensius pro suis

quaeque viribus agant. Renovant quoque nec torpore corrumpi sinunt (438, 439) tum aërem, tum aquas. Agitando praeterea miscent inter sese varias aëris regiones: inde alias qualitates aliis substituunt, diversas mutua confusione contemperant, contenta quoque permutant, diluunt, diffundunt, aequabilius distribuunt, inter se effectū vario committunt. Vapores praesertim, effluvia, miasmata, de locis in loca transferunt, sic purgant aut inquinant. Nec alia tere potentia datur naturalis, quae ut ipsamet saepe admodum variabilis est, ita fluido aërio tam magnas & universales mutationes tanta celeritate inferat.

444. Ex his quidem (443.) in genere perspicere datur boni malique plurimum adflare ventos homini posse. Ut autem cognoscatur, quid quisque ventus speciatim valeat, non satis est generatim inhaerere; quando idem diversis temporibus ac locis salubris & insalubris esse potest. Diversus aëris status (442) in locis, unde spirant, per quae feruntur,

tur, quo tendunt venti, varia eorundem duratio, successio, & similia, longe alias & vel oppositas quoque vires ciere solent. Ut adeo non nisi his una consideratis limitatio quæstio demum ex vero utcunque solvi queat.

445. Quum igitur tanta sit in diversis habitati orbis regionibus atmosphaerae discrepantia, & longe plurimi a statu exquisitè salubri recessus ubivis fere perpetuo obtineant; ut ex hoc solo fonte innumeros quotidie morbos profluere necessum videatur: mirari omnino quis possit, ubique tamen & homines vivere & sanitate frui, & vel sub jove malo etiam longævitatis haberi exempla ac valetudinis in senium usque sine morbis protractæ. Nimirum nativitate & consuetudine durantur corpora, ut malignum aëra non modo innoxie ferant, sed semel adsuefacta vel facilius quoque, quam mitiorem insolitum. Ipsa aëris inconstantia & frequens variatio sæpe pro remedio est, quo vis nociva obtundatur. Magnis demum subitisque mutationibus
diffi-

difficillime resistitur. Natura denique & cuivis fere climati propria dedit temperamenta, quibus, quod intolerabili gradu noxium habet aër, utcunque mitigetur.

Noxae ex Cibo & Potu.

446. MANIFESTUM vitae sanitatisque nutrimentum in esculentis & potulentis est, quae idcirco non minus, quam aër, inter res necessarias referuntur. Rei tamen optimaee pessimi sunt & valde multiplices abusus, unde plurimorum morborum materiae causaeque succrescunt; Merentur ergo speciatim considerari.

447. Docet quidem observatio stupendam ab humano genere admitti ferrique in victu varietatem; ut ferme diceretur nihil admodum constans certumque esse, quod usum atque abusum discriminet. Ferrea quorundam natura nullo fere excessu laeditur. Alios vitae genus a noxis tutos praestat. Durantur alii adfuetudine. Nonnullos frequens in opposita extrema relapsus, atque adeo ipsa erro-

errorum permutatio juvat. Isthæc tamen cum ad paucos modo pertineant, tollere, quæ maximæ parti evenire ex abusu solent, nequaquam possunt.

448. Alimentorum copia major, quotidie ingesta, etiam quæ vires coctrices non superat, consuetudine tamen inducit voracitatem, &, nisi vita interveniat laboriosa, incrementum chyli, fecum, pinguis (394), sanguinis (388), omnium humorum (385) multitudine obruit tandemque nocet.

449. Eadem tanta, ut oneri sit ac rite digere nequeat, fractis canalibus alimentarii viribus, impedito menstruorum digestivorum affluxu & actione, hinc perturbata coctione, cruditates parit, spontaneas ingestorum corruptiones, multiplex hinc chyli vitium (325. ad 330), & quæ ex horum quovis tum in primis viis, tum in reliquo corpore, nascuntur, mala innumera, præcipue multivarias cacochymias (283, 284, 288, 307, ad 321), ac vitia nutritionis.

450. Quodsi vero enormi sarcina ita disten-

distenditur ventriculus, ut nato spasmora sua claudat, distractis fibris; vasis arctatis, suppresso motu, sufflaminato humorum affluxu, prohibeatur contritio, permixtio, solutio, dilutio, expulsio; pressis, irritatis partibus vicinis dyspnoea nascitur, anxietas, humorum circuitus perversus, impetus male directus, excitata cum encephalo consensio, cephalalgia, vertigo, sensuum hebetudo, apoplexia; aut & cardialgia, nausea, vomitus inanis, rarissimisque exemplis ruptura oesophagi aut ventriculi; nisi mature laxato alterutro ore gravans materies vel vomendo excutiatur, vel cruda devolvatur in intestina, commotaque alvo tandem exeat.

451. Repletio autem a cibo, quam a potu, fere nocentior est; tolerabilior, quae lente & gradatim fit, quam quae subito.

452. Copia ingestorum minor, quam vitae ac sanitatis ratio postulat, ob defectum necessariae refectionis, languorem functionibus infert, minuit humo-
rum

rum quantitatem, adipem consumit, emaciat, extenuat corpus, refrigerat, ventriculum ac intestina contrahit; ut aegre dein plus alimenti ferant, quin molestia, dolor, nausea, vomitus, oriatur: sic consuetudine inducitur demum mensae parcissimae necessitas, atque intolerantia ejus etiam demensi, quo natura eget.

453. Absoluta autem a cibo & potu abstinencia si diu fertur, liquores menstrui, qui in primae digestionis officinam confluunt, ingestis novis non mixti, diluti, temperati, pro sua indole admodum acres fiunt: inde anima foetens, ingens appetentia, vel ad summam quoque crudelitatem impellens, ructus, borborygmi, nausea, vomitus materiae acris, salinae, biliosae, putridae, animi deliquia, fami demum prostratae succedens immanis sitis, siccitas, debilitas. Dum vero blandi chyli nihil in interiora devehitur, & interea tamen vitae actiones perseverant; oportet solidis detritis, nec resectis, dissipata parte humorum tenuiore, quae non reparatur, vasa inaniri, circulationem

nem fatiscere, & cum mole corporis imminuta vires cadere: inde levitas ad stateram, pulsus debilis, caloris nativi decrementum, squalens macies ac ficcitas bibula habitus corporis. Succedit denique defectu mitis nutrimenti atque attritu continuato, salium oleorumque in humoribus summa acrimonia, volatilis, putrida, rancida, pestifera, ex qua spasmi, convulsiones, febres acutae, furibundae, mors.

454. Haec quidem (452, 453) saeviora sunt ac citius necant, si potus simul ac cibi inopia genius defraudetur: defectus cibi utcunque portione levatur. Et quo circuitus humorum intensior est, motus animalis fortior, auctior calor, copiosior excretio ac dissipatio, eo graviores ab inedia noxae.

455. Liqueat igitur abstinentiam nimiam magis etiam laedere, quam nimiam repletionem, & delinqui gravius in victu nimis tenui, quam in paulo pleniore. Quin constat etiam, cur senes facillime inedia ferant; dein aetatis constantis homi-

homines; nequaquam adolescentes; omnium minime pueri; & inter hos quidem illi, qui id aetatis fuerint alacriores? Quare animalia hyeme sopita vitam sine alimento protrahant? Cur & quales aegroti diutius inedia, quam sani, tolerant? Quare macilenti facilius, quam humoribus pleni? Quae causa subitae emaciationis in acutis? Cur a fame pestis?

456. Proportionem cibi solidi ac potus mutuam non adeo exquisitam postulat sanitas, ut non diversissima utentes recte valeant. Suadet etiam ratio, cuivis aetati, sexui, temperamento, vitae generi, tempestati, climati, &c. non eandem aequae convenire. Videtur tamen enormior alterutrius excessus posse laedere, si conditionibus hominis incongruus diu protrahatur. Abundantior certe potio aquosam inducere tenuitatem (287) humoribus debet, urinas, perspirationem, sudores ultra modum augere, sic eluta simul materiae utilis parte suo fraudare corpus nutrimine; aut & retenta aqua debilitare, torpescere, varias hydropis species

S

creare

creare (ibid.). Contra ubi alimenta, ex se non liquida, justo parciori potu humectantur, nec humidior est temperatura hominis, spissa sarcina gravatus ventriculus aegre digerit, tarde expellit, crassiores intestinis tradit chymum, qui & per haec difficulter mobilis, horum mucos magis inviscatus, fece multa, spissa, sicca, restagnante, opplet, chylum parciores, spissiores, lacteis tradit: unde mesenterii obstructio; sanguis glutinosus, densus, atrabilarius; similes alii humores; salis non diluti acritas major; excrementi secessio & expulsio difficilior; cacochymia multiplex; viscerum infarctus, multique alii, quos aquae defectus pedissequos habet, effectus morbofi. (Conf. 166, 167, 198, 282, 285.).

457. Materiarum, quibus vitam, nec aegre, sustentant homines, tam diversae sunt qualitates; ut pene videatur perinde esse, qualibuscunque utaris, modo valeas; sanis omnia esse sana, & palato impune indulgeri posse, dumne quantitate peccetur. Suadet tamen luxus plurimis,
alios

alios penuria cogit ejusmodi ingerere, quae etiam modice assumpta nocent. Sunt & quorum rarior usus innocens est, quotidianus demum laedit. Sunt quae infuetis tantum obsunt. Quin & ingens illa hominum inter sese discrepantia, quam sanitatis latitudo comprehendit, uti non eundem in singulis virium coëtricium gradum ponit; ita aliam atque aliam, quae cuique consentanea sit, victus rationem postulat. Doceat lac, quod natura infanti destinavit. Juvat itaque & varia mala, quae ex hoc fonte promanant, speciatim exponere.

458. Viscidum in cibis abundans, sic ubi valido naturae robore non subigitur, chylum producit nimis glutinosum &, quae inde porro sequuntur, mala supra memorata (285, 329). Pulmonum oppletio, glandularum tumores, telae cellulosae infarctus, systematis, quod ad bilem pertinet, inertia, generis nervosi languor, torpor vis vitalis (196, 198), praecipua fere sunt, cum gluten, ex primis viis in interiora devectum, univer-

sam humorum massam inundat (283). Glutinoso autem & acre quandoque jungitur, quod aut manifestum continent alimenta, aut corruptione, ob defectum coctionis inducta, concipiunt; ex vegetabilibus quidem acidum (307), acerbum (309), ex animalibus putridum (312. 313), ex pinguibus rancidum (375). Sic pituitae acres (373) nasci queunt, suis singulae effectibus diversis notabiles.

459. Pinguium abusus, dum blanda sunt, primas vias lubricat, laxat, debilitat, chylum praebet nimio obrutum cremore, qui minus etiam subactus facile secedit (331). Unde praegravans obesitas (394). Quin & si virium coctricium torpidior fuerit actio, qui in esculentis pinguedinibus natura inest mucus (376), facile in viscidum (458) degenerat, ac inertem pituitam in universum corpus diffundit. Utraque de causa debilitas solidorum (162), ac torpor (198). Oleosa insuper sincera, minoribus vasculis impacta, aquosis humoribus introitum tran-

transitumque negant; sic obstructions, ac secretionum & excretionum impedimenta creant.

460. Eadem vel spontanea corruptione, vel praeparatione coquinaria, vel vitio coctionis, ex nativa blanditie in acrimoniam versa, nocent vehementius (328); maxime si diuturno abusu rancor primarum viarum in secundas admissus adipem corporis demum quoque infece-rit (375). Inde pessimae notae cacochymia acris, atrabilaria, scorbutica, cada-verosa, vix extergenda, quae ad inflammationes, exanthemata, herpes, ulcera maligna, cancos, gangraenas, sphacelos, cariem, disponit.

461. Eorum, quae ingerimus ex numero vegetabilium praesertim, multa acidum habent manifestum, plurima latens, quod evolvi potest. Hoc si valida vi coctrice non vincitur, & vel suas ob causas extricatum magis acuitur (307), chylum, menstrua primae digestionis, sanguinem denique ac reliquos humores acore inficit, qui multimodis ubique (308, 325) nocet.

462. Acidi austeri, quod praecipue in fructibus minus maturis residet, effectus morborum ex (309, 320, 326, 376) innotescunt.

463. Acidum subtilius, quod in fermentatis plus minus acre & manifestum inest, spiritu perquam volatili stipatum, citius per massam humorum se diffundens, cum nimio usu vires coctrices eludit, delata in lympham acritate irritante, rodente, solvente, diversimode cum terra concrecente (320, 371, 372, 379), dolores, spasmos, vasculorum constrictiones, stases humorum, catarrhos, rheumatismos, arthritidem, calculos & similia insuper producit.

464. Alcalescentia acria, cibi, potus, condimenti titulo largius ingesta, quid mali inferant, ex (310, 311) liquet.

465. Quae de nociva fassamentorum acrimonia hoc loco memorari possent, ante (315, 316) occupata videantur.

466. Aromatum vis ignea, ab alimentum ingenio (296) longe aliena, acri oleo, resinae, sali, spiritui rectori inhaerens,

rens, naturae humanae vix domabilis, urente laedit sanos stimulo, tenaciore, pinguedini amico, difficulter abstergendo: producit adeo in primis viis sitim, cardialgiam, ardorem stomachi, pinguium una ingestorum rancorem, nauseam, ructus, vomitus; bilem exasperat; intestina inflamat: in secundis viis motum humorum intendit, calefacit, subtiliora dissipat, adipem eliquat, sales acuit, acrimonia alcalescente attenuat sanguinem (310, 311), corpus torrefacit. Inde siccitas, macies, febres calidae, contracturae, spasmi, exanthemata, inflammationes, dolores arthritici, & plura alia nascuntur.

467. Quod habent vina, cerevisiae veteres, praecipue meraciores, liquores ardentes ex his similibusve igne prolecti, simplices aut diversimode compositi, acre spirituosum, fermentatione natum, sui generis est, in bonam malamque partem famosissimum, priva sibi efficacia singulare, & abusu magis etiam nocens, quo penetrat altius, ac diluente vehiculo per emunctoria corporis emissio, meraci-

us semet in humores ac solida defigit. Agit autem fluida densando, spissando; partes firmas constringendo; fibras stimulo; vim vitalem, vim sentientem, impetum animale incitando, in turbas adigendo. Itaque necessum est immodica potione induci sitim, temulentiam, circuitum acceleratum, calorem auctum, rarefactionem humorum, subtilioris dissipationem, humorum coagulum, sanguinis diathesin inflammatoriam (367), vasorum constrictionem, dilationem, rupturam, errores loci (397 & seq.), obstructions, inflammationes; sed & systematis nervosi vibrationes enormes, delassantes, pessumdantes, nimiam humorum ad superiora determinationem, encephali hinc commotionem, op-pletionem; diffuso denique stimulo ac sedato impetu insequi subsidentiam humorum, collapsum vasorum, circulationis torporem, frigus, vires exhaustas, omnium functionum languorem, contraria prioribus omnia.

468. Haec rite consideranti haud obscura

scura potest esse ratio eorum, quae ebriosis accidere quotidie observantur. Cur natam ab hesternae crapula aegrimoniam nova pocula solvant? Cur hic abusus ex diuturna consuetudine in necessitatem abeat, ac sero aut nunquam dediscatur, imo paulatim increfcens a lenioribus ad fortissima tandem perveniat? Quare junioribus tanto, quam aetate provectis, perniciosior sit? Quamobrem primae digestionis officinam adeo labefactet; ut, prostrata omni ciborum appetentia, solo tandem potu vivatur? Quid humores, tanta spirituum copia jugiter nutritos, in vappam mutet? Unde cachexia, macies, leucophlegmatia, hydrops, in ebriosis? Unde oculorum rubor, exanthemata faciei? Cur proni sint in morbos acutos, inflammatorios, hisque periculosissime decumbant? Cur tremores, paralyfes, apoplexiam, & quae sunt alia sensuum motuumque vitia toties experiantur? An podragra & calculus huic quoque acri debeatur?

469. Ejusdem quidem originis, at naturae

turae diversae est acre, Gas HELMONTIO dictum, quod vigente fermentatione vinosa nascens exspiransque afficere eos potest, qui magnam valde fermentabilem, aut reipsa fermentantium, copiam subito in se ingurgitant. Acritas haec, vi elastica praegrandi stipata, stimulo non tantum, sed expansione etiam nocet: unde ructus creat, spasmos ventriculi & intestinorum, inflationes, anxietates summas, vomitum, choleram, diarrhoeam, dysenteriam, ileum, &c. Haec tamen leviora modo sunt, si plurima species exempla hominum, quos aëris isthac aura infecti usus subitaneae morti dedit.

470. Dulciaria, saccharata, mellita, hisque similia, usu immodico, per occultam acrimoniam dentibus inimica sunt; pro vi sua fermentante, acidum ingenerant, & quae ex hoc profluunt, mala (461); praeterea solvunt tenuantque humores (288); horum minuta densitate & firmas partes relaxant; non uno hinc nomine generi nervoso infesta, infantibus, sexui sequiori, debilibus, hysteri-

ricis,

ricis, hypochondriacis, obsunt.

471. Flatulentum, quod olera, legumina, radices, fructus varii esculenti similiaque; diu multumque, sine interpositis aliis, ingesta, fotu, actione menst ruorum digestiorum, fermentatione &c. evolvunt, sicubi vi valida coëtrice non subigitur, ructus, flatus, borborygmos, colicas creat, primarum viarum fibras distrahendo enervat, irritando in spasmos ciet, ordinatos motus pervertit: unde cruditas alimenti, diaphthora, varia chyli degeneratio, impedita defaecatio, paucum ac debile nutrimentum, virium lapsus, cachexia &c.

472. Principium terreum in ingestis exsuperans, sive acido infectum (462), seu viscido (458) pingui (459) permixtum fuerit, ni motu animali vincatur, potuque multo diluatur, oneri est primis viis, dyspepsiam producit (456), multitudine ac siccitate fecis ventrem infarcit, alvum constipat, haemorrhoides tumentes, dolentes, fluentes, infert, auctaque per chylum nimis terrestrem proportionem

ne hujus elementi in sanguine, ceteris humoribus, firmis etiam partibus, cohaesionem nimiam, quietem, inertiam (142), rigiditatem (166) torporem (198, n. 4), spissitudinem (284), concretiones varias (320), obstructions (209 n. 8), & quae hinc promanant, mala innumera efficit.

473. Polytropha, succosiora, jurulenta, quum justo uberius nutrant, corporibus minus exercitatis illata plethora (388) nocent; augent & adipem non sine molestia (394), & quando ab animalium partibus praecipue petuntur, ex multitudinis vitio tandem in cacochymiam acrem, putridam (313, 327), rancidam (328, 375), viscidam (329, 458), devehunt.

474. Damnosa praeprimis est aquae in victu exsuperantia, quam calidae potiores admittunt, abusu hodie nimis pervulgato. Inundata hoc potu viscera primae digestionis laxantur, infirmantur, menstruum salia nimis diluta enervantur, anorexia, apepsia nascitur: multa insuper iriga-

rigatione mucus (373), has partes intus oblinens, abstergetur; unde nudatarum sensilissima teneritudo, dolores, spasmi, intolerantia ingestorum, vita sine cibis, &c. Chylus vero aquosior, in systema circulationis delatus, tenuitatem aqueam (287) per humores diffundit, pallorem sanguini (363), colluviem serosam universo corpori inducit (354, 359): unde nutritio prava, solidorum debilitas (162), carnis effeminatio, nervorum impotentia, vis vitalis (196), sensuum, motuum, circulationis torpor, frigus, hydro-pum variae species ex restagnante aquoso lentore; eodem vero ad emunctoria determinato, horum relaxatio, excretio aucta, maxime per renes, diabetes, fluor albus, sitis, defectus nutrimenti, virium lapsus, emaciatio, tenuatio corporis, tabes & similia.

475. Si, quae ingeruntur ceterum salubria, ultra modum igne fervent, vias, quas pertranseunt, fauces, laryngem, oesophagum, &, in quem descendunt, ventriculum, fervore nimio affici necesse est,

am-

amburi, crispari, inflammari, excoriari; hinc dolores, spasmos, siccitatem, indurationem, abscessum, ulcus, fungum, scirrhum, cancrum, in istis partibus nasci. Ex quo fonte multiplex deglutitionis, respirationis, loquelae, concoctionis laesio; praecipue autem tristissimae illae ex oesophagi angustia anginae, quae impedito alimenti in ventriculum descensu miseros, fame sitique exhaustos, fato vix eluctabili perimunt. An etiam vini adusti abusus (467) huic malo favet?

476. Oppositi excessus haud minores, nec multum dispares sunt noxae. Immodice frigentia cum partes internas, calore nativo jugiter frotas, contingunt, fibras earum irritando, poros stringendo, vasa arctando, humores coagulando, dolores, spasmos, obstructions, inflammationes, variaque circuitus, secretionis, excretionis, impedimenta tum in his ipsis, tum consensione etiam in aliis partibus, efficiunt: unde toties ex hac causa anginae, pleuritides, ventriculi, diaphragmatis, jecinoris, &c. inflammationes, do-
lo

lores colici, hydrops, aliaque mala nascuntur; eoque fere certius, quo corpus paullo ante quovis demum modo magis incaluerit. Liquet adeo, quam male sibi consulant, qui dum aëre, foco, motu, ingluvie, vinis, condimentis, aestuant, cibis potibusque glaciatis refrigerationem captare in deliciis habent: noxas enim frigoris subitaeque permutationis (428) sat graves etiam, quod glacies habet, acre ac mordax vehementer auget.

477. Qui prae voracitate cibos solidos, tenaciores, priusquam deglutiant, commandere praetermittunt, ventriculo plus faceffunt negotii, quam natura imposuit. Minus expedita hinc menstruorum in offas non emollitas actio, pinguium subactio nulla, difficilior succi extractio, digestio tardior, tardior de ventriculo expulsio, plures reliquiae, quas mora longior diversimode corrumpit, novum cibum vicissim corrupturas: unde multiplex chyli vitium (323 ad 331), saburra primarum viarum, nidus vermium, fex multa, tenacius cohaerens, aegre mobilis,

lis, adeoque diutius restagnans. Haec tamen debilibus ac desidibus magis, quam robustis & exercitatis, eveniunt.

478. Denique & in temporibus cibandi potandique peccari potest. His quidem indicandis non minus, quam moderandae quantitati, famem sitimque natura constituit. At multa sunt in vita civili, quae ab homine, non soli ventri nato, determinatius aliquid & uniformius, quam stimuli naturales dare possint, postulant. Itaque ea est oeconomiae humanae facilitas, ut aliis atque aliis legibus sese adstringi patiatur, hisque semel receptis adsuescat, nec ideo tamen leviores quasvis ab his recessiones aegre ferat. Intervallis ita quidem multum diversis bene vescimur. Nihilominus nocent sibi, quorum perpetuo in patinis aut poculis animus est; ut semper pleno ventri nunquam induciae concedantur. Etenim, si digestio felix est, quantitatis tamen vitium ingruit (448): plerumque vero non interrupto opere lassantur viscera; ut tarde ac male coquant: unde varii generis
caco-

cacochylia, hujusque pedissequa cacochymia ac cachexia (449).

479. Atque haec praecipua sunt istius argumenti capita, unde intelligere licet, quod in usitatioe victus ratione noxium inest. Plurima quidem praeterea ab hominibus nonnunquam, cibi potusve causa, ingeruntur singularia, insolita, cruda, inquinata, corrupta, horrida, venenata, non alibilia, ἀτοπα, quae suis singula, longe diversis, modis obsunt. Eo alios compellit penuria, alios depravatus ex graviditate aut morbo appetitus, luxus aut avaritia alios. Quandoque imprudens delectus, neglecta praeparatio, incongrua conservatio, casus, aut malorum hominum artes, minusve favens anni constitutio, alimentis ceterum salubribus vitium indunt, quo vim morbiferam, & vel virulentam quoque consequantur. Haec tamen cum nimis & multa & specialia sint, alienum institutis meis videtur, hoc loco exponere.

De Intempestivo remediorum usu.

480. MEDICAMENTA quum aegris sanitatem restituant, morbosas corporis conditiones in sanas mutandi virtute instructa esse debent (29, 42, 43). Eo igitur ab alimentis differunt, quae in naturam corporis mutari fas est, ut hoc nutriendo conservare queant.

481. Pertinent adeo remedia ad res sanis non necessarias; ut quos, quales sunt, conservari, non mutari oporteat. Proinde supervacuum est eorum, quibus sani commode caremus, usus, dumne detrimentosus: ingesta enim, quod mutandum sit, non inveniunt: inertia ergo per corpus transeunt; aut naturae robore subacta in alimentum convertuntur; aut si pro suis agunt viribus, etiam periculum est, ne, quod sanum est, mutando morbum facessant.

482. Nec obtentui est, quod varii dentur sanitatis gradus, quodque, quorum imperfeclior sanitas est, cum veluti pro aegris haberi possint, ad valescendum me-

medicina egeant. Neque enim in arte est,
 quas natura constituit, omnes sanitatum
 differentias cōaequare; tutiusque, quod
 hac in parte praestari potest, consenta-
 nea vitae ratione, quam medicamentis,
 obtinetur.

483. Idem de prophylaxi dicendum,
 quae si continuo per remedia, praepri-
 mis, ut fieri solet, valentiora quaeritur,
 haud raro in prophasin morborum con-
 vertitur.

484. In universum itaque hic abusus
 nocet sanis, praesidia adversae valetudi-
 nis in secunda consumendo, adsuetudi-
 nem cum menti, tum corpori, inducen-
 do, qua tandem necessaria reddantur,
 particulis alienis, indomabilibus, succos
 inficiendo, vi non propria partes lacef-
 endo, fatigando, regulares naturae mo-
 tus interturbando, ejusque pensum in-
 gesta materie non alibili aggravando. His
 adjungas singulares insuper agendi vi-
 es, quibus diversa remediorum genera
 collent, haud difficile est colligere, cur
 hoc errore impliciti toties suo scopo ex-

cidant, morbosque ac mortem properatam pro laetiore sanitate reportent. Alterantia quidem, quae dicunt, nisi drasticae fuerint potestatis, utcunque tolerabiliora sunt, minusque ac tardius nociva. Evacuantium vero, ut frequentior abusus, ita effectus pessimi. Obsunt certe eo, quod aut plus justo ejiciant, aut cum inutili etiam utile, quod retineri debebat, aut nimis praecipitanter, aut tempore modove incongruis, aut non suis locis (401). Nocent & emunctoriis stimulo, attritu, dilatatione, anastomosi, diapedesi, diaeresi (203. 1. 2. 3. 4), infirmatione, incontinentia, infarctu, confusione. Naturae praeterea ordinem turbant, intentiones frustrantur, sollicitant imparatam, stimulis extraneis adsuefaciunt, ad suos surdam reddunt, incitant ad id, quod male ejectum est, reparandum, nec alio ferme fine, quam ut praesto sit ad excernendum (391): unde, ubi reparati excretio tardat, multitudine angitur, expellere molitur urgetque irrequieta. Sic tota demum huic studio addicta vires
suc-

succosque corporis, & alimoniam, consumit in conficienda materie mox oneri futura. Haec si vel valentissima corpora tandem pessumdare debent, quanto citius certiusque valetudinarios, debiliores, qui nimis frequenter ex hoc abusu robur sibi vani promittunt?

485. His addi potest, nocere etiam haud raro remedia, tametsi ceterum congrua, sicubi ad affectus, naturae per consuetudinem familiares, qui medicati quid in se habent, tollendos temere adhibentur: sanati enim longe deteriora saepe mala post se trahunt.

De Potentiis, quae virus habent.

486. Si quid perexigua mole ingestum corpori humano, aut a foris admotum, vi singulari, nec moli respondente, effectus producit expectatione longe majores, qui in perniciem vitae ac sanitatis tendunt, id venenum dicitur.

487. Tantus quidem id genus rerum numerus est, & tam differentes agendi modi; ut speciatim singulas hoc loco ex-

ponere vix finat instituti ratio. Merentur tamen in genere considerari.

488. Venenorum nonnulla acritate mechanica (292) infestant, aequiparanda potentiis, quae fracturas ac vulnera (217, 218) inferunt. Ingesta igitur partes internas, exquisito sensu praeditas, irritant, pungunt, scindunt, lacerant. Unde dolores, spasmos, vulnera, haemorrhagias, inflammationes, ulcera creant certo fere lethalia; quum domari, detergeri, aut ad inertiam redigi in visceribus perpetuo motis vix queant.

489. Inest aliis acre chemicum (293), manifestum, occultum, multiplex, quod quidem & similibus, ac priora (488), injuriis faevire in partes, & humoribus solutum, motu ac calore corporis actum, etiam altius penetrare & multimodis intendi potest (301). Horum adeo effectus intelliguntur ex (306).

490. Quaedam vi septica tam vehementer in humores grassantur, ut late diffusa putredine corpus inde colliquescat diffluatque, solidis non minus, quam
flui-

fluidis, sua cohaesione destitutis. Conf. (161, 2. 288, 310 ad 314): unde &, quas inferunt, noxas perspicere datur.

491. Aliorum deleteria potestas vasa constringit, humores inspissat, meatus occludit, motum supprimit, circuitum vitalem, secretiones, excretiones retardat, sufflaminat; ita ocyus aut serius mortem infert.

492. Longe plurima tamen, eademque perniciosissima, ipsum vitale principium (169 & seq.) invadunt, hujusque motus aut irritatione violenta perturbando, aut vehementissime incitando, aut & injecto torpore suspendendo (195, 199), functiones vitae pessumdant. Quin credibile est, reliquos etiam venenorum in solida & fluida effectus (488 ad 491) magna ex parte iisdem vitalium virium motibus vitiatis deberi; hos certe pedisse-quos habere, eoque magis esse exitiales. Hac igitur potestate inprimis virulentae gradus malignitatis videntur metiendi.

493. Ex quo intelligere licet, quamobrem sensuum motuumque, qui volun-

tati parent, facultates plerumque tristissimas in turbas conjiciantur; ut ipsam mentis arcem ab isto hoste oppugnari dixeris (179, 209, n. 3)? Et cur naturae vires raro hic multum valeant (180)? Et quam prope a venenis absint medicamentorum efficacissimorum permulta; ut omnino ambigere inter utrumque genus videantur, ad utrumque pertinere? Vires medicatae & venenatae, qua proximis gradibus sese contingunt, exigua molis differentia invicem convertuntur.

494. Haec vero uti sic satis apposite generalem toxicorum efficaciam declarant; ita nequaquam tamen sufficiunt ad privam singulorum vim exponendam, qua fit, ut alia prae aliis velocius aut lentius, inque alias & alias partes ac functiones, modisque longe diversissimis, inexplicabili plane varietate, suam saevitiem exerçant. Parum profecto vel acutissima etiam ingenia hic promoverunt.

495. Nec minus difficilis indaginis istud quoque est, quod venena quaelibet non cuivis indiscriminatim homini aequè

noceant, nec & eidem quovis demum modo admota. Alia quippe vapore aëri permixto, in spiracula corporis admissō, operantur; alia maxime, cum deglutuntur; alia in vulnere tantum, quae quidem inertia reddere vis ventriculi valet; alia aliis modis; nonnulla etiam quibuscunque. Haec uti observando discimus, ita, qua fiant ratione, explicatu arduum est.

496. Miasmatum noxiorum, quae aëra inficiunt (440), haud absimile est ingenium: quanquam enim non adeo semper vi deleteria agunt; agunt tamen parva mole, ac materia saepe sensibus vix manifesta, modisque singularibus, & morbos creant refractarios, malignos, quos vis naturae difficulter superare valeat (486). Nec infrequenter corporum virulentorum effluvia sunt. Quocirca omnino ad venena referri merentur.

497. Haec inquinamenta quam multiplici origine in atmosphaeram subvehantur, utcunque quidem ex (440 ad 444) intelligere est. Nec difficulter perspicitur, ob amplissimum, quod viventi-

bus cum aëre intercedit, commercium (422), plurimas patere vias, quibus admitti queant, solidaque stimulando, torpesciendo, succorum crasin motumque turbando nocere. At cum propriam singulorum naturam, viresque privas, ac agendi modos eruere aggredimur, effectuumque tantopere discrepantium rationem reddere, aqua non minus haeret, quam in historia venenorum (494, 495), nec, praeter generalia (488 ad 494), quidquam certi determinare licet.

498. Hujus etiam loci sunt contagiones, quarum virtute velut genitali id genus morbi suam speciem propagant & communicata multimodis labe per homines grassantur. Agunt certe & virulenta potestate (486, 496), & suo quaque modo sibi proprio, & in alias atque alias corporis partes (494), effectusque statos quidem, at longe diversissimos, producant. Unde constat, uti origine, ita naturis, magnopere inter sese discrepare, & suas singulis inditas esse certas vires, quibus, cum per congruas vias in

cor-

corpora devenerint actioni faventia, suam quaelibet morbi formam distinctam constanti lege haud aliter procreent, quam plantarum animaliumve semina, aptis concepta locis, in suam singula determinatam speciem evolvuntur. Quod fit, ut diverso cuivis contagio suus respondeat singularis morbus, horumque totidem differentia genera, quot contagiorum, numerentur, nequaquam inter sese confundenda.

499. An igitur omnis contagio animata est, suamque quaelibet habet singularem, unde oritur ac multiplicatur, animalculorum speciem? Quod peculiare nonnullis est, haud satis tuto per analogiam universo generi tribuitur. An vis phantasiae, an metus, contagiorum mater? Violentos animi motus ad virus generandum, acuendum, conferre posse, indubium est: at si vel soli etiam meticulosi tantum inficerentur, ipsis tamen sensibus constat, singularem in veris contagiis materiem intervenire, qua sine reliqua vix quidquam possint. Utrum im-

mu-

mutabilis est, rerumque principiis hac dote aequiparanda contagiorum natura? Et, si est, an inde sequitur: eadem oberare chorda, & qui specificum quaerat antidotum veneno contagioso oppositum, & qui de metallis vilioribus in aurum transmutandis satagat? Dubia propositio, conclusio falsa BOERHAAVIUM non tangit, etiamsi ab Archiatro Regio pronunciata.

500. Attendi praecipue meretur, qua contagia pollent, mirabilis illa facultas sanos humores in sui similitudinem convertendi. Hac nititur stupenda eorundem multiplicatio. Nec sese tamen exferit, nisi vi vitae in corpore idoneo excitata; ut omnino dubites, utri potior effectus pars debeat.

Data certe est naturae humanae potestas assimilandi, qua in augendo sustentandoque per alimenta corpore suo utitur. Nec facile tamen dixeris, hanc esse, qua gliscat contagium vitae tam inimicum; nisi corruptionem neges quidquam a coctione differre, & quod na-

tura

tura violenter patitur, perinde habeas, atque illud, quod dedita opera in corporis sui conservationem peragit.

Qui vim generandi contagiis inditam ponunt, hypothesi utuntur nondum demonstrata (469).

Nec magis satisfaciunt, qui unice a solidis vivi corporis per virus in singulares insolitosque motus stimulis omnem hanc efficacitatem repetunt; quasi parum constaret, posse etiam effluvia, odores, fermenta, stupendas subito inducere mutationes liquoribus, in quos continentium nulla est vasorum actio. Ecquis autem credat, priorem clarius intelligi, quam posteriorem agendi modum, inque corpore, cujus & partium & virium tanta est conspiratio, mixtioni nihil, oscillationibus omnia deberi in permu-
tanda humorum crasi?

Fermenta quoque, latiore Chemicorum sensu accepta; quanquam propriam sibi habent assimilandi virtutem, quae ab actione contagiorum minus abludere videatur; minime tamen hanc rem con-
ficiunt,

ficiunt; ut quorum idea haud universe quadrat, nec ratio minus, atque stimulorum, inexplicabilis est.

Quare credibile potius, non uno eodemque modo omnia & singula sese multiplicare, & vero forsitan propiorem fore, qui diversarum sententiarum nulli seorsim addictus omnes in unum colligat. Nihilominus cum ne sic quidem certa hujus materiae explicatio tradi queat, inutile fuerit, vaga incertaque ratiocinatione multa moliri, quae opinionem modo, nec scientiam, parere valeant.

Errores in motu animali.

501. MOTUS muscularis, quem homo pro arbitrio exercet, ita cum reliquis corporis vivi motibus cohaeret, ut excessu defectuve paulo majore peccare nequeat, quin ocysus, serius, oeconomia conturbetur. Ex iis igitur, quae alternantes musculorum actiones comitari ac consequi in corpore observantur, mutationibus sponte innotescunt, quos motio aut quies modum excedens inducit, effectus morbofi.

502. Musculus vi sua sese contrahens brevior fit, crassior, durior, turget, figuram suam situmque ratione partium vicinarum mutat, movet sese & tota sua mole, & quavis fibra sua, movet & partes, ad quas pertinet, quasque contingit, & si quem habet antagonistam, & quae huic contiguae sunt, partes. Cum vero deinde contentionem suam remittit, & ipse in statum pristinum redit, & restituantur, quaecunque dimota fuerant. Itaque ab initio contractionis ad ἀντήν usque, & inde ad plenam usque relaxationem, omnes illae partes in continuo motu sunt eoque multum variante.

503. Nec constat voluntariam musculi contractionem ita a motibus vitalibus pendere, ut, quae accrescit musculo, velocitas de summa illorum decedat. Imo vero novus veluti hic motus illis superadditur. Universa ergo motus atque adeo attritus quantitas in corpore tum augetur pro numero ac vi agentium reciproce musculorum.

504. Quocirca multiplex sub exercitio

tio musculari infertur vicinis canalibus, oculis, receptaculis, pressio, remissio, distractio, arctatio, agitatio, quae cum inde in in contenta transeunt, his quoque motus superpondium conciliatur, quo fit, ut stagnantia moveantur, fluentia promoveantur, mutua solidorum fluidorumque inter se actio, & quae hinc consequuntur, intenduntur.

505. Ita quilibet musculus, alterne contrahens sese & remittens, suo systematis vasorum tractui novam applicat vim, quae humores urget pellitque fortius, quo circulationis legibus determinantur. Eorundem motus ergo accelerari debet.

506. Eadem causa sanguis venarum, copia ac impetu majore, protrusus infususque cordi irritamentum fit, quo hujus contractionum numerus ac vis intenditur. Inde consensu expedito & respiratio incitatur, & arteriarum properantur motus per universum corpus.

507. Continuata igitur musculorum actione vires vitales, quibus humores
cir-

circumducuntur, quaquaversum animantur, novisque (503, 505) jugiter augentur. Crescit adeo circulationis vigor, attritus, calor, quaeque ex his pendent, cum conditiones corporis, tum functiones intenduntur.

508. Magnum praesertim, nec uno nomine, adjumentum nascitur officinis instrumentisque, quibus alimenti coctio, defaecatio, distributio, assimilatio perficiuntur; ut adeo nutritionis opus feliciter procedat. Atque haec sunt publica exercitationis modicae emolumenta.

509. Unde constat, quasnam immo-dica noxas inferat oeconomiae humanae. Quippe, quo ipsa excedit gradu, eodem velocitatem circumeuntium humorum auget (409): quocirca, quae inde oriuntur, mala in genere reduci queunt.

I. Ad caloris nativi augmentum enorme, quo agitati attenuatique succi, dissipata parte subtiliore, spissantur, serum ac fibra sanguinis diathesin inflammatoriam (367) induunt, sales dein ac olea continuato attritu acuuntur, solvuntur,

volatilia, acria, putrida, rancida, foetida, ambusta redduntur (424. n. 7.), hinc circuitui vitali ineptissima.

2. Ad partium continentium laesiones valde periculosas. Etenim rarefacti magnoque impetu propulsi humores sua vasa ultra modum dilatant, irritant, deterrunt, rumpunt, destruunt: unde errores loci (397 ad 406), dolor, inflammatio, febris acuta, suppuratio, gangraena, haemorrhagia, aut vitalibus visceribus sanguine accumulato obrutis suffocatio ac mors subitanea.

3. Ad succorum, qui sub moderata circulatione restagnant, commotionem, ut suis excussi sedibus evagentur.

4. Ad multifarias denique secretionum excretionumque turbas, quarum vi omne genus vitiorum qualitatis, quantitatis, motus, loci, in materias, quae secerni & excerni debent, invehitur.

5 10. Mobilior itaque & volatilior fluidorum, quam solidorum, natura facit, ut exercitio immoderatiore jactura inaequalis inferatur, hinc mole illorum

de-

decreſcente ſolida praevaleant, exſucca corpora areſcant, rigefcant. Aqua & ſpiritu, parte humorum tenuiore, diſſatis, craſſamentum ſupereſt (284) iners, tenax, immeabile per vaſcula minora: unde horum ac parenchymatis exſiccatio, contractio, concretio, univerſae adeo compaginis rigiditas major (164, 166). Pingue, qua ſtagnat in ſuis loculis, commotum, eliquatum, ſanguini redditum, attritu & calore ex blando in acre, rancidum, degenerans (375), per emunctoria expellitur: hinc celeris emaciatio (395). Gelatina nutriens (379), ſolidorum fibris undique interfuſa, deteritur, exprimitur, acrior per motum facta excernitur, parte tenuiore expreſſa ſolideſcit: inde defectus nutritionis, augmentum rigiditatis. Bilis quoque nimium commota, aduſta, in ſummam acuitur acrimoniam, qua & primas vias infeſtat, & ſuos egreſſa cancellos in reliquum etiam corpus ſua malignitate graſſatur.

511. Ex dictis (509, 510) liquet, ſolum motus animalis exceſſum ſolida

fluidaque corporis tam vehementer a statu sano alienare posse, ut vel venenatis etiam viribus (486) agere videatur: & cum in universum fere semper & cuivis noceat, ac raro profit, nocere tamen maxime, inter sanos, aetati tenerae, sexui sequiori, temperamento bilioso, ficco, calido; tum vero plethoricis, valde obesis; cacochymicis, in haemorrhagias, aut abortus proclivibus, & quibus viscus aliquod totumve corpus contabescit, & qui spiritus laborant difficultate, & calculosis, iisque, quorum circulationi pertinaces obstant canalium obstructions, tumores, humorum congestiones, &c. His ubi & insuetudo accedit, aut ingens aëris aestus, aut ex cibi potusque defectu inanitas, aut subitus a statu quietis ad vehementem motum transitus, tanto peiores inferri noxas necessum est.

512. Minoris momenti sunt, quae ipsis musculis nimium exercitatis eveniunt, mala: lassitudo, debilitas, tremor, dolor, spasmus, impotentia ad mo-

motum. His tamen quies fere pro remedio est. Siccitas autem, rigiditas, tendineae naturae multiplicatio, quas labor excedens carnibus musculorum inducit, non aequè facile tolluntur.

513. Haud laetior est illorum sanitas, qui in opposito errore versantur. Nimià quies & potentias motrices, &, quae movendae sunt, partes in torporem conjicit. Vis musculosa defuetudine contractionis, congesto pingui, languore influxus vitalis, minuitur, suffocatur; articuli, rigescentibus per otium ligamentis, axungia coëunte (222), aptitudinem ad motum amittunt; antagonistae magis renituntur. Ita neglectus animalis motus demum impotentiam parit.

514. Plus tamen damni & humorum circuitus ob hanc causam patitur; ut qui solis commissus vitae viribus, extraneis destitutus suppetiis (507), per vascula minora primum, dein per universum systema languescit: unde humorum stagnatio, accumulatio, inviscatio, caloris nativi imminutio, secretionum ac excre-

tionum impedimenta, & quae ex his oriuntur, mala quamplurima. Ex hoc fonte igitur polychymia (385), plethora (387), obesitas (394), profluunt, quae farcinis corpus gravant firmarum partium mole ac vi majoribus. Plenitudini cito succedit cacochymia iners, glutinosa (283), aquosa (287), frigida, universon corpus inundans, qua laxum, molle, flexile (160, 162), solidis inducitur, vis vitalis torpet (196, 198), vigor nerveus perit, colluvies serosa, leucophlegmatia, hydrops varius, pigritia ad motus, sensuum hebetatio, ἀνασθησία, omnium functionum suffocatio tandem nascitur.

515. Prae ceteris pessime afficiuntur, quae abdomine continentur, organa primae digestionis; maxime si etiam prono corpore sedenti comprimantur, atque alimenti copia & qualitas haud respondeat vitae desidi. Namque respiratione vegeta, motu externo, succussione, non adjuncta in opere suo tardant, alimentum imperfecte coquunt, lente propellunt,
mora

mora longiore corrumpi finunt, utile
 haud satis emulgent, nec depurant,
 faeces accumulunt: unde omne genus
 vitiorum chyli (323 ad 232), ructus,
 flatus, spasmus, anxietas, alvus tarda &
 tumens, anorexia, universae officinae
 infirmatio, menstruorum inertia, dege-
 neratio varia, mesenterii vasculorum ob-
 structio, aliaque innumera mala nascun-
 tur. Ingens praeterea succorum multitu-
 do, quâ viscera illa perfunduntur, solis
 eorum viribus, extranea ope destitutis,
 haud satis promoveri potest: languet er-
 go circuitus; fit humorum congestio,
 stagnatio; sanguis tarde redux, rarius
 pulmonum aëre animatus, nec vigore
 cordis incitatus, in vappam abit, infar-
 cit venae portarum systema, splenem,
 hepar, cetera. Nec mirum adeo bilem
 denique vitiari (372), cacochymiam,
 scorbutum, cachexiam, icterum, hy-
 dropem, malum hypochondriacum, &
 alios id genus morbos inde produci.

Damna ex posituris & motibus singularibus.

516. QUAM in plerisque rebus suis affectat amatque natura, variatio & mediocritas in partium corporis motione ac positu quoque conducit. Nocet, quidquid hic justo violentius est aut nimis diuturnum sine remissione; nec in aegris tantum evitari debet, sed vel in sanis etiam causa morborum fieri potest.

517. Status, ultra modum protractus, artus inferiores humoribus tarde ad cor redeuntibus gravat: unde infarctus, oedema, varices, ulcera. Lumborum quoque, renum, coxarum, passiones hoc situ contrahuntur: ut & genitalium vitia ex humorum congestione, & herniae inguinales (233), crurales (234), in feminis fluxus uterinus, fluor albus, abortus, uteri vaginaeque procidentiae (250 ad 254); maxime sicubi & nixus subinde accedens pressionem auxerit ac partes gravitate deorsum vergentes etiam protruserit. Sanguine autem difficilius &
ver-

versus cor remeante, & inde ad caput escendente, cum homo diu stat immobilis, haud mirum, magis, quam aliis exercitiis, lassari & vel animo linqui.

518. Sessio quieta, immodica, ut minus fatiget, nihilo tamen salubrior est, praesertim corpore pronato multumque flexis genubus. Similia hinc mala artubus inferioribus, lumbis, renibus, coxis, fiunt (517): tum & curvitas dorsii, obliquitas spinae, crurum stupor, ischias, claudicatio: ex impedimento denique abdominis viscerum vitia modo (515) enumerata.

519. Decubitus excedens, systemati uropoeo nocivus, renes comprimit, obstruit, inflammat, secretioni, propulsioni, excretioni lotii obstat: unde mucus, sabulum, calculus, horumque sequelae. Officit & situs horizontalis caput humoribus replendo: unde cephalalgia, ophthalmia, haemorrhagia, sensuum hebetudo, vertigo, sopor, &c.

520. Multos praeprimis ac graves affectus producit subita, violenta muscu-

lorum contractio, diu continuata, absque remissione, accedente etiam, quæ nixus intendatur, spiritus inhibitione. Etenim vehemens tractio, pressio, dissentio, arctatio, propulsio, vim infert partibus, mutuam inter continentia & contenta rationem omni modo variat, motum ac directionem humorum valdopere mutat; maxime cum, anima etiam compressa, sanguinis per pulmonem trajectus suspenditur. Inde musculorum tendinumque de suis sedibus excussio (243), armillarum, vinculorum, ipsorumque tendinum relaxatio, ruptura, articulorum distorsio, subluxatio, luxatio (226, 227), ossium fractura (217) aliaque nexus situsve vitia (224, 229), herniae (230), prolapsus (248 & seq.); meatuum ac receptaculorum dilatatio, anastomosis, diapedesis, diaeresis (203), aneurysma, varix; fluidorum aberratio omnifaria (397 ad 405), hæmorrhagia, hæmoptoë, inictus cruentus, sugillatio, emphysema, tumores varii, & quæ ex his oriuntur, mala innumera.

521. Haec si quis ad varias corporis partes, ut suis singulae musculis mobiles sunt, aut, ob viciniam consensumve qualemcunque, illis agentibus diversimode affici debent, applicat, is facile intelligit, quot qualesque noxas inferre tussis, cachinnatio, sternutatio, oscitatio, pandiculatio, declamatio, vociferatio, cantus, tubarum inflatus, saltus, lucta, cespitatio, bajulatio, gravium elevatio, aliaeque id genus motiones, sicubi enormes fuerint, queant.

Exercitationes Mentis immodicae.

522. ATTENTIOR contemplatio eorum, quae quisque in semet ipso facile experitur, affatim docet, mentis actionibus haud minus, quam corporis exercitiis, vires dissipari, alternamque requiem illis aequae, ac his, interponendam esse, ut sanitas persistet.

523. Mens nimirum corpori suo, dum vita viget, intime implicata est; ut difficulter concipere liceat tam exquisitae purae ejus operationem, quae prorsus nihil
cor-

corporeae mutationis quoquo modo sibi innexum habeat. Praeterquam enim, quod multas cogitationes determinati sequantur motus corporis, sensoria quoque cum externa, tum interna, materiem occasionesque cogitandi vix absque aliqua motionis suorum staminum specie subministrare posse videntur. Oportet itaque, cum mens in sua officina actiosa est, hujus organa plus minus cieri, tendi, laxari, oscillare, inter sese agitari, quomodocunque saltem aliter se habere, quam ubi ab opere feriat.

524. Praeterea verosimillimum est, systema nervosum, quae sensui praeest, vi quadam motrice animari, vitali muscularive virtuti (170, 502) forsitan aequiparanda, quae agente stamina ejus tendi, rigescere, turgere, concipiendis ad irritamenta oscillationibus aptari queant, vicissimque remitti ac flaccescere, cum otatur. Nec refert, utrum a spiritu, quem vocant, animali, per nervos diffuso, eadem repetas, an quovis alio modo ab ortu putes inditam, mecumve in re ob-

obscura opinando nihil augureris. Agnoscendum tamen videtur, aliquod menti in eam concessum esse imperium, quo excitare silentem pro lubitu possit ad agendum tam in universo corpore, quam in singulari parte: perinde ut muscoli etiam arbitrio parent.

525. Constat autem sentiendi illam vim (524) cum vi vitali communicare; ut altera alteri pro irritamento esse possit (179). Quin & mutuum forte inter eandem & muscularem vim commercium viget, quo fit, ut nervorum interventu iussa mentis ad musculos deferantur: nisi mavelis idem utrobique motus principium dari, at quod pro differente partium, quas animat, conformatione diversimode agat. Utraque certe & nervorum & musculorum virtus non inexhausta est; nec continentem fert laborem; nec fatigari altera sine alterius detrimento potest.

526. Quanquam igitur, quae in sensoriiis cientur, agitationes motibus musculorum longe minus manifestae sunt; facit tamen summa medullae nervae teneritudo,

tudo, ut haec vel gravius etiam, certe nihilo levius, ab immodica exercitatione affici mutarique debeat, quam muscoli ab excessu motus animalis (512), nec dispares inde contrahere laesiones. Mollissima nimirum stamina quovis demum modo (523) frequentius, diutius, vehementius commota, inter sese attrita, lassantur, tonum amittunt, tremores irregulares, injussos, concipiunt concitantque praeter ordinem in vicinis, spasmus velut obrigescent, aut flaccida resolvuntur; vis ipsa nervea (524, 525) elanguescit, dissipatur. Ex quibus, nisi tempestitiva requie leventur, sensuum externorum internorumque hebetudo, impotentia, idearum confusio, somni turbulenti, pervigilium, imaginatio depravata, delirium, fatuitas. An &, quae musculis assidue labore evenit (512), siccitas, rigiditas, in his quoque organis nasci potest, qua senile vitium in facultates mentis ante tempus invehatur?

527. Ingravescunt autem haec mala, novisque augentur, quum sensorii com-
mu-

munis agitatio etiam apparatus encephali vasculosum in motus enormes ciet, ac majore sanguinis copia caput opplet. Unde partium distensio, dolor, calor, inflammatio, atque ex his nascens actionum mentis multiplex perturbatio. Quin & consensio mutua principiorum motus (525) facit, ut viribus nerveis (524) nimium intensis, lassatis, dissipatis, reliquorum systematum vires similia patiantur, hinc corpus absque labore suo fatigetur, omniumque ejus functionum consequatur laesio.

528. Accedunt vitia ex motu animali neglecto (513 ad 515), vitaeque sedentaria aut stataria (517, 518), literarum studiosis familiari, quae uti ex se sat gravia sunt, ita magis etiam properantur ac invalescunt, ubi robur corporis inquieta cogitatione minuitur.

529. Excessus tamen cum varietate studiorum tolerabilior est: at vehemens cogitationum in eandem rem intentio, non interrupta, rari sunt, quibus non magnopere noceat. Etenim pars illa sensu-

forii communis, quae sola tum in actione est, & in quam tota veluti mens omni sua vi incumbit, violentiam patitur haud minorem, quam muscoli singulares fortiter diuque contracti (520, 526). Itaque aut stamina ejus tam pertinaciter arriguntur, ut remitti dein nequeant, aut oscillandi finem non faciunt acrius commota, aut nimium distracta tenorem denique amittunt. Unde omne genus mentis perturbationum, melancholia, *ἑκτασις*, mania, catalepsis, fatuitas, sensuum impotentia, virtutis nerveae resolutio, & similia nascuntur.

530. Neglecta mentis cultura organis quidem sensoriis torporem inducit, vim nerveam habet ac exstinguit, facultates animi aut omnes, aut singulas, labefactat, ut vel universae, vel aliquae, inertes otientur. Ceterum tamen, nisi & motus animalis intermissio accesserit, reliquis functionibus haud adeo obest, ut non ignavos videas stupidosque crebrius fere, quam ingeniosos, ad ultimam usque senectutem firma corporis valetudine perfrui.

531. Ex his (508. ad 530) inter se collatis manifestum est, exercitationes mentis, quam corporis, suo excessu longe magis infirmare sanitatem. Patet etiam, cuinam aetati, sexui, temperamento, acriora studia & lucubrationes minime conveniant? Cur profunda meditatio magis fatiget, quam motus muscularis? Quare iis, qui gravi morbo exhausti revalescunt, tam perniciosam plerumque animi intentio, saluberrimam autem corporis moderata exercitatio?

Vis noxia Animi perturbationum.

532. INEST in animo impetus, quo fertur in ea, quae, quod vel bona, vel mala, vel insolita sint, saltem talia videntur, placent, displicent aut percellunt. Is sicubi commotionem in homine excitat majorem, quam quae rectae rationi conveniat, haec animi perturbatio dicitur.

533. Comitatur adeo hanc (532) & prodit actionum illarum, quae ex mutua animi corporisque conjunctione fluunt,

X

major

major minorve a justo tenore alienatio. Unde consequitur, ut in eo statu organa quoque, sensibus motibusque voluntariis dicata, turbis agitentur, viresque, quibus animantur (502, 524), in vitiosos motus aberrant.

534. Quin docet etiam observatio, cordis arteriarumque motus, calorem, colorem, habitudinem corporis, una tum alterari; universum ideo circulationis ambitum, &, quibus haec nititur, vires vitales (170), quasque sub se habet, quarumvis partium actiones praeter ordinem affici.

535. Quae si quis, prout latissime patet, recte perpendit, ei dubium videbitur, utrum animi ea magis, quam corporis, perturbatio dicenda sit; quando totius oeconomiae humanae functionum nulla est, quae ab hoc impetu immunis perverti nequeat.

536. Quocunque autem modo isthaec (532 ad 535) in homine fieri concipias; sive mente imperante; sive caeco instinctu; seu incitante quadam vi, menti indi-

ta, a reliquis ejus facultatibus distincta: illud certum, deberi ea quidem mirabili, quod inter bina hominis principia viget, commercio: at hoc ipsum tamen leges limitesque, quibus in statu tranquillo adstringitur, tum adeo excedere, ut, qui eduntur, effectus prorsus insoliti, ejusque viribus longe superiores videantur; saltem, quo minus data occasione nascantur, impediri, aut nati suppressi pro arbitrio vix possint.

537. Nimirum, quae homini data sunt, bina actionum systemata, alterum menti cum corpore commune, alterum si non mere corporeum, certe a conscientia semotum, etsi diversis legibus reguntur, contubernalia tamen in uno corpore sunt, ac mirabili commixtione per singulas partes diffusa, instrumentis inter se contiguus, connexis, aut & communibus gaudent, viribusque animantur aut iisdem, aut inter se se consentientibus (525). Quocirca, quaecunque in alterutro ciuntur, insigniores commotiones quo minus in alterum quoque transferantur, fieri haud potest.

538. Quae quidem medice considerata docent, in animi motibus impetuosas dari agitationes, quae in principio cogitante, hujusque adeo officina, primum natae, inde in reliquum corpus protrusae, exque hoc vicissim eo, unde venere, revolutae, celerrimo itu redituque tam vehementer augeſcunt; ut, quidquid est virium facultatumque in toto homine, conturbare, atque hinc universae oeconomiae humanae fundamenta concutere queant.

539. Quanquam igitur in moderatis, qui ratione diriguntur, sua inest eximia utilitas, haud minus physica, quam moralis; magnopere tamen vitae ac sanitati nocere etiam possunt valde violenti; maxime sicubi & subito erumpunt, aut pertinaci duratione inoleſcunt, aut intus saevientes nequicquam comprimuntur, aut alii aliis celerrime superveniunt sive affines, sive inter sese oppositi.

540. Inde sensuum, motuum, circulationis, respirationis, secretionis, excretionis, coctionis, nutritionis, generationis,

nis, &c. innumera ex hoc fonte vitia profluere quotidianum est, quae alias quidem naturae viribus sponte rursus superantur, nec raro tamen in omne etiam morborum genus, & in subitaneas lentasve mortes abeunt.

541. Uti vero affectionum mentis quaeque pro sua diversitate diversas externis corporis partibus actibusque mutationes inducit, quibus, tanquam propriis characteribus, foris expictae sese dignoscendas produnt; ita suo etiam singulae modo peculiari internas vitae sanitatisque conditiones convellunt, vires corporis motrices opprimendo, exagitando, perturbando. Atque hinc praecipue multifaria illa nasci videntur motus humorum vitia (406. ad 413), quae in pathematis, prout aut laeta, aut tristia, fuerint, alia atque alia etiam ex pulsu sese manifestant.

542. Principia videlicet atque instrumenta motus consensione accurata sese accommodant propensionibus & aversionibus mentis emotae, hujusque ideo

statui diverso respondentes quoque in corpore mutationes excitantur. Inde gaudii comes auctior, expeditior, circulatio, secretio, excretio: sed & insomnia, infania, virium resolutio, quin mors apoplectica, ubi nimium est & improvisum. In amore non absimilia insunt: protractum autem rei amatae desiderium, & aegritudo de perdenda, aut non obtinenda, inquietem, languorem, anorexiam, chlorosin, tabem, nostalgiam, melancholiam, erotomaniam &c. inducit. Ira impetu efferato nervos, musculos, sanguinem, bilem, exagitat; hinc furorem, inflammationes, febres ardentes, viscerum primae digestionis turbas enormes, errores fluidorum omnifarios (397. & seq.), & vel veneniferam quoque vim creat. Odium ac livor perseverans pervigilio, febre lenta, appetitu prostrato, inedia, pallorem, torporem, maciem, cachexiam infert. Moerore vis nervea languet, tonus partium fatiscit, motus vitales imminuuntur: unde pulsus tardus, contractus, cir-

circulatio lenta, inviscatio humorum, sanguinis coagulum, coctionis ac nutritionis defectus, diarrhoeae, obstructiones, scirrhi, melancholia, icterus, hydrops, somni diuturni, lethargus, catalepsis, &c. Metu vis muscularis infirmatur, tremunt membra, sphincteres resolvuntur; minuto cordis vigore ambitus circulationis contrahitur, repressis intro humoribus pallor fit, siccitas, perspirationis suppressio, attractio major, anxietas, viscerum vitalium oppilatio, naturae ad munia sua impotentia. Terror, praeter ceteris perniciosus, systema nerveum violentissime quassando, spasmos, convulsiones, epilepsiam, stuporem, imaginationem depravatam, inducit; constrictis subito vasculis minoribus humores versus vasa majora cogit, cor in palitationem, pulmones in angorem conjicit, pallorem, frigus, congestiones, abortum, parit, evacuationes suppressit, subito necat.

543. Quocirca manifestum est, animi motus violentia, frequentia, duratio-

ne enormes, multo, quam corporis, gravius oeconomiam humanam affligere: nocere autem praeprimis, sicubi & immodicas mentis exercitationes comitantur (522): posse tamen & plurimum prodesse, quum aegris accidunt; hinc medicamenti non minus, quam veneni, vim exserere: difficillimum denique esse, quos creant foventve, morbos sanare, nisi animo in tranquillitatem restituto, hosque propterea heteroclitos aut malignos quandoque videri, cum, quae subest, compressa mentis perturbatio latet; physiognomoniam igitur Medico tum maxime conducere, ne frustra laboret.

Excessus somni ac vigiliarum.

544. VIGILANTI quae per functionum exercitationem de corporis cum materia, tum viribus, decedunt, non ita cibi potusque usu reparari queunt, ut non interposita etiam quiete opus sit. Inde naturalis somni necessitas & consentaneus sanitati modus.

545. Tametsi igitur & somni & vigilia-

liarum, in longissimum tempus, sine interruptione, protractarum exempla prostant; uterque tamen excessus praeter naturam est, nec impune tolerabilis. Non durabilis vita est, quae alterna requie caret; nec nisi umbra vitae perpetuus somnus.

546. Facit nihilominus aetas, sexus, temperamentum, vitae genus, clima, tempestas, consuetudo, &c. multiplicem in his rebus inter homines discrepantiam; ut difficile sit, suam cuique mensuram per certa tempora definire. Oportet ideo, quae de excessuum noxis dicam, non nisi congrua limitatione ad singulos homines applicare.

547. In vigiliis nonnulla semper datur sensuum externorum, internorum, motuumque voluntariorum exercitatio, minor, major; expedita certe virium organorumque, quae his functionibus dicata sunt, ad agendum alacritas adest. Universa ergo mentis officina aut agit, aut saltem agere gestit. Contra somni tempore, quies horum omnium, relaxatio

instrumentorum, virium torpor.

548. Quum vero post aliquanti temporis vigilias sano hebescant sensus, membra graventur, musculorum vis labascit, ipsa mens langueat, mutuique cum corpore commercii pertaesa somnum appetat; liquet, istud hominis systema non ita comparatum esse, ut perpetim vigere possit.

549. Vigilanti praeterea, ob continentes emporii animalis agitationes, reliquae etiam corporis partes stimulantur (179), vires motrices quaecunque excitantur (507, 508, 525, 527, 537). Unde circuitus sanguinis, attritus, calor, attenuatio humorum, mutatio, secretio, excretio, intenduntur, quae hoc incitamento destituta in dormiente imminuuntur.

550. Intelligitur inde, pervigilio noxas inferri organis sensoriiis motoriisque, vires horum exhauriri, flamina atteri, vibrationes in his cieri inordinatas, a mente non regundas: unde series cogitationum male cohaerens, phan-

phantasia luxurians, impressio idearum non delenda, delirium, vertigo, cephalaea, agrypnia.

551. Auctiore insuper humorum motu (549) subtilia dissipari, crassa cogi, sales & olea asperari, bilem acui, solida deteri, pingue consumi, adeoque corpus exsiccari, emaciari, bilem atram generari, haemorrhoides, febres, delirium melancholicum, inquietudinem perpetuam, somni fugam induci. Haec vero prioribus (550) juncta quam vehementer universam oeconomiam turbare possint, quisque videt.

552. Et magis quidem isthaec omnia (550, 551) properantur augenturque, sicubi non interrupta facultatum mentis contentio, studia non variata, aut violentus animi motus, vigiliis accesserint. Laborem corporis nata ex lassitudine somnolentia tempestive satis ut plurimum abrumpit.

553. Contraria igitur mala nimium dormientibus accidere debent. Universae functionum animalium officinae torpor,
in

in hujus organis viribusque, quin & in ipsa mente, agendi desuetudo, ineptitudo; hinc omnium sensuum hebetatio, motuum inertia, ἀναισθησία. Ex lentore vero circulationis incremente obesitas, polychymia, spissitudo humorum frigida, leucophlegmatia, capitis oppletio, effeminata carniū mollitudo, secretionum ac excretionum suspensio, excrementi accumulatio, defectus coctionis, depurationis, nutritionis, vigoris denique vitalis in universo corpore extinctio ac sopor lethalis.

554. Ex quibus (550 ad 553) inter se collatis patet, praecipua, quae ex hoc fonte profluunt, mala ad exercitationes corporis animique nimias aut intermissas (501 ad 530) pertinere, hinc pro varia similium vel dissimilium potentiarum combinatione plurimum intendi minui-ve posse. Tum cui aetati, sexui, temperamento, vitae generi, alteruter excessus magis aut minus noceat? Quod si vero inter duo tantum extrema eligendi optio daretur, quodnam praeferendum?

Ex-

Excretio ac Retentio inordinata.

555. **UT** suus corpori vigor constet, egestorum non minus, quam ingestorum, certa quaedam ratio & modus esse debet, nec excerni retinenda, nec retineri excernenda. Utrumvis enim acciderit, id nocumento est.

556. Magna tamen pars eorum, quae hoc titulo comprehenduntur, naturam potius morbi aut symptomatis (34, 41, 86) referunt. Quare hoc loco de illis duntaxat dicemus, quae causarum nomine venire possunt.

557. Salivae, uti secundum naturam jugiter in os confluit, exspuitio sano homini coctionem alimenti infirmit, exhaustiando una omnes liquores salivae similes, quos natura in primas vias convehit, ut has humectent inque ciborum digestionem adjuvent. Unde sitis, siccitas, chyli spissitudo, difficilior a fece separatio, absorptio minus prompta. Excipit haec defectus nutritionis, emaciatio, debilitas. Sanguis autem sua lymphâ orbatus,

tus, concretus, atrabilarius, obstructi-
ones, melancholiam, hujusque sequelas
parit.

558. Alvi suppressione diuturna ster-
cus accumulatum, exsuccum, durescit,
aegre dein promovendum: intestinis hinc
distentis, *ἔμφοραξι* imperviis, fibris eorum
infirmatis, vasis compressis, tumet ven-
ter, molestia nascitur hypochondriaca,
pertinax alvi constipatio, haemorrhoi-
des, capitis gravitas, dolor, vertigo,
angina, ophthalmia, vomitus, ileus, pu-
tror fecis, aestus, febris, spasmus, in-
flammatiō intestinorum, &c. Haec qui-
dem in naturis debilioribus, quae pluri-
mum excrementi generant. Robustis
pauca, quam quotidie ex alimentis pa-
rant, sex etiam per multos dies retenta
non nocet.

559. Qui urgens lotium reprimunt,
nisi in vitis tandem effluit, vesica his ul-
tra modumurgens hypogastrium ac lum-
bos tumore, dolore, angit; cavitas vesi-
cae immanis fit, fibrarum ejus atonia,
sphincteris spasmus invincibilis, ischuria

tar-

tarde aut nunquam sananda, *ῥῆξις* quandoque (203, 4), aut *κυστοκίλη* (238), aut ex stagnantis urinae acrimonia inflammatio vesicae & gangraena. Haec mala topica. Accedunt ex impedita simul lotii secretionem feri urinosi in sanguine retentio, putrefactio, lymphae, & qui ex hac fecernuntur, liquorum corruptio similis (313): unde anxietas, sitis, nausea, vomitus; saliva, perspirabile, sudor, urinosa; tremor, vertigo, delirium, convulsio, lethargus, mors.

560. Perspiratio ultra, quam par est, aucta vires prostermit, animi deliquium, mortem subitanam (427, 4) infert. Suppressa eadem siccat integumenta ac rige facit, vasa obstruit, humorum molem auget, gravitatem ad stateram & ad sensum, lassitudinem, anxietatem, animi torporem, congestiones in partibus, tumores, dolores, inflammationes creat; nisi mature benignum aliarum excretionum augmentum consequatur. Accedens autem retenti excrementi acrimonia etiam febres, erysipelas, rheumatismus, arthritidem, inducit. 561.

561. Sudatio nimia exsiccat corpus, debilitat, subducta aqua humores cogit (282), diathesin inflammatoriam (367), atrabiliariam (284, 365), sanguini conciliat, cohaerentiam inter lympham & crassamentum infirmitat (319), alia excrementa inspissat, minuit, immeabilia reddit, poris nimium patulis periculosam ad frigus sensilitatem parit. Haec quantum noxae inferre queant, ex locis citatis intelligitur. Sudor admissio frigore subito cohibitus similiter, ac suppressa perspiratio (560), nocet. Sudandi autem consuetudo tempore in naturam conversa, si sponte aut arte abrumpitur, difficillima saepe mala producit.

562. Immoderata seminis profusio non solum utilissimi humoris iactura, sed ipso etiam motu convulsivo, quo emittitur, frequentius repetito, in primis laedit. Etenim summam voluptatem universalis excipit virium resolutio, quae crebro ferri nequit, quin enervet. Colatoria autem corporis quo magis emulgentur, eo plus humorum aliunde ad se trahunt, succisque

que sic ad genitalia derivatis reliquae partes depauperantur. Inde ex nimia venere lassitudo, debilitas, immobilitas, incessus delumbis, encephali dolores, calores, convulsiones, sensuum omnium, maxime visus, hebetudo, caecitas, fatuitas, circulatio febrilis, exsiccatio, macies, tabes & pulmonica & dorsalis, effeminatio. Augentur haec mala atque insanabilia fiunt ob perpetuum in venerem pruritum, quem mens non minus, quam corpus, tandem contrahit, quoque efficitur, ut & dormientes obscena phantasmata exercean, & in tentiginem pronae partes quavis occasione impetum concipiant, onerique & stimulo sit quaelibet exigua reparati spermatis copia, levissimo conatu, & vel sine hoc, de relaxatis oculis elapsura. Quocirca liquet, quare adolescentiae florem adeo pessumdet iste excessus? Cur senibus tam pernicialis? Discrepant tamen hoc virium genere homines etiam ejusdem aetatis inter sese plurimum; aliis vel modica venere languentibus; aliis immoderatissima vix exhauriendis.

563. Abſtinentia nimia rarius quidem obest; obesse tamen visa hominibus natura falacibus, πολυσπέρμοις, pollutione debilitante, gonorrhoea, oppletione, tumore, dolore, inflammatione partium seminferarum; stagnantis feminis inspissatione, corruptione; satyriasi, spasmis, melancholia, mania venerea. Sexui sequiori ex hoc fonte quandoque languor virium, fluor albus, chlorosis, malum hyſtericum, furor uterinus. Cohibita autem succi seminalis ad exitum concitati ejaculatio σπερματοκῆλην, κισσοκῆλην, scirrhum, cancrum testium, inducit.

564. Lactis excretio, nutricis viribus major, subducto corpori nutrimento, debilitatem, pallorem, maciem, circuitum vacillantem, febrim hec̄ticam, tabem, sudores profusos, utero gravido abortum creat: frequentiore insuper uberum succu etiam vis nervea labascit, irritabilitas (190), animi dejectio, deliquium, cordis palpitatio, vertigo, sensuum, maxime visus, teneritudo, hebetudo, spasmi hyſterici, nascuntur. Parati autem lactis
sup-

suppressionem mammarum sequitur distensio, tumor, dolor, febris, inflammatio, suppuratio, scirrhus, aut impetu aliorum verso dolores rheumatici, humorum in partibus aliis congestiones, harumque sequelae; nisi mature salutaris per transpirationem, sudorem, urinas, alvum, lochia, menstrua, evacuatio supervenerit.

565. Nimiae sanguinis jacturae, per quascunque vias factae, consecutiones sunt inopia liquidi vitalis (393), virium defectus, circulationis languor, caloris nativi extinctio, pallor, omnium actionum infirmatio, crudi, aquosi, pallidi, mucosi, in humoribus accumulatio (283, 287, 354, 360, 363, 366), solidorum debilitas (157), cachexia, leucophlegmatia, hydrops. Contra haud minus periculosum est, sanguinis effluvium aut naturale, aut cui natura dudum adsuevit, suppressi. Etenim plerisque sanitatibus ad colligendum aliquod humorum superpondium inest pronitas, qua cum necessariae, tum tolerabiles, redduntur evacua-

tiones, &, quod per has amissum est, continuo reparatur. Ita vel praeter necessitatem institutae sanguinis detractiones etiam in consuetudinem abeunt, nec intermitteri impune possunt (484). Plethora inde multiplex (387 ad 392), universalis, particularis; vasorum distensio, circuitus suffocatio; varia naturae ad excernendum molimina, motus irregulares, spasmi, enormis humorum in partes singulares congestio (411), inflammatio, error fluentium (399), impactorum (400), excretorum (401), effusorum (402, 403), secretorum (405); praecipue autem mirabiles per insolita loca haemorrhagiae.

De Calculi origine & nocumentis.

566. RETENTORUM classi haud incongrue calculum annumerare licet; tamen nec male aliorum referri soleat. Habet enim pro basi terram, cujus uti plurimum in fluidis firmisque partibus corporis humani (137), inque alimentis (148), quibus vescimur, inest; ita, quod
super-

superfluum est, lege sanitatis tempestive foras ejici una cum ceteris excrementis debet. Terra igitur retenta, stagnans, si, secessione ab aliis principiis facta (320), suas moleculas adunaverit, in calculum concreescere potest.

567. Medica quidem historia docet, vix ullam corporis partem dari, quae non aliquando huic concretioni obnoxia fiat; maxime tamen primas, quas vocant, vias, &, quae tum bili, tum lotio, destinatae sunt, officinas, cum primis viis proxime communicantes. Dixeris ideo, humores, qui crudorum permixtioni prae reliquis patent, praecipue lithiasin contrahere.

568. Terrestres ingestorum particulae, acido praeprimis infixio stipticae, in ventriculo aut intestinis retentae, solidum aliquod corpusculum ibidem probasi natae, cui adhaerescere queant, succis eo confluentibus glutinatae, volutatione jugi addensatae, calculum in his partibus formant augentque aegre excutiendum, homini tamen, quam bru-

tis, minus familiarem. Documento sunt aegagropilae & lapides Bezoar.

569. Lotium coctum sanissimum, limpidum, etiam per bibulam colatum, in vase quiescens, ad contiguam hujus superficiem affigit minima granula, quibus dum ex recente lotio, subinde infuso, alia atque alia accedunt, crusta tandem nascitur ex veris calculi elementis composita.

570. Corpus solidum, insolubile, cavo vesicae urinae vivi hominis, aut animalis, detentum, cito obducitur crusta simili, quae indies augefcit; etiam si vitio careat urina. Crescit eodem modo semel in viis urinae natus calculus, restitansque immeabilis redditur.

571. Inde & quivis fere calculus in centro nucleum monstrat, primae crustae basin, quam orbis alii aliis appositi, externi internis majores, ambiunt, incrementi paulatim facti indices

572. Analyfi Chemica tamen constat, non meram terram esse, quae sic coit; sed aquae etiam, salis ac phlogistæ aliquid, &

& materiae elasticae plurimum accedere, mixtione simili, qualis in firma corporis compage obtinet (132, 133, 146). Accuratio autem calculi recentis contemplatio quoque detegit, crustas ex micis componi, quae salium crystallos referunt. Extimae certe superficiei quandoque distinctae ac grandiores id genus massulae insident.

573. Ex quibus (569 ad 573) colligere est, elementa calculi, ut sales in aqua, vere soluta in lotio sano fluctuare, inde per modum crystallisationis chemicae excuti, mutua attractione in granula majora, & haec porro inter sese, concrecere, obviisque corporibus sese affigere, sic repetito saepius eodem opere crustas calculumque urinae formari, tam intra, quam extra hominem. Illustrat hanc lithogenesin confirmatque generatio tartari ex vino, stalactitae ac tophi ex aquis.

574. Nec contra facit, quod materies, prius aqua soluta, post excussionem aqua insolubilis sit, nec, pro natura salium,

lium, sapida. Historia naturalis & Chymia id genus exemplis abundant.

575. Quocirca & ratio reddi potest, cur vita sedentaria, diuturnus in dorsum decubitus, temperamentum frigidius, immanis aqualiculi pinguitudo, varia systematis urinarii vitia, obstructio, inflammatio, ulcus, scirrhus, callus, occurfus corporum heterogeneousorum in viis urophoris, adeo faveant calculi generationi? Ponunt haec omnia conditiones, quibus excussio salium quorumvis ex suis muriis promovetur.

576. Nequaquam igitur hic opus est fermentatione, putrefactione, spiritu Gorgoneo, clavulis ferreis, mucoglutinante, aut spiculis alcalinis, volatilibus, quae terram ferruminent. Fingi haec facilius, quam demonstrari, queunt.

577. Agnoscenda tamen insuper est dispositio quaedam singularis, interna, haereditaria, connata, aut post nativitatem acquisita, qua, ceteris paribus, alius prae alio magis in lithiasin propendeat. Solida quidem systematis urinarii sic
com-

comparata, ut lotium nimis morentur, aut adhaesionem justo facilius admittant, eo conferre possunt. Maxime vero incusandum videtur illud urinae vitium, quo terreae ejus particulae ultra modum adundant, aut citius, quam par est, etiamnum intra corpus secessionem moliuntur (371.). Inde minguntur arenulae, aut majore numero, citiusque a mictione, excutiuntur; nisi intus adhaerendi opportunitatem nactae in calculum concrecant.

578. Quum igitur observatio doceat, pueros, senes, quiescentes, frigidos, acidis aut acescentibus cibis, vinis austerris utentes, acido laborantes, hypochondriacos, hystericas, arthriticos, prae aliis frequentius calculo infestari; credibile est, materiae acido-terreae in urinis exsuperantiam eo disponere. Nec sane refragatur huic sententiae natura lithonthripticorum; nec, quae de acidis in terram absorptis Chemia demonstrat.

579. Calculi fellei, etsi diversum paulo ingenium est, origo tamen haud

abſimilis cenſeatur. Poniť fere certam bilis a naturali ſua indole degenerationem; ut quae ſana nequaquam, lotii inſtar (569), terram excutiat. Inde differentia multiplex colorum, flavi, viridis, lividi, atri, albi, cinerei (372), & vis ardendi non omnibus eadem, & diverſa gravitas. Solvuntur & alii aqua calida pro magna parte, alii non item. Nec ſatis conſtat, utrum ab ipſa bile ſemper atque unice materiem ſuam habeant; licet in hujus officina inveniantur. Alimento ceterum ſicciori ac vitae deſidi concretio iſta praecipue debetur; quum craſſamentum fellis, quod alvo excerni fas eſt, retinetur.

580. Quae porro in aliis ſuccis partibusque corporis naſcuntur, varii generis concrementa lapidea (567), ex his (568 ad 579) rite applicatis haud difficulter intelligi & exponi poſſunt.

581. Quacunque autem corporis parte haereant, facultas nociva, qua laedunt, mere mechanica eſt, effectusque producit admodum manifeſtos. Mole
nimi-

nimirum, pondere, duritie, premunt vicina, gravant, comprimunt, canales obstruunt: unde humorum transitus interceptitur, circulatio, secretio, excretio turbatur, impeditur. Motus, allisio, frictio, atterunt, irritant tenera solida, alliciunt humores, lacerant vasa: sic dolor, calor, inflammatio, suppuratio, gangraena, callus, nascuntur. Continuum vero calculi, dum in corpore manet, incrementum etiam haec mala adauget. Quae quidem si ad singulas partes, harumque functiones, & mutuos consensus applicantur, plurimarum sane magni momenti affectionum originem promunt.

Potentiae morbificae animatae.

582. ANIMALIS vitae plena omnia. Aër, aqua, tellus, communia naturae habitacula, animantibus undique scatent. Stupendus praesertim minutiorum animalculorum numerus est, & vis sese multiplicandi fere tanto major, quanto minoribus sunt corpusculis. Accedit eorundem summa voracitas ac mirabilis, cum
in

in pabulo conquiendo, tum in nidulando, sagacitas & industria. Unde fit, ut non in omne modo vegetantium genus grassentur, sed vel majora quoque animalia in escam nidosque convertant, horumque adversus robur sua se parvitate ac numero tueantur.

583. Multifaria igitur occasio est, qua & homini ab istis hostibus inferri injuria possit; nisi forte admissi in tempore suffocentur, rejiciantur. Patet extima superficies, cui se affigant, porisque cutis, aut inflictiis vulnusculis, se suave ovula insinuent. Nec desunt meatus externi, quos subeundo in interiora deveniant. Aëris potissimum, cibi, potus, vehiculo in primæ digestionis officinam facile invadunt.

584. Practicorum ideo observatis & compertum est, multiplex animantium genus quandoque in homine & extra & intus nidulari, neque ullam corporis partem, externam aut internam, plane ab isto onere immunem esse; ita tamen, ut quarum facilior est a foris aditus, præ ceteris frequentius obsideantur.

585. De illis quidem animalculis , quae extra hominem etiam obvia sunt , sicubi in homine reperiuntur , vix cuiquam dubium est , quin extrinsecus eo devenerint , sive jamjam evoluta , sive in semine suo etiamnum latentia , quod , congruas intus condiciones nactum , sui generis animal demum excluderit.

586. An autem lumbricorum intestinalium , teretis , plani , ascaridis , alia quaeri debet origo ? Quia proprii velut & domestici sunt animalium , ac praecipue hominum , intestinis , raroque , aut nunquam , alibi inveniuntur. An aequivo-
cam ex putredine nativitatem habent ? An spiritus mundi arbitrariae facultati debentur ? An potius humano generi inde a primo ortu congeniti per traducem veluti in eodem propagantur ? Utrum vero ex semine quidem nascuntur , at non suo , aut ex insectis alienigenis , quae intra corpus humanum recepta , ob pabuli aliarumque conditionum diversitatem , in aliam speciem degenerant ? Nimis haec omnia repugnant communibus genera-
tionis

tionis legibus, quas observatio fidelis in minimis aequæ ac maximis animalibus detexit, quam ut admitti queant.

587. Quum itaque suum & genus & speciem tueantur isti vermes; primasque modo vias (583) obsideant; & pro ætate, sexu, temperie, vitæ genere, aëre, cibo, potu, regione, anni tempore, &c. diversis, alios præ aliis magis, minus, aut & nunquam infestent; neque tamen & singulos iidem, sed hos teres, illos ascaris, alios iterum taenia: suadet profecto analogia, eosdem quoque a foris in hominem deferri (583), & consimilem prioribus (585) ortum habere, seseque intus more ceterorum animalium multiplicare; nisi validis naturæ viribus superentur. Quanquam vero & hæc sententia suis vexatur dubiis, quæ expediri aegre queant; non sunt tamen ista tanti momenti, ut non sperare liceat, ulteriore scrutinio tandem ad liquidum perductum iri. Quod ipsa natura dictavit, systema non ilico turbandum, si qua forsân parte ob cognitionis humanæ angustiam hiat.

588. Sanitas quidem id contubernium
 saepe haud aegre fert. Nec raro tamen
 multimodis inde laeditur; maxime ubi in-
 teriora occupantur. Primis hinc viis a
 mole, numero, conglomeratione vermi-
 um, gravitas, infarctus, obstructio, ileus:
 a motu, reptatu, suctu, irritamenta ner-
 vorum, nausea, vomitus, singultus, an-
 xietas, motus ventriculi & intestinorum
 inordinati, spasmi, ructus, flatus, borbo-
 rygmi, dolores ventris varii, tumores,
 alimenti coctio perturbata, chyli absorp-
 tio impedita, alvus irregularis, alias stri-
 cta, alias laxa: quandoque & rosio acce-
 dens excoriat, inflammat, exulcerat, per-
 forat: ex consumptione chyli esuries, bu-
 limus: ovula vermium, recrementa, ca-
 davera, mucum naturalem inviscant, ac-
 cumulant, menstrua primae digestionis
 inspissant, corrumpunt, ac fecem fece
 acervando putrorem late diffundunt.
 Haec quidem topica sunt mala.

589. Facit autem multiplex hujus offi-
 cinae cum universo corpore consensus,
 ut & reliquae partes una afficiantur. Ete-
 nim

nim subtractio nutrimenti maciem, pallorem, debilitatem, atrophiam creat: chyli nec rite cocti, nec defecati, alienis etiam intermistis corrupti, vitium, in secundas vias delatum, in cacochymiam & cachexiam degenerat. Irritatio denique, per instrumenta motus ac sensus, horumque vires, quaquaversum sese extendens, omne genus affectionum spasmodicarum inferre potest. Hinc circuitus humorum turbatus, cordis palpitatio, pulsus exilis, deficiens, intermittens, animi deliquium, horripilatio, febris, dolores varii, vertigo, caecitas, aurium tinnitus, insomnia turbulenta, terrores, deliria, aphonia, paralyfis, catalepsis, apoplexia, tetanus, motus convulsivi praesertim, atque insultus epileptici omni modo mirabiles.

590. Ex his (588, 589) porro sponte innotescit, quatenus nasci mala possint, quum in aliis corporis vivi partibus, externis vel internis (534), aliquod animantium genus nidulatur.

*De ceteris, quae forinsecus admota
obsunt.*

591. **MULTA** insuper casu, vel consilio, corpori externe admoventur, aut in illud incurfant, quae, prioribus titulis non comprehensa, praeteriri tamen nequaquam debent; quia in producendis morbis plurimum valent.

592. Vestimenta, quae consuetudo magis, quam natura, homini necessaria fecit, mole, pondere, adstrictione, quas ambiunt, partes premunt, vasa arctant, appulsis humoribus resistunt, contentos repellunt, solidorum fibras inter se compingunt. Quae quidem si moderata fuerint, sanum robur, vigorem circuitus vitalis, mutuam continentium & contentorum actionem, attritum, calorem nativum, augent (433, 434), tegumenta, nervos, fibras, musculos, fultura juvant, debilibus hinc saluberrima. Excedens autem pressio, ut vario est gradu, mala plurima ac diversissima inducit. Humoribus inde diathesis inflammatoria (367), pu-

Z tredo

tredo (313); reditus per venas, influxus per arterias impeditus; virtutis nerveae interceptio; nutrimenti, hinc nutritionis ac incrementi aequabilis defectus; materiae solidorum degeneratio; coalitus eorundem multiplex (209, 6). Haec dum pressioni expositae partes patiuntur, contraria in reliquis eveniunt; humorum affluxus, accumulatio, impetus major, canalium distensio, ἀναστόμωσις, διαπύδνησις, διαίρεσις (203), omnifariae fluidorum aberrationes (397 & seq.), incrementum nimium (261), tumores varii, proportionis ac aequilibrui inter partes, vires, actiones, destructio, &c. Inde anxietas, dolor, oedema, inflammatio, gangraena, stupor, paralyfis, apoplexia, haemoptoë, mictus cruentus, abortus, varia conformationis, situs, nexus, vitia, in teneris praesertim ac debilibus corporibus nascuntur.

593. Eadem, atmosphaeram inter & cutim media, hujus calore fota, illius frigus arcent, calorem extremi corporis augment, molliunt partes calefactas, hu-
mo-

mores eo trahunt, ab aliis partibus abstrahunt. Quo nomine ut saepe multum juvant, ita alias & vehementer nocent (424, 425). Interest tamen, utrum lineae, xylineae, coriaceae, sericae, laneae, plumae, pilosae materies sit, ex qua constant: neque enim in omnibus par caloris tenacitas datur.

594. Combibunt etiam humidum retinentque plus, minus; magis quidem, si de animali parata sunt, quam de vegetabili materie. Ita diversimode in vasa cutanea agunt, suctuque aut repulsu excretionem ac absorptionem cutaneam multimodis, nec semper innocue, variant, augent, impediunt. Eo quoque haud parum frequentior aut intermissa vestium mutatio facit.

595. Ex his (592 ad 594) collatis ad (428. 445) intelligere est, cur intempestiva hybernica aut aestiva vestitus mutatio, subitave partium tectarum denudatio, aut neglecta tegumenti ad aëris vicissitudines accommodatio, tot & tam gravia saepe mala, insuetis praesertim, inducant? Et

quid efficere stragula, culcitrae, fasciae, cingula, ligationes, &c. possint?

596. Epithemata liquida, mollia, solida, quae corporis partibus multoties, non sine fructu, superdantur, quandoque tamen & nocent frigore, calore, pressione, humiditate, siccitate, singulari materiae suae virtute, penetrabilitate, applicandi modo ac tempore, partiumque, quibus imponuntur, diversa constitutione. Balneorum vires agendi pari ratione eruuntur.

597. Pinguia autem vario nomine forinsecus admota, aut illita, obesse insuper possunt emolliendo, transpirationem occlusis poris supprimendo, tum, sicubi acria simul fuerint, irritando humoresque alliciendo. Unde dolor, febris, inflammatio, erysipelas, pustulae, &c. Nec obstat lentor, quo minus absorpta introeant, stimuloque late diffuso proprias sibi vires per universum corpus, aut in partibus longe dissitis, effectum multum variante exserant, aegrius denuo extergenda.

598. Quaecunque porro impetu acta

a foris in corpus incurfant, hujusve motui rudius resistunt, actione mechanica cohaesionem, situm, nexum partium turbando, morbos creare solent, maxime instrumentarios (212), fracturas (217), vulnera (218), luxationes (226), hernias (230), prolapsus (248), vitia numeri (258), conformationis (259), magnitudinis (260), multiplicesque istorum consecutiones. Moles itaque adacti corporis, pondus, figura, celeritas, directio, comparata cum partis affectae cohaesione, fabrica, positione, &c. modum gradumque laesionis determinant.

599. Huc etiam referri possunt injuriae, quas impedimenta in partu, imprudens obstetricatio, nutricis custodisve ruditas ac negligentia, premendo, trahendo, distorquendo, quassando, sauciendo, infanti inferunt, eo deteriores, quo tenellum corpusculum minus est resistendo. Nec foetus etiam uterinus ab id genus violentiis plane immunis est.

600. Neque tamen hinc intellexeris, quae gravidarum phantasiae vulgo tribui

folet, multipotentem in corpore foetus mutando efficacitatem: uti nec, quae de incantamentis perhibetur, vim morbi-feram. An igitur utriusque eadem est ratio? An & aequa fides?

601. Ignis quum vi majore, quam quae ferri queat, in partem corporis agit, motu vehementiore, expansione, effusione, dissipatione, exsiccatione humorum, fibrarum vasculorumque crispatione, ruptura, omnium in escharam informem colliquatione, singulos inflammationis gradus ad saevissimum usque sphacelum celerrime producere potest.

602. Subeunt quandoque & res alienae, solidae, ad interiora corporis, quae cum nec digeri a natura possint, nec commode permeare, aut rursus ejici, ocysus, serius, nocivae redduntur. Hujusmodi sunt ossa, lapilli, acus, festucae, clavi, glandes, fragmenta metallica, vitrea, pili, ossae grandiores, & similia, quae alias per meatus naturales, foris patentes, alias per vulnera, intro deveniunt.

603. Laedunt haec mole sua, ponde-
re,

re, duritie, figura, motu, obstruendo, gravitando, comprimendo, irritando, atterendo, vulnerando. Quodsi vero ejus naturae sunt, ut, quibus alluuntur, humoribus solvi possint, latius etiam sese diffundere ac vi singulari nocere solent. Necrarum est terrea, mucosa, amurcosa, coagula, iis adhaerescere, sic varii generis concrementa nasci (568, 570, 571).

604. Pro partium igitur, quas occupant, diversitate omnifarios effectus producere debent. In adipem per vulnus demersa, per annos saepe innocua, varie mutata sede, aut foras demum protruduntur, aut irritando inflammant, exulcerant, aut improvise haemorrhagias intus, convulsiones, paralyfes, subitam mortem inferunt. Laryngi impacta, altiusve in tracheam detrusa, repente suffocant, aut violenta tussi, inflammatione, exulceratione, tabe, paulatim necant. Deglutita, dum in faucibus, oesophago, stomacho, pyloro, intestinis, haerent, obstructione, inflammatione, perforatione, ulcere, calculi generatione (568), di-

versimode hanc officinam turbant. Utrum & ex primis viis nonnunquam in vesicam urinariam deferuntur, & qua via? Quaecunque alicubi detenta lotio alluuntur, crustas calculosas mora contrahunt (570). Nec obscurum est, quid mali in nares, oculos, aures, immissa creare debeant.

605. Et hae quidem praecipuae sunt, inter quas corpus humanum versatur, potentiae nocentes. Uti vero multae laedendi facultate inter sese conspirant, multae contra pugnant; ita, quas inducere valent, noxas pro varia similium vel dissimilium concursione intendi aut mitigari ac destrui necessum est.

De Seminiis morborum (75).

606. SEMINIA morborum non minus, quam potentias nocentes, multifariam inter se discrepare, docet, quae has inter & illa requiritur, mutua affinitas (75, 78), magnusque numerus morborum, quos vi unita producant (120 ad 418). Merentur ideo speciatim hoc loco etiam considerari (79). 607.

607. Insunt in homine secundum naturam quamplurimae affectiones, ipsis vitae ac sanitatis principiis necessario innexae, quibus fit, ut corpus humanum non quarumvis potentiarum impressioni resistere, eoque nomine etiam naturaliter ad morbos dispositum dici queat. Haec igitur naturalia vocabo morborum seminia.

608. Quorum quidem alia ubique & semper in omni homine obtinent, ideoque universo generi humano communia ac perpetua sunt; alia vero propria, quae in singulis tantum inveniuntur, nec in iisdem omni tempore, aut eodem constanter modo.

Semina morborum naturalia, communia.

609. COMMUNIUM praecipua haec sunt. Firmarum C. H. partium cohaesio nexusque haud insuperabilis; succorum multitudo & crasis facile mutabilis; canalium numerus, mollitudo, subtilitas, implicatio; superficies meatibus undique patens; principium vitae valde sensile (171),

fugax (187); functionum omnium ac singularum generale fundamentum in motibus harmonicis positum; mirabilis universae tum compagis, tum oeconomiae, consensus ac conspiratio; mutui denique mentem inter & corpus commercii leges statuae, nec pro lubitu variandae.

610. Naturam hominis ita comparatam qui confert multiplicibus potentiarum, quibus per vitae munia exponitur, viribus (419 ad 605), is facile videt, non imparem modo esse quibusvis noxis repellendis, sed pronam quoque in nonnullas ruere.

Semina morborum naturalia, propria.

611. LATITUDO sanitatis uti multam admittit differentiam; ita, quod quisque sanus sibi ex naturae instituto privum habet, quo fit, ut magis, quam alii, ad aliquos morbos proclivis sit, horumque idcirco occasionibus minus resistere queat, inter seminia haud inepte referre licebit (75).

612. Quae vitae humanae periodum

variant, aetates hujus loci sunt. Nas-
 citur, crescit, perstat, decrescit, moritur
 homo ex lege naturae. Cuique horum
 statuum sua quidem propria est sanitas:
 at partium, facultatum propensionumque
 cum animi, tum corporis, magna in sin-
 gulis discrepantia. Ex hac igitur & dia-
 theses profluere debent, quae quamlibet
 aetatem in alios atque alios morbos pro-
 clivem reddant.

613. In sexu haud minor dissimilitudo
 est; siue, quas privas sibi & mas & fe-
 mina habent, partes spectes, seu reliqui
 etiam corporis habitudinem, aut univer-
 sam œconomiam. Inde uti alia est maris,
 alia feminae sanitas, ita & cuique sui sunt,
 in quos per sexum magis inclinatur, morbi,
 masculini, feminini. Posteriorum prae-
 cipue tanto major numerus est, quo plu-
 ra sexui sequiori munia incumbunt; ut
 merito uterus sexcentarum in muliere
 aerumnarum auctor dicatur.

614. Temperamentum ponit singula-
 rem C.H. sani in solidis succisque suis dia-
 thesin ac proportionem, viriumque mo-
 trici-

triciū gradum, unde singularis profluit functionum tenor, qui dum sanitatis modum non excedit, in diversimode temperatis tamen longe diversus est. Multiplex haec discrepantia uti totidem deflexiones ab una sanitate, perfectissima, indicat, ita haud pauciores ad statum morbosum appropinquationes. Ex quo consequitur, ut quaeque temperies in illud morbi genus, quod proxime contingit, propendeat, huiusque idcirco seminium continere haud immerito dici possit.

615. Eadem ratio est *ιδιοσυγκρασίας* ac privatae partium singularum habitudinis, qua hae a generali corporis sui temperatura abludunt, discrimine ut plurimum vix, nisi per effectus quosdam, observabili, nec & oeconomiam in ceteris admodum turbante. Mirabilis hinc saepe oritur sensibilitas, qua potestates rerum, quas alii facile ferunt, e millibus uni fiunt nocentissimae.

616. Istorum vero seminiū (611 ad 615) pars praecipua sedem videtur habere in principio vitali (170), quod,
cum

cum per universum corpus late diffusum sit (175), amploque polleat consensu (178, 179), & multum de quaque functione sibi vindicet (180), si quo gradu, in homine ceterum sano, agilius aut torpidius fuerit, potentias nocentes in morborum generatione plurimum adjuvare posse indubium est (195, 199.). Atqui sanitas multifariam admittit virtutis vitalis tam in corpore toto, quam in singulis partibus discrepantiam (176, 177).

Morborum Seminia, quae sunt praeter naturam.

617. INGENS praeterea numerus est eorum, quae sive congenita, seu post nativitatem contracta, praeter naturam corpori ita insident, ut, quum ipsa morbosa sint, etiam per potentias nocentes concitata alios insuper excludere morbos queant, merito hinc seminiis annumeranda.

618. Primum quidem huc referantur affectiones occultae, quae, etsi nihil admodum vitiosi in ulla corporis parte aut
fa-

facultate prodant; neque etiam ad naturalia seminia, communia (609), aut propria (611 ad 616), pertineant; nihilominus, data occasione, in manifestos erumpendo morbos, vires suas noxias declarant. Istiusmodi videntur diatheses haereditariae, tum & in utero materno aut ex nutricis lacte prognatae, quae, seminum similes, per annos saepe, absque sensibili labe aut functionum laesione, sopitae latent; at suo demum tempore, faventes natae conditiones, in analogam sibi morborum speciem efflorescunt. Morbosae igitur habendae sunt; quum generalibus sanitatis differentiis (611) non comprehendantur: quamquam cujus generis alienatio a statu naturali singulis subsit, haud satis constat. Morborum, qui per accessiones & intermissiones circuitum faciunt, eadem forte ratio est.

619. Alterum genus est affectionum mediarum, quae reapse quidem praeter naturam sunt, talesque se per sua signa produnt; nec tamen ita graves, ut vulgo
pro

pro morbis habeantur (123); quum functiones haud turbent (38). Quandoque igitur diu absque noxa feruntur, ac tantisper a Pathologis ad morborum causas potius relegantur (58, 123, 124); dum proprio incremento auctae, aut accessione aliorum vel seminiarum, vel potentiarum, adjunctae, veros demum ac palam agnitos morbos pariant.

620. Morbi itaque simpliciores, supra enumerati (125 & seq.), ad hunc locum pertinent omnes & singuli, quotquot aut propriis viribus, aut complicatione cum aliis, nondum eo magnitudinis creverunt, ut sanitatis munia manifeste perturbent: at qui proclivem modo ad aegrotandum reddunt hominem. Cujusmodi sunt solidorum debilitas & rigiditas (157, 164), irritabilitas & torpor (190, 196), nonnulli cavorum morbi (202), ut & instrumentarii (213); potissimum vero vitia fluidorum, cum absoluta (269 ad 302), tum relativa (383 ad 412). Totidem haec seminia sunt, quae ocyus, serius, data occasione, sui gene-

generis morbos excludere valent: prout locis citatis est videre. Nec sane plethora & cacochymia hunc fontem penitus exhauriunt.

621. Tertium genus est vitiorum manifestorum, quae uti morborum effectibus palam sese declarant, ita vel sponte, vel aliarum potestatum concursione, in morbos alios, specie diversos, degenerare queunt, nequaquam cum symptomatibus confundendos (97, 105). Eo igitur nomine seminibus omnino annumerari debent, quod proclivitatem ad sui generis affectus ponant; tametsi ipsa nec immerito inter morbos referuntur. Naturae simpliciorum morborum, ante (150 ad 412) expositae, id per effectus suos abunde ostendunt; quum ex plerisque sibi permissis alii atque alii scaturire soleant. Intelliguntur hinc morborum metaschematismi, exitusque in alios morbos. Nec sane minima haec pars est eorum, quae ad diagnosin ac prognosin in praxi rite instruendam requiruntur.

622. Quocirca patet, seminiorum
multa,

multa, quae praeter naturam sunt, in hominem invehī actione potentiarum nocentium, adeoque ut harum effectus, supra (419 ad 605) ordine jam enumerata esse, eandemque rem, ut diversimode spectatur, potentiae nocentis, seminiī, aut morbi loco haberi posse.

De differenti causarum morbificarum constitutione.

623. ITA demum perspicere datur, quam multiplici modo verae morborum causae (62) constituentur. Tametsi enim hoc commune omnibus est, nasci ex potentiis nocentibus & seminiis inter se concurrentibus (77); haec ipsa tamen principia multum diversae sunt originis, nec eadem semper ratione alia aliis sese adiungunt.

624. Primum quidem potentiarum nocentium multae sunt tanta vi praeditae, ut non nisi seminio naturali, communi (609), aut proprio (611), opus habeant ad causam morbi constituendam, hinc vel sanissimos ceterum statim in

morbum conjiciant. Mechanicae potestates (598), ignis (601), venena (586) & plura alia hujus loci sunt.

625. Quodsi seminia, quae praeter naturam sunt (617), intus alit homo, res non naturales, etiam innoxiae, cum his in morbi causam concreescere valent; ut adeo tum praecipua morbi pars seminio potius, quam potentiae nocenti, adtribuenda videatur.

626. Quum vero potentiae nocentes etiam seminia morbosa creare soleant (622), quae nata, dein cum illis rursus concurrento, in morbos tandem abeant; manifestum est, easdem solas, continuata diu actione, quidquid ad morbum constituendum requiritur, inducere posse, nullo licet seminali vitio praegresso. Incongruus rerum non naturalium usus vel perfectissimas sanitates ita haud raro pessumdat.

627. Quandoque seminiis morbosus accedere debet naturale seminum, proprium (611), quo maturescant veluti, atque apta reddantur ad generandum morbum,

bum, si potentia nocens supervenerit. Docent seminia haereditaria, quae una cum homine ad certam usque aetatem adolescunt, priusquam sese explicent.

628. Morborum, qui ex aliis morbis, tanquam ex seminiis suis (621), nascuntur, multiplex origo est. Etenim alias morbus primarius, sibi permissus, vi sua in aliud genus sese convertit, singulari hominis, partisve, quam occupat, constitutione adjutus. Alias naturae hoc opus est, cujus dum motus (98 & seq.) morbo superveniunt, hunc mutari oportet. Nonnunquam congrua vel incongrua medicatio, rerumve non naturalium casu aut consilio accedens potestas mutationem inducit. Morbi quoque materies, bene vel male e sede sua in alias delata partes, pro harum diversitate morbum variare potest. Quandoque symptomata sunt potentiae nocentes, quae morbum morbo aggravant (97, 105, 109). Nec raro quod de morbo utcumque sanato reliquum est, seu materies fuerit, seu vitium solidis fluidisve illatum, seu virium mo-

triciū labes aliqua, seminiū ponit, quod neglectū levi occasione denuo in morbum prorumpat. Consensus etiam atque conspiratio (609) facit, ut, malo in alias atque alias partes diffusō, ex morbis morbi oriantur.

629. Pro multitudine autem seminiū, quae in homine insunt, crescit & numerus potentiarum nocentium, & morborum possibilium occasiones multiplicantur, augeturque adeo proclivitas ad aegrotandum. Quum igitur a seminiis naturalibus, tum communibus (609), tum propriis (611), nemo immunis sit; natura illi quidem ad morbos pronissimi prae ceteris esse debent, qui & priorum multa ac gravia habent, & morbosus insuper cujusvis generis (617 ad 621) laborant. Unde patet, quatenam sit constitutio debilis, quae robusta, qui status valetudinarius, quatenam debilitas partis singularis? Cur debiles, exacto rerum non naturalium regimini addicti, saepe minus aegrotent, diutiusque sani vivant, quam robusti excessi-

cessibus quotidianis impliciti? Dissolutam juventutem haud raro senectus manet miserabilis; & contra.

630. Liquet porro, quam utilis haec doctrina sit Medico, rationalem artem profitenti, ad ea, quae morbum praesentem faciunt, recte cognoscenda. Quaecumque ille fuerit, simplex, an compositus; origo certe ac natura ejus vix rite intelligitur, nisi constiterit, ex quibusnam tum potentiis, tum seminiis, inter se conjunctis profluxerit. Et quanquam seminiis consideratio non in omnibus aequae momentosa videri possit, est tamen in plurimis; eoque magis, quum non diatheses adeo mere passivae, quae potentiarum actionem modo excipiant, huc referantur; sed vel maxime activae, quarum vires, a potentiis nocentibus tantum excitatae, his ipsis saepe longe validiores, totum quandoque morbum, aut potiore certe ejus partem, sibi solis vindicant (51, 99, 102). Quin minus etiam a Practicis praeteriri debent, ut qui inter morbos singularium hominum versantur.

631. Medicum igitur aegri examen, quo vera causae morbi cognitio nititur (72), non classes modo singulas rerum non naturalium, vitaeque ante actae rationem, complecti debet; sed & universam hominis constitutionem, quaeque in hac cum communia, tum propria, & quae secundum aut praeter naturam, insunt. Ita nimirum utrumque genus principiorum, quibus morbus efficitur (630), sese demum manifestat. Quodsi vero alterutrum forte ex se lateat, detegi id tamen quandoque potest alterius noti principii comparatione ad morbum, per suos effectus cognitum (45, 117), facta. Potentia nocens saepe seminium, aut hoc vicissim illam, sic prodit.

632. Atque hac demum methodo etiam felicissime invenitur eorum, quae Practico agenda sunt, ratio modusque, cum in prophylaxi sanorum, tum in aegrotantium curationibus. Intuta sanitas est, cui non cavetur, ne aut succrescant seminia, aut nata sese explicent. Nec morbus plane tollitur, nisi sublata univer-
sa

sa complexione conditionum, quibus fovetur: quod cum in morbis multum complicatis, aut inveteratis, rarissime simul obtineri possit, aliarum post alias correctio suscipi debet; ut minutatim deteratur, quae uno impetu ejici nequit, causa mali. Si quae porro morbosa seminia supersunt, quae tollere nefas, sopire tamen & haec averfis nocentibus potentiis (59, 77) licet.

Vires Naturae medicatrices.

633. IN tanta rerum nocivarum multitudine cum rari sint homines, qui satis circumspēcte vivant, primum est credere, longe frequentiores fore morbos, quam observatio doceat, nec cuiquam diu incolumem perstare sanitatem posse. Conferre quidem potest, neque sufficit tamen ad avertendos morbos, requiri feminii ac potentiae nocentis analogae concursione, ut nascantur (75 ad 78): quando concurrendi occasiones adeo multiplices sunt. Oportet itaque alias subesse causas, quas operae pretium est considerare. A a 4 634.

634. Quemadmodum natura humana morbos mortemque averfatur & horret (2); ita fuis quoque viribus instructa est armisque, quibus sese ab illistueatur, quaeque non minus in corpore, quam in mente, insunt, & quanquam diversa, in eundem tamen finem omnia conspiciunt (18, 51, 99).

635. Continuis vitae actionibus expositum corpus, proprio suarum partium motu attrituque, cito destruitur. At facultate etiam nutriente gaudet, qua materiem extraneam sibi appropriando jacturam jugiter reparat, inque perpetuo suae materiae fluxu ac mutatione idem tamen atque incolume sese conservat. Sic inevitabili morborum mortisque causae certissimum opponitur remedium.

636. Ejusdem quoque ordinis est facultas admirabilis, quae solidae compagis vulnera, fracturas, ulcera, vexata, mutilationes, artificio inimitabili, consolidat, redintegrat, resarcit. Ea quamvis majori gradu nonnullis animantibus indita sit, quam homini; huic tamen &
tam

tam eximia inest, ut merito universae Chirurgiae fundamentum habeatur.

637. Praeterea uti corpus suis viribus alimenta coquit sibi que assimilat; ita non minus facultatem nactum est morbosa, & quae praeter naturam sunt, subigendi atque contemperandi. Hic ille tam salubris *πεποιμένος*, quo conditiones noxiae eorum, quae morbum intentant aut faciunt, ita mitescent, ut vel innocuae fiant, vel ad commodam ejectionem expeditae. Quidquid in crisibus salutare est, hac potissimum virtute nititur.

638. Inter praecipuos hujus facultatis (637) effectus memorari meretur suppuratio, solius naturae opus, arte quavis superius, praestantissimum adversus cruda, acria, obstructa, inflammata, vulnerata, ulcerosa, emortua, quae aliter sanari nequeunt, remedium.

639. Emunctoriorum insuper summa hic est utilitas (299); ut quorum beneficio nocentia, aut nocitura, sive a foris ingesta fuerint, sive intus nata, mature ejici possint. Nec ordinaria tantum usu

veniunt, quando materies morbosa expelli debet; sed inconsuetas etiam vias modosque adhibet natura: uti haemorrhagiae, vomitus, cholera, diarrhoea, sudatio &c. docent.

640. Multifariae autem, quibus corpus vivum pollet, vires motrices, quum rebus nocivis irritatae semet exserunt, praecipuum praestant vitae ac sanitati praesidium. His certe nituntur facultates modo allegatae (635 ad 640). Inde profluunt motus automatici, irregulares quidem multimodis, at saepe beneficentissimi, certaue determinatione ad salutarem finem tendentes; etiam si mente nec imperante, nec conscia, & vel invitata quoque, fiant, hujusque adeo consilio nequaquam tribui possint (51, 99, ad 105). His si careret homo, nulla vel sanitati constantia, vel morbo medela foret.

641. Id genus motibus praesertim febris annumeranda est. Licet enim commotio ista, perturbato circulationis systemate, gravibusque symptomatis
mo-

molesta, haud raro perniciem inferat, hinc merito morbus appelletur; saepe tamen & mirifice adeo salutaris est, ut certius aliud potentiusve cum ad sanandos, tum ad praecavendos morbos auxilium natura, vel ars, vix agnoscat. Inde vel intemperantia quoque Medicorum in laudanda febre, qui nonnunquam ejus faciendae magis, quam abigendae, potestatem sibi negatam dolent.

642. Accedit partium facultatumque consensus ac conspiratio (99), qua mutuam sibi opem ferunt, aliae aliarum vice funguntur, sanaeque pro afflictis in motus medicatos ruunt; ut horum junctis viribus tanto minus resistere imminens praesensve morbus possit.

643. Nec menti humanae sua desunt conamina, quibus periclitantem sanitatem tuetur. Etenim molesta perceptio minantis mali, aut olim tolerati memoria, non modo impellit eam ad quaerendum praesidium, sive id evitatio causae cognitae dederit, seu usus auxilii experimento, ratione, aut conjectura inventi:
sed

sed suos etiam animus, formidine periculi inquietus, concipit impetus, motusque in systemate suarum functionum concitat, qui, licet ex instinctu potius, quam ex consilio, profluere videantur, certissimum tamen tutaminis, aut levamenti, afferendi scopum atque efficacitatem manifeste declarant. Hujusmodi sane sunt musculorum, qui voluntati parent, motus spontanei, cogitationem praevertentes, nec pro arbitrio retundendi: praecipue autem, quae praeter rationem toties sese efferunt, determinata rerum noxiarum fastidia, aut medicatarum appetentiae, quibus obsequendo imminentes morbi saepissime avertuntur, refractarii etiam sanantur.

644. Postremo memorabilis quoque est facultas adsuescendi, qua utrumque hominis principium gaudet. Hac si careret natura humana, paucissimis profecto sanis esse contingeret. Duramur nimirum consuetudine ad innoxie ferendum innumera, quae minus adsuetis ob sunt. Uti vero universim in quarumvis
actio-

actionum exercitatione multum juvamus consuetudine; ita haec ipsa quoque medicatrices cum mentis, tum corporis, vires (633 ad 644) quascunque in facilitatem agendi disponit, qua potentiis nocentibus sese opponere, noxas ab his illatas corrigere, partes affectas in integrum restituere promptius, commodius, felicius, queant. Ita vel morbi etiam ad consuetudinem magis & tolerabiles & tractabiles redduntur, ipsaque venena mitescunt. Quocirca patet, cur ex vetustissima observatione, quae a multo tempore in consuetudine sunt, etiam si deteriora, insuetis minus turbare soleant? Cur consueti morbi mitiores? Cur valedudinarii saepe praeter expectationem longaevis?

645. Haec summa est remediorum naturalium, quae data homini sunt, ut se adversus plurimas morborum causas tueri incolumem queat. Horum virtute efficitur, ut morbo longe frequentior sit sanitas; ut multi perraro morbis affligantur; nonnulli etiam in sanitate nunquam

quam interrupta consenescent; magnus denique aegrotantium numerus sponte, absque Medici ope, convalescat.

646. Merentur autem ideo quoque accuratius perpendi, quando indubium est, artem medendi non prima solum inde cepisse initia; sed & his ipsis naturae viribus ita inniti (18, 19), ut sine illis exquisitissima ceterum Medicorum omnium industria ne unum quidem servare sanum, aegrumve sanare possit. Iisdem qui prudentissime uti novit, artis fastigium attingit.

647. Atque ista cum perpetuae observationis sint, a nemine quidem in controversiam vocantur. Verum de illo disceptatur acriter, ex quonam hominis principio ea omnia profluant: utrum pars corpori, pars menti, an ne huic soli debeantur universa? Utraque sententia suos habet patronos, claros viros, qui magnae contentionis disputationibus inter sese litigando nec vincere tamen, nec vinci, potuerunt. Unde constat, rationes utrinque

que afferri non improbables quidem, at quae nec liquido demonstrent; litemque adeo, quae intra meras opinionationes consistat, haud posse dirimi. Nec ferme spes est unquam prorsus diremtum iri, quando nimis ignorantur vires ac fabricatio corporis, mentis natura & facultates, mutuique, quod inter sese alunt, commercii fundamentum ac leges.

648. Dixeris sane potiora esse illorum argumenta, qui utrique hominis principio suam inesse agendi vim contendunt; si cogites, multos in nobis fieri motus (640), non inscia solum, sed & refragante anima, quosque contra vellet anxie, non fieri; alios, quacunque causa suppressos, ejus imperio nequaquam resuscitari posse, at stimulo corporeo facile: ex superstite autem in partibus de corpore vivo resectis vi vitali (169, 181) liquere, dari in corpore vires motrices, quae non a mente pendeant: neque porro intelligentem a stulto, aut adultum ab infante, hac re vel minimum differre: quin & in brutis animantibus id genus

nus motuum instinctuumque dari; nec vel vegetantia iis carere: neque tamen eosdem semper adeo rationales esse, ut non & plurimum saepe noceant (104), denique in illis ipsis etiam moliminibus, quae indubie ad mentem attinent (643), ciendis hanc non magis sui compotem esse, quam in animi perturbationibus (532 & seq.); appetitusque ejus ac fastidia non modo praeter omnem deliberationem nasci, sed vel invitae quoque abs corpore male affecto veluti obtrudi, pro lege sensibus praescripta, qua ad certas corporis mutationes definitae in anima cogitationes, constanter eadem, exoriuntur.

649. Haec tamen cuncta (648), multaque alia, quum aliter sentientes non sint convincendo, neque etiam solide ab his refutari queant; superest, ut quisque, quae maxime placeat, sententiam amplectatur, aut, quod fortasse consultius, universa quaestio in medio relinquatur, Pathologos saltem aut Practicos non amplius exercitura, donec a Physiologis ad liqui-

liquidum perducta fuerit. Utrum tanti interest, an Naturae cum HIPPOCRATE morborum medicatrices appellentur, an vero cum aliis Anima, aut Archeus? Quando, qui diversa de his sentiunt, ad eandem tamen sanitatem homines perducunt, & vel medendi methodo etiam convenire possunt.

De Symptomatibus Singulatim.

650. SYMPTOMATA quum partem status morborum efficiant, cum aegro, tum Medico, manifestissimam (88); videri posset, nullo ad ea cognoscenda opus esse negotio; ut quae sponte in sensus incurrant. Neque profecto opus foret, si sufficeret nosse, quatenus adsint, nec penitior eorundem requireretur inspectio.

651. Praecipuum nempe fontem continent, unde, quae ad detegendam morbi naturam, diagnosin, & prognosin faciunt, depromuntur (45, 111, 117, 118). Oportet itaque Medicum, qui iisdem legitime uti velit, singulorum causas, sedes, variasque ad morbum relationes, rite intelligere.

652. Adde, quod morbi etiam compositi, cum in symptomatibus suis, quorum diversa concursione constant, spectantur (417), distinctam horumce notitiam exigant, ut vere ac enodate explicari possint.

653. Pathologia igitur rationalis ordinatam primo tradere expositionem debet omnium & singulorum alicujus momenti symptomatum, in qua inveniri, cum opus est, queat, quaenam cujusvis sit natura, quam diversa origo, & quae aut partes, aut vires, in quoque afficiantur. Nec sane prius multiformes eorundem complicationes, etiamsi curatissime digestas, recte aut proponere, aut cognoscere licet.

654. Ingens autem numerus, ut molestiam creet in ordinando, satis tamen commode, recepta dudum divisione tripartita, ad actiones laesas, vitia excretorum, ac qualitates sensibiles alienatas, refertur (119). Ulteriore singularem classium digestionem major minorve simplicitas, mutuusque aliorum cum aliis
nexus,

nexus, haud difficulter determinare possunt. Idcirco vitiositates qualitatum sensibilium praemitemus.

Qualitates sensibiles alienatae.

655. QUIDQUID, praeter actiones & excreta, in corpore aegroti, vi morbi a statu naturali mutatum, ope sensuum a Medico percipitur, id ad hunc titulum referri debet. Cujusmodi plurima sunt, quae, etsi quandoque parum aut nihil incommodant, notari tamen atque intelligi debent; ut latentes intus causae morbi-que, ex quibus profluunt, inde cognoscantur. Praecipua tantum attingemus.

656. Color superficiei corporis, quae visui patet, ex permixtis integumentorum &, qui proxime subsunt, translucen-
centium succorum, aut & solidorum, coloribus constans, uti multa etiam in sanis varietate ludit, ita pluribus causis modisque vitari potest. Interceptus, aut nimius humorum influxus; eorumdem fluentium (399), impac-
torum (400), effusorum (402), secretorum (405), nu-

trientium (404) errores varii; cacochymia multiplex; crasis per πεπασμὸν (637), admixtionem, separationem, coagulum, attenuationem, corruptionem, mutata; vitium ipsius substantiae integumentorum aut, quae subjacent, partium, maximopere eo faciunt. Inde omne genus morbosae decolorationis in pallidum, rubrum, flavum, virescens, lividum, purpureum, fuscum, nigrum, sive univrsim, seu in singulari modo parte obtineat, explicari potest.

657. Foetor acidus, putridus, rancidus, fracidus, animam, perspirabile, sudorem, sputum, alia excrementa, humores, partesve, praeter naturam inficiens, quam multiplici materiae causaque nascatur, ex supradictis (307, 310, 312, 313, 314, 325, 327, 328, 375) elucescit.

658. Calor sani corporis natus, circuitus vitalis comes, excessu supra calorem atmosphaerae mensurandus, sicubi in morbis ad enormem gradum intenditur, ponit impetum humorum vehementem, magnam vasorum resistantiam, sangu-

guinem copiosum, valde densum, diathesi hujus inflammatoriam (355, 367), aut nimis oleosam (356, 364), cacochymiam acrem, putredinem, rancorem, motum vitalem auctum (170), hinc irritamenta a foris ingesta, applicata, aut intus concitata (171). Augescit etiam magis, cum calor externus, aut prohibita ventilatio, accesserit. Potest adeo pro conditionum concurrentium numero, intensitate, duratione, sede, magis aut minus excedere, totumque corpus, aut partem modo, occupare. Unde patet non infrequens id symptoma esse, nec paucos morbos comitari. Effectus autem, quos producit, ex (424, 425, 466, 467, 509, 1) perspiciuntur.

659. Sponte hinc fluunt, quaecunque ad caloris imminuti intellectum pertinent. Nec latent causae atque consecutiones caloris ac frigoris alternantis, aut in diversis corporis partibus eodem tempore inaequalis.

660. Utrum morbosa affectio etiam in homine ignem ciere electricum po-

test, qui fulgurante ictu sese manifestet, cum corpora aliena contactum minantur? Symptomatis inauditi suspicionem novissimum quidem exemplum movit, nec plura tamen deinceps confirmarunt. An huc referri quoque debent spontanea hominum incendia, & vel ad cinerem usque conflagrationes, quae in historia medica memorantur?

661. Duritia partium morboſa nascitur ex rigiditate (164); intemperie sicca (386); contractione (209, 5); errore nutrimenti (404); distensione ab humoribus multis (385, 387, 394), valde motis (409), spissis (282, 284, 367), congestis, impactis (209, 1), errantibus (400, 402), concretis; emunctoriorum obstructione; luxatione (226), hernia (230), fractura (217), tumore vario, &c. His autem contraria mollitudinem inducunt. Renixus justo major aut minor, qui auctam minutamve elasticitatem (160, 165), ut symptoma, comitatur, inde quoque intelligitur. Nec obscura est ratio humiditatis & siccitatis nimiae,

miae, quam morbi aliquando inducunt.

662. Superficies partium laevitate vitiosa peccat, cum in callum durescunt integumenta, aut contentis ultra modum distenduntur, aut, quae plenitudine protuberant, vascula, ob influxus vitalis defectum collapsa, subsidunt. Inaequalitatem contra efficiunt succorum distendentium subductio; vasculorum turgor ab humoribus nimia copia appulsis, aut ob constricta oscula elabi impeditis; erosio ab acri; substantiae degeneratio; eruptiones multifariae, &c.

663. Magnitudo corporis partisve praeter naturam aucta vel imminuta; quanquam supra (260) inter morbos instrumentarios memorari debuit; frequentius tamen symptoma est, quam morbus, locumque ideo inter qualitatuum sensibilibum vitia meretur (262, 263).

664. Excessus, omnis generis tumorum (262), qui aut universam corporis superficiem, aut partem singularem, occupant, comes, ponit vel volumen materiae auctum, vel exsuperantem ejus

quantitatem, nititurque contentorum ad continentia ratione ultra modum aucta, atque ex doctrina de morbis solidorum continentium (200 ad 211) rite applicata maximam partem intelligitur. Adjungit sese fractis (217), luxatis (226), herniis (230), prolapsis (248), aberrantibus (256), male conformatis (259), luxuriantibus in exostosi, condylomate, sarcomate, fungo. Est & consecutio distensionis a rarefactis, ab obstructis (209. 1), ab humorum abundantia (385 & seq.), a multiplici cacochymia, ab errore fluentium (399), impactorum (400), effusorum (402 403), nutrimenti (404), ab affluxu in partem nimio (411), stagnatione (410), refluxu impedito, &c.

665. Minuta quantitas a contrariis conditionibus pendet. Succorum inopia (393, 395, 396), deficiens influxio (411), solidorum collapsus, contractio (209. 4. 5), erosio, maxime huc faciunt. Unde evacuationes enormes, marasmodum, tabem, ἀτρέφειαν, totius aut partis, comitatur. Memorabilis praecipue est,

est, quae subito in morbis sese prodit, subsidentia, vel habitus universi, vel partium singularium, quae tumuerant. Spasmus humores intro compellens, *νενεαγγγία*, circulatio elanguida aut cessans, vis vitae defetiscens, metastasis, gangraena, tum fere in causa esse solent.

Excretorum vitia.

666. MULTIMODIS quidem vitari excretiones possunt, sive actum excernendi spectes, sive partem, unde excernitur, seu materiem denique, quae foras prodit. Horum tamen quamplurima non adeo propria sunt huic titulo, ut non rectius alio referantur. Haud pauca sane morbi nomen merentur, supra (401) inter errores humorum jam exposita. Plura ad causas morborum pertinent, suo quoque loco (555 & seq.) ante tradita. Alia, etsi symptomatum rationem habent, potiori tamen jure actionibus laesis annumerantur; quia non id, quod excernitur, sed ipsa excretio, peccat. De retentorum vitiis, quae hoc quoque loco ab aucto-

ribus commemorari solent, eadem valent. Quum igitur & quantitas materiae excretæ, deficiens, aut excedens, commode inter excretionum læsiones tractari possit; supersunt modo, quæ in qualitatibus excretorum a statu naturali mutata sese produnt, hic exhibenda. Atqui horum multa variis locis (401, 555, 566, 582, 602) jam tradita sunt: omnia vero & singula, cum præcipuam habeant in doctrina signorum utilitatem, specialior eorundem expositio, ad Semioticam Pathologicam (16, 11) potius ableganda, cum maxime nos morari non debet.

Actiones læsæ.

667. SYMPTOMATUM, quæ in morbis sese manifestant, haud alia majoris momenti sunt, magisque aut ægros, aut Medicum, urgent, quam quæ functionum exercitationem perturbant. Unde accuratam singula, prout suis ex causis profluunt, expositionem merentur.

668. Difficile tamen est in tanta rerum multitudine, tamque arcto nexu, ordinem invenire, qui justae methodi legibus examussim respondeat. Quae molestia, gravis Physiologis, Pathologis etiam gravior, nec prorsus superanda, dissensionem inter Systematicos haud minus tolerabilem, quam inevitabilem, reddit. Ordinem itaque a vitiis illarum facultatum, quae per universum corpus diffusae, aut multis partibus communes sunt; ut quae deinde sequentur, singularium actionum laesiones clarius intelligi queant.

Sensationes molestae ex morbo.

669. SENTIRE mentem dicimus, cum ex corporis sui affectione ideas concipit. Id qua ratione fiat, explicare non est Medici (65). Aptitudo autem ad ciendas sensationes, latissime, per corpus diffusa est: uti & permagna datur rerum, quae sentiuntur, varietas. Organa nacti sumus sensoria, singulari quaeque apparatu, suis disposita locis, quorum inter-

ventu

ventu qualitates sensibiles rerum extranearum nobis, suo quaelibet modo, exhibentur. Inest praeterea in multis partibus sensibilitas quaedam, quae de naturae necessitatibus monet, cumque opus est, ad satisfaciendum iisdem compellit. Denique & sensus aliquis universo corpori communis datur, cum prioribus nequaquam confundendus, morborum praecipue comes, quo fit, ut mens doleat, angatur, agitetur, quum injuria partibus quibusvis infertur. Is igitur, etsi peculiare organum nullum habet, prae ceteris tamen primo loco considerari meretur, tum ob frequentiam & violentiam symptomatum, quibus obnoxius est, tum quia & reliquis sensationibus sese immiscet.

Dolor.

670. **DOLOR**, qui ad Medicum pertinet, est tristis sensatio sui generis, quam ita percipit mens, ut semper ad aliquam sui corporis partem, tamquam quae vim patiatur, referat. Dolet itaque, quia corpori suo male est; hocque restituto
prae-

praeteriti doloris sine dolore reminiscitur. Immodicum vero, quod in ea sensatione est, facit, ut mens non minus inde, quam corpus, aegre habeat, malletque non tam vehementer affici.

671. Quum igitur dolor ponat sensationem nimis intensam; patet eum nitimutuo inter mentem & corpus commercio; sedemque habere non magis, quam sentiendi facultatem, limitatam, quae per universum hujus systema, perque omnes & singulas corporis partes sensibiles diffusa sit; &, quae ad sentiendum in utroque hominis principio generatim requiruntur, conditiones ad dolendum quoque requiri. Has ideo, quousque a Physiologis legitime exponuntur, tironi notas hoc loco postulare licet (27).

672. Corporeum vero, quod in quavis sensatione concipi potest, reducitursolummodo ad certas partium sensilium mutationes, cursu non interrupto, per continentes nervos, in commune sensorium ordinate perlatas. Unde consequens est, ut affectio, qua dolemus, sita
sit

fit in mutatione partium sensilium nimis violenta, quae cohaesionem, tenorem, vires earundem, in periculum adducat, injuriamve continuis nervorum fibrillis, vel & ipsi, unde hae oriuntur, medullae inferat, aut saltem intentet. Oportet sane mentem contristari, ubi horum aliquid evenit in illo systemate, cujus integritas naturae humanae tam utilis ac necessaria est (532). Potentiae dolorificae, consecutiones gradusque varii dolorum, id ipsum quoque confirmant.

673. Quippe dolor nascitur, cum partes sensiles, vi externa internave, ultra, quam commode ferre queant, distrahuntur, aut percutiendo, contundendo, comprimendo, stringendo, contorquendo, vulnerando (218), laeduntur, aut denique acri vario stimulantur, roduntur, uruntur. Quocirca innumeris morbis, ut symptoma, & quod prae ceteris potissimum urgeat, supervenit. Morbi cavitatum excedentium (203), deficientium (209), fracturae (217), vulnera (218), luxationes (226), herniae (230),
pro-

procidentiae (248), tumores (262, 664), cacoehymiae acres (289), plethora (387), errores fluidorum varii (398), vitii humorum motus (406), dolorem plerumque comitem habent.

674. Est tamen, ubi sola etiam sensorii communis mutatio, aliunde nata, haud aliter dolere facit, quam si pars aliqua corporis injuriam pateretur, nulla interim potentia dolorifica (673) extra sensorium ibidem praesente. Cujusmodi fallaciam in alias quoque sensationes cadere posse, insomnia atque deliria manifeste docent.

675. Efficit dolor, si vehemens est, in mente inquietudinem, laborem, angorem, pervigilium, impotentiam, delirium, vitae desperationem: in parte affecta vis vitalis irritamentum, vibrationes tremulas, tensiones, spasmos (195), auctum humorum affluxum, congestionem, transitum impeditum, frigus, calorem, inflammationem, gangraenam, insensibilitatem, torporem (196), resolutionem. Mutuam autem consensione etiam
in

in aliis partibus dolores, spasmi, convulsiones, imbecillitas, paralyfis, circuitus humorum universalis perturbatio, febris, motuum vitalium languor, syncope &c. creantur. Tot malorum auctor simul tamen vitae custos est, qui & de praesente noxa, ejusque consecutionibus, mature monet, & compellit ad medellam quoquo modo quaerendam.

676. Inde magnitudini injuriae, periculive, plerumque respondet doloris gradus, qui tanto fere vehementior est, quanto potentiae dolorificae actio intensior proximam minatur destructionem. Augmentum quoque addit partis affectae fibrarum gracilitas (161. I), tensio naturalis major, irritabilitas (190), sensus tener; quibus si jungitur temperies corporis sicca, animusque impatiens, dolor in immanem excrescit. Summus ideo brevis, nec corpori nec menti diu tolerabilis, cito aut solvit aut solvitur.

677. Praeterea, quoniam sensationi tristi, quae in quibuslibet doloribus inest,

est, sese insuper in singulis fere adjungere solet idea modi, quo vis dolorifica in partem agit, praecipuae sic dolorum differentiae, ac totidem veluti species constituuntur: uti sunt distendens, gravans, stringens, contundens, pulsans, scindens, pungens, terebrans, rodens, mordax, urens, &c. Nimirum ob perceptionum similitudinem comparamus, quas dolentes in corpore patimur, injurias cum laesionibus, quas vires mechanicae, physicae, chemicae, foris admotae, nobis inferunt. Nec improbable est, similes sensationes similibus cieri fibrarum sensilium mutationibus, atque ideo abdita ex manifestis posse explicari. An vero & recte hinc inferas, cujusvis doloris causam nunquam non potentiae, quae continui solutionem inferre partibus minetur, deberi; aut saltem in solidorum potius violenta affectione, quam in fluidi per nervos impedito motu, ponendam esse?

678. *Ἀναιμία* igitur, qua aegri, in
 Cc quos

quos vis dolorifica agit, non dolent tamen, inter morborum symptomata non minus, quam dolor, referenda est. Etenim aut pars affecta sensu caret, pressis, stupefactis, destructis nervis ob tumorem, luxationem, fracturam, contusionem, vulnus, sphacelum, &c. aut sensorio communi impedito universa vis sentiendi labascit in apoplexia, sopore, epilepsia, convulsione, catalepsi: aut eodem perturbato mens alienata est in deliriis: aut denique languente vi vitali, ac vigore circulationis, sensibilitas partium collapsarum una torpet in extrema debilitate, animi deliquio, syncope. Ex tranquilla tamen doloris patientia haud satis tutum videtur concludere, partibus irritatis sensum vel negasse naturam, vel morbum abstulisse.

679. Pruritus, sensatio dolori proxima, voluptas ex mutato corpore nimis intensa, hinc doloris initium, ponit irritationem sensu quidem non tristi, sed inquietante tamen, molestant, qua fit, ut partem affectam scalpere, fricare, aut
quo-

quovis alio modo agitare, veluti cogamur. Uti igitur leves motus mechanici, tactio, reptatio, frictio, vellicatio, partibus, quae, quia tangi non consueverunt, delicati sensus sunt, titillationem inferunt: ita pleraeque potentiae dolorificae (673), cum mitius agunt, partemve minus teneram afficiunt, pruritum creant. Acre praesertim multiplex, leni rosione morsuve in cutim agens, saepissime hunc sensum movet. Unde in scabie, impetigine, herpete, erysipelate, variis exanthematibus, pernionem, phtheiriasi, aliisque vitiis cutaneis, tum & in variis cacochymiae acris speciebus, frequens haec molestia. Est etiam in hac affectione locus consensui, quo fit, ut irritamenta, quae in alias partes agunt, in aliis pruritum cieant. Docent vermes intestinales & vesicae calculus.

680. Quando autem plerisque naturae necessitatibus sua quoque indita est pruritus species, qua nos admoneant invitentque ad motus sibi competentes; patet istam sensationem non so-

lius esse superficiei, sed ad internas etiam partes pertinere, inque his ex morbo incitari vehementius posse, ut tempore graduque incongruis urgeat. Referre igitur huc licebit multifarios illos stimulos, qui ex causa morbosa oriundi, aegrotantes ad tussim, stertutationem, oscitationem, pandiculationem, excretiones varias alvi, urinae, &c. compellunt.

681. Est & interior quidam pruritus, absque frictione, aut motu animali, intolerabilis, quem in hysteriis & hypochondriacis quandoque membra singularia intus concipiunt, nullo licet stimulantis acrimoniae indicio. Irritabilitati (190) hunc attribuas, qua fibrae partis, in oscillationes immoderatas actae, facultatem sentiendi inquietant. Is aliquamdiu durans sponte tandem, more spasmodum, solvitur; at nonnunquam periodicus statis interval-
lis denuo accedit.

Anxie-

Anxietas.

682. UTI praesente malo dolemus; ita imminentis, quod averti aut superari nequeat, idea meticulosos sollicitat angitque, eo quidem vehementius, quo malum gravius, minusque aut evitabile, aut eluctabile videtur. Anxietas idcirco tristis quidem pariter, ac dolor, sensatio est, at cum hoc minime confundenda, longe terribilior, ipsa quandoque morte intolerabilior.

683. Quodsi igitur anxia mens redditur ex corpore suo affecto, credibile omnino est, causam subesse corpoream, quae commune sensorium ita mutet, ut ideae excitentur, quas mens nec absque horrore percipere ac contemplari, nec tamen & a se depellere possit.

684. Perinde autem fuerit, utrum sensorii communis illa (683) mutatio debeatur respondeatque statui corporis revera periculoso, cujus perceptione animus merito angatur; an conditioni minoris momenti, quae panicum modo

terrorem incutiat (674). Anxietatis gradus utrobique idem esse potest; quamvis consecutiones multum diversae sint. Ita mutui inter mentem & corpus commercii leges ferunt. Inde vero notabilis oritur anxietatum differentia.

685. Quum delirantes, idearum confusione, tristitia quaeque & calamitosa sibi fingunt impendentia, mens in extremum saepe angorem conjicitur, corpore licet non, nisi ex turbis sensorii communis, laborante. Hinc & plerumque mala a foris potius, quam ex morbo, sibi imminencia imaginario metu prospiciunt. Haec species in phrenitide & melancholia frequens, dolori imaginario (674) similis, molestior, quam periculosus (684).

686. Verior ex corpore nascitur anxietas, sicubi obstaculum quoddam conatibus, quibus natura utitur ad expellendum aliquid, quod sibi intus incommodat, magnopere resistit; ut metus sit, ne non sufficiant. Anguntur ideo, quibus,
bus,

bus, cum materies excernenda praesto est atque urget, excretio tamen alvi, lotii, perspirabilis, sudoris, sputi, sanguinis, &c. impeditur. Inde & molimina ad haemorrhagias, vomitum, partum, evacuationes criticas, metastases, exanthemata, aut ad calculum, venenum, aliave heterogenea noxiaque eliminanda, nec non flatus conclusos, & subito, ante tempus, suppressas excretiones, vel intro repulsas eruptiones, angor comitatur.

687. Porro frequentissimam anxietatis causam ponunt impedimenta respirationis, quae cum & sanguinis per pulmones trajectui obstant, ancipiti vitam periculo premunt. Multiplex itaque vitium pulmonis varia materie infarcti, spasmus constricti, tumore, tuberculis, vomica, ulcere obsessi, aut aëre, aqua, sanguine, pure, tumore, aliove thoracis affectu extrinsecus compressi; fistulae item aëriferae fauciumque, qua spiritus meare debet; tum diaphragmatis ac ceterorum, qui respirationem ad-

juvant, musculorum; aëris denique frigore, calore, levitate, humiditate, elateris defectu, situ, inquinamento, peccantis multifaria labes (422 ad 445) huc faciunt.

688. Paris efficaciae sunt, quaecunque cordis actionem, atque adeo circuitum vitalem vehementer turbant; sive vitium subsit cordis, spasma, inflammatione, erysipelate, ulcere, polypo, aneurysmate, hydrope, tumore quovis, concretione, affecti, alienave materia obsessi; sive aliunde nata obstacula impediunt, ne cor moderata contractione sanguinem satis libere cavis suis expellere queat. Imminens hinc circulationis suffocatio naturam urget, ut motibus duplicatis, non sine summa anxietate, contra insurgat.

689. Quocirca & spasmi, repletiones, distensiones, obstructions, compressiones viscerum, quae abdomine continentur; sicubi humorum per vasa motum valde impediendo resistantiam cordi augent; eo quidem certius in angores
con-

conjiciunt, quo magis una & diaphragmatis pulmonumque motui obstant, & proximum cor laceffunt. Huc igitur anxietates hypochondriacae referuntur.

690. Postremo quoque angimur, cum, ob vim vitae quacunque causa defetiscentem (170), motuum vitalium ac circuitus humorum extinctio intentatur. Docent violentae nervorum affectiones, cordis debilitas, ingruens animi deliquium, sphacelus vitalia invadens, &c.

691. Ex quibus (685 ad 691) rite consideratis perspicitur, plurimis ac valde diversis morbis istud symptoma sese comes adjungere; &, quamquam haud aequè semper periculosum est, nunquam tamen a prudenti Medico negligendum esse. Systemati vitali datus hic monitor magis etiam, quam dolor (675), attendi meretur; quum saepe aut periclitari vitam annunciet, aut hac quoque mortem reddat praestabiliorem.

Exercitationes sensuum laesae.

692. OFFENSIS sensus communis, proximum est, subungere, quae ad sensus singulares, quos externos internosque vocant, pertinent, symptomata. Verius haec, quam priora, ad actiones laesas referuntur; quum vitio organorum sensatio non, ut decet, perficiatur. Uti vero officina sensoria pro diversitate qualitatum sensibilium, quas aliis atque aliis partibus excipere debet, multum discrepante apparatu est instructa; ita multiplex hic a statu sano alienatio, nec ubique eadem, accidere potest. De singulis igitur seorsim agendum. Istud tamen omnibus commune est, ut, instar ceterarum actionum, sanitatem suam in mediocritatis quodam ambitu, congruoque tenore, positam habeant; a quo cum ultra citrave deflectunt, in vitio esse recte dicuntur. Laesiones adeo in universum ad defectum, excessum ac depravationem commode reducere licebit.

Tactus

Tactus Symptomata.

693. TACTUS, in suo genere prae reliquis sensibus latissime diffusus, aut valde imminuitur in stupore, aut plane aboletur, idque vel in parte singulari, vel in multis simul, totove undique corpore. Utrumque vitium causis fere iisdem, at gradu diversis, debetur. Epidermis, tactus organum contegens, callo, elephantiasi, lepra corticosa, squamea, cornea degeneratione indurata, incrassata, aut in sugillatione, bullis, pustulis, interposito sanguine, fero, pure &c. a subjecta cute distans, in culpa esse potest. Alias cutis varia labe nimiae rigiditatis, laxitatis, collapsus suorum vasculorum, contractionis, infarctus aquosi, mucosi, laborans, aut constrictione, contusione, gelu, igne, gangraena, emortua, organum una adficiendo, sensum obtundit aut delet. Nervi denique in originibus, progressu, aut extremis suis, pressione, vulnere, contusione, rosione, exsiccatione, emollitione, extenua-

nuatione, vis vitalis defectu, humoris boni inopia, materiae morbosae depositione, usu narcoticorum, aliisve noxis inhabiles redditi, huc quam maxime faciunt. Quo & referri debet, quae morbos sensorii communis, apoplexiam, lethargum, epilepsiam, catalepsin, &c. comitatur, insensibilitas universalis. Tum vero & virtutis motricis vitiositas accedit, qua tamen correcta sensus impedimentum quandoque perstat, aut hoc ablato illa superest.

694. Acuitur etiam tactus ultra modum, magno incommodo, quum attrectatio modica in dolorem vertitur, ut eam quoque refugiant partes. Id fit, ubi organum tegmine suo caret, aut hoc nimis tenui vestitur, aut ipsum justo tenerius, mobilius, plusve justo tensum est. Intertrigine, vulnere, ulcere, inflammatione, erysipellate, abscessu, contusione, dolore hysterico, podagrico, vario spasmo, affectis hinc accidit. In morbis spasmodicis quandoque universa fere corporis superficies ita tenerescit, ut vel
inten-

intentatus modo attactus etiam formidinem incutiat.

695. Depravati tactus speciem tum imminutio ejus (693), tum nimium acumen (694), in se habet: in utroque enim casu organi minor majorve affectio facillime qualitatum perceptionem confundit. Alia erroris species est, cum sensatio ad perversam partem refertur (674).

Gustus Symptomata.

696. TACTUI proxime affinis gustus similia patitur ex similibus causis. Id tamen privum linguae, principi hujus sensus instrumento, creberrime in morbis, etiam non suis, sordes, mucum, crustam, contrahere, obsideri aphthis, &c. Saliva quoque, quae plurimum ad gustatum facit, permultis obnoxia est cum quantitatis, tum qualitatis, vitiis. Adde, quod appetentia, quae saporum gratiam mire augere potest, raro in aegris vigeat, fastidium contra & nausea saepe subnasca-
tur. Inde frequens origo multiplicis laesionis hujus sensus intelligitur.

697. Prae ceteris notabilis est gustus alienatio, quum aegri conqueruntur de sensu saporis falsi, amari, urinosi, acidi, aeruginosi, dulcis, rancidi, cadaverosi, quo sibi videantur imbuta esse, quaecunque ingerunt. Causa plerumque in saliva haeret vitiosa materie infecta, sive hanc ex lymphâ sanguinis attulerit, sive ori infusa demum contraxerit ex quacunque partium, quas alluit, aut vicinarum, labe. Inde, quae serum maxime affectant, cacochymiae acidae, biliosae, putridae, rancidae, falsae, aliaeve acres; tum sordes, crustae, ulcera, oris, linguae, dentium, gingivarum, palati, narium, faucium, oesophagi, ventriculi, trachaeae, pulmonum, &c. hoc symptoma producant. Organi quoque gustatus & papillarum varius tensionis aut laxitatis status, vel superstes a priore sapore affectio, quin & sensorii communis perturbatio eo conferre possunt. Liquet adeo, cur alienus sapor saepissime quidem ex morbo, quandoque tamen & bono omine ex perfecta materiae morbosae correctione profluat.

Olfactus Symptomata.

698. OLFACTUS nonnunquam ex causa morbosa nimium acuitur, ut vix odora etiam percipiantur, odorata autem & ad maiorem distantiam, & longe fortius, hinc sternutationem, convulsiones, animi deliquia, aliquando inducant. Membranae narium, ob muci defectum, nuditas, siccitas, nimia tensio, papillarum olfactus excedens mobilitas, delicata aut nervulorum hujus sensus proprie, aut universi systematis sensorii, teneritudo, in acutis & chronicis malis id efficere valent. Inde in hystericis, hypochondriacis, phreniticis, ex morfu rabidi canis hydrophobis, maxime occurrit.

699. Frequentior est olfactus obtusio ac abolitio, quae *ἀνοσμία* dicitur. Obstructio membranae narium in gravedine; humiditas nimia in coryza; muci abundantia, crassitudo; heterogenea intro admissa, lapis, gypsum, vermis, &c.; tumores quicunque, polypus, scirrhus, cancer, exostosis, vulnus, contusio, ulcera

cera depascentia, caries, callus, alarum nasi concretio; vitia conformationis &c. variis modis istas laesiones inferunt. Quaecunque porro aëris per nares transitum inhibent, impedimenta multifaria: ut & odoratus nervulorum, qua in papillas abeunt, aut altius, compressio, induratio, resolutio, emollitio, destructio: quo referri etiam potest, quae ex perpetuo saniei cancrisae halitu contrahitur, sentiendi impotentia. Denique, quae ceteros etiam sensus opprimunt, sensorii communis mala, apoplexia, epilepsia, catalepsis, morbi soporosi, &c. huc faciunt.

700. Depravatio ponit vel alienum eorum, quae odorata sunt, odorem, vel odoris in atmosphaera inodora perceptionem. Nascitur ergo, quum organum olfactus a materie olente, quae in corpore haeret, ita afficitur, ut odor a foris afflari videatur. Mucus, saliva, pus, ichor, tabum, sordes, corrupta, putrida, rancida, in cavernis narium, ore, dentibus, gingivis, lingua, faucibus, oesophago, tra-

trachaea, pulmonibus, stabulantia; aut olidi vapores e ventriculo ascendentes, istam fallaciam inducere valent. Facit & longior mora inter res valde odoratas impressionem permanentem, quae tarde demum eliditur. Turbis sensorii communis hoc vitium quoque nonnunquam deberi, analogia docet (674): tum vero rarius in solum olfactum cadit.

Auditus Symptomata.

701. LAEDITUR auditus quadrifariam, augmento puta, abolitione, hebetatione ac depravatione. Unde *ὀξυηχοία*; *χάφωσις*, surditas; *βαρυηχοία*, gravis auditus; tinnitus, bombus, echo, susurrus, sibilus. Quae symptomata tanto quidem majoris momenti censenda sunt, quo & sensum disciplinae nobiliorem infestant, & causas sedesque magis abstrusas habent, & minus ad sanandum facilia sese praebent.

702. *Ὀξυηχοία* dicitur auditus summa sensilitas, quae vel leves quoque sonos vix ferre queat, quin aegritudo, dolor,

D d

con-

convulsio, delirium, aut deliquium oritur. Debetur nimiae tensioni, siccitati, mobilitati organi acustici, cerebri, nervorum, membranarum. Supervenit ideo morbis istarum partium acutissimis, inflammatoriis, spasmodicis, dolorosis, otalgiae, phrenitidi, cephalalgiae &c. Comitatur & deliria febris expertia, maniam, melancholiam. Hystericiis ceterum, hypochondriacis, puerperis, ex gravi morbo etiamnum teneris, in pervigilium pronis, summatim, irritabilibus (190), familiare malum.

703. Causarum, quae auditum obtundunt, longe major & numerus est & diversitas, nec minus multiplex sedes. Plurimae nimirum partes sunt, & plures etiam singularum conditiones, quae cum ad integritatem hujus sensus faciant, vitari nequeunt, quin functio impediatur. Physiologia igitur hic potissimum prae-lucere Pathologiae atque ordinem dicendorum monstrare debet.

704. Organi maximopere compositi, quae huc referri merentur, vitia fere haec sunt.

sunt. Auriculae defectus; meatus auditorii angustia, ab aliena materie repletio, obturatio, concretio; membrana tympani relaxata, callo rigens, in os durata, fordibus obsessa, luxuriante carne crassescens, rupta, adesa, aut quoquo modo deficiens; auditus ossiculorum luxatio, anchylosis, caries, dissolutio, absentia; cavea tympani sero, pituita, cruore, pure, ichore repleta, sorde inquinata; vestibuli, cochleae, labyrinthi, infarctus, conformatio perversa; membranarum, quae hic expansae sunt, laxitas, siccitas, induratio, degeneratio, destructio; vasculorum a congestis humoribus tumor, obstructio; musculorum internorum paralyxis, spasmus; tubae Eustachianae constrictio, στενοχωρία, obstructio, concretio, exesio. Horum singula seorsim, plurave complicata, quum obstant, ne tremores sonori, ut decet, excipiantur, colligantur, reflectantur, transmittantur, imprimantur, vibrationes harmonicas cieant, modis sane gradibusque diversis auditum hebetare aut & omnino abolere possunt.

705. Organo tamen inviolato, apparatus etiam nerveus, huic sensui datus, inde ab organo ad sensorium usque commune, toto itinere, pressus, destructus, marcidus, rigidus, stupidus; aut ipsum cerebrum labe universali, apoplectica, epileptica, &c. oppressum, relaxatum, exhaustum, aut quovis modo inhabile redditum, quandoque in culpa est.

706. Liquet autem ex usu partium, alia quidem istorum vitiorum (704, 705) gravem modo auditum inducere; alia aut hunc, aut surditatem ipsam, ut varia fuerint intensitate, complicatione, duratione; alia ocysus, serius, certo tamen, surditatem. Huic porro, nisi natura vel arte mature tollatur, loquelae ignorantia, aut desuetudine oblivio fere accedere solet.

707. Depravate audiunt, quibus, cum nihil sonat, aures tamen tinniunt, susurrant, strepunt, aut, instar echûs, sonos repetunt. Fugax symptoma etiam sanis saepe numero accidit, levibus ex causis oriundum. Perseverans diutius, sive solitarium fuerit, sive morbis aliis adjunctum, majore

majoris momenti, variique ominis est. Nascitur autem, quando tremores, sonoris similes, in meatu auditorio, membrana tympani, hujus cavea, parietibus atque aëre interno, ossiculis, membranis, ceterisque interioris organi partibus, ciuntur a vasculis hic distributis, ob plenitudinem, pressionem externam, obstructionem, inflammationem, solito fortius pulsantibus. Unde plethoram, morbos febriles, acutos, inflammatorios, maxime qui caput infestant, catarrhos, evacuationes suppressas, decubitus humorum in has partes vicinasve, eorundem impetum sursum versum, hinc delirium, sanguinis ex naribus profluvium, parotides, &c. imminetia, saepe comitatur. Musculorum quoque ac fibrarum motricium in his locis spasmus, tremores convulsivi, in hysteriis, hypochondriacis, epilepticis, &c. idem efficiunt. Quocirca aut relaxatio, aut tensio, immodica partium hujus organi, qua nimis facile agitantur, aut motae diutius, quam par est, contremiscunt, huc quo-

que confert; nec non tubae Eustachianae varia vitia (704), quae justum aëris intra caveam tympani moderamen pervertunt. Denique & multiplex affectio partis nerveae, quae ad auditum pertinet, inde ab organo usque ad origines suas; tum & encephali, pressione, irritatione, commotione, aut primario, aut ob mutuam cum aliis partibus consensionem, laesi: ut saepenumero haec etiam causa subsit, quare capitis morbis inflammatoriis, soporosis, catarrhosis, spasmodicis, nec non ventriculi vitiis, &c. istud symptoma sese adjungat.

708. Ceterum vix alia functio datur, cujus vitiatae naturam, causas, partesque affectas difficilius sit cognoscere, certasve curationes determinare. Nec mirum: quando tam parum est, quod de organi abditissimi statu sano, partiumque ejus singularum usu, intelligimus.

Visus Symptomata.

709. INTER sensoria compositissimus oculus etsi quam plurimas patitur vitiositates,

tates, symptomata tamen, quae ad functionem ejus attinent, itidem ad quatuor genera, aucti, imminuti, aboliti ac depravati visus referre licet. Nec alio sane nomine hujus sunt loci. Unde hunc quoque ordinem in eorundem expositione sequemur.

710. Visu nimis acuto laborant, quorum tam sensiles oculi sunt, ut lucem refugiant, & vel modicam aegre ferant, hinc debiliore quidem videant, fortiore perstricti caligent. Φωτοφοβίαν vocaveris. Nonnulli ημεράλωσης appellant, qui facultate videndi noctu, quam interdiu, magis valent. Hos tamen contra alii potius νυκτάλωσης dicendos esse censent.

711. Causae hujus vitii intelliguntur ex iis, quae de simili auditus ceterorumque sensuum laesione supra (694, 698, 702) tradidimus; modo ad organum visus applicentur. Inde frequens occurrit in similibus (702) oculorum, capitis, nervorum, affectionibus cum acutis, tum chronicis, assiduus praesertim ophthalmiae comes. Desuetudo lucis hanc teneri-

tudinem sanis etiam oculis infert. Maxime tamen huc quoque facit imbecillitas aut impedimentum potentiae, qua pupillam in luce majore constringimus; ut ideo haec perpetuo dilatata sit, *μυδρῶσι* laborans, aut saltem ad constrictionem non satis parata. Quum enim pupillae moderamine lucis appulsae quantitati sese accommodet oculus, patentior introitus clarioris lucis intolerantiam creare debet. Unde patet, cur magno virium dispendio accedens nimia sensibilitas istud symptoma tantopere intendat. Quod cataracta minor, ad margines tenuior, in medio spissior, producit, vespertini visus genus imminutam potius, quam intensiorem, ponit aciem, nec adeo hujus est loci.

712. Caecitatis causae cum & numero plurimae sint, & natura ac sede multum diversae, distinctam merentur expositionem. Aliae quidem haerent in partibus, quae ante oculi globum sitae sunt, aliae in hoc ipso, iterumque aliae pone eundem, inde ad encephalon usque.

713. Priores nec facultatem videndi,
nec

nec organum, afficiunt, sed conditiones modo, sine quibus exerceri visus nequit. Sunt igitur externa tantum impedimenta, quae oculum lumini inaccessum reddunt, nec adeo, nisi notham pariunt caecitatem. Huc referuntur vitia palpebrarum: tumor ab humorum confluxu, inflammatione, erysipelate, oedemate, emphysemate, grandinibus, tegumentorum exuberantia, carne luxuriante, tumoribus cysticis, &c. diductioni obstans; cohaerentia a pituita, gramiis, pure, sanie ulcerosa, porriginosa, venerea, interpositis; concretio congenita, aut ex inflammatione, ambustione, excoriatione, vulnere, ulcere, nata, quod ἀγκυλοβλέφαρον (223); constrictio ab orbicularibus musculis spasmō affectis; πτώσις denique palpebrae superioris ob resolutum aut transverse dissectum ejus levatorem. Caruncula quoque lacrymalis, &, quae juxta hanc est, laxioris adnatae lunula, quum congestis humoribus, inflammatione, abscessu, turgent, aut degenerē augmento suae materiae in panniculum,

pterygium, &c. abeunt, ita supra corneam sese quandoque expandunt, ut lumen intercipere possint. Alias & vicinarum partium tumores, qui oculo superimminent, simile obstaculum creant.

714. Quae caecitatem inferunt, globi oculi vitiositates pro multitudine ac diversitate partium, ex quibus componitur, perquam numerosae sunt. Cornea ex inflammatione, ambustione, pustulis, abscessu, sarcosi, cicatrice, humorum coagulo, &c. varii nominis, coloris, crassitiei, sedis, extensionis, maculis obscurata, luci impervia: humoris aquei defectus; ejusdem sanguine, pure, sordibus mixti, aut in spissamentum mucosum, membraneumve, cataractas spurias recentiorum, coacti opacitas: pupillae ob varia uveae, congestis humoribus turgidae, luxuriantis, flaccidae, convulsae, prolapsae (255), vitia, obstipatio, συνίησις, σύμψυσις, constrictio: lentis crystallinae aut in corpore suo, aut in velamento, opacatae, arefactae, suppuratae, colliquefactae, suffusio multiplex; ejusdem tumor, una cum

cum obscuratione glauca, vicina pressa sensu motuque privans: humoris vitrei similia vitia, cum praegressa aut pedissequa lentis affectione conjuncta: retina tandem compressa, callosa, infarcta, marcida, resoluta, aut quavis demum affectione, sive propria, sive aliarum partium, insensibilis. Etenim horum singula seorsim, aut plura inter se complicata, multiplices caecitatis species, cataractas, glaucomata, ἀμύρωσι, diversis quidem modis atque phaenomenis, producere posse cuique facile liquet, qui Physiologiam hujus sensationis rite intellexerit.

715. Ad tertium genus (712) pertinent, quaecunque simili ratione, ac mox de retina dictum (714), afficiunt nervum opticum, huicque impotentiam inferunt: uti & cerebri laesiones multifariae, sive universales, apoplecticae, epilepticae, catalepticae, &c. seu magis singulares, quae videndi facultatem praecipue opprimunt, liberum sensorii communis cum externis sensoriis commercium intercipiendo. Inde, organo licet nulla conspi-

cua

cua labe vitiatō, caecitas tamen consequitur, quum ex vulnere, fractura, contusione, obstructione, congestione, effusione, corruptione, humorum, tumore vario, abscessu, liquidi vitalis defectu, virium languore, spasmus, compressio, destructio, inundatio, exesio, extenuatio, collapsus, marcor, constrictio, istis partibus accidit. Qui affectus ἀμαύρωσις audit, cum ex causa stabili oriundus permanet; σκότωμα, scotomia, ubi, postquam aliquamdiu afflixit, cito sponte remittit.

716. Visus hebetudo, ἀμβλυωπία, uti gradu tantum a caecitate distat, inque hanc saepenumero, ocyus, serius, transit, ita consimilibus causis, sed levioribus, nascitur, variosque & ipsa admittit gradus: prout vel sanis quoque non eadem singulis semperque acies obtingit. Ex supra (712 ad 716) dictis ergo intelligitur.

717. Depravatio visus dicitur, cum imagines cernuntur rerum, quasi ob oculos versantium, quae tamen nullae sunt, aut aliter, quam revera sunt, aut recte qui-

quidem, sed non ad justam distantiam, perversove cum obtutu oculorum. Multiplex itaque vitium, diversissimis e causis oriundum, morborum plurimorum symptoma, vel visionem ipsam ponit alienatam, vel videndi modum.

718. Quodsi causae internae retinam in similes agant tremores, uti lux solet ab externis objectis reflexa, pro statis sensationum legibus, ideas similes nasci oportet, & ad objecta externa, quasi ab his oriantur, referri. Unde prima visus fallacia, imaginatio dicta, quae floccos, scintillas, *μαρμαρυγὰς*, imagines varias, vel adductis etiam palpebris profert. Vascula retinae aut huic vicinarum partium, humoribus turgida, ultra modum micantia, quum proximam ejus medullam agitant, plerumque hoc symptoma pariunt; frequens ideo in oculorum contusione, inflammatione; tum & in plethora, & morbis acutis, febrilibus, inflammatoriis, catarrhosis, spasmodicis, qui nimio humorum affluxu caput affectant; saepe imminētis desipientiae aut haemorrhagiae pro-

prodromus. Comitatur & Φωτοφοβία (710), sicubi tenerior oculus nimia luce percellitur. Alias & pone oculum in nervo optico, ipsove cerebro, sedem habet ex vitiis supra (707) memoratis nascens.

719. Retinae aliqua puncta obstructione, ecchymosi, callo, compressione, relaxatione, insensilia; massulae opacae per humorem aqueum, vitreum, lentem, sparsae, cornea maculis obsessa, imaginem objecti punctis, striis, floccis, nubeculis, cancellis nigricantibus interstinguunt, infuscant, iisque oculo immoto aut stabilibus, aut fluctuantibus, pro varia vitii sede. Quae altera est fallaciae species. Bullulae aëriae, aut guttulae striatae-ve oleosae, pellucidae, seorsim in humore aqueo fluitantes, refractione radiorum dispari, imaginem alienis notis ductibusque mobilibus, etsi non opacis, variare etiam possunt. Oculi quoque madidi, aut palpebrarum tarsi extumidi, reflexa luce in pupillam admissa, imagini objectorum alienam radiationem affingendo visum itidem confundunt.

720. Alias & colore non suo cernuntur res, quum corneam, humoresve oculi, integra pelluciditate, alienus color inficit. Quandoque & vehemens nervi systematis affectio hoc vitium parit.

721. Vertigo, *δινῶσις*, hujus etiam loci est, qua objecta, etsi stabilia, in gyrum agi, titubare, contremiscere, subverti videntur; ut homo quoque, stare nescius, membris vacillet aut prosternatur. Sicubi & visus una obnubilatur, *σκοτόδιος*, vertigo caliginosa, audit. Causae sunt quaecunque compressione, succussione, agitatione, infirmatione, fibrillarum cerebri, nervi optici, retinae, motus regulares interturbant; sive proxime in istas partes agant, sive per consensionem. Cujusmodi habentur innumera: uti capitis, aut oculorum, ictus, contusiones, fracturae, tumores interni, morbi inflammatorii, suppuratorii, erysipelatosi, febriles, spasmodici, catarrhosi, soporosi, dolorosi; plethora; cacochymia multiplex; humorum rarefactio, impetus, congestio ad encephalon; hujus inundatio ab effusis,

sis, stagnantibus; retentio excernendorum; metastasis materiae morbosae, variae; evacuationes nimiae; dissipatio virium per inediam, vigilias, curas, studia intensiora, morbos vehementes; ventriculi, intestinorum, vasorum viscerumque hypochondriacorum, uteri, affectiones; irritationes ab aliis partibus sursum propagatae, &c. Unde permultos morbos praecedere, comitari, aut consequi solet. Quum vero & intuitus rerum, quae circumaguntur, aut alias celeriter ante oculos moventur, & capitis corporisve universi in gyrum agitatio, & meticulosus praecipitii prospectus, insuetis vertiginem inferant; credibile est, causas quoque internas haud dispari ratione agere.

722. Quae imagines objectorum multiplicat, dividit, mutilat, aut aliis modis pervertit, alucinatio quamplurimis diversarum oculi partium vitiis, quae situm, motum, figuram, substantiam, depravant, debetur. Mala praesertim spasmodica, paralytica, musculos oculorum

rum, retinam, nervos opticos, cerebrum, afficientia, id genus fallacias perquam mirabiles saepe producant.

723. Facultas, qua oculum diversis objectorum distantiiis aptamus, multimodis vitiatur, in μυωπία, πρεσβυωπία, ὑπερπρεσβυτία.

724. Myops oculus, ad objecta remotiora inhabilis, etiam nimis propinqua exigit, ut distincte videat. Excessu igitur laborat ejus virtutis, qua lucem admissam refringendo cogimus: ita enim fit, ut e longinquo venientes radii, pene paralleli, intra oculum justo citius in focos coeant, indeque rursus dispersi deum in retinam incidant. Causae sunt major oculi longitudo, cornea convexior, lens magis gibba, a retina remotior, mediorum, per quae radii intus decurrunt, major densitas. Myopia spuria, quam angustior pupilla, minor corneae humorumque pelluciditas, minor iridis ac retinae sensibilitas, inducit, ad visum hebetem (716) potius referatur.

725. Πρεσβυωπία, vitium priori (624)

E e

con-

contrarium; senibus familiare, contrariis etiam conditionibus debetur: quo & lentis defectus referri potest.

726. Ὑπερπρεσβυτία, quae lentem adeo propinquam retinae ponit, ut cujuscunque distantiae objectorum radii post retinam suos projiciant focos, neque hinc vel propiora, vel remotiora, distincte cernantur, sicubi detur, enormis dicatur visus senilis (725) gradus, imminuti visus (716) speciebus annumerandus.

727. Mala nervorum spasmodica, paralytica, quandoque & visum ita figunt, ut ne vel minimum quidem aptae distantiae augmentum feratur, quin objectum plane dispareat. Depravationis genus oppido rarum & singulare.

728. Concretio oculi cum vicinis partibus, pressio a tumoribus, situs alienus; musculorum ejus spasmus, paralysis, distractio, aliave impedimenta, diversimode pervertere motum atque directionem in videndo possunt. Unde πινοπλία, visus lateralis, sublimis, humilis, aspectus trux, torvitas, similiaque mala.

729. Haec inter praecipue memorabilis strabismus, quo affecti oculis distortis ac inaequaliter motis vident. Distorsio varia introrsum, extrorsum, sursum, deorsum, unius vel utriusque oculi, differentias constituit. Multiplex hujus vitii sedes ac causa tribuitur visus potentiae in utroque oculo haud satis aequali, in alterutro multum debiliori, aut & deficienti; musculis spasmō, paralyfi, vulnere, contusione, ulcere, pressione, contractione, adhaesione, laesis, ut aequabiliter ambos dirigere oculos nequeant; adsuetudini oblique aut uno tantum oculo videndi; corneae, male conformatae, parte aliqua opacae; obliquo lentis situi; processuum ciliarium inaequali actioni; discordi denique retinarum harmoniae.

Laesiones sensuum internorum.

730. SENSUS externi quidem materiem subministrant, in qua sese exerceat virtus sentiens: at praestantissimum, quod ista functio habet, internis, quos

dicunt, sensibus debetur. Tametsi vero praecipuam horum partem ipsa ad sese mens vindicare videatur; haud negandum tamen, organa corporis suam quoque symbolam eo conferre, horumque adeo diversitati ex parte tribuendum esse differentem id genus sensuum usum, qui in hominibus etiam sanis animadvertitur. Quo circa & pronum est colligere, non minus hic, quam in sensibus externis, alienationes dari, quae cum ex corporis vitiositate profluant, omnino ad forum medicum sint referendae (36).

731. Quae cum sic satis certa sint, abditissima tamen est, in qua hae mentis operationes perficiuntur, officina, nec vel probabili conjectura assequi datur organorum, quibus instructa est, numerum, situm, conformationem, vires, agendi modum, singulare cujusque pensum, cetera. Quo fit, ut, in tanta status sani ignoratione, de natura ac sede vitiorum, quae hic occurrunt, nihil admodum distincti pronunciare liceat.

Tan-

Tantisper proinde in generali doctrina acquiescendum, donec Physiologia tenebras dispulerit.

Delirium.

732. DELIRARE dicitur, qui, cum vigilat, somnianti tamen similis, ideas, sibi ab internis causis natas, ad res externas refert, percipitque adeo ac existimat praesentia esse, quae absunt: tum qui ideas undecunque ortas praepostere componit, disjungit, iudicium ferens a communi sensu aberrans: & qui praeter rationem, vi morbi, alienos a suis mores induit, motibusque animi abstrahitur insolitis, effrenatioribus.

733. Delirium ergo ponit facultatem iudicandi in vigilante perturbatam vitio organorum. Quamvis enim reliquarum sensationum exercitium pervertatur; nisi tamen erroneum quoque intervenierit iudicium; vix pro delirio id haberi potest.

734. Unde perspicitur multiplex huius symptomatis differentia variusque gradus; prout aut universale est aut par-

ticulare, fixum vel vagum, perpetuum aut interruptum, mite vel ferox, incipiens aut consummatum.

735. Difficillimum autem est, ob extremam hujus materiae obscuritatem (731), aut partes affectas assignare, aut diversos laesionum modos, quibus singulae deliriorum species oriuntur. Ex comparatione eorum, quae in sano statu fiunt, istud saltem affirmari posse videtur, quavis demum ratione turbari aequabiles illos, regulares, mentisque moderamini addictos, motus organorum sensoriorum, unde ordinatus pendet idearum ortus, consentanea disjunctio, combinatio, successio, atque attenta contemplatio, sine quibus sanum esse judicium nequit.

736. Sive igitur, quas causae internae excitant, ideae tam vividae sint, ut a foris profectae videantur, mentemque occupent abripiantque, nec aliis attendere sinant; sive legitimis ideis sese adjungant aliae incongruentes; seu denique affinium vel intermediarum idearum quaedam

dam suppressae deficient, nec produci queant: quidquid horum contigerit, manifestum est, fieri non posse, ut ne facultas judicandi primum, dein & voluntas, in errorem pertrahatur, ac porro huic etiam convenientes cum animi, tum corporis, motus nascantur, fallacia alia aliam trudente.

737. Ingens potentiarum numerus, quas observatio docuit, turbarum id genus creare, reducitur fere ad ea,

I. Quae tenorem medullae cerebri generisque nervosi infirmando virtutem sentientem labefactant. Cujusmodi sunt evacuationes nimiae, morbi graves, diu tolerati, mala hysterica, hypochondriaca, apoplectica, cataleptica, epileptica, exercitationes mentis immodicae (522), animi motus violenti, diuturni (532), pervigilium (550 ad 552), tum quae colluvie aquosa (287), mucosa (283), encephali stamina inundando flaccida, inertia (160, I. 2.) reddunt.

2. Quae humorum circuitu intensiore (409), sursum directo (411), san-

guinem in vasis encephali accumulans, hinc distensione, pulsatione, attritu, aestu, errore loci, proximam medullam praeter modum exagitant.

3. Quae siccitate, rigiditate, infarctu lento, indurante, fibras sensorias minus mobiles mutabilesque faciunt, status semel concepti nimis tenaces. Quo maxime confert atrabilaria humorum crasis, vitio quocunque rerum non naturalium, morbove, inducta (284, 320, 355).

4. Quae irritando motus irregulares, injustos, effrenatos, in sensorio communi cient, sive proxima in hoc ipsum actione, seu ex aliis partibus per consensionem eo propagata. Stimulorum vero, qui vim sentientem turbare queunt, par ratio est, atque irritamentorum virtutis vitalis, nec minor fere numerus ac diversitas. Unde ex dictis (171 & seq.) intelliguntur.

5. Impedimenta denique multifaria, quae partibus encephali vim inferendo, situm, nexum, fabricam earundem pervertendo, canales obstruendo, compri-

men-

mendo, quassando, lacerando, humorum circuitum turbando, consentaneis medullae staminum motibus obstant. Conformatio prava ab ortu contracta, commotio, contusio, fractura, vulnus, abscessus, ecchymosis, hydrocephalus, & similia, quae caput infestant, huc referuntur.

738. Est vero & seminiis hic locus, quae alium prae alio tum ad delirium, tum ad hujus species singulares, proclivorem reddunt. Temperamenta certe (614), melancholicum praesertim aut cholericum, atque irritabilitas (190, 616), multum valent; tum & gentilitium quid singulare, quod haereditate propagatur, ex prioribus vix plane explicandum.

739. Phantasiae alienationes, quae judicio corriguntur, leviores modo desipientiae gradus sunt, similesque causas habent. Refractarium quoque & inflexibile, quod vi morbi aliquando involuntate nascitur, haud minus, quam indomitae animi commotiones (732), huc pertinet.

E e 5

740.

740. Memoria vacillans, confusa, extincta; puerilitas, fatuitas; mentis distractio; ἀναίσθησις, sensuum carentia, ἀπάθεια, in qua ob vitium organorum quaecunque animi affectiones delentur; & quae id genus aliae sunt noxae, suo quaevis modo laesam ponunt officinam sensoriam, proprietate tamen laesionis vix determinanda ultra, quam occasiones aegrotandi, morbique praegressi, comites, aut pedissequi, docere possint. Aetas, temperamentum, torpor vis vitalis (196), vitiositates organicae (737, 5), solidorum laxitas, rigiditas, vasculorum obstructio, collapsus, concretio, humorum spissitudo, inertia aquosa, inopia, abundantia, motus imminutus, mala nervorum paralytica, spasmodica, morbique ex his nati, universales, particulares, praecipue spectari merentur.

Motricis facultatis Symptomata.

741. FUNCTIONUM corporearum nulla est, quae non ad motum referri queat.

queat. Unde pro illarum multitudine & diversitate innumerabilis est motuum, qui in sanitate perficiuntur, varietas. Habet idcirco suum quoque animalis machina systema motorium, per omnes partes diffusum, suis instructum fibris, tum singularibus, tum in musculos collectis, quae tanquam motus instrumenta, virtute motrice animantur. Ita duplex motuum genus cietur, alterum spontaneorum, alterum eorum, qui voluntate nostra reguntur. Haec vero, etsi diversis legibus adstricta sint, multumque ideo inter sese discrepare videantur, credibile tamen est, idem motus principium agnoscere, nec dissimili quoque apparatu organico absolvi. Iisdem certe vitiis obnoxia sunt. Communi igitur pertractatione utriusque symptomata proponemus.

Spasmus.

742. SPASMORUM major etiam est, quam dolorum, in aegris frequentia: nec raro morbum universum, certe praecipuam hujus partem, constituunt, ipsique,

que, ut suis ex causis profluunt, plurimorum vicissim symptomatum causae fiunt. Tametsi itaque eorundem energia ultra, quam par est, a nonnullis forte extenditur; fatendum tamen, vix aliam dari corporis vivi affectionem, cujus aut crebriores incidant occasiones, aut magis universalis sit sedes, aut major ad functiones omni modo turbandas potentia.

743. Spasmus dicitur violenta, invita, inordinata, fibrarum motricium actio. Omnes adeo & singulae systematis motorii, qua late patet (741), partes ei obnoxiae sunt. Virtus vero motrix, quae in sanitate fibras musculosque animat, eadem & in spasmo actionem edit, in qua illud modo praeter naturam est, quod justo intensior sit, nec congruenter legibus oeconomiae fiat.

744. Quum igitur vis motrix fibrarum a principio vitali (170, 209, 5) repetenda videatur; manifestum est, in eruendis spasmorum causis ad irritamenta (171) potissimum attendendum esse, quae sane per-

perquam multiplicia numerantur. Acria mechanica, chemica, noti, ignoti generis; potentiae dolorificae (673); immodica tum repletio, tum evacuatio; turbæ systematis circulatorii; affectiones systematis nervei, universalis, particulares; irritamenta varia musculorum, tendinum, membranarum. Multum præcipue hic valet mutua inter vires sentiendi movendique consensio (179, 525, 537), qua fit, ut immodicae cuivis sensationi, dolori (675), anxietati (682), quin & animi perturbationibus (532), frequentissime spasmi superveniant; tanquam si horum ope avertere aut propulsare malum, de quo sensus monet (675, 691), natura conetur.

745. Uti vero vis vitalis non in omni homine, nec in quavis hominis parte, eodem gradu inest (175, 176); ita pro hujus differentia major minorve ad spasmos proclivitas nascitur. Quocirca qui vitio irritabilitatis (190) laborant, potentissimum hujus symptomatis seminum intus alunt (195).

746. Effectuum, quos spasmi produ-
cunt, ingens numerus ex dictis (195,
209) intelligitur. Nec tamen adeo con-
stanter nocent, ut non & saluberrima in-
ter naturae auxilia ad avertendos sanan-
dosque morbos (297, 640, 641, 744)
merito haberi debeant.

747. Sponte etiam patet multiplices
dari spasmodum differentias; prout vel
universales sunt, vel particulares, idio-
pathici aut sympathici, repentini vel
lenti, coarctantes aut inflantes, qui
flatulenti dicuntur, &c.

748. Qui spasmus a convulsione di-
stinguunt, illum vocant continuam, hanc
alternantem musculorum contractionem,
quam tamen alii malunt motum convul-
sivum appellare. Perinde fuerit, num
eodem, an diversis nominibus utare. U-
terque certe affectus ad idem genus per-
tinet, partes easdem occupat, similes-
que & causas, & differentias, agnoscit;
quin & haud raro alius in alium transit.
Intelligitur adeo recentiorum distinctio
inter morbos tonicos & clonicos.

749. Inquietudo etiam utcunque huc referri potest: quamvis enim haud plane praeter voluntatem ista membrorum agitatio fiat, plerumque tamen nec suspendi pro arbitrio potest, cum ex morbo nascitur. Anxietas, dolor, pruritus, aestus, delirium fere in causa esse solent.

750. Horror, horripilatio, hujusque vehementior gradus, rigor, concussionis spasmodicae naturam clarius prae se ferunt. Accidunt febribus, suppurationi, sphacelo; gravibus nervorum affectionibus; subitis, immodicis evacuationibus; his male suppressis; laboriosis ad expellendum moliminibus, maxime ubi natura crudo, acri, corrupto, heterogeneo, virulento, intus haerente angitur. Quum vero & animo ideis injucundis commoto, & repentino corporis aestuantis refrigerio, nascentur, sensumque frigoris intercutanei ac pallorem externum habeant comitem; credibile est, spasmos subesse cutaneos, qui vasculis constrictis, repulsis intro humoribus, inaequabilem & circuitum & calorem nativum efficiant.

751. Est &, ubi muscoli, recte quidem ad voluntatis nutum in actum concitati, in iussa dein agilitate atque impetu non reprimendo motus suos accelerant, mentemque invitam praecurrunt. Vitium, loquelae musculis frequens, nec his solis tamen proprium: vidi enim, qui currere, non gradi, poterat. Habet ista volubilitas aliquid spasmodici, huiusque adeo loci est. An etiam in spontaneis motibus obtinet? Credas, quum ingesta, celerrimo per intestinorum volumina trajectu, ano exturbantur, motum peristalticum ita affligi.

Paralysis.

752. PARALYSIS, Paresis, resolutio, extinctam ponit facultatem motricem, flaccidam ideo fibrarum motricium inertiam, partiumque inde, quas movere debent, immobilitatem. Affectio spasmō (743) opposita, aequae tamen late patens, singula quaeque motus instrumenta (741), musculos, fibras, cum sponte, tum ad arbitrium
agen-

agentes, infestat. Exquisita dicitur, si sensus una cum motu deest; sin superest, imperfecta; ἀσενία, si fibras viscerum vasorumque enervat.

753. Debetur multiplici vitio 1. Cerebri, cerebelli, medullae oblongatae, spinalis, nervorumque inde porrectorum in truncis, gangliis, ramulis suis, quo fit, ut vis nervea torpeat, deficiat, aut sublato istarum partium cum fibris motricibus commercio intercipiatur: 2. Systematis circulationis, quo influxus humorum vitalium in organa motus imminuitur, sufflaminatur: 3. Villorum denique muscularium labi propriae, distractione, pressione, diuturna quiete, intensiore actione, relaxatione, siccatione, texturae alienatione, inductae, qua ad motum inhabiles redduntur. Horum singula seorsim, aut plura simul, sive ipsam extinguant virtutem motricem (741), sive condiciones saltem tollant, sine quibus illa in motus consentaneos excitari nequeat; utroque modo paralyfin fieri necesse est.

F f

745.

754. Quocirca haud difficile est istam motus impotentiam ab aliis morbosae immobilitatis speciebus distinguere. Liquet etiam sedem ejus valde diversam esse, proque hujus diversitate paralyfin dividi in universalem & particularem, idiopathicam & sympathicam. Nec obscura est ratio innumerarum noxarum, quae ex defectu motus in omne genus functionum promanant.

755. Levior paralyfis gradus est debilitas virtutis motricis, qua fit, ut motus musculares non nisi aegre ac languide exerceri queant. Haec etsi ad animales motus potissimum referatur, haud minus tamen vitales quoque & naturales afficit, easdemque tum differentias, tum causas, ac paralyfis (753, 754), agnoscit. Humor inopia, copia nimia, crasis vitiata, circulationis torpor, vis nervea oppressa, exhausta, solida effoeta, hic maxime spectanda.

756. Hinc intelligitur, quae toties morbos praenunciat, lassitudo spontanea, hujusque species veteribus memoratae,

ratae, tensiva, ulcerosa, inflammatoria.

757. Tremor quoque, qui, cum movere artus conamur, accidit, ad imbecillitatem facultatis motricis (755) pertinet. Palpitatio autem, qua quiescentes etiam partes concutiuntur, vitiis spasmodicis (743) annumeranda.

Somni affectiones.

758. PERVIGILIUM, ἀγρυπνία, cum morbi symptoma est, non minus aegris, quam ultronea pervigilatio sanis (550 ad 552), nocet. Nascitur autem, quoties ex turbis interioribus tanta fit emporii animalis agitatio, ut nec relaxari organa sensuum motuumque voluntariorum possint, nec vis nervea feriari, neque adeo mens a mutuo cum corpore commercio sese subtrahere. Dolor proinde (670), pruritus (679), anxietas (682), delirium (732), febris, inflammatio, suppuratio, circulatio intensior, raptus humorum versus superiora, aestus ingens, morbique hinc, in quibus istorum aliqua

infunt, praecipue sicubi & irritabilitas (190) accesserit, vigilias inferunt.

759. Immodicae dormitionis in morbis multifariae occurrunt species, duratione, gradu, aliorum symptomatum comitatu, hinc nominibus etiam, inter se discrepantes. Causae generatim reduci queunt 1. ad languentes sentiendi movendique vires: quo faciunt animi corporisve ex quacunque causa defatigatio; evacuatio enormis; solidorum debilitas (157); torpor (196); circulationis tarditas (410); humores prae abundantia aquae (287), glutinis (283, 373), crassamenti (284), pinguedinis (394), vappidi, effoeti; frigus intensum (427, 5); &c. 2. ad easdem vires oppressas, hinc agere impeditas, ob plethoram multiplicem (387 ad 392), obesitatem (394), nimium sanguinis ad caput impetum (411), reditum haud satis expeditum, vasorum encephali infarctum, inflammationem, erysipelas, evacuationes suppressas, metastases materiae morbosae ad superiora. An & hujus loci est, quem
spiri-

spiritus fermentati (467) inducunt ususque narcoticorum, sopor? 3. ad ea, quae liberum emporii animalis cum organis sensuum motuumque voluntariorum commercium suspendunt: cujusmodi innumera habentur, commotione, compressione, inundatione, destructione encephali nocentia; uti sunt vehemens capitis percussio, cranii depressio, fractura, exostosis, abscessus, tumores varii intus nati, cerebro imminentes, humores effusi, restagnantes, hydrocephalus; quin &, quae vires opprimendo agunt, modo num. 2. memorata. 4. Forsan & mens, mutui pertaesa influxus, officinae suae motus quandoque supprimit, & in se ipsam veluti contracta, animalibus organis relaxatis, lubens ab opere feriat. Somnos Endymioneos, diuturni moeroris ut plurimum pedisse quos, hac fere origine natos dixeris.

760. Prout igitur horum (759) singula seorsim, aut plura simul, varioque gradu, in homine insunt; ita vel somnolentiam tantum, vel leves graviores-

ve somnos inferunt; modo actione sua systematis animalis limites haud excedant, nec adeo vitam una opprimant.

761. *Κῶμα ἀγρυπνῶν*, luctans somni ac vigiliarum alternatio, quae nec dormire, nec recte vigilare finit, hinc intelligitur: ponit enim causas somni (759) urgentes quidem, at pleno effectu agere impeditas ob pervigilii causas (758) mox succedentes. Nascitur ergo in morbis, ubi dolor, anxietas, delirium, insomnia terrificata, aut quaevis alia sensorii communis agitatio intensior, insuperabili in somnum propensione superveniunt.

762. Nec multum dissimilis est somni & vigiliarum permixtio, cui somnia, pavores in somno, somnambulatio; debentur. Etenim oriuntur haec, cum causae vigiliarum (758) in dormientibus subnascens somni statum haud plane quidem tollunt, sed plus, minus, tamen interturbant; ut ideo partem aliquam officinae sensuum interiorum inquietas habeat, quae & in systema motuum voluntariorum sese nonnunquam effundat. Qui
igitur

igitur considerat mechanicum illud, quo exoriri ideae, resuscitari, aliaeque aliis sociari, in vigilantibus solent, ei haud difficile est eruere, quam multiplices in aegris nasci queant somniandi occasiones; quando vel sanis etiam adeo frequentes accidunt; quin & perspicere possibilium somniorum numerum varietatemque & confusionem infinitam; etsi mutationis corporeae, quae illorum cuiusvis respondet, singularem naturam sedemve propriam ne conjectando quidem determinare liceat.

Symptomata motuum vitalium.

763. COMMUNE veluti centrum, in quod vitales motus tendunt conspirantque, humorum circuitus est, princeps oeconomiae animalis functio. Quocirca &, quae motibus illis accidunt, vitia, in systemate circulatorio huiusque primariis instrumentis, suis sese effectibus potissimum manifestant, & proinde ad laesas cordis, arteriarum, pulmonumque actiones referri possunt.

Respirationis Symptomata.

764. MENTIS imperio quidem paret respiratio, ut varia, quae voluntate regantur, obire munia queat: nihilominus tamen & actionibus vitalibus recte annumeratur; quum & spontanea sit, & vitae conservandae absolute necessaria. Plurimarum itaque ejus vitiositatum praecipuae hoc loco exponi merentur; ut quae frequentes admodum sint, atque ob praestantiam signorum, quae in morbis praebent, intellectu utilissimae.

765. Pro multitudine conditionum, quae ad liberam respirationem requiruntur, noxae, quibus impeditur, perquam numerosae sunt, naturaque ac sede valde differentes: Aër calore (424, 9), frigore (427, 5, 8), humiditate (430, 4, 5), gravitate (434), levitate (435, 437), stagnatione (438, 439), inquinamenti (440, 442, 496, 497) peccans; narium, oris, faucium, laryngis, tracheae, bronchiorum, partium, quas
aër

aër permeare debet, morbi angustiae (209) multifarii, obstructio, obstipatio, compressio, spasmus, coalitus; pulmones ipsi inflammatione, erysipelate, pustulis, vomica, ulcere, tuberculis, sanguine congesto, pituita, sero, materie terrea, polyposa, podagrica, rheumatica, atrabilaria, aut quavis alia morbosâ, in apparatu suo vasculoso, aut parenchymate, obsessi, impervii; aër, sanguis, ferum, pus, tumores varii, cavitatem thoracis occupantes, ut pulmo libere explicari nequeat; mala item conformatio thoracis, vertebrarum, costarum, luxatio, fractura, ancylosis; tum & muscutorum respirationi inservientium debilitas, paralyxis, spasmus, aut prae dolore, inflammatione, ecchymomate, emphysemate, vulnere, contusione, impedita actio; muscutorum quoque abdominalium vitia similia; obstacula denique ex abdomine nascentia, quae diaphragmatis motum supprimunt, illudve sursum urgent, ascites, tympanites, ventriculus, intestina, cibo, potu, flatu, scybalis &c.

ultra modum distenta, uterus &, quae ad eum pertinent, partes, foetu, aëre, fero, aut quavis materie aliena, turgentes, tumores viscerum inflammatorii, purulenti, scirrhusi, cancrofi, steatomatosi &c. Unde liquet, vix aliud symptoma dari, quod tot & tam diversi generis affectionibus sese socium adjungat.

766 In tanta vero causarum varietate haud mirum est, plures etiam difficilis spiritus species gradusque animadverti: uti sunt *δυσπνία*, *ἄσμα*, *ὀρθοπνία*, respiratio anhelosa, strepens, stertens, sublimis, strangulatio, &c. Quarum quidem ratio atque origo ex dictis (765) facile eruitur; maxime si quis perpendat, ex impedita actione, vitae tam necessaria, anxietatem (687) nasci, quae naturam urgeat, ut quovis virium suarum adjuvamento utatur, intensisque adeo ac multiplicatis motibus vitae periclitanti succurrat.

767. *Ἀπνία*, suffocatio, respiratio vere vel quasi abolita, causis nascitur iisdem (765), sed vehementia aut duratio-
ne

ne majoribus. Inde aut incrementem dyspnoeam serius, ocyus, sequitur; aut subito invadens, nomine catarrhi suffocantis, mortem minatur vel infert. Comitatur alias circuitus vitalis defectiorem, hinc gravioribus animi deliquiis, ut symptoma symptomatis, supervenit: alias primario suis ex causis oritur, tumque, ob interceptum sanguinis per pulmones trajectum, inhibita circulatione, vitam una supprimit. Immania aëris vitia, summa nervorum mala, paralytica, spasmodica, in organis respiratoriis, subita pulmonum oppletio a sanguine, pure, colluvie catarrhosa, eo praeprimis faciunt.

768. Tussis, depravatae respirationis symptoma, est violenta, convulsiva, reciproca, sonora, aëris inspirati per os elisio. Ponit ergo motus convulsivos musculorum, qui expirationem faciunt, simulque glottidem utcunque contractam; quibus fit, ut aër pulmonicus cum impetu & sono de larynge elidatur, neque plenae inspirationi locus detur. Recte autem
 motus

motus medicatus (640) censetur, quo natura, quod systemati pulmonum aëri-fero, seu mole, seu acritate, incommodat, vehementi spiritus excussione everrere conatur. Hinc & voluntate cieri potest.

769. Irritamenta adeo tussis sunt, quae-
cunque pulmoni, bronchiis, asperae ar-
teriae, laryngi, molestiam creant actio-
ne quavis mechanica, physica, chemica:
aër vitiosus; ingesta calore, frigore, acri-
tudine, asperitate, nocentia; aliena in la-
ryngem recepta (604); materiae acris
in eum aut vicinas fauces destillatio;
muci has partes lubricantis abundantia,
crassities, corruptio; sanguis, serum, pus,
ichor, hic collecta; siccitas, inflammatio,
erysipelas, aphthae, exanthemata, ex-
ulceratio, tum pleraque vitia organorum
spiritualium, supra (765) enumerata,
quae, etsi nihil, quod sciretur ejici pos-
sit, habent, sola, quam inferunt, spiran-
di difficultate naturam ad tussendum so-
licitant: quo si obstaculum vincere ne-
queat, moliatur tamen, saltem trajec-
tum

tum sanguinis expediat. Procliviores autem sunt, quibus interior fistulae pulmonalis membrana ob mucī defectum, siccitatem, tensionem, aliasve causas, justo sensilior est & irritabilior.

770. Consensione etiam tussis oritur, cum partium aliarum labes aut stimulo, aut translata materie morbosā, systema respirationis afficit. Unde frequens est in variis primarum viarum, ventriculi inprimis, hepatis, splenis, pancreatis, testium, parotidum, dentium, aurium, cerebri, nervorum, cutis, &c. affectibus.

771. Quocirca liquet, quaenam tussis dicatur humida, sicca, convulsiva, idiopathica, sympathica, ferina, catarrhalis, stomachica, &c. Nec latet origo innumerarum noxarum, quas vehementior, aut diutius protracta, inducit: etenim validis crebrisque pulmonum, viscerum abdominalium, ac universi corporis, concussibus, interrupta inspiratione, commoto sanguine, impedito ejusdem per pulmones transitu aequabili, musculis respiratoriis perpetuo irritatis, inordinate
agi-

agitatis, oportet nasci defatigationem, coctionem alimenti vitiata, vomitum, hernias, abortum, congestionem humorum in capite, vasculorum pulmonalium debilitatem, sanguinis eruptiones, convulsiones universales, suffocationem, & quae ex his sequuntur, mala infinita.

772. Sternutatio quoque huc referenda est, haud absimilis convulsivi motus species, qua aërem, magna prius copia inspiratum, unico expirationis fortissimae, sonorae, impetu, per narium orisque meatus expellit. Spiritus ita, vehementer illisus membranae has cavitates succingenti, superficiem hujus verrit, absterget, expresso humore irrigat, proluitque, ut, quae molesta sunt, amoveantur, expurgentur. Salutaris igitur conatus irritamentis narium, faucium, oculorum, supervenit, multisque adeo istarum partium morbis. Nascitur &, spasmodi more (744), ex causis magis universalibus, aut quarum a naribus remotior sedes est, praesertim in hominibus irritabilioris naturae (190, 745). Nec
ubi-

ubique tamen utilis, cum amoliri stimulum nequit, inani concussu fatigans, haud minus, quam tussis (771), vehementer nocet.

773. Risus quum convulsio sit musculorum respiratoriorum, quae spiritum cohibitum citissimis, minimis, reciprocis concussibus, veluti tremulis, in systemate aëriifero agitatur, partitaque adeo expiratione etiam inspirationem plenam suspendit, inter symptomata aequae, ac inter potentias nocentes (521), locum meretur. Accidit enim & invita mente, ex stimulis corporeis, qui diaphragma, & cum hoc conspirantes abdominis musculos, ceteraque respirationis organa, & musculos faciei, proxime vel per consensum, commovent. Unde primario quidem diaphragmatis, tum & ventriculi, splenis, uteri, affectiones, & qui sensorium commune turbant, febriles aliosque motus quandoque comitatur, hypochondriacis, hysteriis, maniacis, phreniticis, &c. familiare malum. Intelligitur hinc affinis risui fletus mor-

morbosus, cuius frequens est cum illo commutatio.

774. Suspirium, adjumento musculorum voluntariorum, profundissime ad imum usque pectus pertrahit spiritum, solitoque fortius rursus expellit. Ita magno longoque respirationis tractu natura vitale aëris beneficium adauget, aestui suffocanti refrigerium, circuitui pulmonali incitamentum, spirandi difficultati remedium, anxietati levamen quaerit. Causae hinc sunt, quaecunque angorem inducunt (682 ad 691).

775. Oscitatio sat similis est suspirio (774) inspiratio, vehementior tamen, & intensiore gradu plerumque iterata, nec nisi per patentissimum oris meatum aëra trahens, junctamque ideo habet violentam illorum musculorum contractionem, qui maxillas, rictum oris, labia, diducendo, isthmum faucium glottidemque dilatando, amplissimum simul proximumque externo aëri introitum parare queant. Auxiliare igitur symptoma (98, 101), solius naturae actio, suspirio etiam
be-

beneficentior, uti torpentibus, ceterum sanis, salutare fine accidit, ita aegris quoque, quorum vires ob nervei systematis vitia, aut inertiam circuitus vitalis, elanguescunt; frequens propterea in febrium insultibus, affectionibus, hystericis, hypochondriacis, soporosis, chronicis.

776. Comes huic (775) saepissime Pandiculatio, quae spiritu diutissime cohibito, nixuque per totum systema musculorum voluntariorum diffuso, artus corporis omnes vehementer distendit, ejusdem generis est, torporis non sequela modo, sed naturale etiam remedium.

Symptomata motus Cordis.

777. PALPITATIO cordis ponit convulsivas ejus contractiones, quae vehementi ad partes vicinas illisu naturalem longe superant. Spasmodicae igitur affectionis naturam habet, & ex (743 & seqq.) intelligitur. In summo autem vis vitalis, quae cordi prae ceteris indita est, gradu (175) occasiones hujus vitii quam plurimae sunt. Magnae ner-

vosi generis turbæ in hysteriis, hypo-
 chondriacis, irritabilibus; turbæ item
 in systemate circulationis, sive prima-
 rio, seu ex prioribus, aut aliunde na-
 tæ, ad cor usque deductæ; fortiora
 quaelibet cordis irritamenta, aut & im-
 pedimenta, quæ legitimæ sanguinis ad-
 missioni vel expulsionis magnopere re-
 sistunt. Nascitur ideo ex violentis animi
 pathematibus, subito terrore, venere
 immodica, nimia corporis mentisve ex-
 ercitatione, spasmis aliarum partium,
 doloribus, anxietate, motibus febrilibus,
 humorum abundantia, inopia, lentore,
 acritate varia, materie scorbutica, atrabi-
 laria, arthritica, scabiosa, ulcerosa, can-
 crosa, virulenta, suppressis quibuscun-
 que excretionibus; tum & a multiplici re-
 spirationis difficultate (765), qua sanguis
 aegre per pulmones trajicitur; a varia
 quoque labe viscerum abdominalium,
 ventriculi praeprimis, crudis, acribus,
 corruptis, aëre, vermibus, heterogeneis,
 obstructione, inflammatione, ulcere,
 compressione, distensione, irritatione,

ma-

male habentium; denique & ab ipso corde, auriculis, vasis ejus majoribus, pericardio, inflammatione, ulcere, aneurismate, polypo, vermibus, pilis, calculo, hydrope, ecchymosi, excrescentia, texturae degeneratione ossea, cartilaginea, angustatione quavis, praeter naturam affectis. Liquet autem facile, pleraque istorum etiam pluribus modis eo conferre, atque alia aliis frequenter sese adjungere, neque pauca esse, quae, suo quidem jure inter causas hujus symptomatis relata, saepiuscule tamen ejusdem potius sequelae sint, suaeque dein accessione in causas veluti post natas mutantur. Denique & scire juvat, malum, per intervalla recurrens, iis potissimum ingravescere, quae impetu majore sanguinem versus cor adigunt.

778. Cordis tremor, sive levior fuerit palpitationis gradus, seu virium imbecillitati debeatur, ex ante dictis (757, 777) cognoscitur. Reliquae porro motionum cordis anomaliae quum sese magis in pulsu arteriarum manifestent, aptius ad istum titulum relegantur.

Sympto-

Symptomata Pulsus Arteriarum.

779. PULSUS oritur, sicubi sanguis, vi cordis in arterias actus, harum parietes extrorsum urget, distendit. Ut vero apposite ad sanitatis leges fiat, requiritur cor efficax, legitima sanguinis copia & fluor, arteria contractilis, expansilis, via circulationis libera. In horum igitur vitiositatibus quaerenda erit ratio alienationum, quae pulsui in aegris accidunt. Hae tamen cum valde multiplices sint, & subtilius etiam, quam utilius, a Veteribus interstinctae, omissis, quae exigui sunt momenti, aut intellectu faciles, praecipuas modo exponemus.

780. Crebrior pulsus, pro aetate, sexu, temperie, varioque rerum non naturalium usu aestimandus, si in universum obtinet, frequentiore ponit cordis contractionem, hujusque adeo causis debetur. Huc referantur quaecunque cordis irritamenta; sive ejusmodi fuerint, quae venosi sanguinis affluxum augeant; seu quae acritate stimulent; aut

quovis modo cordis actioni obnitantur. Quae quidem omnia tanto valentiora sunt, ubi cor ipsum quoque praeter modum irritabile est. Magna insuper ejusdem cum toto corpore consensio facit, ut turbulentae etiam aliarum partium, in genere potissimum nervoso, agitationes facile eo deferantur. Hinc pleraque, quibus cor ad palpitandum cietur (777), hic pariter locum habent, innumerosque ideo morbos, maxime tamen omne febrium genus, comitatur pulsus frequentia, saepe salutaris, activis certe symptomatibus (101) annumeranda. An autem & topica datur in singulari systematis arteriosi parte? Dabitur, si vera febris particularis; neque tum a corde incitato tantum repetenda. Rarioris pulsus natura ex his facile perspicitur.

781. Arteria, ictu majore, quam dilatatione, micans, durum pulsare dicitur. Id fit, cum sanguis valida quidem & citatiore cordis contractione impingitur, nec pro ratione tamen expandere canalem potest. Subest itaque aut vitium in

tunicis arteriae, ob siccitatem, rigiditatem, spasmus, minus obsequiosis; aut morbus cavitatis ultra modum distentae a sanguine copioso, rarefacto, spisso, vel ob impeditum transfluxum accumulato. Unde liquet, cur pulsus durus adeo frequens in morbis inflammatoriis? Nec latet ratio pulsus mollis.

782. Pulsus intermittit vitio multiplici, graviore, leviori, universali, particulari. Etenim cordis contractio, in modum spasmi (748), diutius continuata; ejusdem torpor (196, 755), aut contractio inefficax, minore tum vi, tum copia, sanguinem in arterias projiciens; influxus sanguinis venosi in cor parcius, inordinatus vel nullus; arteriosi fluxus inaequalis, impeditior, interruptus; arteriarum varia labe, receptioni, trajectui sanguinis, motui tunicarum systolico & diastolico, resistens, huc faciunt. His autem producendis innumera apta sunt: cordis partiumque eo pertinentium affectiones topicae, inflammatio, aneurisma, polypus, calculus, vermes, concretio, indur-

ratio, hydrops, &c. (777); arteriarum similia vitia; magna respirationis impedi-
menta (765); sanguinis abundantia, ino-
pia, cacochymia viscida, acris varia; pri-
marum viarum turbæ in vomitu, chole-
ra, alvi profluviis, vermibus, spasmis, do-
loribus, &c.; denique & nervosi generis
mala in viscera vitalia ac systema circula-
tionis diffusa, virtute vitali aut torpente
(196), aut nimis irritabili (190).

783. Imminuti & deleti pulsus varii
memorantur gradus, pro consecutionum,
quas infert, numero ac intensitate diver-
sis. Ἐκλειψις dicitur defectus levior, pal-
lorem inducens, calore tamen, sensu mo-
tuque superstite. Λειποθυμία, cum pallori
& motus animalis impotentia accedit.
Λειποψυχία prioribus auctis etiam superad-
dit caloris nativi extinctionem. Συγχοπή,
una cum motu sensuque fere abolitis, fri-
gus universale, sudoremque frigidum
inducit. Ἀσφυξία denique, deletis omni-
bus vitæ indiciis, accedente etiam
ἀπνῳία (767), mortis imaginem ita refert,
ut merito nonnunquam dubitetur, vitam-

ne an mortem praedicare fas sit. Quum vero universalis, qui comitatur, virium lapsus doceat, vitalem sanguinis circuitum pariter cum pulsu deficere; liquet haec vitia cordis deliquio deberi, iisque adeo causis nasci, quae hoc inducere valeant. Hujusmodi sunt vehementes animi affectus, idea rei horridae, odor infestus, in hyssericis, hypochondriacis, gravidis, puerperis, inedia, pervigilio, labore, morbo gravi, exhaustis, irritabilibus; aëris insalubritas varia, miasmata, venena, medicamenta drastica, vermes, alimenta pravi succi, cacochymia putrida, scorbutica, atrabilia, &c. materies morbosa partes vitales, nervos, graviter afficiens; inde & saevus dolor, anxietas, aestus ingens, spasmi; tum magna, subita, inanitio, nimia liquidi vitalis a corde & encephalo derivatio, parciore aut interceptus ad has partes affluxus, per eas transfluxus; adeoque encephali, cordis, pulmonum, multifariae affectiones, memoratis (782) similes. His quippe potentiis aut sanguinis venosi in cordis cava in-

fluxus

fluxus suspenditur, aut ipsa cordis virtus muscularis enervatur. Utraque autem noxa cor quiescere, hinc circulationem deficere oportet. Nec dispar ratio esse videtur animi defectuum, quos pro arbitrio sibi met consciscere qui possint, memorantur; tametsi, quam voluntatis contentione id assequantur, non liquet.

784. Quodsi arteria singularis pulsare desierit, mali minus periculosi ratio ex (779, 782, 783) facile invenitur: uti & ceterarum pulsus alienationum, quae vel in singulis seorsim, vel in plurium consequentium serie, reapse observantur; quales sunt magnus, parvus, validus, debilis, varia ratione inaequalis, undosus, vermicularis, formicans, ferratus, dicrotus, caprizans, vacillans, myurus, intercidens, &c. Generatim quidem notari meretur, vix aliam dari potentiam, quae in perturbando pulsu plus valeat, quam spasmos (742), magnamque ideo partem id genus vitiositatum ab his repetendam esse. Specialior tamen hujus ma-

teriae expositio, cum ad Semioticam pathologicam (16. II.) pertineat, nostri non est instituti.

Symptomata actionum naturalium.

785. **SYSTEMA** naturale, humani corporis conservationi dicatum, etsi vitali animalique minus nobile habeatur, utilitate tamen & necessitudine haud inferius est; quando vix aut perparum est, quod non durabile est. Multitudine autem ac diversitate cum organorum, tum effectuum, quos edit, etiam sociis suis ferme antecellit. Ingens ergo numerus laesionum, quae hic fieri possunt, ordinatam exigit pertractationem.

Appetituum naturalium laesiones.

786. **UT** nutrimenti materies, cum opus est, a foris intromittatur, suos quoque ista officina nacta est sensus (669), qui de penuria moneant hominem, compellantque ad victum procurandum. Inde fa-
mes & sitis naturalis, haec potum, illa cibum, materiem firmis perinde, atque hu-

humoribus, necessariam, desiderans. Utrisque suus est in sanitate modus, sua in aegrotis vitia.

787. Edendi cupiditas, valde diversa in sanis, multifariam quoque per morbos laborat. Augetur enim praeter modum in bulimo, fame canina, lupina: imminuitur, aut plane aboletur in *δυσορεξία*, *ἀνορεξία*, *ἀποσιτία*: depravatur in *κίττα*, pica, malacia.

788. Fames aucta vel vacuitati debetur, quae repletionem, vel acriori stimulo, qui mitigationem ab ingestio alimento expectat. Quamobrem esuries, motu animali, immodica perspiratione, sudore, alvi profluvio, aliis excretionibus, lactatione, morbis, exhaustos, vermibus obnoxios, aut quibus acre acidum, salinum, biliosum, atrabilarium, in ventriculo est, vexat; accedente praesertim animi impotentia, imaginatione mobili, sensibilitate nimia, irritabilitate, in junioribus, feminis, hystericis, hypochondriacis, epilepticis. Bulimus dicitur, cum esuriem non satiatam animi deliquium

quum sequitur: fames canina, ubi voracius ingesta cito revomuntur: si vero celeriter ano rursus expelluntur, nonnulli lupinam vocant.

789. Appetitus vario gradu proster-
nitur vitio ventriculi, pituita, saburra,
terreis, alienis, corruptis, onerati, in-
flammati, ulcerosi, scirrhusi, callosi, aph-
thosi, atonia (752), motibus inordi-
natis (743), vel ob propriam affectio-
nem, vel per consensionem, laborantis;
menstruorum item primae digestionis,
salivae, bilis, defectu, inertia aquosa,
mucosa, degeneratione varia; labe quo-
que corporis nimio plus repleti humori-
bus bonis, pravis, ob vitam desidem,
somnialem, circuitum languentem,
evacuationes suppressas; turbis nervei sy-
stematis patheticis, spasmodicis, delirio-
sis, dolorosis, soporosis, &c. sensum na-
turalem obtundentibus; natura denique
gravioere malo, acuto, chronico, impe-
dita, oppressa, exhausta, ut curam susci-
piendae coctionis abjiciat. Prout igitur
innumerorum morborum comes hoc
sympto-

symptoma est; ita liquet alias propter conditionis impedimenta nasci, alias ex eo, quod corpus non indigeat alimento, alias ob suppressam stimuli naturalis perceptionem: quae quidem rite perpenſa ostendunt, ab inedia, anorexiae pedissequa, non continuo tot tantasque noxas aegris perinde, ac sanis famelicis (452, 453), timendas esse.

790. Fastidium cibi, *ἀποστία*, easdem (789), sed graviores, agnoscit causas. Putror, rancor, ventriculum inquinans; hujus nimia sensilitas, irritabilitas, imbecillitas, dolori, anxietati, spasmō, nausea, vomitioni, ab ingestis obnoxia, tum & phantasiae errores, hic maxime spectentur. Cibi singularis averſatio, ex morbo nata, plerumque naturae vox (643) est, cui obtemperandum.

791. Malaciae, quae cum fastidio aliorum ciborum junctam ponit appetentiam vix superabilem ac voracitatem ad certum edulii genus determinatam; & *Picae*, quae absurda quoque, inusitata, nec esui apta, quin horribilia, concupiscit ac
avi-

avide devorat, haud abſimile eſt ingeni-
um. Tametſi enim & vitium imagina-
tionis ſubeſſe poſſit; ſaepiſſime tamen,
quae appetuntur, pro remedio ſunt, quo
aut corrigatur, quod intus eſt noxium,
aut turbis ex intemperantia concitatis e-
jiciatur, aut ſucci alibilis inopia plus ſatis
onerofae humorum copiae, ne vero ali-
mento magis augeſcat, occurratur.

792. Siſis, quam indicandae potus ne-
ceſſitati praeſecit natura, in morbis ſo-
lito plus urget, quoties aut tractus ſupe-
rior primarum viarum, iſtius ſenſationis
ſedes, aut cum hoc etiam corpus reli-
quum, humectatione indiget, qua vel de-
ficiens humor ſuppleatur, vel ſpiſſior di-
luatur, vel acrior temperetur, hinc fir-
mis partibus mollitudo, canalibus mea-
bilitas, tranſfluxuris libertas reſtituatur.
Inde immodica humorum diſſipatio, e-
vacuatio, ſpiſſitudo, lymphae extra vias
circulationis derivatio, collectio, mini-
morum vaſculorum obſtructio, ſpasma-
tica conſtrictio, compreſſio, acritas mu-
riatica, ammoniacalis, alcalina, ſpirituo-
ſa,

sa, aromatica, putrida, biliosa, rancida, adusta, virulenta, in febribus, alvi profluviis, diabete &c. morbis inflammatoriis, purulentis, putridis, biliosis, catarrhosis, exanthematicis, spasmodicis, venenatis, hydrope, scorbuto, rachitide, multisque aliis, sitim creant; quae tamen utrum ad suum modo sensorium, an vero ad universum corpus pertineat, probe distinguendum.

793. Carentia igitur sitis in morbis, natura sua siticulosis, etiam morbose est, ponitque sitis officinam (792) tussi, aut ptyalismo, jugiter humectari, aut resolutis nervis sensu privari, aut mentem alienatam esse.

Actiones laesae primarum viarum.

794. MANDUCATIONIS uti plurima sunt cum instrumenta, tum potentiae ac conditiones, sine quibus recte perfici nequit; ita multis diversisque multarum partium vitiis diversimode laeditur. Hujus generis sunt oris, labiorum, buccarum, linguae, vulnus, inflammatio, ulcus, ex-

co-

coriatio, tumor, ἀγκυλόγλωσσον (223), mutilatio, &c.; dentium defectus, infirmitas, dolor; mandibularum fractura, luxatio, caries, ἀγκύλωσις; musculorum istas partes moventium spasmus, paralyfis, dolor, &c.; salivae denique defectus.

795. Deglutionis etiam plures sunt laesiones. Aut enim iteratis crebro nixibus incassum fatigat, aut dolet & laboriosa est, aut portionem duntaxat, non item offas, aut has modo, nec illam, transmittit, caduntve in asperam arteriam deglutienda, aut per os naresve redeunt. Multiformis vitii sedes quaerenda in lingua, palato, tonsillis, uvula, pharynge, larynge, oesophago, ventriculo, maxillis, vertebis vicinis, musculis harum partium, dolore, vulnere, inflammatione, excoriatione, ulcere, tumore, luxatione, fractura, carie, mala conformatione, spasmio, paralyfi, angustatione varia (209), siccitate, affectis. Inde enim aut inanem deglutiendi cupiditatem nasci, aut impediri materiae deglutiendae meatum, aut legitimam potentiarum motricium actio-

actionem, directionem, deficere necessum est.

796. Singultienti videtur momentanea convulsione concuti stomachus & proximum huic diaphragma, cui juncta simul glottidis constrictione faciat, ut subito inspiratus aer sonum cieat. Singultus igitur, spasmis annumerandus, easdem quoque agnoscit causas (743 & seq.); sed quae oesophagum, ventriculum, aut diaphragma, propius, seu aliunde per consensionem, afficiant: uti sunt avida ingurgitatio offae siccioris, asperae, haustusve grandioris, acris; immodica ventriculi repletio aut irritatio ab acri cibo, potu, medicamento, veneno, vermibus, peregrinis, materie corrupta, acida, biliosa, putrida, rancida, contagiosa, arthritica, catarrhosa, ulcerosa, cancrosa, sphacelosa, ibidem nata, aut ex aliis partibus eo delata; susceptum ad *καρδια* frigus; oesophagi, ventriculi, vulnus, inflammatio, erysipelas, exanthemata, ulcus, excoriatio, &c.; diaphragmatis inflammatio, vulnus, contusio, intensior per

Hh

risum

risum fletumve agitatio; costarum inferiorum, vertebrarum vicinarum, cartilaginis ensiformis, fractura, luxatio, distorsio; intestinorum quoque, mesenterii, hepatis, splenis, pancreatis, uteri, &c. affectus inflammatorii, dolorosi, spasmodici; turbae denique vehementes nervosi generis ob animi pathemata, evacuationes quascunque nimias, encephali laesiones, motus febriles, molimina critica, &c. Quo circa patet, alias materiem subesse, quam natura symptomate auxiliari excutere conetur; alias nocivis motibus salubre nihil intendi. Quando autem juncta cum stomachi, tum septi transversi, convulsio hic datur, an non & levior habetur species, quae ad alterutram modo partem pertineat?

797. Vomitus est eorum, quae cavo ventriculi continentur, aut ex vicinis visceribus illuc congeruntur, violenta & fastidiosa per guttur superius expulsio. Hanc efficiunt motus spasmodici faucium, oesophagi, ventriculi, intestinorum, diaphragmatis, musculorum abdominalium, in molimen laboris angorisque ple-

plenum modo mirabili conspirantes. Facit autem eximia ventriculi mobilitas (175), amplissimusque cum corpore universo consensus, ut irritamenta ad vomitum pene innumera sint, aliaque domestica huic visceri, alia extranea. Ad priora referre licet, quaecunque mole, pondere, tenacitate, acrimonia, impedito per pylorum trajectu, fibras ventriculi laceffunt: tum &, quae irritabilitatem (190) inducunt, vitia ejusdem topica. Posterioris generis sunt affectiones partium quoquo modo consentientium, tam vicinarum, quam remotiorum, faucium, oesophagi, diaphragmatis, hepatis, vesiculae felleae, splenis, mesenterii, pancreatis, intestinorum, omenti, peritoneae, renum, ureterum, vesicae urinariae, uteri, encephali, sensorii communis, nervorum. Praecipua igitur inter causas singultus (796) modo enumerata sunt, vomitusque itidem datur idiopathicus, sympathicus, cum materie & sine ea. Quum vero intensitatis gradu inter se discrepent vomitiones,

credibile quoque est, non omnium, quas supra diximus, partium nixus spasmodicos semper illuc requiri, litemque adeo dissentientium super hac re auctorum componi posse. Nausea, quae fastidiosa est ventriculi commotio, vomitum intentans, iisdem, sed lenioribus causis debetur: uti & materiae ventriculo contentae eructatio.

798. Aër, aut huic similis spiritus elasticus, cavo primarum viarum oberrans, ructibus flatibusque, qui hanc officinam maxime infestant, materiem dat; quae huic aut a foris invehitur, aut intus ex ingestis, indigenisve, effervescentia, fermentatione, putredine, calore, motu inordinato, evolvitur. Haec ubi collapsu, convolutione, compressione, spasmodica praesertim constrictione gulae, stomachi, pylori, intestinorum, coercita aliquamdiu, novis interim copiis forte aucta, aut in majus volumen dilatata, parietes claustrum sui urgens, ab his vicissim repressa, tandem liberata, impetum concipit datoque exitu sursum, deorsum,
pro-

prorumpit, aut loco saltem mota, per tubum alimentarem vagatur, ructus, flatus, crepitus, borborygmi, nascuntur. Augere propulsiōem voluntarii diaphragmatis & musculorum abdominalium nixus quoque possunt. Inde uti pro vario impetu muta aut sonora fit explosio; ita, quod prodit, flatulentum pro diversitate materiae, quam una rapit, aut fomitis, unde oritur, siccum, humidum, acidum, putridum, rancidum, biliosum, &c. esse debet. Ingesta igitur cruda, flatulenta, ferventia, acria, titulo cibi, potus, medicamenti, veneni, vitia coctionis, putror in primis viis undecunque natus, vermes, motus inordinati, spasmodici, horum viscerum, ex animi pathemate, affectione cardialgica, iliaca, colica, hysterica, hypochondriaca, epileptica, alvi profluviis, cholera, vomitu, haemorrhagiis, vulneribus, febribus, &c. quin & impedimenta liberi trajectus ex obstructione, obstipatione, compressione, &c. huc faciunt, sive flatuosum elasticum subministrando, seu prohibendo,

ne tranquille ire, redire, exhalare, absorberive queat.

799. Alvus adstricta, etsi plerumque robustam notat sanitatem, excessu tamen aegris saepissime molesta est, morbosque non minus intendit, quam creat (558). Causas habet aut insuperabilem materiae resistantiam, aut impedimenta trajectus, aut vitium in viribus motricibus. Nascitur ergo a fece sicciorre, compacta, dura, copiosa, picea; mucilubricantis defectu aut tenacitate; intestinisorbstructione, obstipatione, compressione, spasmus, concretione, intus susceptione (247), contorsione (256), imperviis, in motum retrogradum actis, nimia dilatatione infirmatis, resolutis, perforatis, dissectis; bilis absentia, inertia; motus animalis defectu; diaphragmatis & musculorum abdominalium actione languente, aut impedito nixu.

800. Ileus, volvulus, in quo pertinaciter occlusae alvo violenta accedit vomitio quorumcunque in tubo alimentari contentorum, etiam scybalorum, clysmatum,

tum, suppositoriorum, ano immissorum, ex (797, 799) intelligitur. Ponit enim fere obstaculum in canali intestinorum ab inflammatione, abscessu, scirrho, cancro, calculo, fece dura, vermibus, hernia, contorsione, susceptione, compressione, concretionem, convulsione, natum, quo transitus devolvendae materiae intercipitur; simulque supervenientes motus spasmodicos illarum partium, quae ad vomitum faciunt, sursum directos. Quin & hi soli, sine obstaculo, quandoque causam faciunt.

801. Diarrhoea, ventris profluvium, est frequens & copiosa materiae liquidae per alvum excretio. Ingesta, magna succorum, qui secundum naturam in primas vias assidue feruntur, copia, late patens ventris cum reliquo corpore commercium, quo fit, ut ex omni parte huc devehit multifarii humores queant, materiem exhibent & abundantem & diversissimam, unde tum stupendae profusionis ratio inveniri, tum praecipuae hujus symptomatis differentiae constitui possint.

Datae materiae expulsiōnem facit motus intestinorum inordinatus & citatior, qui & obstat, ne ora meatuum bibula liquorem, ut decet, absorbeant. Irritabilitas ideo intestinorum praeprimis huc confert, & quidquid hanc aut mole distendente, aut acrimonia laedente, aut turbis aliunde inuēctis, laceſſere poteſt: excedens cibi potusve copia; flatulenta, acria ingeſta, aut intus nata; impetus humorum maior in primas vias verſus; aliarum excretionum, maxime cutaneae, ſuppreſſio; abſorptionis impedi-
menta ob vaſcula aphthis, puſtulis, ſordibus, ſpasmus, occluſa, aut meſenterii obſtructiones; bilis acrior, atra bilis, ſerum hydropicum, materies febrilis, inflammatoria, purulenta, ichoroſa, putrida, cancroſa, catarrhalis, contagioſa, ſcorbutica, arthritica, undecunque huc delata; nervoſi generis commotio ab animi pathemate, frigore ſuſcepto, dentitione, puerperio, affectibus hystericis, doloroſis, convulſivis, &c.

802. Dysenteria, intestinorum difficul-

cultas, diarrhoea dicitur vehementi dolore ac torminibus molesta. Dejiciuntur liquida, acria, putrida, foetida, sanguis, pus, sanies, bilis, serum, mucus, atra bilis, modo cum stercore liquato, interdum & cum carunculis, membranis, &c. Subest igitur aut prius ex suis causis nata, aut acritudine permeantis materiae post inducta, intestinorum inflammatio, excoriatio, exulceratio. Fontem vero acrium haud minus multiplicem esse, quam valde diversam naturam, ex (801) facile innotescit.

803. Tenesmus, qui frequens est & implacabilis desidendi cupiditas, nixu majore, quam qui materiae excernendae molli respondeat, aliquid pituitae, cruoris, puris, saniei, bilis, stercoreis &c. exprimens, dysenteriam saepe comitatur. Fit autem, cum ima intestini recti sedes, cui sensum urgentis fecis natura indidit, immodice irritatur. Unde acria quaevis, abstergentia, rodentia, tum quae duritiae sua defricant, aut acumine laedunt, aliena quaeque, ossa, calculi, ver-

H h 5 mes,

mes, undecunque huc devecta, in culpa esse possunt: maxime tamen affectae partis ex inflammatione, excoriatione, erysipelate, ulcere, fistula, vulnere, haemorrhoidibus, nimia sensilitas, quae si prioribus accedit, tormentum quoque intenditur. Quin & consensione id malum supervenit variis vesicae urinariae, urethrae, perinaei, intestinorum, uteri, vaginae, vitiis ac nervosi systematis turbis.

804. Lienteria, laevitas intestinorum, adest, cum ingesta tam celeriter per primas vias ad anum delata foras ejiciuntur, ut nec coctionem, nec corruptionem, expectent. Causas habet ventriculi & intestinorum inertiam ad coquendum, cum nimia irritabilitate (190) conjunctam, pylori laxitatem, impeditam vasculorum absorbentium actionem (801). Refectionis autem inopia aegrum aut trahit, aut praecipitat.

805. Fluor coeliacus, chylosus, levior lienteriae (804) species, succum alimenti utilem, utcunque coctum, una cum fece, ano exturbat. Integris igitur

tur ventriculi viribus, in solis intestinis vitium subest, quo & celerius, quam par est, contenta deorsum propellant, & materiem chylosam fugere nequeant, labe vel ad oscula vasorum absorbentium, vel altius, haerente (801).

806. Cholera est tumultuosa primarum viarum agitatio, qua, quidquid continent, sursum deorsumque violenter ejicitur. Malum stomachi atque intestinorum commune, ex vomitu ac diarrhoea compositum, similibus etiam motibus spasmodicis (797, 801) debetur. Hos vero cient innumera: cibi potusque copia, acritate, flatulentia, fermentatione, pinguitudine, corruptione, refrigeratione, gravantes, stimulant; hinc saburra acida, putrida, rancida, biliosa, verminosa, diaetae erroribus contracta; medicamenta drastica, emetica, purgantia, mercurialia; venena; bilis exundans; atra bilis turgens; materies rheumatica, arthritica, febrilis, scorbutica, sudoris, perspirationis, menstruorum suppressorum, exanthematum repulsum, huc

huc conversa; turbae ab aestu subitisve aëris mutationibus, animi motibus, gravitate, dentitione, dolore, malo hysterico, hypochondriaco, concitatae.

807. Cholera, diarrhoea, dysenteria, quas siccas vocant; quia flatulentum potius, quam humidum est, quod excernitur; ex dictis (798) intelliguntur.

808. Contingit etiam aegris insciis aut invitis stercus elabi: quae alvi incontinentia est, morbisque deliriosis, spasmodicis, paralyticis, aut singularibus sphincteris ani vitiis supervenit.

809. Quando autem fex alvina de urethra, perinaeo, vulva, aut sede quavis alia ventris pelvisve, praeter anum, excernitur, id fit vulnere, ulcere, fistula, vel prava conformatione, quae contentis intestinorum alienam viam pandant.

Vitia Mictionis.

810. LOTII, quod intra vesicam est, excretio supprimitur multiplici vesicae, aut urethrae, affectione, quae aut vim expellentem tollat, aut impeditq meatu ef-
fluxio-

fluxioni obstet. Hujusmodi sunt innumera: vesicae, colli vesicae, inflammatio; hujus spasmus; fibrarum illius muscularium ad contractionem efficacem impotentia ob immodicam a lotio retento distensionem, *ἔνθυσμα* (203. 1), herniam (238), rupturam, vulnus, gangraenam, nervorum ex medullae spinalis laesionibus resolutionem, membranas ulcere, pustulis, tuberculis, crusta calculosa, callo, fungo, aliove tumore obsessas; meatus urinarii inflammatio, spasmodica constrictio, obstructio a calculo, pituita, grumo, pure, verme, &c. (209. 1), obstipatio a callo, cicatrice, fungo, tuberculo, tumore glandularum mucipararum, carunculae feminalis, varicibus, pustulis, &c. (209. 2), collapsus (ibid. 4), coarctatus (ibid. 6), distorsio. Saepe tamen origo mali vicinis modo partibus debetur: uti cum rectum intestinum dura fece, flatu, tumore haemorrhoidum, inflammatione, abscessu turget; uterus foetu, sanguine, sero, aëre, distenditur, aut scirrhus, cancro, osteogenia,

nia, prolapsu, laborat; aut in vulva, perinaeo, prostata, vesiculis feminalibus, musculis vicinis, cole, hujusve praeputio, ejusmodi vitia insunt, quae collum vesicae vel urethram comprimere queant. Atque haec *ισχρία* est, quam hodie veram vocant.

811. Est & alia, notha dicta, in qua lotium excerni nequit, quia nihil ejus intra vesicam confluit, vitio renum aut ureterum, quod vel secretionem lotii suspendit, vel, ne ad vesicam perveniat, impedit. Igitur sanguis copia, spissitudine glutinosa, phlogistica, atrabilaria, peccans, vasa sua distendens, obstruens, vicina comprimens, aut vasis elapsus, in thrombum coactus, inflammatio, abscessus, scirrhus, tabes, spasmus ab acri huc delato, aut aliunde per consensum natus, obstructio a muco, pure, sabulo, calculo, verme, torpor a contusione, distractione, gangraena, nervorum resolutione, compressio a variis partium adjacentium vitiis, in culpa esse solent; modo labes eadem, aut diversa, in utrum-

trumque renem, vel ureterem, una inciderit. Facit autem proximus istarum partium nexus, ac mutua actionum, quas exercent, conspiratio, ut altera alteram facile in mali communionem pertrahat.

812. Cum moleste redditur urina, nec sine magno conatu, aut & cum dolore, haec urinae difficultas, δυσπρία, dicitur, quae uti gradus quidam est ad ischuriam (810), ita ex similibus vitiis, at levioribus, ortum habet. Si dolor abest, causa mali debetur aut spissitudini materiae, quae expellitur, mucosae, purulentae, cruentae; aut undecunque natae meatus angustiae; aut flaccidae rigidaeve virium expellentium inertiae. Sin & una dolet mictio, acre subest lotium, acribusve alienis, vel asperis, mixtum, aut partium ex muci defectu, inflammatione, ulcere, nimia sensilitas.

813. Στεγγυγρία, tenesmo (803) similis, est assidua ad mejendum proritatio & conatus, quo tamen parum modo lotii, & guttatim, plerumque cum ardoris

ris sensu, exprimitur. Causae ex (803, 812) intelliguntur. Primariae sunt acrimonia urinae multiplex ex cibo, potu, medicamentis, venenis, materie febrili, catarrhosa, arthritica, scorbutica, purulenta, ichorosa, aliave morbosa, in vesicam undecunque deposita; calculus atterens; muci defectus aut acritudo; vesicae, urethrae, inflammatio, excoriatio, ulcus, spasmus; consensio denique cum intestino recto, ano, perinaeo, utero, vagina, &c. diversimode affectis.

814. Urinae incontinens dicitur, cui lotium in vesicae cavo non moratur, sed sensim sine sensu & nixu, sponte, jugi stillicidio, de urethra elabitur. Spurcum symptoma ponit facultatem, qua retinetur urina, plane abolitam, atque adeo impotentiam fibrarum, quibus ostium vesicae comprimitur. Hanc inducunt paralysis, vulnus, contusio, dilatatio, ulcus, gangraena, calculus, vis in partu illata.

815. Altera hujus vitii species est, cum scienti quidem, at invito, lotium expellitur, nec pro necessitate retineri, cum
urget,

urget, potest. Oritur ex urina copiosiore, valde aquosa, aut praeter modum acris; vesica ob inflammationem, herpetem, ulcus, excoriationem, muci defectum, sensiliore, spasmò contracta, rigente, propter impedimenta externa non dilatabili, aut compressa; ostii vesicae relaxatione (814); accedente nixu diaphragmatis & musculorum abdominalium in vomitu, tussi, risu, partu, alvi egestionem, tenesmo. Nec obscura ratio, cur sexui sequiori, pueris, senibus, crebrius accidat. Intelligitur etiam involuntarium illud stillicidium, quod a mictione superest, lotique reliquias tardius excernit, senio familiare, resolutis, aut infirmatis, musculis acceleratoribus deberi.

816. Immodici urinae profluvii, qui *Διαβήτης* vocatur, plures numerantur species, aliae quidem aliis rariores, atque ob id haud aequè certo ab omnibus agnitae. Etenim vel tenuis, aquea, urina suprapositionum modum mingitur; vel quod profuse excernitur, crassius est, turbidum, albidum, veluti chylosum; alias & sapore, li
odore,

odore, colore, melleo: quin perhibent, interdum, more lienteriae (804), potum, prae siti, avide magnaue copia haustum, celerrimo per corpus, tanquam per siphonem, transitu, crudum, qualis sumptus est, ad vesicam deferri expellique. Inde distinctio in verum & spurium diabetem, inque varios gradus. Origo quoque multum diversa. Aquosa humorum tenuitas (287, 354, 359); spissitudo inflammatoria, atrabilaria (282, 284, 355, 361, 367), mixtionem stabilem cum aquosis aegre admittens; crassamenti cum portione aquea justo laxior cohaesio (319); acrimonia attenuans, dissolvens, colliquefaciens (288 ad 317), multiplex; aquosa forte bilis inundatio (372), mixtionisque hinc ac virtutis saponaceae destructio; pinguedinis & gelatinae nutritis (376, 379) in laticem aquosum degeneratio; magna laxitas vasculorum renalium; impetus humorum versus renes vehementior ob abusum diureticorum, veneris, suppressam excretionem cutaneam, habitum corporis externum
strictio-

strictiorem, obstructions aliorum viscerum, aut irritationem quamcunque attrahentem, praecipue huc faciunt. An etiam humor ex atmosphaera attractus stupendae urinarum copiae materiem quandoque suppeditat?

Vitia Excretionis Cutaneae.

817. SUDORIS magna profusio, quam nec intensior corporis exercitatio, aut animi motus, nec calor externus, aut quae ingesta sunt vel foris admota, creant, causas agnoscit spiraculorum cutis laxitatem, circuitum sanguinis acceleratum, auctum versus superficiem impetum, aquosae materiae in humoribus abundantiam (287, 354, 359), aut nimis facilem a crassamento secessionem (318, 319). Unde patet, quibusnam morbis, & quam diverso omine, supervenire soleat.

818. Singularium quoque sudorum, qui de aliqua modo parte corporis prodeunt, tum & calidi, frigidi, tenuis, visci, diversimode colorati, sanguinei,

foetidi, &c. ratio ex (817, 657, 658, 659, 401) aliisque locis haud difficulter eruitur.

Symptomata functionum Sexus.

819. NATURA, quae singulis hominibus suam in conservanda vita & sanitate operam praestat, erga humanum genus quoque benefica, in propagationem speciei haud minore cura incumbit. Inde condita sexus diversitas, partiumque, quae ad hunc pertinent, ac functionum, quibus suo quaelibet modo ad procudendam prolem concurrunt. Videri quidem possit, facultatem istam a ceteris ita sejunctam esse, ut vix in morbis considerari mereatur; quando nec vigor ejus in omnem aetatem cadit, nec languor adeo constanter reliquam oeconomiam turbat. At dantur tamen in hoc etiam systemate vitia, quae aut in semet ipsis, ob actionis, quam laedunt, dignitatem, momentosa censentur, aut quia aliorum morborum consecutiones sunt, noxasve aliis quoque functionibus

infe-

inferunt, nequaquam praetermitti debent.

Sexus Virilis Actiones Laesae.

820. CUM vir ad arrigendum languidus aut impotens est, id fit vel facultatis, qua nervus intenditur, torpore, vel seminis, quod pro stimulo est, inopia, vappidave inertia. Utrumque vitium aut proprium modo est genitalibus, aut his aliunde per consensionem infertur, plurimisque & diversissimis nascitur causis, quae facile ex (196, 198, 752 ad 755) eruuntur, additis praesertim, quae huc etiam facere queunt, tum instrumentariis, tum humorum, affectionibus ante expositis. Quum vero & imaginatio, & animi perturbationes, tantum hic valeant, nec quivis virium gradus ad hanc actionem sufficiat (819); mirum non est, id symptoma permultis sese morbis adjungere.

821. Incidit & coles in oppositum violentae tentiginis affectum, qui ubi citra veneris appetentiam est, priapis-

mus dicitur; satyriasis, si cum inexplabili salacitate: huic voluptas, illi dolor comes. Spasmis (743,747) annumerandum vitium, ut hi, aut idiopathicum est, aut sympathicum, causisque similibus (744) nascitur. Praecipuae sunt liquoris seminalis abundantia, acritudo, virulentia; genitalium inflammatio, exulceratio, irritatio a vicinis partibus, maxime vesica urinaria, ac intestino recto, inflammatis, distentis, rosis, calculo attritis, acri trans-eunte stimulis; dolor podagrae, lumbaginis; morbi convulsivi; deliria lasciva.

822. Impotentia ad semen ejaculandum debetur aut huius defectui, aut impedimento meatuum, aut virtutis motricis imbecillitati. Fit igitur multiplici vitio organico testium, epididymidum, vasorum spermaticorum, deferentium, vesicularum seminalium, prostaticae, urethrae, penis, scroti, inguinum: hisve integris, nervus languidior (820), aut paralyxis musculorum acceleratorum, cremasterum, sphincteris ani, ceterorumque, qui huc forte faciunt, in culpa esse

esse potest. An & abundantia feminis lautior vitae genere inducta nonnunquam incusanda? Videtur.

823. Incontinentia feminis laborant, quibus ad primam surgentis membri rigiditatem, aut per nocturnas ex imaginibus pollutiones, ejicitur, aut citra voluptatem effluit continuo stillicidio, miti, acri, virulento, in gonorrhœis. Semen copiosum, turgescens, tenuius, acre; genitalium major irritabilitas, nimiaque ductuum laxitas, immoderatae veneris, praecipue juvenilis, inprimisque masturbationis, consecutiones (562); abstinentia nimia (563); abusus aphrodisiacorum, diureticorum; virus venereum, id mali inducere solent.

Sexus Foeminei Symptomata.

824. MENSTRUUA sanguinis per uterum evacuatio uti sexui sequiori, certa aetate, secundum naturam accidit, ita cum non satis mature provenit, aut citra graviditatem vel lactationem, ante tempus, supprimitur, id praeter naturam est, ac multimodis saepe nocet (565). Con-

sequitur autem sanguinis ex praegressis evacuationibus, inedia, morbis gravioribus, inopiam, crassitudinem, inertiam aquosam, impuritatem scorbuticam, cachecticam, quin & plethoram; solidae compagis debilitatem aut rigiditatem nimiam; circuitum languidiorem, intensiorem, aut aliorsum male directum; vasorum viscerumque abdominalium ex cacoehyia, cacoehymia, infarctum; vasorum uterinorum torporem, obstructionem, rigiditatem, coalitum, constrictionem a spasmis, frigore suscepto, adstringentium abusu, compressionem ab externis, internis; impedimenta denique effluxionis multifaria ab ore uteri, vaginae meatu introituve, constrictis, obstipatis, compressis, coalitis, imperforatis. Imminutio aut tardatio mensium haud absimiles causas agnoscit.

825. Immoderata contra profusio, suis quoque noxis haud raro in junioribus, vetulis, nuptis, innuptis, infesta, variis debetur cum sanguinis, tum canalium uterinorum, vitiis: uti sunt sanguini-

guinis abundantia, orgasmus, tenuitas, acritudo, motus incitator, ad genitalia maxime directus, reditus per venas ob spasmos, obstructions, constrictiones, impeditior, vasorum debilitas, irritatio, erosio, ruptio, ex fotu suppedaneorum, veneris abusu, crebra praegnatione, abortu, partu laborioso, contusione, ulcere, heterogeneis utero contentis, stimulis externis, &c. nata. Inde & quae haemorrhagiam uterinam pariunt, intelligere licet.

826. Quae suppressa menstrua quandoque consequi, horumque vicaria esse solet, errans sanguinis per aliena loca evacuatio (401) ex perversa motus humorum directione ac incongrua resistantiarum ratione nascitur, collatisque adeo (203, 2, 411, 824) facile explicatur.

827. Mensium decoloratio, leucorrhoea, fluor albus, gonorrhoea in foeminis, vel cacochymiam consequuntur universalem, vel affectiones topicas genitalium, feri in his colluviem, contextum flaccidum, vasa debilia, inertia,

menſium vitia, acre catarrhoſum, ſcorbuticum, purulentum, ſanioſum, virulentum, aliunde adveſtum, aut hic natum, veneris abuſum, ſalacitatem cohibitam, irritamenta quaevis interna, externa, quae affluxum ad has partes intendunt, aut & impedimenta, quae refluxui obſtant.

828. Sterilitatem morboſam haec inferre apta: pudendorum, vulvae, vaginae, uteri, morbi anguſtiae & vitia organica, ob quae vir admitti nequit: uteri, tubarum, ovarii, ovulorum, compreſſio, obſtruſtio, concretio, hydrops, ulcus, ſcirrhus, marcor, exſiccatio, induratio, relaxatio, inviſcatio, conformatio perversa, defectus, & ſimilia, quibus fit, ut ſemen maſculinum rite recipi, ſubire, retineri, quo decet, permeare, ſuamque vim exſerere, aut foemina, quod ſuum eſt, conferre haud poſſit: inde & menſtruorum vitioſitates fluoreſque incruenti (824 ad 827), venus immoderata, intemperies frigidior, torpor (196), irritabilitas enormis (190), ca-

co-

cochymia aquosa, glutinosa, acida (283, 287, 307), cachexia, obesitas (394), humorum inopia (393), firmior corporis constitutio in viraginibus, & multa alia huc faciunt.

829. Praegnans occasione multifaria abortum patitur; uti quamplurima sunt, sine quibus foetus ad maturitatem usque utero geri nequit. Horum inter praecipua merito habetur legitimum foetus cum materno utero per placentam commercium; ut quo sublato natura plerumque, ocyus, ferius, sarcinam ad frugem haud perventuram elidit. Quaecunque igitur sive matris, sive foetus, vitia placentam ante tempus ab utero separant, inter causas abortionis numerare licet. In matre quidem eo confert plethora; impetuosior humorum ad uterum affluentia; congestio immodica; aut & deficiens commeatus, nutrimentique obinediam, evacuationes, motumve alio directum, detractio; cacochymia; turbae ingentes nervosi generis ex animi pathematis, leipothymia, spasmis, febribus,

bus, morbis gravioribus; vehemens corporis concussio, maxime ad uterum determinata, in saltatione, cursu, exercitatione, unctione, lapsu, tussi, vomitu, risu, sternutatione, singultu, vociferatione, coitu immoderato, petulantiore, &c.; nixus violenti in elevatione ponderis, extensione artuum, excretionem alvi, urinae, tenesmo; uteri compressio a constricto ventre, vicinisve partibus male affectis, contusio, vulnus, inflammatio, erysipelas, convulsio, laxitas, angustia rigida, humiditas mucosa, contenta heterogenea, morbi alii. Foetus in culpa esse potest, cum justo grandior fuerit, aut numerosior, hydrope tumens, motu violento molestus, male situs, morbo inquietus aut languens, mortuus, ejusve placenta marcore, obstructione, degeneratione in hydatides &c. affecta. Debilibus vero, irritabilibus, partum difficilem, saepius praesertim abortum passis, malum familiare. Partus praecocis, quo foetus quidem vitalis, sed ante conluetum tempus, excluditur, causae hinc intelliguntur.

830. Praegnatio ultra naturae modum protracta, si reapse obtinet, gracilem, imbecillum, extenuatum foetum, uterumve torpidiorem, videtur ponere: perpetua autem visa foetu a morte arefacto, indurato, crusta gypsea obducto.

831. Quae partum laboriosum, δυσκολον, inferunt, vitia innumera aut ad parturientem pertinent, aut ad foetum hujusve secundinas. Priorum praecipua sunt, cum praegnans justo junior, annosior, primipara, delicatior, debilior, animo fracta, impatiens, irritabilitate aut torpore laborans, obesior, plethorica, humoribus exhausta, vitio organico, aut quovis alio morbo, affecta, conamina ad partum nulla, spuria, languidiora, nimis violenta experitur: uteri dein affectiones variae ex debilitate, contractione spasmodica, compressione a vicinis partibus illata, ruptione, situ obliquo, hysterocoele (238), orificio angustiore, indurato, calloso, contracto, distorto, tumore occluso, compresso, nimis sensili: vaginae quoque angustia, obturatio, concre-

cretio, excoariatio, siccitas & similia, quae viam transitus impediunt: pelvis denique arctior, male conformata. Foetus in causa est, si habitior fuerit, ventricosus, capite enormi, humerosus, deformis, languens, mortuus, situ perverso, extrauterinus. Alias placenta incongruae uteri sedi adhaerens, aut foetum praevertens, praematura aquae puerperii ex ruptis secundis effusio, umbilicus propendens, aut foetum implicans, &c. obstaculo esse possunt. Nec infrequens est, cujusvis generis plura concurrere, tantoque magis difficultatem pariendi ex eo augeri.

832. Lochia puerperae immoderata, decoloria, parcius fluentia, aut plane suppressa, quas causas habeant, ex illis, quae de catameniis vitiatis diximus (824 ad 827), innotescit.

833. Cum lac deficit, aut mammae suctionem non admittunt, foemina ad lactandum impotens redditur. Humorisanopia ex inedia, vitiata concoctione, evacuatione quavis immodica, vires a
mor-

morbo graviore, acuto, chronico, exhaustae, uterus gravidus succum alibilem ad se trahens, mammarum inflammatio, obstructio, scirrhus, cancer, exulceratio, marcor, rigiditas, defectus, aut materiae subtractione, aut vitio organorum, lactis secretioni officiunt. Suctioni autem obstant ductuum galactophororum a lacte in grumos spissato obstructio, coalitus, papillae deficientes, nimis subsiduae, aut ob fissuras, vulnera, rhagades, inflammationem, ulcuscula, justo teneriores; quin & universi corporis major sensibilitas.

De ordinandis Morborum Differentiis.

834. ATQUE haec haec haec de singulis symptomatibus. Quae si quis recte animo comprehensa, pro multifaria concursione ac successione, quam alia atque alia inter sese admittunt, & pro partium, in quas incidere queunt, diversitate, diligenter perpenderit, ei quam plurimae occurrere debent formae, differentes, plus minus compositae, quae totidem distinctos morbos exprimunt. 835.

835. Habet nimirum sua morbus quilibet symptomata, sibi propria, necessaria (87, 112), semper eadem, quae & praesentem declarant, & cum ex natura ejus profluant, inque diversis ideo diversa sint, ab omni alio distinguunt. Neque profecto existimandum est, illud, quo homines ab hominibus in statu sano discrepant, morborum naturas pervertere, aut turbas, quae in morbosis affectionibus se produnt, mutuam causarum effectuumque relationem posse abolere.

836. Tametsi igitur natura morbi forte lateat, aut variantes inter Medicorum opiniones ambigua sit (416); ex syndrome tamen symptomatum, quibus stipatur, haud minus certo eundem internoscere, suumque ad titulum referre licet: nec enim post cognitae demum naturas denominati plerique morbi sunt, sed post imposita nomina quaesitae naturae.

837. Atqui symptomata partem morborum status evidentissimam efficiunt (88). Praeceteris ergo rebus, quae ad morbum
perti-

pertinent, aptissima merito censentur, ex quibus characteres stabiles, iidemque manifesti, differentium quorumvis morborum constitui queant (417): dummodo diligenti observatione, acrique iudicio, quae necessaria sunt, sive perpetua, sive temporaria (112 ad 117), exquisitè colligantur, ab adventitiis, non necessariis (114), accurate segregentur, & quo sese offerunt, modo, concursu, ordine, sede, considerate digerantur.

838. Quum vero & diversa morborum genera (837) haud ita prorsus inter se discrepent, ut non & mutua detur aliorum cum aliis affinitas; licebit ideo ex illis etiam, quae multis generibus communia sunt, pari ratione (837), per characteres rite limitatos, summa condere genera, seu classes numero pauciores, ad quas, utilissimo compendio, affinia quaeque genera referantur.

839. Quin & ulteriori in species distributioni hic locus erit; sicubi, quod in quovis genere (837) diversum esse solet, ratione partium, in quas incidere po-

K k

test,

test, aut potentiarum evidentium, unde nascitur, vel & symptomatum accessoriorum, aliarumve conditionum, seorsim spectetur.

840. Ex quibus (834 ad 839) apparet, non esse, cur desperent Medici, fore aliquando, ut ingens morborum humanorum numerus, exemplo ab Historiae Naturalis scriptoribus petito, in ordinem systematicum redigatur, qui ab omni hypothese sectarumque commentis liber, sola nixus fideli observatione, classes, genera, species exhibeat, suis singula characterismis, certis, manifestis, plenius, interstincta. Specimina jam nunc a Recentioribus edita potius in spem erigunt, tentaminibus multiplicatis haud defuturos successus, remque tanti momenti, ac Bonis ideo omnibus exoptatissimam, sic tandem feliciter perfectum iri, ut non in nominibus duntaxat morborum inveniendis sese utilem praestet, sed praecipue facilem ad eruendas curationes viam expediat.

Differe-

Differentiae Morborum Accidentales.

841. NUNC tandem de morborum differentiis, quas vocant accidentales (121, 418), dicendi tempus locusque est. Possint hae quidem parum fortassis momentosae videri, ut quae ad naturas morborum non pertineant: at eximiae tamen in praxi utilitatis esse, ipsa earum pertractatio docebit. Nec certe in systemate condendo (840) praeteriri quoque debent. Praecipuas igitur in capita quaedam distributas exponemus, missis, quae subtilitate magis, quam usu, sese commendant.

Differentiae Morborum ab Origine.

842. PRO diversitate originis morbi dividuntur in haereditarios, congenitos & acquisitos vel adventitios.

843. Haereditarius dicitur, qui a parentibus simili morbo, hujusve feminio, affectis, geniturae vitio in sobolem propagatur, gentilitia labe per plurimas quandoque generationes ad feros usque

nepotes transeunte. Paternus ille aut maternus est, multiplex, alias mox a nativitate manifestus, alias postea, ferius, ocysus, statim saepe vitae tempore, prorumpens. In tanta autem modi, quo gignimur, ignoratione, vix satis tutum fuerit, de ratione hujus traducis aliquid asseveranter statuere, nedum communem perpetuamque ejus sedem aut in firmis partibus tantum, aut in humoribus, aut in viribus motricibus, ponere; quando vel similitudo innocens, quam liberi cum parentibus habent, incomprehensibilis est.

844. Quum foetui morbus in utero adnascitur, qui nec manifestus, nec in seminio latens, parentum alterutri, ante conceptionem, inhaeserat, neque adeo ab haereditate (843) repeti queat, is congenitus vocatur. Ejus hinc differentia ab haereditario liquet. Praeter cetera, naevi materni potissimum, vitiositates organicae, monstra huc referuntur, quorum origo phantasiae matris (600), injuriis foetui intra uterum illa-

tis (599), genitalis denique materiae labi primordiali (380) tribuitur.

845. Adventitiis morbis, qui homini nato ex quibusvis potentiis accidunt, annumerandi, quos infans ex nutrice, cujus ubera fugit, contrahit, haereditariis connatisque (843, 844) simile quid habent, altiusque radicati monstrant, ista affectionum genera etiam per humorum vitia communicari posse (843).

846. Memorabilis praecipue est distinctio inter morbos primarios, πρωτοπάθειαν, & secundarios, δευτεροπάθειαν, quae obtinet, cum morbus, ex sua causa natus, aut perdurans, aut desinens, alius generis morbum ex se producit. Secundarius tamen cum symptomate non confundendus (97, 105, 109); licet ceterum parem habeat rationem, nec minus multiplices saepe, quam symptoma symptomatis (95, 96), successiones. Inde ejusdem morbi, prout vel primario nascitur, vel ex diversis aliis, variae exsurgunt species, quas inter se distinguere, cum in praxi, tum in

historia morborum condenda (839) apprimè necessarium est. Huc etiam pertinent, quae de morbo a causa externa, vel interna, producto (58) perhibere Practici solent, & quae de seminiis praeter naturam supra (617 ad 622) proposuimus.

847. Pandemii porro dicuntur, qui ex communi causa oriundi per populum aliquem grassantur. Sunt autem vel endemii, singulari regioni addicti, vernaculi, plus minus perpetui; vel epidemii, ἐπιχώριοι, qui, cum ex communi quidem, at inconsueta, causa profluant, non nisi ad tempus sese exserunt. Constat igitur, istis generibus subesse vitia earum rerum, quae in communi vitae usu sunt, aëris potissimum, aquarum, victus, &c. manifesta, occulta, familiaria, insolita, inquilina, exótica; novos sic morbos inauditosque nonnunquam sese efferre, cognitorum alias mutari ingenium moresque, nec tamen adeo indiscriminatim iis affici quoscunque, ut non quandoque in certae conditionis homines duntaxat saeviant.

His

His oppositi morbi dispersi, quos sporadicos vocant, non ex communi quadam causa, sed ex uniuscujusque hominis proprio vitio & errore nati, diversorum generum sunt.

848. Quae diversis anni temporibus accidunt, aëris, cibi, potus, vitae generis, mutationes totidem quoque potentiae sunt, aliis aliisque morbis excludendis aptae. Horum inde divisio in vernales, aestivos, autumnales, hyemales; qui tamen & ipsi multum variant, ut suo quaevis tempori vicissitudo congrua aut incongrua fuerit. Epidemiorum (847) praecipue notabilis est differentia, quae binis debetur anni periodis solstitialibus; cum hae inde a meta quaeque sua, hiberna aut aestiva, aliquousque provectae nocivas vires exserunt, sibi que proprias creant morborum populariter grassantium constitutiones, longe diversas saepe, quin & inter se pugnantes, suo singulas aequinoctio maxime vigentes. Unde in vernales modo & autumnales recte distinguuntur.

849. Nec contemnenda est, quae a temperamentorum diversitate petitur, morborum differentia. Conducit certe plurimum ad regundas singularium hominum sanitates. Et quanquam de sede ac ratione temperierum magna est inter auctores dissensio, non diffitentur tamen eas dari, & seminiorem vim habere (614, 615), propriaque idcirco esse affectionum genera, in quae quis ob istam corporis sui conditionem magis propendeat (78).

850. Huc quoque referuntur variorum vitae generum morbi, illi maxime, quos artificum vocant. Momentosa, nec pro dignitate adhuc evoluta, classis originem debet partim materiae, quam quis quotidie tractat, qua inquinatur, quae infectum aëra spirat, aut sibi perpetuo circumfusus habet; partim posituris, motibus, contentionibus, quibus in opere suo utitur. Hi fontes sunt, unde, quae ad hoc thema pertinent, depromere licet. Videantur (440, 441, 442, 486, 501 ad 531).

851. Aetatum morbi audiunt, qui ex eo, quod cuique aetati proprium est, quoque alia ab alia differt, oriuntur. Hos igitur declarat series mutationum in partibus firmis, humoribus, viribusque motoricibus, quas duratio hominis inde ab ortu ad obitum usque ex naturae instituto subit (612).

852. Ante nativitatem quidem morbi obtinent seminis ac foetus uterini, qui, haereditariis (843) aut congenitis (844). annumerandi, inde quoque intelliguntur.

853. Recens natus quum maximas subito mutationes a partu subeat, corpore prius perpetuo calore humido foto, molliissimo, valde irritabili, organis atmosphaerae, respirationi, circuitui mutato, egestioni, nondum adsuētis, systemate pulmonali, primis viis, mucos, meconio, obsessis, ventre minus a foris fulto, umbilico resecto, multifariis patet affectionibus, a quibus paulo provectior deinceps fere immunis est.

854. Infantiae, ob corporis laxitatem ac teneritudinem (853), sceleti praepri-

mis & articularum infirmitatem, primae digestionis instrumenta debiliora, voracitatem, usitatum alimenti genus, vitam otiosam, humorum abundantiam, dentitionem, sui quoque morbi nascuntur. Inde &, qui pueritiam ad pubertatem usque infestant, intelligere licet: debentur enim ex vario victu natis cruditatibus, cacochyliæ, vermibus, cacochymia, suppressis excretionibus, calculo, sensilitati magnæ, circuitui incitato, incremento ac evolutioni partium.

855. Juvenes ex sanguinis copia impetuque majore, ac aucta quidem, nec satis tamen roborata corporis compage, quin & ex maturescente genitalium organorum vigore, aegrotant.

856. Aetati constanti vis vitæ valida, solidorum robur, sanguis densus, polychymia, obesitas, morbos pariunt.

857. In corpore senili solida siccescunt, tubuli concallent, nervi marcent, vis vitæ ac movendi sentiendique facultas elanguescit, circulatio torpet, calor natus defervet, excretionestardescunt,
hu.

humores mucosa, salina, terrea fece impuri, subtilioris materiae defectu vappidi, vitiantur. Ex his plurimorum malorum, quae senectutem comitantur, origo facile perspicitur.

858. Ceterum nec inutile est notare, morbos, qui ex congestione humorum nascuntur, maximeque naturae molimina, quibus, quod superfluum noxiumve in humoribus succrevit, foras expellit, aut ex systemate circulationis ejectum in parte quadam singulari deponit; pro aetatum diversitate in diversas corporis regiones cum plurimum incidere; ut videas in junioribus partes superiores fere impeti, in adultis, quae in thorace & proxime sub hoc sitae sunt, in senescentibus ima ventris viscera ac artus. Neque tamen adeo vel constans, vel benefica semper haec lex est, ut prudenti animae consilio potius, quam conditionibus mere corporeis attribuenda videatur.

859. Cum sexus etiam ad seminia (613) pertineat, pro hujus differentia morbi dividuntur in masculinos & femininos,

ninos, hique porro in morbos virginum, gravidarum, parturientium, puerperarum, lactantium ac vetularum, pro varietate conditionum, quibus natura sexum sequiorem subjecit. Lucem his affundunt, quae supra (820 ad 833) habentur.

860. Denique & huc referre licet morbos congruos & incongruos; legitimos & spurios; tum qui materiales dicuntur, aut sine materie.

Differentiae Morborum a Sede.

861. NATURÂ idem morbus, prout diversas partes obsidet, symptomatibus, duratione, eventu, discrepare potest; hinc & diagnosi, prognosi, methodo medendi. Quare Medici interest sedes morborum curate distinguere; nec sua caret utilitate, quae ab hac conditione petitur, differentia.

862. Hujus classis sunt morbi externi, interni; fixi, qui in una sede morantur; vagi, qui ex parte in partem migrant; retrogradi, qui, cum aliquamdiu par-

partes extremas obsederunt, his derelictis, introrsum recurrunt.

863. Prae ceteris tamen idiopathici & sympathici notandi veniunt. Prioris generis sunt, quorum causa in eadem parte residet, in qua symptomata sese manifestant. Posterioris, quum diversa est causae ac symptomatum sedes, nec propria, sed aliena labe, per consensionem, pars aut functio laborat. Sympathicae igitur affectiones, more symptomatum (86), haud ultra vitium, unde pendent, perdurant, eoque differunt a morbis secundariis (846), quorum naturam deum consequuntur, cum sympathia in idiopathiam transit.

864. Consensus iste quidem inter oeconomiae humanae systemata, functiones, partesque omnes universalis est: at propiorem tamen magisque peculiarem aliorum cum aliis insuper dari certa observationum fide constat; etsi rationem ejus legesque haud satis liquido perspicimus. Credibile, non una modo, sed pluribus niti conditionibus, harumque
prin-

principem in genere nervoso sitam esse; deinde in systemate circulationis; porro in continuitate membranarum; tum in vasorum communitate; forte & in fabricae aut humorum, quos partes fecerunt accipiuntve, similitudine. Quin & huc facere potest vicinia partium, & collocatio declivior, aut ex diametro opposita, actionumve aliqua cognatio. Prout igitur plura aut pauciora horum una concurrunt, ita varii sympathiae gradus nasci videntur. Nec praetereunda vis vitalis (170), quae cum & latissime per universum corpus diffusa sit, nec aequaliter tamen aut in singulis partibus, aut in quibusvis hominibus, vigeat (175, 176), & amplissimo simul polleat consensu (178, 179), quamplurimum sane hic valere debet. Elucescit inde, cur tam multifaria privatarum id genus consensionum differentia inter homines occurrat, aliique prae aliis magis, neque omnes eodem modo, sympathice afficiantur.

865. Qui universum corpus obsident morbi,

morbi, universales dicuntur; qui singularem modo partem, particulares. Illorum tamen duplex genus distingui potest; proprium nempe, cujus causa aut materies quoquo versus diffusa est; improprium vero, quod sede quidem privata continetur, at turbis suis totam oeconomiam infestat. Quod igitur in hoc genere universale dicitur, alias ad affectus sympathicos (863), alias ad morbos secundarios (846) referri debet. Est etiam, ubi morbus universalis in particularem, aut hic in illum, omine vario, transit.

Differentiae Morborum a Cursu.

866. MORBUS quilibet, sua ex causa natus, determinatas quoque ab hac acquirit vires, quibus & agat, & in agendo perseverans cursum suum conficiat. Hunc igitur, pro differente morborum natura, & ipsum differre necesse est, nec duratione, celeritate, tenore, eundem singulis contingere. Ex quo differentiae perquam notabiles habentur.

867.

867. Qui celeriter decurrunt, brevisque adeo durationis sunt, breves dicuntur, si mites una fuerint; sin vehementes & periculosi, acuti. Hi porro pro celeritatis gradu distinguuntur in acutissimos, qui ultra quatrimum non excurrunt; peracutos, qui septem diebus terminantur; acutos, qui tertia hebdomade; subacutos denique, aut acutos decidos, qui ad XL. etiam dies sese extendunt. Forte his addere quoque licet acutos recidivos, qui sexagesimo demum die, aut & serius, plane desinunt. Qui ultra hunc terminum protrahuntur, etiam si ex acutis forte nati, longi vel chronici audiunt. Et multa quidem sunt, quibus velocitas ista, discriminis plena, acutorum debetur: natura mali, sedes affecta, functionis laesae dignitas, sympathia, corporis intemperies, &c. maxime tamen turbae febriles in circuitu humorum. Unde, quos febris continua comitatur, morbi prae ceteris proprie huc referuntur.

868. Rursus morborum alii tenore
jugi

jugi a prima invasione ad finem usque decurrunt, continuique ideo audiunt: aliorum mitior natura, diviso impetu, per repetitos quidem infestat insultus, at mediis cessationibus interruptos; ut morbus ac sanitas veluti alternent. Hi intermittentes. Hos inter & illos ambigunt continui remittentes dicti, vel exacerbantes, qui continue quidem, sed per intervalla remissius, afficiunt.

869. Utriusque autem generis recursuum intervalla, multiplici varietate, alia aliis breviora aut longiora sunt. Ex quo novae iterum differentiae. Circuitus quoque ut regulares sunt, in tempora aequalia, vel inter sese analogia, partiti, aut irregulares, ordine incerto, morbi dicuntur periodici regulares, aut anomali; typici, aut erratici, vagi.

870. Inter periodicos (869) febres quidem variaeque generis nervosi affectiones prae ceteris eminent. Quum igitur natura periodorum (70) causam

fere ponat non simplicem, sed ex pluribus conditionibus compositam (69), quarum aliae perseverent, aliae temporariae adesse aut abesse possint; credibile omnino videtur, diathesin hic dari permanentem, quae feminii loco (75) haberi queat, hujusque sedem esse in systemate nerveo; certe sensibilitatis aut mobilitatis nimiae speciem argui posse, quae tamen sola aut nihil, aut mitius, agat; dari hinc etiam potentias nocentes (76), quae illam quovis demum modo excitent, nec vero perpetuae sint, sed paroxysmo ipso mitigentur, tollantur, postliminio reversurae. Nihilominus difficile fuerit, cum naturam feminii, ut in diversis id genus morbis variat, determinare, tum potentias nocivas omnes singulasque, & qua quaeque ratione oriantur ac concurrant, exponere. Quin & dubitare licet, an non feminium semet ipsum propria vi aliquando excitare possit, absque novae potentiae accessione, saltem absque manifestae; maxime si quada-

dam

dam occasione semel motum conceperit, qui deinceps tantum modo iterandus sit? Complicatio autem plurium diversi generis periodorum, uniusque generis in aliud transmutatio, quae toties observatur, istam materiem vel magis quoque involvit. Nec hypothesium, quae exco- gitatae sunt, ulla adhuc satisfacit.

Differentiae Morborum a Gradu.

871. PLANTARUM animaliumque vitae aequiparanda morborum duratio suas, ut illa, aetates habet differentes, quos gradus vocare liceat. Etenim a- doritur, crescit, perstat, decrescit, tan- demque desinit morbus; nec aequabi- li semper tenore, sed variato virium gradu per ista tempora procedit. Inde stadii morborum divisio in principium, augmentum, statum, declinationem ac finem, quae quidem non adeo morbum a morbo, sed partes ejusdem morbi in- ter sese distinguunt.

872. Principium, pro morbi diver- sitate, brevius aut longius, neque hinc

ad punctum temporis, quo quis aegrotare coepit, modo restringendum, inde a prima invasione usque ad notabile symptomatum incrementum aestimatur. Augmentum fit, cum morbus, numero ac magnitudine symptomatum incrementum, oeconomiae turbas manifeste aggravat ac multiplicat. Status, ἀκμή, tempus morbi vehementissimum est, quo summam virium consecutus nec crescit porro, neque tamen & minuitur. In declinatione, detritis morbi viribus, impetu deservescente, symptomata mitescunt, finisque instat.

873. Plerisque omnibus quidem morbis haec tempora (872) competunt, modo cujusvis naturae consentaneo; maxime tamen illis, qui solutione salutaris defunguntur. Tum vel symmetria quaedam inter diversos gradus saepe animadvertitur praedictioni certae aptissima. Contra fatalis morborum exitus, crises, metastases, mutatio in aliud genus, complicatio variorum, recta aut perversa curatio, ordinem istum non raro

raro abrumpunt, alienant, obscurant. Acuti ac breves (867) prae chronicis, febriles prae ceteris, sua tempora manifestius distinguunt. Periodici (869) autem & duo genera habent; universalis, quae ad morbi curriculum pertinent; particularia, quae ad singulos paroxysmos.

Differentiae Morborum ab Indole.

874. MORBI indoles potissimum ex satellitio symptomatum, quibus stipatur, sese prodit. Inde magnus dicitur, qui multis magnisque symptomatibus oeconomiam turbat, sive una subsit periculum, sive absit: parvus contra ac levis, qui parum molestiae infert.

875. Benignus, etsi forsitan magnus (874), apta tamen medicatione tractabilis, nec funestis, nec insolitis symptomatibus terret.

876. Quae de morbis praedicatur malignitas; quanquam haud raro ignorantiae asylum, erroribusque Medentium operculum praestat; cum tamen

reapse detur, omnino considerari debet. Proprio ea sensu morbum notat, qui insidiosè mitis, sub phaenomenis non ominosis, aggressus, ex improvise gravissimis symptomatibus naturae vires opprimit. Alias & talem, qui praeter morem suum inusitata symptomata turbasque vehementiores, quam quae naturae ejus convenire videantur, excitat. Denique & refractarii, qui expertorum quoque remediorum vires eludunt, ac curatione vel magis exacerbantur, huc referri solent.

877. Cadit autem ista feritas (876) in morbos quidem acutos potissimum; sed tamen ad chronicos quoque pertinet, ortumque debet potentiis virulentis (486), miasmatibus (469), contagiis (498), noxis epidemicis (847), vitio humorum multiplici, irritabilitati (190), torpori (196), plurium morborum confluxioni, pravo aegrorum regimini, aut perversae curationi. Unde liquet malignos quidem rectè dividi in virulentos, pestilentes & contagiosos; sed divisione
non

non completa : neque enim potentiae nocentes modo spectandae, sed seminia quoque & accessoria.

• 878. Quum morbus, phaenomenis sibi consuetis stipatus, modo naturae suae conveniente, sua tempora (871) percurrit, is regularis, exquisitus, dicitur: anomalus contra, qui symptomatibus insolitis, typoque ac decursu alienis, sese effert. Anomalia autem refractarium quid fere fovet, causasque agnoscit cum malignitate communes (876), nec hujus ipsa plerumque expers est. Morborum, qui genuini, aut corrupti audiunt, eadem est ratio.

879. Hujus etiam loci censetur, quam recentiores haud temere superaddiderunt, morborum divisio in passivos & activos. Hi sunt, quorum partem, nec raro praecipuam, symptomata activa (101) constituunt. In illis naturae isti motus absunt, vitali quippe principio languente, aut per potentias nocentes oppresso. Conf. (98. ad 105. 630. 633. ad 649).

Differentiae Morborum ab Eventu.

880. **INTEREST** Medici praescire, an morbus sanari possit, nec ne; an in totum, an ex parte modo; an vi naturae, an artis auxiliis? Inde generalis morborum divisio in sanabiles & insanabiles, variosque utriusque classis gradus. Sunt, qui naturae & artis potestatem superant, absolute insanabiles; sunt, qui artis tantum, non naturae, aut hujus, non illius; sunt, qui sanationem quidem admittunt, nec tamen integram, sed parte quadam reliqua, aliove morbo substituto. Quandoquidem autem naturae virium modus in diversis hominibus variat, nec ad ultimos artis fines adhuc perventum est; liquet, multum hic ambiguitatis superesse, neque omnes & singulos morbos, qui ad unamquamque classem pertineant, exquisitè posse enumerari.

881. Qui morbus, postquam in speciem sanatus aliquamdiu emanfit, de novo adoritur, recidivus vocatur, cum periodico (869) nequaquam confundendus.

dus. Ponit tamen & imperfectam sanationem, partemque adeo causae suae residuam (69, 70), qua quovis demum modo aucta vel resuscitata revertatur. (870). Inde materies morbi haud prorsus devicta vel expulsa, debilitas, irritabilitas, torpor, a priore morbo relicta, una cum evitatione potentiarum nocentium neglecta, recidivas parere solent.

882. Morbi salutare a ceteris benefica indole distinguuntur. Tametsi enim molestias inferunt; tantum tamen abest, ut vitae ac sanitati noceant, ut etiam profint, liberentque a gravioribus malis, corpusque sanius dimittant, quam aggressi sunt. Huc referenda melior pars morborum activorum (879), in quibus natura medicatrices suas vires (633. & seq.) pro oeconomiae suae salute explicat intenditque. His quippe motus excitantur, inordinati quidem, ast illuc directi, ut, quae in corpore insunt quoquo modo noxia, corrigantur, assimilentur, expellantur, aut saltem a partibus nobilioribus avertantur. Major au-

tem hujus classis morborum frequentia ut salutis generis humani magnopere prospicit, ita Medentibus haud parum commodi praestat.

883. His (882) oppositi sunt detrimentosi, qui, vario nocumenti gradu vitae infensi, alias cito vel tarde, certo tamen, absque ulla sanationis spe, perimunt, absolute lethales dicti; alias natura quidem sua lethales, at vero prompta rectaque curatione superabiles sunt; ancipites alii, non sine periculo, modo in sanitatem, modo in mortem, terminantur; aliorum accidentaria est lethalitas, ad conditiones externas internasve singularem hominum magis adstricta; sunt denique, qui etsi vitam non adimunt, pedissequas tamen noxas post se trahunt sanitati inimicas, saepe immedicabiles. Liquet autem hujus distinctionis magnam esse cum in praedictionibus, tum in medicina forensi, utilitatem.

884. Generatim igitur morbi quidem, ratione eventus, quadrifariam modo inter sese differunt: sanescunt enim, aut occi-

occidunt ; transeunt in alios morbos , aut immutati perdurant & ad mortem usque aliunde conscitam inhaerent. Verum tamen , quod animadversione dignissimum , uniuscujusque horum exituum ratio modusque multiplex est.

885. Perseverantium sedes ac naturalis est , ut , quae ad vitam faciunt , functiones haud perturbent. Sunt autem vel insanabiles (880) , vel quos sanare nefas , quia salutare (882) , longave consuetudine familiares sunt , aut curatione irritati etiam exacerbantur.

886. Morborum , in alios morbos transeuntium , ingens & numerus & diversitas est. Duplex autem hic obtinet genus , alterum accessionis , alterum successione , prout vel permanet prior morbus , vel desinit , quum alius nascitur. Utriusque species differentes ex (621 , 628 , 846 , 863 , 864) intelligi queunt. Quin & liquet , in his non minus , quam in primariis morbis , differentes exitus (884) locum habere.

887. Qui naturae viribus , artisve
auxi-

auxilio, fanescunt morbi, vel correcto, quod subest, vitio, assimilata materie, motu in ordinem redacto, restituto circuitu, functionibus redintegratis, placide solvuntur; vel salutaris nocentis materiae excretionem desinunt; vel mutata specie in alium abeunt morbum (886), mitiorem, qui suo dein modo ad sanitatem tendit.

888. Nec minus diversa sunt mortis genera, quam morbi lethales inferunt. Senectus, morbus naturalis, solidorum siccitate, rigiditate, feculenta humorum inertia, vi vitae fatigante, mortem naturalem necessario inducit. Veri morbi alias tetra humorum corruptione, viscerum nobilium labe, prostrato nervorum vigore, respiratione impedita, oppressis exhaustisque viribus, circuitu sufflaminato, cito tardeve interimunt; alias immoderata atque incongrua evacuatione, atque adeo fluidi vitalis inopia, aut & prolapsu in morbum deteriorem (883), vitam pessumdant.

889. Prae ceteris autem sedulo animad-

madverti merentur repentini ac perturbationis pleni morborum acutorum (867) eventus, quae κρίσεις, judicationes, a veteribus appellantur; quum salutem mortemve aegrotantis decernant, excretionem quadam, aut translatione materiae nocentis, post praegressas turbas, sese subito manifestante, quam insignis morbi in melius aut deterius mutatio proxime consequitur. Inde crises excretoriae, κατ' ἐκκρίσιν, translatoriae, κατὰ μεταστάσιν, bonae, malae, perfectae, imperfectae, simplices, compositae, repetitae, perturbatio critica, materies critica, &c. praedicantur. Dierum quoque, in quos haec magis vel minus, diversoque successu, incidunt, varia potestas distinguitur: unde alii critici primarii, alii indices, alii subincidentes, alii vacui, dicuntur.

890. Quae (889) si quis cogitet propria modo esse morbis activis (879); ei apparere debet, aliquam hic dari similitudinem mutui inter naturam & materiem morbosam conflictus (51, 99),
crisi-

crisque decerni, utra pugnantium pars victura aut succubitura sit. Si vero & addas, non nisi febribus, morbisve, quos febris comitatur (867), haec evenire; credas profecto, intestinam tunc subesse humorum, aut in toto corpore, aut in singulari parte, commotionem, motu vitali ac calore auctis excitatam, quae, conturbata ad tempus mixtione, vel in salutarem despumationem, vel in corruptionem perniciosam exeat.

891. Quocunque tamen modo ista fieri opineris; de re ipsa per fidelissimas cum veterum, tum recentiorum, observationes tam certo constat, ut nullus videatur dubitationi locus relinqui: quamquam negari nequit, rariora hodie inter nos crismus exempla proflare: quod quidem caelo frigidiori ac intemperantiae in victu non solum, sed vel magis etiam anticipanti turbantive medendi rationi & nimis a plerisque Medicorum neglecto observantiae studio tribuendum.

892. Utrum vero & diebus criticis
(889)

(889) tuta fides? An naturae judiciis debentur? An potius superstitionis Pythagoricae commentis? Judex non esto, nisi qui viderit, seriem criticorum dierum, a veteribus traditam, haud usquequaque hebdomadi congruere; didicerit porro ex periodis (867 ad 870) temporibusque (871 ad 873) morborum, perperam hos pro confusis inconditisque naturae male se tuentis & de statu suo dejectae effectis haberi; ex phaenomenis autem vulnerum, inflammationum, suppurationum, exanthematum, collatis ad ea, quae fermentatio, putrefactio, fructuum maturatio, incubatus, incrementa animalium, catameniorum periodi &c. exhibent, succorum permutationes & commotiones suis ubique defini-ri gradibus ac stadiis; agnoverit denique, regulas generales exceptionibus non tolli, nec adeo ordinarias naturae in sanis aegrisve leges fortuita quavis aberratione infirmari!

893. Dum igitur lis sub iudice est, jubet profecto rei dignitas veros quoscun-

cunque artis magistros, junctis viribus, eo conniti, ut, semotis tantisper rationum argutiis, exquisitarum observationum exemplorumque pondere solide tandem dirimatur. Fallor, ni sua constiterit HIPPOCRATI auctoritas, GALENO fides, NATURAE virtus & ordo.

F I N I S.

ERRATA QUAEDAM.

- pag. 25 lin. 17 lege *idoneo*.
 30 — 5 — *consistent*.
 48 — 14 — *supervenere, morbi que secundarii formam induunt* (97, 105)
 98 — 18 — *cavorum*.
 244 in not. lin. antepen. lege : *systemate*.

